



**Πάντειο Πανεπιστήμιο**  
**Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών**  
**Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών**  
**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών :**  
**Διεθνές Δίκαιο & Διπλωματικές Σπουδές**  
**A.M. 1202 M001**

**Διπλωματική Εργασία**

***“Η Διεπιστημονική Προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου &  
Διεθνών Σχέσεων”***

**Επιβλέπων Καθηγητής: Ε. Ραυτόπουλος**

**Διακάτου Χρυσούλα**

**Αθήνα 2004**

**ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ**

**ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....4**  
**ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....5-10**

**ΜΕΡΟΣ Α΄**

**ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ & ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ**

**I. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΑΠΟΞΕΝΩΣΗ**

**I. (Α). ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΑΠΟΚΛΙΣΗ.....12-16**  
**I. (Β). Η ΠΑΓΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΚΑΙ Η ΑΠΟΞΕΝΩΣΗ.....16**  
**I. (Β) 1. Η ΠΑΓΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ.....16-18**  
**I. (Β) 2. Η ΠΑΓΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ.....18-21**  
**I. (Β) 2. α) Η «ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΤΑ» ΤΗΣ ΠΑΓΙΩΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ.....21-26**  
**I. (Γ). ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ.....26-28**

**II. ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ**

**II. (Α). ΟΙ ΤΕΣΣΕΡΙΣ «ΣΧΟΛΕΣ».....28-29**  
**II. (Α) 1. ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ.....29-31**  
**II. (Α) 2. ΘΕΣΜΟΚΡΑΤΙΑ.....32-34**  
**II. (Α) 3. ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΘΕΩΡΙΑ.....34-35**  
**II. (Α) 4. ΚΟΝΣΤΡΟΥΚΤΙΒΙΣΜΟΣ.....36-37**  
**II. (Β). ΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ.....37-41**  
**II. (Γ). ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΓΝΙΩΝ.....41-44**  
**II. (Γ) 1. ΤΟ “ΔΙΛΗΜΜΑ ΤΟΥ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΥ”.....44-45**

## ΜΕΡΟΣ Β΄

### ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ

#### I. ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

- I. (A). ΚΑΤΑΓΡΑΦΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ.....46-51
- I. (B). ΕΞΗΓΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ.....51-55

#### II. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

- II. (A). ΝΟΜΙΚΟΙ ΔΙΕΘΝΟΛΟΓΟΙ & ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ.....56-57
- II. (A) 1. ΧΡΗΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΓΙΑ ΔΙΑΓΝΩΣΗ & ΕΠΙΛΥΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ.....57-58
- II. (A) 2. ΧΡΗΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΓΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ.....58-60
- II. (A) 3. ΧΡΗΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ «ΕΠΑΝΑΣΥΛΛΗΨΗ» ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ.....60-61
- II. (B). ΑΣΚΗΣΗ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ.....62-63
- II. (B) 1. Η «ΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ» ΩΣ ΑΙΤΙΩΔΗΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ.....63-66
- II. (B) 2. ΔΙΚΑΙΟ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....66-68
- II. (B) 3. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ & ΔΙΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΩΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ.....68-70
- II. (B) 4. ΣΥΝΟΨΗ..... 70

#### III. Η «ΠΡΟΣΦΟΡΑ» ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

- III. (A). ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ..... 71-73
- III. (A) 1. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΕ: LTBT & NTP.....73-76
- III. (B). Η «ΠΡΟΣΦΟΡΑ» ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ.....76-77
- III. (B) 1. «ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ» ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ.....77-78

III. (B) 2. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ.....	79-81
III. (B) 3. Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ.....	81-85
III. (Γ). ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ.....	85-87
IV. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΝΟΜΙΚΟΙ ΔΙΕΘΝΟΛΟΓΟΙ.....	87-90
V. ΕΙΝΑΙ Η ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΙΑ «ΜΕΘΟΔΟΣ» ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ?.....	90-93

## ΜΕΡΟΣ Γ'

### ΜΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

I. ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΤΟ «ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΑΓΡΙΟΤΗΤΩΝ»	
I. (Α). ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	95-98
I. (Β). ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ & ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ.....	98-99
I. (Γ). ΔΙΠΛΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ.....	99-101
I. (Δ). ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ & «ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΑΓΡΙΟΤΗΤΩΝ».....	101-103
I. (Δ) 1. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΔΙΕΘΝΕΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ.....	103-110
I. (Δ) 2. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΠΟΙΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ.....	111-119
I. (Ε). Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ.....	119-123
I. (ΣΤ). Η ΑΛΛΑΓΗ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.....	124-127
I. (Ζ). ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ.....	127-130
I. (Η). ΚΟΙΤΑΖΟΝΤΑΣ ΜΠΡΟΣΤΑ.....	131
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	132-135
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	136-148
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	149-155

**ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ**

**AJIL**: American Journal of International Law

**ASIL**: American Society of International Law

**ΔΑΔ**: Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο

**ΔΔ**: Διεθνές Δίκαιο

**ΔΔΧ**: Διεθνές Δικαστήριο Χάγης (των Ηνωμένων Εθνών)

**ΔΕΕΣ**: Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού

**ΔΕΚ**: Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

**ΔΠΔ**: Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο

**ΔΠΔΓ**: Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρόην Γιουγκοσλαβία

**ΔΠΔΡ**: Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Ρουάντα

**ΔΣ**: Διεθνείς Σχέσεις

**ΕΔΔ**: Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου

**ΕΔΔΑ**: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

**EJIL**: European Journal of International Law

**ΕΣΔΑ**: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

**ΕΣΣΔ**: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

**ΙΑΕΑ**: International Atomic Energy Agency

**ΜΚΟ**: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

**NAFTA**: North America Free Trade Agreement

**NATO**: North Atlantic Treaty Organisation

**ΟΑΣΕ**: Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη

**ΟΗΕ**: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

**ΣτΕ**: Συμβούλιο της Ευρώπης

**WTO**: World Trade Organisation

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα ζήτημα πάνω στο οποίο φαίνεται να συμφωνούν οι αφηγήσεις για την ανάπτυξη του Διεθνούς Δικαίου και των Διεθνών Σχέσεων ως ακαδημαϊκών πειθαρχιών, είναι η εμφάνιση ενός σχίσματος μεταξύ τους μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η A. M. Slaughter, μεταξύ άλλων ακαδημαϊκών, αναρωτιέται γιατί να υφίσταται αυτός διαχωρισμός ανάμεσα στο διεθνές δίκαιο και τις διεθνείς σχέσεις? Η ίδια πιστεύει ότι η διασύνδεση αυτών των δύο είναι στην πραγματικότητα λαβυρινθώδης και ουσιαστική, μία πιθανή απάντηση είναι ότι, αυτός ο διαχωρισμός αντικατοπτρίζει ουσιαστικά το πόσο μακριά έχει κινηθεί η ακαδημία από τον κόσμο που υποτίθεται πως μελετά. Μήπως όμως αυτός ο διαχωρισμός αυτός δεν αποτελεί παρά μόνο μία προσήλωση στην πρόσφατη ακαδημαϊκή (intellectual) ιστορία των δύο επιστημονικών κλάδων<sup>1</sup>?

Ο John Setear υποστηρίζει ότι η διεθνής νομική επιστήμη παραμένει σε μία γαλήνια απομόνωση ακόμη και από τις διεθνείς σχέσεις παρά το γεγονός ότι η αποτελεσματικότητα του διεθνούς νομικού «συστήματος», εξαιτίας του γεγονότος ότι στερείται ενός κεντρικού μηχανισμού επιβολής του δικαίου (δεν υπάρχει καθετοποιημένη εξουσία), εξαρτάται κατά κύριο λόγο από τη διεθνή πολιτική<sup>2</sup>.

Η πολιτική διαποτίζει το δίκαιο ακόμη και αν το δίκαιο δικαιολογημένα προσπαθεί να κρατηθεί ως ξεχωριστό κομμάτι της κοινωνικής πραγματικότητας. Στο διεθνές δίκαιο ακόμη περισσότερο από ότι στο εσωτερικό δίκαιο οι πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ των κρατών καθορίζουν τι πρέπει να ρυθμιστεί αλλά και τι μπορεί να ρυθμιστεί. Σύμφωνα με το Hedley Bull: « το διεθνές δίκαιο μπορεί να συνεισφέρει στην διεθνή τάξη καταγράφοντας τους βασικούς κανόνες της συνύπαρξης

<sup>1</sup> Slaughter A.-M., International Law & International Relations, 285 Recueil Des Cours: Académie De Droit International (2001), σελ. 22.

<sup>2</sup> Setear, J. K., "An Iterative Perspective on Treaties: A Synthesis of International Relations Theory and International Law", 37 Harvard International Law Journal (1996), σελ. 139.

μεταξύ των κρατών, μόνο όμως εάν αυτοί οι κανόνες βασίζονται στις πραγματικές σχέσεις μεταξύ των κρατών»<sup>3</sup>.

Η Slaughter θεωρεί ότι δύο επιστήμες που μελετούν τους «κανόνες» της συμπεριφοράς των κρατών θα έπρεπε να προσπαθούν να μάθουν η μία από την άλλη. Θα έπρεπε το λιγότερο να στοχεύουν σε μία κοινή ορολογία και ένα κοινό αναλυτικό πλαίσιο που θα επέτρεπε την μεταξύ τους ανταλλαγή εννοήσεων (insights) και πληροφοριών. Εάν τελικά μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι κοινωνικές επιστήμες έχουν κάποια εγκυρότητα, τότε τα αξιώματα που αναπτύσσουν οι Διεθνείς Σχέσεις αναφορικά με υποδείγματα (patterns) και «συνήθειες» της συμπεριφοράς των κρατών, θα πρέπει να αποτελέσουν το θεμέλιο αλλά και το πλαίσιο στην προσπάθεια των νομικών να ρυθμίσουν αυτή τη συμπεριφορά<sup>4</sup>.

Η ίδια υποστηρίζει ότι, εάν για παράδειγμα μπορούσε αξιόπιστα να αποδειχθεί ότι ένα διευθυντήριο μεγάλων δυνάμεων αποτελεί την καλύτερη εγγύηση για την διεθνή ασφάλεια, τότε το διεθνές δίκαιο θα έπρεπε να προωθήσει, να μεθοδεύσει και να διευκολύνει ρυθμίσεις που θα απέδιδαν ειδικά προνόμια σε μία ομάδα ισχυρών χωρών. Από την άλλη πλευρά εάν οι πιθανότητες για την ειρήνη εξαρτώνται από ένα άλλο σύνολο χαρακτηριστικών των κρατών τότε οι διεθνείς οργανισμοί ασφαλείας και οι κανόνες που έχουν δημιουργηθεί για τον έλεγχο της χρήσης βίας, θα έπρεπε να μετασχηματιστούν αναλόγως. Από την πλευρά των Διεθνών Σχέσεων, εάν το δίκαιο –διεθνές ή και εσωτερικό- ωθεί σε αποτελέσματα άλλα από αυτά που προβλέπει η ισχύς και το εθνικό συμφέρον, τότε οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων θα πρέπει να αναθεωρήσουν σοβαρά τα θεωρητικά τους μοντέλα έτσι ώστε να ενσωματώνουν και τις νομικές παραμέτρους<sup>5</sup>.

Η ουσία είναι ότι το Διεθνές Δίκαιο και η Διεθνείς Σχέσεις συμβιώνουν στον ίδιο εννοιολογικό χώρο. Και τα δύο μαζί συγκροτούν τους κανόνες αλλά

<sup>3</sup> Bull, H., "The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics", 2<sup>nd</sup> Ed., 1977, σελ.143.

<sup>4</sup> Slaughter, A.-M., "International Law and International Relations Theory: A Dual Agenda", 87 AJIL, (1993), σελ. 205.

<sup>5</sup> Slaughter, op.cit., 1993, σελ. 206-207.

και την πραγματικότητα του «διεθνούς συστήματος»<sup>6</sup> ενός διανοητικού κατασκευάσματος που χρησιμοποιούν για να περιγράψουν τον κόσμο που μελετούν. Μία ομάδα διακεκριμένων νομικών διεθνολόγων καθώς και ένας αριθμός επιστημόνων των Διεθνών Σχέσεων έχουν ήδη αναγνωρίσει ότι δεν έχει ιδιαίτερο νόημα να μελετάς τον ένα επιστημονικό κλάδο χωρίς τον άλλο<sup>7</sup> και επιχειρούν να αναπτύξουν μία ενοποιημένη (integrated) θεωρία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων. Η διεπιστημονική αυτή προσέγγιση προτείνει στο Διεθνές Δίκαιο να στραφεί στις Διεθνείς Σχέσεις για 'έμπνευση', ενώ λαμβάνει σοβαρά υπόψη της τον ισχυρισμό ότι το δίκαιο πρέπει να μελετάται μέσα στο πλαίσιο του (law in context). Η Slaughter πιστεύει ότι πολλοί νομικοί διεθνολόγοι έχουν την ικανότητα να πραγματοποιήσουν πολιτικές αναλύσεις, θεωρεί όμως ότι αντί να προσπαθούν να ανακαλύψουν τις πολιτικές διαστάσεις των διεθνών νομικών προβλημάτων μόνοι τους εξ αρχής θα ήταν πιο αποδοτικό το να στραφούν στον επιστημονικό κλάδο που συστηματικά μελετά τη συμπεριφορά των κρατών στο διεθνές σύστημα<sup>8</sup>.

Ακόμη και αν δεν έχει εδραιωθεί μέχρι σήμερα ένας 'κοινός επιστημονικός κλάδος'<sup>9</sup>, όπως θα ήθελαν οι υποστηρικτές της διεπιστημονικής προσέγγισης Διεθνούς Δικαίου – Διεθνών Σχέσεων, ακαδημαϊκοί και των δύο χώρων έχουν ξεκάθαρα επισημάνει και αποδεχθεί την αξία της διεπιστημονικής μελέτης. Οι Διεθνείς Σχέσεις όπως άλλωστε και το Διεθνές Δίκαιο συγκροτούνται από αρκετές διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις. Η πολυπλοκότητα που δημιουργούν αυτές οι διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις, μπορεί να

---

<sup>6</sup> Σύμφωνα με μία μερίδα της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων, το **διεθνές σύστημα** αντιπροσωπεύει ένα χρήσιμο πεδίο ανάλυσης των διεθνών σχέσεων καθώς προσφέρει μία συνοπτική και ταυτόχρονα σφαιρική θεώρηση της διεθνούς πραγματικότητας. Το διεθνές σύστημα αποτελείται από επιμέρους μονάδες όπως τα κράτη, η διεθνείς οργανισμοί, οι πολυεθνικές εταιρίες, χωρίς αυτό να δηλώνει πως ο όρος διεθνές σύστημα υποδηλώνει απλώς το άθροισμα των επιμέρους μονάδων του. Το διεθνές σύστημα όπως και κάθε σύστημα έχει συγκεκριμένη δομή και λειτουργίες, οι οποίες επηρεάζουν τη συμπεριφορά των μονάδων που το αποτελούν. Κατά συνέπεια για να εξηγήσουμε ή και να προβλέψουμε τα διεθνή γεγονότα χρειάζεται πολλές φορές να εστιάσουμε την προσοχή μας όχι μόνο σε αίτια που απορρέουν από άτομα και κράτη αλλά και στη δομή και τη λειτουργία ολόκληρου του διεθνούς συστήματος: **Κώνστας, Δ. & Αρβανιτόπουλος, Κ., «Διεθνείς Σχέσεις: Συνέχεια και Μεταβολή», Τόμος Α', 1997, σελ. 185.**

<sup>7</sup> Slaughter, A-M., International Law in a World of Liberal States, 6 EJIL (1995), σελ. 503.

<sup>8</sup> Ibid., σελ. 504.

<sup>9</sup> Τον όρο αυτό εισήγαγε ο K. Abbott το 1992 και συγκεκριμένα σε ένα panel που διοργανώθηκε στα πλαίσια της ASIL και είχε τίτλο: "International Law & International Relations Theory: Building Bridges" [Abbott, K.W., "Elements of a Joint Discipline", 86 ASIL Proc. 167 (1992)]: **Slaughter A.-M., Tulumello A. S. & Wood S., "International Law and International Relations Theory: A New Generation of Interdisciplinary Scholarship", 92 AJIL (1998), σελ. 383.**

καθιστά την αλληλεπίδραση ανάμεσα στις δύο επιστημονικές πειθαρχίες εξαιρετικά 'πλούσια', παράλληλα όμως δυσχεραίνει την συνοπτική τους διερεύνηση.

Με αφορμή τις παραπάνω τοποθετήσεις η συγκεκριμένη μελέτη θα επιχειρήσει να παρουσιάσει τη Διεπιστημονική Προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων με κεντρικό άξονα το πεδίο του Διεθνούς Δικαίου. Η Διεπιστημονική Προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων στο χώρο του Διεθνούς Δικαίου αφορά κατά κύριο λόγο το σύνολο των μελετητικών προσπαθειών νομικών διεθνολόγων που έχουν ως στόχο την ενσωμάτωση εννοιών των Διεθνών Σχέσεων στη νομική ανάλυση που επιχειρούν, έτσι ώστε να αποτελέσματα της να είναι καλύτερα, με άλλα λόγια να είναι πιο κοντά στη διεθνή πραγματικότητα και κατά συνέπεια πιο χρήσιμα.

Σύμφωνα με τους εκφραστές της προσέγγισης απώτερος στόχος τους είναι η ανάπτυξη μιας «ενοποιημένης» (integrated) θεωρίας διεθνούς δικαίου και διεθνών σχέσεων, εναλλακτικά ενός «κοινού επιστημονικού κλάδου». Ο σκοπός της κάθε μίας διεπιστημονικής μελέτης είναι διαφορετικός, οι υποθέσεις, το πλαίσιο και οι στόχοι της ορίζονται από τον αναλυτή, συνολικά όμως το κίνητρο πίσω από τη Διεπιστημονική Προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου Διεθνών Σχέσεων, φαίνεται ότι ταυτίζεται με την ανάγκη και την ανάλογη προσπάθεια, για αρτιότερη μελέτη των διεθνών φαινομένων και αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των προβλημάτων, που προκύπτουν στο διεθνές πεδίο.

Το πρώτο τμήμα (I) του Α' Μέρους αυτής της μελέτης ανατρέχει στο παρελθόν αρχικά για να καταδείξει ότι, η αποξένωση που παρατηρείται ανάμεσα στο διεθνές δίκαιο και τις διεθνείς σχέσεις και την οποία κατακρίνει και αντιμάχεται η διεπιστημονική προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου – Διεθνών Σχέσεων, δεν αποτελεί παρά ένα πρόσφατο φαινόμενο (I.A.) και στη συνέχεια για να αναδείξει τους λόγους που οδήγησαν τελικά σε αυτή την αποξένωση. Στη συνέχεια του Α' Μέρους και για πρακτικούς λόγους θα αναπτυχθεί ένα τμήμα αφιερωμένο στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, όπου και εξετάζονται

συνοπτικά οι θεωρητικές προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων, που αναφέρονται ή διαδραματίζουν κάποιο ιδιαίτερο ρόλο στην εξέλιξη της παρούσας μελέτης (II).

Το Β' Μέρος της μελέτης παρουσιάζει το πεδίο σύγκλισης ανάμεσα στο Διεθνές Δίκαιο και τις Διεθνείς Σχέσεις, μέσα από την οπτική της Διεπιστημονικής Προσέγγισης Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων. Ξεκινά με την ανάπτυξη της Διεπιστημονικής Προσέγγισης και τα αίτια της (I) για να συνεχίσει με την ανάλυση του ζητήματος της διεπιστημονικής προσέγγισης Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων στο πεδίο του Διεθνούς Δικαίου. Επικεντρώνει κυρίως στους τρόπους με τους οποίους οι νομικοί διεθνολόγοι χρησιμοποιούν τη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων στη δική τους επιστημονική μελέτη και ακολούθως σε κάποιους από τους τρόπους με τους οποίους οι ίδιοι προσπαθούν να επαναδιατυπώσουν την αξία της επιστήμης τους, καθιστώντας την ίσο 'εταίρο' στη διεπιστημονική μελέτη (II). Στη συνέχεια παρουσιάζεται η χρησιμότητα της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων για το Διεθνές Δίκαιο -την οποία διαρκώς επικαλούνται οι υποστηρικτές της διεπιστημονικής προσέγγισης- μέσα από απόψεις, θέσεις και συχνά συγκεκριμένα παραδείγματα. Η προσφορά των Διεθνών Σχέσεων προς το Διεθνές Δίκαιο όπως εντοπίζεται και καταγράφεται από τους υποστηρικτές της διεπιστημονικής προσέγγισης είναι και αυτή που αποδεικνύει ουσιαστικά και το λόγο ύπαρξης της (III). Ακολουθεί ένα τμήμα που αφορά τη σύνδεση των δύο επιστημονικών κλάδων (IV) ενώ το τελευταίο τμήμα του Β' Μέρους πραγματεύεται το αν και υπό ποιες συνθήκες η Διεπιστημονική Προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων μπορεί να θεωρηθεί μία «μέθοδος» του Διεθνούς Δικαίου (V).

Ολόκληρο το Γ' Μέρος της μελέτης αφορά την εφαρμογή της διεπιστημονικής προσέγγισης Διεθνούς Δικαίου - Διεθνών Σχέσεων σε συγκεκριμένα ζητήματα που απασχολούν το διεθνές δίκαιο. Η ανάλυση σχετίζεται κυρίως με τη χρήση συγκεκριμένων θεωριών των Διεθνών Σχέσεων για την ανάλυση του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου και της ατομικής ποινικής ευθύνης, μέσα όμως στο ευρύτερο πλαίσιο του «καθεστώτος των

αγριοτήτων», όπως αυτό διαμορφώνεται στο διεθνές πεδίο. Το σύνολο της ανάλυσης στηρίζεται επάνω σε έναν ευρύτερο μεθοδολογικό άξονα που αφορά την εποικοδομητική ενσωμάτωση των εννοήσεων των Διεθνών Σχέσεων στη συζήτηση για το διεθνές δίκαιο, με απώτερο στόχο την εξεύρεση των μηχανισμών αυτών που θα οδηγήσουν τελικά στη μεταρρύθμιση και την εξέλιξη του «καθεστώτος των αγριοτήτων» και κατά συνέπεια στη βελτίωση του διεθνούς δικαίου σε αυτό τον τομέα, πάντα προς όφελος της ανθρωπότητας.

**ΜΕΡΟΣ Α΄**

**ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ & ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ**

**Ι. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΑΠΟΞΕΝΩΣΗ**

Κατά τη διάρκεια της εξέλιξής τους, στο μεγαλύτερο μέρος του 20<sup>ου</sup> αιώνα, το Διεθνές Δίκαιο και οι Διεθνείς Σχέσεις φαίνεται πως ακολούθησαν ως επιστημονικοί κλάδοι μία εντελώς διαφορετική πορεία, με αποτέλεσμα να επέλθει σταδιακά μεταξύ τους σχεδόν πλήρης «αποξένωση». Το ζήτημα πάνω στο οποίο συμφωνούν οι αφηγήσεις που αφορούν τόσο την ανάπτυξη του Διεθνούς Δικαίου όσο και των Διεθνών Σχέσεων, ως ακαδημαϊκών πειθαρχιών, είναι η εμφάνιση ενός «σχίσματος» ανάμεσα στο Διεθνές Δίκαιο και τις Διεθνείς Σχέσεις ιδιαίτερα μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο<sup>10</sup>.

Κρίνεται σκόπιμο να σκιαγραφήσουμε αρχικά την εξέλιξη του επιστημονικού σκηνικού, όπως διαμορφώθηκε μέσα από την πορεία των δύο επιστημονικών πειθαρχιών, που εμπλέκει η διεπιστημονική προσέγγιση που μας απασχολεί. Θα ξεκινήσουμε με μία συνοπτική παρουσίαση του Διεθνούς Δικαίου κατά τον 19<sup>ο</sup> αιώνα -για να μπορέσουμε να αντιληφθούμε τη διαφοροποίηση που επήλθε στη αργότερα-, στη συνέχεια θα επικεντρώσουμε στις πρώτες δεκαετίες του 20<sup>ου</sup> αιώνα -οπότε και εμφανίζεται πλέον και η συγκροτημένη και συστηματική μελέτη των διεθνών σχέσεων-, για να καταλήξουμε σε αυτό το μέρος της μελέτης, στην παγίωση της απόκλισης ανάμεσα στις δύο επιστημονικές πειθαρχίες μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η επιλεκτική<sup>11</sup> αυτή ιστορική αναδρομή στην ακαδημαϊκή εξέλιξη τόσο του Διεθνούς Δικαίου όσο και των Διεθνών Σχέσεων θα μας βοηθήσει να αντιληφθούμε τους κυριότερους, ακαδημαϊκούς τουλάχιστον, λόγους αυτής

<sup>10</sup> Slaughter, A.-M., "International Law & International Relations", 285 Recueil Des Cours: Académie De Droit International (2001), σελ. 22.

<sup>11</sup> Επιλεκτική με την έννοια ότι επικεντρώνει κατά κύριο λόγο στα κυρίαρχα θεωρητικά ρεύματα, αυτά που επικράτησαν και επηρέασαν καταλυτικά αυτή τη συγκεκριμένη περίοδο την εξέλιξη των δύο επιστημονικών κλάδων.

της αποξένωσης, ενώ παράλληλα να κατανοήσουμε και το θεωρητικό περιβάλλον μέσα στο οποίο γεννήθηκε η σύγχρονη Διεπιστημονική Προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου – Διεθνών Σχέσεων, που μας ενδιαφέρει.

### **I. (Α). ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΑΠΟΚΛΙΣΗ**

Στο Διεθνές Δίκαιο του 19<sup>ου</sup> αιώνα παρατηρείται συνδυασμός Φυσικού και Θετικού Δικαίου. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε τον Johan Ludnwig Kluber<sup>12</sup> ο οποίος δημοσίευσε, το 1818, το σπουδαίο έργο του «*Σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο της Ευρώπης*» εκθέτοντας τις απόψεις του περί Διεθνούς Δικαίου. Ο Kluber αναφέρει ότι το θετικό διεθνές δίκαιο προσέρχεται ως αρωγός στο φυσικό διεθνές δίκαιο, το οποίο συμπληρώνει τα κενά του πρώτου ενώ παράλληλα χρησιμεύει και ως συνδετική ύλη προς την κατάταξη και τη σύνδεση των αρχών του θετικού δικαίου<sup>13</sup>.

Χαρακτηριστική της θεωρητικής αντίληψης της εποχής είναι επίσης και η θέση του Heffter<sup>14</sup> σχετικά με την υποχρεωτική δύναμη των Συνθηκών ως συμφραζόμενου δικαίου και κοινού συμφέροντος. Βάση του Διεθνούς Δικαίου αποτελεί, σύμφωνα με τον ίδιο, η προϋποτιθέμενη συναίνεση της κοινωνίας των κρατών, το κύρος της οποίας δεν εξαρτάται ούτε από την τυπική εκδήλωση συνθήκης, ούτε από την επικύρωση του εθίμου, διότι και τα δύο αποτελούν απλώς τυπικά είδη του διεθνούς δικαίου. Όπως παρατηρεί ο Heffter, η ιστορική μέθοδος που εξακολουθεί να ερμηνεύει το άγραφον, «κατά την νομικήν της λέξεως έννοιαν», ευρωπαϊκό διεθνές δίκαιο, υπαγορεύει ως «εξωτερικός πηγός» του, τις σημαντικές πολιτικές συνθήκες, όπως η Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648) και ιδιαίτερα η Συνθήκη της Βιέννης (1815), με βάση τις οποίες οικοδομήθηκαν «η της επεμβάσεως καλούμενη πολιτική, μεθ' ής και των συνόδων και ευρωπαϊκών συνδιασκέψεων έθος», «τα των ουδετέρων

<sup>12</sup> Διετέλεσε και καθηγητής στην Χαϊδελβέργη ενώ το 1808 έγραψε το «Δημόσιο Δίκαιο της Συνομοσπονδίας του Ρήνου».

<sup>13</sup> Ευσταθιάδης, Κ., «Διεθνές Δίκαιον», 1977, σελ. 35.

<sup>14</sup> Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, έγραψε 1844 το «Διεθνές Δημόσιο Δίκαιο της Ευρώπης», η ελληνική μετάφραση του οποίου φέρει τον τίτλο «Αλληλεθνές της Ευρώπης Δίκαιον» και έχει πραγματοποιηθεί από τον Διομήδη Κυριακού

κατά θάλασσαν δικαιώματα, «η κατάργηση της δουλεμπορίας» ή η ουδετερότητα της Ελβετίας και η «Τελωνειακή της Γερμανίας Ένωση»<sup>15</sup>.

Αυτή η σύζευξη του διεθνούς δικαίου με το πολιτικό σύστημα της εποχής εκφράζει, με τον πλέον άμεσο τρόπο, την εξάρτηση του διεθνούς δικαίου από τη θεωρία του κοινού συμφέροντος των ευρωπαϊκών κρατών. Πηγή του διεθνούς δικαίου δεν είναι αφηρημένες νομικές έννοιες αλλά συγκεκριμένες πολιτικές συνθήκες που εξασφαλίζουν, σε διηνεκή βάση, το καθεστώς της πολιτικής ισορροπίας στην Ευρώπη. Είναι λοιπόν χαρακτηριστικό για τους θεωρητικούς της εποχής ότι το διεθνές δίκαιο αποτελεί μέρος του ευρωπαϊκού πολιτικού συστήματος, όπως αυτό εκφράζεται με το σύστημα των Συνδιασκέψεων και την αρχή της ισορροπίας των δυνάμεων. Με λίγα λόγια το διεθνές δίκαιο αποτελεί το δημόσιο δίκαιο προστασίας και προαγωγής του ευρωπαϊκού συμφέροντος<sup>16</sup>.

Κατά τον 19<sup>ο</sup> αιώνα λοιπόν, φαίνεται πως η διεθνής θεωρία ήταν ουσιαστικά ενοποιημένη, με την έννοια ότι οι διεθνολόγοι δεν διαχώριζαν το δίκαιο από την πολιτική, συνεπώς η «αποξένωση» διεθνούς δικαίου και διεθνών σχέσεων παρουσιάζεται ως ένα σχετικά πρόσφατο φαινόμενο του 20<sup>ου</sup> αιώνα<sup>17</sup>. Ο 19<sup>ος</sup> αιώνας αποκαλύπτει μία «εταιρική» αντίληψη του διεθνούς δικαίου, ενώ η διεθνής κοινωνία, που αποτελεί κατά κύριο λόγο μία ευρωπαϊκή κοινωνία χριστιανικών κρατών, γίνεται αντιληπτή ως μία μη-συσσωματωμένη κοινότητα (de Martens)<sup>18</sup>.

Από τον 19<sup>ο</sup> αιώνα μέχρι και τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο οι Παραδοσιακές Θεωρίες του Διεθνούς Δικαίου κινούνται στο εξής πλαίσιο: το Διεθνές Δίκαιο έχει «υποκειμενικό» χαρακτήρα (εξ υποκειμένου διεθνές δίκαιο) και η διεθνής έννομη τάξη αναπτύσσεται «διαδικαστικά». Αυτός ο συνδυασμός «υποκειμενικότητας» και «διαδικασίας» που εκφράζει, κατά την αντίληψη των θεωρητικών της εποχής αυτής, την «κανονικότητα» του Διεθνούς Δικαίου, δεν έχει αποκόψει τελικά το διεθνές δίκαιο από το

<sup>15</sup> Ραυτόπουλος, Ε., «Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου: Αντικειμενισμός» ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον», 1997, σελ. 15.

<sup>16</sup> Ibid., σελ. 15.

<sup>17</sup> Ραυτόπουλος, Ε., Πανεπιστημιακές Σημειώσεις από το «Σεμινάριο Μεθοδολογίας Διεθνούς Δικαίου», Εαρινό Εξάμηνο, 27/040/2004.

<sup>18</sup> Ραυτόπουλος, *op.cit.*, σελ. 16.

κοινωνικό πλαίσιο αναφορά του και το γενεσιουργό αίτιο του, τις σχέσεις. Το Διεθνές Δίκαιο αφορούσε σε «δικαιώματα» και «υποχρεώσεις» που συνδέοντας ipso facto με την έννοια του Κράτους ως μέλους της διεθνούς κοινότητας (ως ατομικής & συλλογικής οντότητας) και η οικοδόμηση της διεθνούς έννομης τάξης επαφίετο στην ανάπτυξη διαδικασιών μέσω των οποίων είτε συντονίζονταν τα συμφέροντα των μερών, είτε διευθετούντο οι συγκρούσεις, είτε ακόμη και υποδεικνύονταν τα μέσα επιδίωξης των διεθνών δικαιωμάτων σε κατάσταση πολέμου. Όσο και αν ο επιστημονισμός ρίχνει, τελικά, τη σκιά του στη σχέση αυτή, είναι χαρακτηριστικό ότι βασικά κυριαρχεί μία γενική αντίληψη για το δημόσιο χαρακτήρα του Διεθνούς Δικαίου, που είναι περισσότερο δεκτική στη διείσδυση της έννοιας του κοινού συμφέροντος<sup>19</sup>.

Μετά τα καταστροφικά αποτελέσματα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το Διεθνές Δίκαιο της προηγούμενης περιόδου, που παρουσιάστηκε παραπάνω, βρίσκεται στο κέντρο μίας συντονισμένης θεωρητικής επίθεσης στους κόλπους της επιστημονικής κοινότητας του Διεθνούς Δικαίου. Οι θεωρητικοί του περασμένου αιώνα κατακρίθηκαν ως υπαίτιοι για τη διαμόρφωση ενός Διεθνούς Δικαίου που απέτυχε να προλάβει την κατάρρευση της διεθνούς κοινωνίας. Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο Schwarzenberger, το Διεθνές Δίκαιο του 19<sup>ου</sup> αιώνα έπαιξε το ρόλο του υπηρέτη της διεθνούς πολιτικής και περιορίστηκε σε πεδία, που από την άποψη του δικαίου, ήταν άσχετα<sup>20</sup>.

Σύμφωνα με πηγές της βιβλιογραφίας των Διεθνών Σχέσεων, στην περίοδο που αρχίζει με την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και καλύπτει το μεγάλο διάστημα του Μεσοπολέμου, οι ειδικοί περί τα διεθνή φαίνεται να αναζητούν τις νομικές και ηθικές βάσεις μίας νέας διεθνούς τάξης ικανής να εξισορροπήσει την αναστάτωση που προκάλεσε στο διεθνές πεδίο ο Μεγάλος Πόλεμος. Η διεθνολογική φιλολογία κατακλύζεται από έργα διεθνούς δικαίου και διεθνών οργανισμών, που στην πλειονότητα τους, αποφεύγουν να διερευνήσουν τη δυναμική των διεθνών οικονομικών και πολιτικών

---

<sup>19</sup> Ραυτόπουλος, *op.cit.*, σελ. 14.

<sup>20</sup> *Ibid.*, σελ. 21.

εξελίξεων καθώς και τις πραγματικές προϋποθέσεις της εύρυθμης λειτουργίας των διεθνών θεσμών<sup>21</sup>. Οι Διεθνείς Σχέσεις συγκροτήθηκαν σε αυτοτελή επιστημονικό κλάδο μόλις μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο<sup>22</sup> και η νεοσύστατη αυτή επιστημονική πειθαρχία κυριαρχείται αυτή την περίοδο από το κίνημα του *Ιδεαλισμού (ή Ουτοπισμός)*<sup>23</sup>.

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου η κριτική στους κόλπους της ακαδημαϊκής κοινότητας του Διεθνούς Δικαίου απέναντι στις προηγούμενες θεωρήσεις του αντικειμένου γίνεται εντονότερη και ο ανανεωμένος νομικός θετικισμός, που εκφράζει πια την εξ αντικειμένου αντίληψη του Διεθνούς Δικαίου, κάνει την εμφάνιση του στο πεδίο του Διεθνούς Δικαίου, για να καθιερωθεί τελικά ως θέση μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1930 και ενώ αρχίζει να σκιάζεται και πάλι ο διεθνής ορίζοντας, έντονη ακαδημαϊκή διαμάχη παρατηρείται και στον κλάδο των Διεθνών Σχέσεων. Ο *Ιδεαλισμός* θα υποστεί οξύτατη κριτική από συγγραφείς οι οποίοι αμφισβητώντας τις ιδεαλιστικές αρχές έθεταν ταυτόχρονα τις βάσεις για την επόμενη φάση εξέλιξης του κλάδου των Διεθνών Σχέσεων<sup>24</sup>, τη *Ρεαλιστική*. Στα τέλη της δεκαετίας του 1930 και τις αρχές της δεκαετίας του 1940 η διαμάχη ανάμεσα στους θεωρητικούς των Διεθνών Σχέσεων συνεχίζεται και οξύνεται. Ειδικότερα όμως μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου φαίνεται ότι στον εσωτερικό αυτό 'αγώνα' επικράτησε τελικά ο Ρεαλισμός, που αναδείχθηκε ως κυρίαρχη θεωρία στους κόλπους των Διεθνών Σχέσεων.

<sup>21</sup> Κώνστας, Δ.Κ., «Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων», 1983, σελ. 78.

<sup>22</sup> Η πρώτη έδρα Διεθνών Σχέσεων ιδρύθηκε το 1919 στο Πανεπιστήμιο του Aberystwyth στην Ουαλία (Woodrow Wilson Chair of International Politics)

<sup>23</sup> Το κίνημα του ιδεαλισμού στις διεθνείς σχέσεις έχει τις ιστορικές του ρίζες στην «ουτοπιστική» σκέψη του 18<sup>ου</sup> αιώνα, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τον Jeremy Bentham, καθώς και στα ομοσπονδιακά και συνομοσπονδιακά πρότυπα διεθνούς οργάνωσης που αναζήτησε στα έργα του ο Joseph-Pierre Proudhon: **Κώνστας, op.cit., σελ. 78**. Ο *Ιδεαλισμός* τόνιζε τη σημασία των ηθικών αξιών και των νομικών κανόνων και πίστευε ότι η αρμονία των συμφερόντων θα καθοδηγούσε την εξωτερική πολιτική - και όχι το εθνικό συμφέρον-. Η προσέγγιση αυτή εξέφραζε ουσιαστικά μία θέση για το πώς ο κόσμος έπρεπε να είναι (*how the world ought to be*) και επικέντρωνε την προσπάθεια της προς την πραγμάτωση αυτής της υπόθεσης. Την επιτυχή 'μεταφύτευση' των αρχών του Ιδεαλισμού στο διεθνές πεδίο θα διασφάλιζε ένας διεθνής οργανισμός που τελικά θα εξασφάλιζε και τη διεθνή ειρήνη. Μέσα από αυτό το περιβάλλον γεννήθηκε και η Κοινωνία των Εθνών, ένας διεθνής οργανισμός, η σύσταση του οποίου συμπίπτει με την αποθέωση των ιδεών του Ουτοπισμού. Για περισσότερα αναφορικά με τις κύριες αρχές του ιδεαλισμού βλέπε: **Ibid., σελ. 78-79**.

<sup>24</sup> Ο Chris Brown ονομάζει αυτή τη αντιπαλότητα που δημιουργήθηκε σε επίπεδο θεωρίας στους κόλπους των ΔΣ ως: The First 'Great Debate': Realists & Utopians: **Brown, C., "Understanding International Relations", 1997, σελ. 26-31**.

Αυτές οι ακαδημαϊκές ανακατατάξεις, μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, και τα θεωρητικά ρεύματα που τις προκάλεσαν και στους δύο επιστημονικούς χώρους, σηματοδοτούν και την αρχή της απόκλισης ανάμεσα στο Διεθνές Δίκαιο και τις Διεθνείς Σχέσεις. Στην περίοδο λοιπόν μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ξεκίνησε η έντονη κριτική και η θεωρητική μεταστροφή, που έφερε και καθιέρωσε μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αντίστοιχα το *Ρεαλισμό* και τον *Θετικισμό* στους δύο επιστημονικούς κλάδους

### **I. (B). Η ΠΑΓΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΚΑΙ Η ΑΠΟΞΕΝΩΣΗ**

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και στις δύο επιστημονικές πειθαρχίες δεσπόζουν συγκεκριμένες θεωρητικές τάσεις. Στις Διεθνείς Σχέσεις κυριαρχεί ο Ρεαλισμός και στο Διεθνές Δίκαιο ένας «εξεζητημένος» Θετικισμός, που εκφράζει μία δικαστική αντίληψη του Διεθνούς Δικαίου. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχαν και διαφορετικές ή εναλλακτικές προσεγγίσεις, τόσο στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου όσο και των Διεθνών Σχέσεων, όμως για την εξέλιξη και την παγίωση της απόκλισης ανάμεσα στις δύο πειθαρχίες φαίνεται ότι ευθύνονταν κατά κύριο λόγο οι κυρίαρχες θεωρητικές τάσεις, με τις υπόλοιπες θεωρητικές Σχολές και των δύο κλάδων να αμφισβητούν την παγίωση αυτής απόκλισης, χωρίς όμως θεαματικά αποτελέσματα για αρκετά χρόνια, όπως απεδείχθη.

#### **I. (B) 1. Η ΠΑΓΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ**

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων κυριαρχεί τελικά ο *Ρεαλισμός*. Αν και οι βασικές αρχές του Ρεαλισμού σχετίζονται και με την ειδικότερη στάση του απέναντι στο διεθνές δίκαιο, σε αυτό το κομμάτι της ανάλυσης θα αναφερθούμε μόνο στη συγκεκριμένη θέση του απέναντι στο ΔΔ, καθώς ο *Ρεαλισμός* συνολικά θα αναπτυχθεί παρακάτω – Π. (Α) 1 – σε ένα τμήμα της μελέτης όπου παρουσιάζονται συγκεντρωμένες οι θεωρητικές σχολές και τάσεις των Διεθνών Σχέσεων.

Οι *Ρεαλιστές* εκείνης της πρώτης περιόδου υποστήριζαν ότι το δίκαιο τουλάχιστον με την έννοια που γίνεται αντιληπτό στην εσωτερική διάσταση

των κρατών δεν είχε θέση στο διεθνές πεδίο. Οι μόνοι σχετικοί με το διεθνές πεδίο κανόνες, ήταν οι κανόνες της διεθνούς πολιτικής και η διεθνής πολιτική δεν ήταν παρά ένας αγώνας για ισχύ, με τον οποίο το διεθνές δίκαιο δεν είχε καμία απολύτως συνάφεια. Το διεθνές δίκαιο στην καλύτερη περίπτωση γινόταν αντιληπτό σαν ένας υποτακτικός στην υπηρεσία της διεθνούς πολιτικής. Οι *Ρεαλιστές* δεν υποστήριζαν ότι η διεθνής συνεργασία και το διεθνές δίκαιο δεν υφίστανται, πίστευαν όμως ότι τα κράτη θα συνεργαστούν μόνο όταν κάτι τέτοιο προωθεί ή ικανοποιεί τα συμφέροντα τους<sup>25</sup>. Πίστευαν επίσης ότι οι δεσμεύσεις που θα αναλάβουν τα κράτη εξαρτώνται κάθε φορά από την πολιτική πραγματικότητα καθώς και ότι οι ισχυρές χώρες θέτουν τους όρους και τα όρια της συνεργασίας. Συνεπώς οι *Ρεαλιστές* θεωρούν ότι οι διεθνείς κανόνες και θεσμοί έχουν πολύ μικρή, εάν όντως έχουν κάποια, ανεξάρτητη επιρροή στη συμπεριφορά των κρατών και αντιλαμβάνονται το διεθνές δίκαιο σαν ένα χρήσιμο εργαλείο στα χέρια των ισχυρών κρατών, ενώ παράλληλα πιστεύουν ότι οι διεθνείς κανόνες και θεσμοί δεν είναι παρά κατασκευάσματα των υφιστάμενων σχέσεων ισχύος και συμφέροντος, που μετατρέπονται ή ξεπερνιούνται μόλις αυτές οι σχέσεις αλλάξουν. Οι *Ρεαλιστές* των ΔΣ προκαλούν με αυτό τον τρόπο τους νομικούς διεθνολόγους να εδραιώσουν τη συνάφεια του διεθνούς δικαίου στο διεθνές πεδίο<sup>26</sup>.

Η *Ρεαλιστική πρόκληση* χτύπησε στην καρδιά τους νομικούς διεθνολόγους με τον ισχυρισμό ότι το διεθνές δίκαιο δεν αποτελούσε παρά μία συλλογή εφήμερων αποφθεγμάτων και νομικών εκλογικεύσεων<sup>27</sup>. Στο χώρο των Διεθνών Σχέσεων λοιπόν φαίνεται ότι ήταν η *Ρεαλιστική* θεωρία αυτή που τελικά παγίωσε την απόκλιση ανάμεσα στις ΔΣ και το ΔΔ, ενώ υπάρχουν και

---

<sup>25</sup> Ο Hans Morgenthau αν και πολύ συχνά στη βιβλιογραφία αυτό παραβλέπεται, έβλεπε ένα πιο ουσιαστικό ρόλο για το ΔΔ: με την προϋπόθεση ότι η επιστήμη του ΔΔ θα προσπαθήσει να αναθεωρήσει τα θετικιστικά πρότυπα της και να συμφιλιωθεί με το περιεχόμενο της που δεν είναι άλλο από την πραγματική κατάσταση που επικρατεί στην εφαρμογή των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, έτσι ώστε να οδηγηθεί τελικά σε θεωρητικά σωστά αλλά και πρακτικά χρήσιμα αποτελέσματα: **Morgenthau, H.J., "Positivism, Functionalism and International Law", 34 AJIL (1940), σελ. 260-284.** Ο G. Schwarzenberger, αν και ρεαλιστής, υπερασπιζόταν την πιθανότητα ουσιαστικής ύπαρξης ΔΔ και διεθνών θεσμών στους περιορισμένους αυτούς διεθνείς τομείς που δεν εξουσιάζονταν από την πολιτική της ισχύος: **Slaughter, op.cit., 1993, σελ. 208, Υποσημείωση 6.**

<sup>26</sup> Καθοριστική εκτιμάται ότι ήταν η συμβολή Γερμανών διεθνολόγων, με νομικές καταβολές, -όπως ο Hans Morgenthau- που ασχολούνται με τις διεθνείς σχέσεις και καταφέρνουν ένα συντριπτικό πλήγμα στο Διεθνές Δίκαιο καταδεικνύοντας την έλλειψη συνάφειας του με την διεθνή πραγματικότητα.

<sup>27</sup> Slaughter, op.cit., 1993, p. 208.

κάποιοι που πιστεύουν ότι η Ρεαλιστική πρόκληση κατάφερε να επηρεάσει καθοριστικά την εξέλιξη και των δύο επιστημονικών κλάδων έκτοτε<sup>28</sup>.

### **I. (B) 2. Η ΠΑΓΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ**

Κυρίως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε αλλάζουν και τα δεδομένα, το Διεθνές Δίκαιο εφαρμόζεται στο πλαίσιο μίας πολύ-επίπεδα οργανωμένης και παγκόσμιας πλέον κοινωνίας<sup>29</sup>. Η όλη θεωρητική προσέγγιση και ανάπτυξη του ΔΔ του 19<sup>ου</sup> αιώνα καταγγέλλεται ως εξαιρετικά ανεπαρκής, αφού επέτρεψε την ύπαρξη του Διεθνούς Δικαίου μόνο ως «Συντονιστικού Δικαίου», αφιέρωσε ελάχιστο χρόνο στη δικαστική λειτουργία και εξάρτησε την εφαρμογή του από πολιτικά συμφέροντα<sup>30</sup>.

Και ενώ μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων κυριαρχούσε και εδραιωνόταν ο *Ρεαλισμός*, την ίδια περίπου περίοδο στον κλάδο του Διεθνούς Δικαίου γίνεται αισθητή η «επέλαση» του νέου νομικού θετικισμού (*εξ αντικειμένου θετικισμός*<sup>31</sup>) που εκφράζεται κυρίως μέσα από μια «δικαστική αντίληψη» του Διεθνούς Δικαίου<sup>32</sup>.

Η θεωρητική αυτή τάση, που αναπτύχθηκε στους κόλπους της ακαδημαϊκής κοινότητας του Διεθνούς Δικαίου, προχώρησε στην εγκαθίδρυση της Αναλογίας του Εσωτερικού (Ιδιωτικού) Δικαίου ως κυρίαρχου ιδεολογήματος και στην αναζήτηση της κανονικότητας του Δικαίου αποκλειστικά σε αντικειμενικούς κανόνες και αρχές που περιστρέφονταν γύρω από μια «δικαστική αντίληψη» του Διεθνούς Δικαίου.

---

<sup>28</sup> Η Ρεαλιστική πρόκληση θεωρείται τόσο σημαντική στο διεθνές πεδίο κυρίως εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν αποτελούσε μία απλή ακαδημαϊκή τοποθέτηση, αλλά στην ουσία αυτή η πρόκληση μεταφράστηκε και στοιχειοθετήθηκε σε όρους διεθνούς πολιτικής, μιας διεθνούς πολιτικής που αγνοούσε συνολικά το δίκαιο και τους νομικούς. Υπάρχουν μάλιστα κάποιοι σχολιαστές που αν και μπορεί να ακούγεται υπερβολικό, πιστεύουν ότι οι προσπάθειες για να δοθεί μία απάντηση στην Ρεαλιστική πρόκληση ήταν αυτές που τελικά σχηματοποίησαν και την εξέλιξη της διεθνούς νομικής σκέψης μεταπολεμικά: **Slaughter, A.-M., “International Law and International Relations Theory: A Dual Agenda”, 87 AJIL, (1993), σελ. 209.** Μάλλον όμως ήταν η επίδραση των διεθνών εξελίξεων συνολικά που σχηματοποίησε την εξέλιξη της θεωρίας του Διεθνούς Δικαίου. Εάν βέβαια αυτές οι διεθνείς εξελίξεις κρίνεται ότι επηρεάστηκαν καταλυτικά και καθολικά από την επίδραση του Ρεαλισμού, τότε ίσως και να μπορεί να δικαιολογηθεί αυτή η τοποθέτηση.

<sup>29</sup> Ραυτόπουλος, *op.cit.*, 1997, σελ. 22.

<sup>30</sup> *Ibid.*, σελ. 25.

<sup>31</sup> Για περισσότερα σχετικά με αυτό τον όρο βλέπε: ***Ibid.*, σελ. 23.**

<sup>32</sup> Για περισσότερα αναφορικά με τη Δικαστική Αντίληψη του ΔΔ βλέπε: ***Ibid.*, σελ. 20-32.**

Η σημασία της ανάπτυξης και της καθιέρωσης της «δικαστικής αντίληψης»<sup>33</sup> στο διεθνές δίκαιο έχει καθοριστικές συνέπειες, καθώς διευρύνει τον κύκλο των μεθοδολογικών προϋποθέσεων απομακρύνοντας σε αξιοπρόσεκτο βαθμό το Διεθνές Δίκαιο από την πραγματικότητα των διεθνών σχέσεων. Η προσέγγιση αυτή προϋποθέτει την «καθαρότητα» των κανόνων του ΔΔ και την πλήρη αποσύνδεση τους από κοινωνικό πλαίσιο αναφοράς, ενόψει δε της μη ύπαρξης κεντρικής διεθνούς νομοθετικής εξουσίας, η λειτουργία του Διεθνούς Δικαστηρίου καθίσταται καταλυτικής σημασίας<sup>34</sup>.

Η προσπάθεια οικοδόμησης ενός διεθνούς νομικού συστήματος με καθοδηγητική αρχή μία σχεδόν μηχανική εφαρμογή της αναλογίας εσωτερικού – διεθνούς δικαίου δεν φαίνεται να είναι ιδιαίτερα αποδοτική, ενώ παράλληλα διογκώνει τη σημασία των κεντρικών θεσμών και θέτει το Διεθνές Δικαστήριο στο κέντρο του συστήματος αυτού<sup>35</sup>.

Βασική θέση του Lauterpacht ήταν ότι κάθε αντικείμενο διεθνούς διαφοράς μπορεί να διατυπωθεί με νομικούς όρους και να υποβληθεί στη δικαστική διαδικασία, βλέπει δηλαδή ο ίδιος την πληρότητα της διεθνούς εννόμου τάξεως μέσα από τη δικαστική λειτουργία και στο πλαίσιο ενός

<sup>33</sup> Η επίδραση του Lauterpacht στην επικράτηση της «δικαστικής αντίληψης» του ΔΔ υπήρξε καθοριστική. Με δύο σημαντικά έργα του: 1) "Private Law Sources & Analogies of International Law" (1927) 2) "The Development of International Law by the International Court" (1958), αλλά και την συμμετοχή του ως ειδικού εισηγητή στην ΕΔΔ για το Δίκαιο των Συνθηκών, άσκησε σπουδαία επιρροή, στρέφοντας την αναζήτηση εξηγήσεων στη θεμελίωση της αντικειμενικής και αυθύπαρκτης υπόστασης του ΔΔ: **Ραυτόπουλος, op.cit., σελ. 24**. Σύμφωνα με τον Ε. Ραυτόπουλο η Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969) αποτυπώνει πλήρως την εξ αντικειμένου αντίληψη του ΔΔ αναφορικά με τις διεθνείς συνθήκες.

<sup>34</sup> Ο Hans Morgenthau επισήμαινε ότι ήδη από τις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα οι νομικοί διεθνολόγοι είχαν αρχίσει να υιοθετούν τις θετικιστικές υποθέσεις, ακολουθούσαν τη θετικιστική μέθοδο και ήταν πιστοί στις αρχές του θετικισμού (με την έννοια που αναφέρεται στο νομικό θετικισμό και η Δικαστική Αντίληψη που αναλύεται εδώ). Ο νομικός θετικισμός περιορίζει το αντικείμενο της επιστημονικής γνώσης σε ζητήματα που μπορούν να επαληθευτούν μέσω της παρατήρησης. Για τους θετικιστές οι μόνοι έγκυροι κανόνες του ΔΔ είναι αυτοί που έχουν παραχθεί μέσω δικαστικών αποφάσεων ή διεθνών συνθηκών που έχουν με τη σειρά τους επικυρωθεί (και δεν έχουν επίσης επίσημα καταγγελθεί και ακυρωθεί). Οι θετικιστές ξεκινώντας από το εδραιωμένο αξίωμα της επιστημονικής αυτοτέλειας διαχωρίζουν το δίκαιο από άλλες κανονιστικές σφαίρες (ηθική) αλλά και την κοινωνική σφαίρα (πολιτική, οικονομία, κ.α.) με αποτέλεσμα να επικρατεί ένας αυστηρός νομικισμός (legalism). Συνεχίζουν από την υπόθεση ότι το δίκαιο μπορεί να γίνει κατανοητό χωρίς το κανονιστικό και κοινωνικό του πλαίσιο με αποτέλεσμα η εφαρμογή αυτής της μεθοδολογικής επιλογής στο διεθνές πεδίο να οριοθετήσει τελικά τη διεθνή νομική έρευνα μακριά από τις πραγματικές ανάγκες. Ο νομικός θετικισμός έμαθε από το θετικιστικό κίνημα στη φιλοσοφία και τις φυσικές επιστήμες ότι η επιστημονική αντικειμενικότητα εξαρτάται: από ένα αντικείμενο που γίνεται κατανοητό μέσω της εμπειρίας και μία μέθοδο που στοχεύει στη γνώση και όχι στην αξιολόγηση: **Morgenthau, op.cit., σελ. 261-273**.

<sup>35</sup> Σύμφωνα με τον Richard Falk η διόγκωση της σημασίας των κεντρικών διεθνών θεσμών και ιδιαίτερα του ΔΔΧ, δημιουργεί την εσφαλμένη εντύπωση ότι οι θεσμοί αυτοί δημιουργούν ένα πλήρες διεθνές νομικό σύστημα και παρά την αντιστοιχία θεσμών στο διεθνές πεδίο δεν υπάρχει αντίστοιχη αποτελεσματικότητα με αποτέλεσμα να υποβιβάζεται η αξία και ο ρόλος του δικαίου στο διεθνές πεδίο: **Falk, R.A., "New Approaches to the Study of International Law", 61 AJIL 2 (1967), σελ. 479**.

απόλυτου διαχωρισμού της νομικής από την πολιτική διευθέτηση των διαφορών<sup>36</sup>.

Μέσα από αυτή την αντίληψη για το Διεθνές Δίκαιο θεωρείται ότι δημιουργήθηκε και το Δόγμα των Πηγών του Διεθνούς Δικαίου που βρίσκει απόλυτη έκφραση στο Άρθρο 38 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου, το οποίο και προσδιορίζει τους επιθυμητούς για τους νομικούς διεθνολόγους «αντικειμενικούς» διεθνείς κανόνες<sup>37</sup>.

Αυτό που αναπτύσσεται και εδραιώνεται στον επιστημονικό κλάδο του Διεθνούς Δικαίου είναι ουσιαστικά ένας νομικός θετικισμός κανόνων και αρχών, που διαχωρίζει πλήρως το νομικό από καθετί μη νομικό, ενώ στα πλαίσια των ισχυρισμών περί επιστημονικής πληρότητας και αυτάρκειας υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει στην επιστημονική του 'έξισωση' τίποτα άλλο πέρα από το νομικό στοιχείο, αποκόποντας με αυτό τον τρόπο το διεθνές δίκαιο από το ουσιαστικό πλαίσιο αναφοράς του, τις διεθνείς σχέσεις<sup>38</sup>.

Ο «αντικειμενισμός» φαίνεται ότι αποτελεί θεμελιώδη μεθοδολογική προϋπόθεση του θετικισμού με αποτέλεσμα το ζητούμενο να είναι για κάθε περίπτωση η διατύπωση ενός αντικειμενικού διεθνούς δικαίου που δεν επηρεάζεται από πολιτικές, κοινωνικές ή άλλες θεωρήσεις<sup>39</sup>. Η μεθοδολογική αυτή προϋπόθεση του αντικειμενισμού συνδέεται με την πεποίθηση της επιστημονικής γνώσης του Διεθνούς Δικαίου, κατά το πρότυπο των φυσικών επιστημών του 19<sup>ου</sup> αιώνα, που απαιτούν για την επιστημονική γνώση συστηματική παρατήρηση των γεγονότων και ακρίβεια στη γνώση με την εγκαθίδρυση νόμων. Έτσι η πεποίθηση του επιστημονισμού που κυριεύει τους θεωρητικούς του ΔΔ από χρόνια, εάν όχι από αιώνες, συνεκφέρει τον αντικειμενισμό ως μεθοδολογική προϋπόθεση της γνώσης του ΔΔ, με τελικό

<sup>36</sup> Ραυτόπουλος, *op.cit.*, σελ. 24-25.

<sup>37</sup> Ο Ε. Ραυτόπουλος σχολιάζει σχετικά: το Παραδοσιακό πια Δόγμα των Πηγών του ΔΔ διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο στον επιδιωκόμενο διαχωρισμό μεταξύ του ΔΔ και των κοινωνικών συμφραζομένων του: **Ibid.**, σελ. 26-27.

<sup>38</sup> Ο Richard Falk σωστά αναφέρει ότι, ο νομικός διεθνολόγος δεν μπορεί στις αναλύσεις του να υποθέτει ότι το πλαίσιο μέσα στο οποίο το δίκαιο δημιουργείται και εφαρμόζεται αλλά και μέσα στο οποίο προκύπτουν οι νομικές διαφορές παραμένει σταθερό, γιατί ουσιαστικά αυτό υποθέτει ότι συμβαίνει όταν αποκόπτεται το νομικό στοιχείο από το κοινωνικό του πλαίσιο: **Falk, op.cit.**, σελ. 479.

<sup>39</sup> Σύμφωνα με τον Ε. Ραυτόπουλο, η θεμελιώδης αυτή μεθοδολογική προϋπόθεση του αντικειμενισμού φαίνεται ότι διέπει ομοιόμορφα όλες τις θεωρητικές προσεγγίσεις του Διεθνούς Δικαίου (παραδοσιακές & σύγχρονες), για περισσότερα βλέπε: **Ραυτόπουλος, op.cit.**, σελ. 3.

αποτέλεσμα την απορρόφηση της θεωρίας από τη μεθοδολογία του αντικειμενισμού.

### **I. (B) 2. a) Η «ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΤΑ» ΤΗΣ ΠΑΓΙΩΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ**

Και ενώ μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο φαίνεται να καθιερώνεται στους κόλπους του Διεθνούς Δικαίου ο *εξ αντικειμένου θετικισμός*, σύντομα εμφανίζεται και μία εναλλακτική πρόταση από την *Ρεαλιστική Σχολή* του *New Haven*, που αντιπροσωπεύει αυτό που αποκαλείται *policy oriented jurisprudence*<sup>40</sup> στο χώρο του Διεθνούς Δικαίου<sup>41</sup>. Η Σχολή του New Haven αμφισβήτησε, μεταξύ άλλων, την «απόκλιση» μεταξύ Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων που εισήγαγε ο θετικισμός στο Διεθνές Δίκαιο. Με αυτή την έννοια μπορούμε να ισχυριστούμε ότι καθίσταται σχετική και η «παγίωση της απόκλισης» μεταξύ των δύο επιστημονικών κλάδων, σε ότι αφορά το σύνολο του επιστημονικού χώρου του Διεθνούς Δικαίου. Η Σχολή του New Haven δεν ήταν η μόνη «παραφωνία» στο πεδίο του Διεθνούς Δικαίου εκείνη την εποχή, υπήρχαν και άλλες σύγχρονες προσπάθειες αμφισβήτησης –τόσο συντονισμένες όσο και μεμονωμένες– ενώ αργότερα εμφανίστηκαν και νέες<sup>42</sup>. Ωστόσο θα επικεντρώσουμε στο Νομικό Ρεαλισμό του New Haven γιατί εμφανίζει μία ιδιαίτερη και συγκροτημένη μεθοδολογία, ενώ παράλληλα φαίνεται πως άσκησε ιδιαίτερη επίδραση κυρίως στη Βόρεια Αμερική.

Η πρόταση της Σχολής του New Haven αφορά μία κοινωνικά συμφραζόμενη προσέγγιση (contextual approach) του δικαίου και την ανάπτυξη μιας θεωρίας «περί το Διεθνές Δίκαιο» (Theory about International Law) και όχι μιας θεωρίας «του Διεθνούς Δικαίου» (Theory of International Law), συνδέοντας με αυτό τον τρόπο το Διεθνές Δίκαιο με το δυναμικό

<sup>40</sup> Ratner S.R. & Slaughter A.-M., "Appraising the Methods of International Law: A prospectus for Readers", 93 AJIL 2 (1999), σελ. 293.

<sup>41</sup> Εδραιώθηκε από τους Harold Lasswell και Myers McDougal στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου του Yale στα μέσα της δεκαετίας του 1940: (Ratner & Slaughter, *op.cit.*, σελ. 293.) Ωστόσο στους πρωτεργάτες της Σχολής αναφέρεται πάντα και ο W. M. Reisman.

<sup>42</sup> Μεταξύ των οποίων α) W. Jenks, W. Friedmann και συνεργάτες: Κοινωνική Προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου (για περισσότερα βλ. **Ραυτόπουλος, *op.cit.*, σελ. 32-41**) β) Σχολή της Διεθνούς Νομικής Διαδικασίας, που θα παρουσιαστεί και παρακάτω στο Β΄ Μέρος (II) με κύριους εκπροσώπους τους: Chayes, Ehrlich και Lowenfeld γ) Σε ότι αφορά μεμονωμένες προσπάθειες, αξίζει να αναφερθούμε στην την κριτική προσέγγιση των Πηγών του ΔΔ που πραγματοποίησε το 1965 ο Clive Parry: ("**The Sources & Evidences Of International Law**", 1965, *passim*).

πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνικής διαδικασίας. Αποτέλεσε αναμφίβολα μία πρωτοποριακή τοποθέτηση, που διέσπασε τον κλοιό των παραδοσιακών προσεγγίσεων του Διεθνούς Δικαίου επιχειρώντας να αποκαλύψει τη σημασία της κοινωνικής διαδικασίας στη σύλληψη του Διεθνούς Δικαίου<sup>43</sup>.

Η διαχωριστική γραμμή, όπως την αντιλαμβάνονται οι Ρεαλιστές του New Haven<sup>44</sup>, βρίσκεται μεταξύ της «προσέγγισης μέσω κανόνα» (rule approach) και της «προσέγγισης μέσω πολιτικής» (policy approach). Όλες οι παραδοσιακές θεωρήσεις εντάσσονται στην πρώτη, ενώ η δεύτερη –όπου εντάσσεται η Σχολή του New Haven- αποτελεί τη βάση μιας τελεολογικής σύλληψης του δικαίου, όπου η γνώση του πλαισίου αναφοράς αλλά και των αξιών των συμμετεχόντων, οδηγεί μέσω της νομικής απόφασης, στην επίτευξη μιας παγκόσμιας ευημερίας<sup>45</sup>. Οι κανόνες δεν έχουν «διακεκριμένη κανονιστική ποιότητα» ώστε να μπορούν να δημιουργούν «υποχρεώσεις» εκτός πλαισίου αναφοράς, δηλαδή διαφορετικές από τα πραγματικά γεγονότα της «εξουσίας», του «ελέγχου» και των παραγόντων που επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης απόφασης<sup>46</sup>. Η εξουσία και ο έλεγχος, αναγκαία στοιχεία του Δικαίου, δεν ξεχωρίζουν πάντοτε. Η προσέγγιση αυτή δεν αντιλαμβάνεται το Διεθνές Δίκαιο απλώς σαν ένα σύνολο κανόνων αλλά ως μία κοινωνική διαδικασία αυθεντικής και ελεγκτικής απόφασης<sup>47</sup> (process of authoritative decision in which patterns of authority are conjoined with patterns of control) με την οποία διάφοροι δρώντες στη διεθνή κοινότητα αποσαφηνίζουν και εφαρμόζουν τα κοινά τους συμφέροντα, σύμφωνα με τις προσδοκίες τους για τις κατάλληλες διαδικασίες και την αποτελεσματικότητα του ελέγχου<sup>48</sup>. Στόχος της απόφασης θα πρέπει πάντα να είναι η κοινωνική ευημερία και στόχος των νομικών να επηρεάσουν τους decision-makers προς αυτή την κατεύθυνση.

<sup>43</sup> Ραυτόπουλος, *op.cit.*, σελ. 42.

<sup>44</sup> Ρεαλιστική Σχολή του New Haven: McDougal, Lasswell, Reisman και οι συνεργάτες τους. Οι ρίζες του Ρεαλισμού του New Haven βρίσκονται εν μέρει στον Αμερικανικό Νομικό Ρεαλισμό αλλά και στην Αμερικανική Κοινωνιολογική Κίνηση. Ο Αμερικανικός Νομικός Ρεαλισμός προσφέρει τη θεωρητική νομιμοποίηση του διαχωρισμού μεταξύ του χαρακτήρα του δικαίου και του περιεχομένου του: Ραυτόπουλος, *op.cit.*, σελ. 42.

<sup>45</sup> *Ibid.*, σελ. 42.

<sup>46</sup> *Ibid.*, σελ. 43.

<sup>47</sup> *Ibid.*, σελ. 48.

<sup>48</sup> Ratner & Slaughter, *op.cit.*, σελ. 293-294

Η σχέση της νομικής διαδικασίας με τις κοινωνικές διαδικασίες προσδιορίζεται ως μία διαδικασία αλληλεπίδρασης, που είναι προσανατολισμένη στην πραγματοποίηση αξιών μέσω θεσμών, όπως αυτοί εξειδικεύονται σε κάθε κοινωνία<sup>49</sup>. Σε γενικές γραμμές, η «προσέγγιση μέσω πολιτικής», επιτρέπει στον ερευνητή να αντιληφθεί το δίκαιο ως τεχνητό ανθρώπινο δημιούργημα για την επίτευξη κοινωνικών σκοπών, νομιμοποιώντας έτσι την αξιολόγηση του νομικού συστήματος, σύμφωνα με τους κοινωνικούς σκοπούς του και φέρνοντας στο προσκήνιο τη λειτουργία της «κοινωνικής μηχανικής» του νομικού (policy maker)<sup>50</sup>.

Για τη Σχολή του New Haven, το Διεθνές Δίκαιο συνδέεται με μία «μορφολογική προσέγγιση» που έχει τρία βασικά χαρακτηριστικά (contextual, problem-oriented, multi-method) και η μορφολογική αυτή προσέγγιση πραγματοποιείται συστηματικά με βάση ένα συνεκτικό μεθοδολογικό πρόγραμμα, το οποίο τυποποιεί τις λειτουργίες της «απόφασης» -μέσω των οποίων ελέγχεται η νομιμότητα της-, προσδιορίζει τις αξίες που κρίνουν τη σχέση δικαίου-κοινωνικού πλαισίου και καθοδηγεί τον αντικειμενικό παρατηρητή σε κάθε βήμα του προς το «κοινό συμφέρον»<sup>51</sup>. Η επαλήθευση του δικαίου πραγματοποιείται, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη προσέγγιση, μέσα από τη μεθοδολογία.

Όλη η μεθοδολογική διαδικασία που προβλέπει ο Νομικός Ρεαλισμός του New Haven θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί από τους νομικούς ώστε να καταφέρουν να δημιουργήσουν καλύτερο δίκαιο, μια διεθνή δημόσια τάξη που θα αναβαθμίσει τελικά την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (human dignity)<sup>52</sup>. Σύμφωνα με τον Myres McDougal ένας από τους ρόλους του δικαίου είναι να βοηθήσει το κοινωνικό σύστημα να κινηθεί προς την πραγμάτωση των στόχων του<sup>53</sup> και με αυτό το σκεπτικό καλεί τον νομικό διεθνολόγο να

<sup>49</sup> Ραυτόπουλος, *op.cit.*, σελ. 51.

<sup>50</sup> *Ibid.*, σελ. 45-46.

<sup>51</sup> Το μεθοδολογικό πρόγραμμα έχει 4 άξονες: 1) εγκαθίδρυση μιας παρατηρητικής άποψης 2) προσδιορισμός των ορίων που εστιάζει η έρευνα 3) εκτέλεση διανοητικών έργων 4) ρητή διακήρυξη των βασικών σκοπών της δημόσιας τάξεως. Για περισσότερα αναφορικά με το Μεθοδολογικό πρόγραμμα του Νομικού Ρεαλισμού του New Haven βλέπε: ***Ibid.*, σελ. 46-54.**

<sup>52</sup> Slaughter, *op.cit.*, 1993, σελ. 210.

<sup>53</sup> Falk, *op.cit.*, σελ. 488.

κατασκευάσει (engineer) μία νέα διεθνή τάξη που να είναι ικανή να πραγματώσει τις αξίες της ανθρώπινης αξιοπρέπειας<sup>54</sup>.

Η προσέγγιση αυτή του Διεθνούς Δικαίου δίνει έμφαση στην «πολύ-επιστημονικότητα» (Κοινωνιολογία, Διεθνείς Σχέσεις κ.α.) και στη λειτουργικότητα του Διεθνούς Δικαίου. Σύμφωνα μάλιστα με κάποιους σχολιαστές, ίσως η σημαντική συνεισφορά του της Σχολής του New Haven να συνίσταται, μεταξύ άλλων, στην έμφαση που έδωσε τόσο στο τι λένε οι δρώντες όσο και στο τι κάνουν<sup>55</sup>, στο ότι οι προσπάθειες της κατάφεραν να διαδώσουν ευρύτερα τη χρήση εννοιών και συμπερασμάτων των κοινωνικών επιστημών στη νομική ανάλυση του Διεθνούς Δικαίου<sup>56</sup> και στο ότι κατάφερε να διαρρήξει τον αυστηρό διαχωρισμό δικαίου-πολιτικής<sup>57</sup>.

Το μεθοδολογικό πρόγραμμα της πολιτικής προσέγγισης που πρεσβεύει η Σχολή του New Haven προσφέρει πράγματι μία σημαντική διεπιστημονική προοπτική στην ανάπτυξη στην ανάλυση του διεθνούς δικαίου ως πραγματικής νομικής διαδικασίας, ενσωματώνοντας το διεθνές δίκαιο στην κοινωνική διαδικασία. Προτείνει ένα συστηματικό πλαίσιο έρευνας, ανοίγει νέους ορίζοντες στην προσπάθεια κατανόησης των διεθνών σχέσεων (ορίζει ωστόσο την πολιτική διαδικασία με συγκεκριμένο τρόπο μέσα από την ίδια τη μεθοδολογία του) και αποστασιοποιείται από την παραδοσιακή θεωρία του Διεθνούς Δικαίου που αντιλαμβάνεται το δίκαιο αποκλειστικά σαν ένα σύνολο νομικών κανόνων και νομικών εννοιών. Αποστασιοποιείται όμως και από τις πεποιθήσεις Ρεαλιστών των Διεθνών Σχέσεων<sup>58</sup>, που αντιλαμβάνονται το διεθνές δίκαιο ως ένα σύστημα απαγορεύσεων, οι κανόνες του οποίου ουσιαστικά ακυρώνονται από την έλλειψη σταθερής ικανότητας κυρώσεων, όταν υπάρξει παραβίαση αυτών των κανόνων<sup>59</sup>.

Ο Ρεαλισμός του New Haven μπορεί να διατυπώνει ένα πρωτοποριακό μεθοδολογικό πρόγραμμα, προϋποθέτει όμως ότι το διεθνές δίκαιο υπάρχει

<sup>54</sup> Ibid., σελ. 494.

<sup>55</sup> Ratner & Slaughter, *op.cit.*, σελ. 294.

<sup>56</sup> Young, O.R., "International Law & Social Science: The Contributions of Myers McDougal", 66 AJIL 1 (1972), σελ. 60-62.

<sup>57</sup> Slaughter, *op.cit.*, 1993, σελ. 210.

<sup>58</sup> Ραυτόπουλος, *op.cit.*, σελ. 54.

<sup>59</sup> Morgenthau, *op.cit.*, σελ. 278.

και εφαρμόζεται πάλι ως αναλογία του Ιδιωτικού Δικαίου. Σκοπός του μεθοδολογικού αυτού προγράμματος είναι λοιπόν η «αντικειμενικοποίηση» του πλαισίου στο οποίο αναφέρεται το δίκαιο, μέσω πολλαπλών μεθόδων και με κέντρο τον ανεξάρτητο «πολυμαθή παρατηρητή» («αντικειμενικοποίηση» πλαισίου αναφοράς, προγράμματος και παρατηρητή). Άρα η διαφοροποίηση της Σχολής του New Haven από την παραδοσιακή θεωρία δεν έγκειται στο ότι αντιμάχεται την μέθοδο της αναλογίας, αλλά ουσιαστικά την έννοια που δίνει στον «αντικειμενισμό» η παραδοσιακή θεωρία, προτείνοντας ουσιαστικά έναν «καλύτερο αντικειμενισμό», που στηρίζεται στο μεθοδολογικό της πρόγραμμα. Η όλη προσπάθεια δηλαδή δεν στοχεύει στην αποκάλυψη της κοινωνικά «συμφραζόμενης» φύσης του δικαίου, αλλά στην «αντικειμενικοποίηση» και τη «νομιμοποίηση» του προτεινόμενου μεθοδολογικού προγράμματος που εντάσσει εκφρασμένη με άλλους όρους την προϋπάρχουσα θεωρητική αντίληψη του δικαίου<sup>60</sup>. Η συνάρτηση του διεθνούς δικαίου με την κοινωνική διαδικασία φαίνεται ότι μπορεί και να έχει τελικά απλώς εξωτερικό χαρακτήρα<sup>61</sup>.

Σύμφωνα με κάποιους σχολιαστές, η Σχολή του New Haven πραγματοποίησε την πιο εμπειριστατωμένη λειτουργική ανάλυση του διεθνούς δικαίου. Ο McDougal αντιμετώπισε το διεθνές δίκαιο σαν μία συγκροτημένη διαδικασία εξουσιαστικών αποφάσεων “ a comprehensive process of authoritative decision” και προσπάθησε να το τοποθετήσει και πάλι στο πλαίσιο των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων. Η προσέγγιση αυτή μπορεί να διαφωτίζει τη σχέση μεταξύ διεθνούς δικαίου και διεθνούς πολιτικής, ενώ όμως τονίζει την πολιτική φύση του δικαίου αποτυγχάνει να ενσωματώσει με επάρκεια την διαδεδομένη αντίληψη του διεθνούς δικαίου σαν ένα corpus επιταγών το οποίο τα κράτη σέβονται (δίκαιο επιταγών)<sup>62</sup>.

Θα πρέπει επίσης να σημειώσουμε ότι η αντίληψη αυτή του Διεθνούς Δικαίου ως κοινωνικής διαδικασίας και αποτελέσματος σχεδιασμού πολιτικής, αφήνει πολλά περιθώρια κατάχρησης και χειραγώγησης του

<sup>60</sup> Ραυτόπουλος, *op.cit.*, σελ. 57.

<sup>61</sup> *Ibid.*, σελ. 59.

<sup>62</sup> Scott, S. V., “International Law as Ideology: Theorizing the Relationship Between International Law and International Politics”, 5 EJIL, 3 (1994), σελ. 318.

δικαίου καθώς δίνει μεγάλη δύναμη στους decision-makers, γεγονός που μπορεί να έχει καταστρεπτικές συνέπειες για το Διεθνές Δίκαιο, αφού μία τέτοια διαδικασία το αποδυναμώνει συστηματικά<sup>63</sup>.

### **I. (Γ). ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ**

Είναι γεγονός ότι μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξαν και νομικοί διεθνολόγοι που φάνηκαν θετικοί ως προς την επανεξέταση της σχέσης του διεθνούς δικαίου με το κοινωνικό πλαίσιο αναφοράς του και τελικά αναπτύχθηκαν θεωρητικές σχολές που έφεραν τη μελέτη του διεθνούς δικαίου σε στενότερη σχέση με τις μεθόδους και τα ερωτήματα του κοινωνικού επιστήμονα. Η καθοριστική όμως επιρροή του θετικισμού<sup>64</sup> και η βαθιά πεποίθηση του επιστημονισμού στον κλάδο του Διεθνούς Δικαίου μάλλον και στάθηκαν επαρκείς παράγοντες για την απομάκρυνση του Διεθνούς Δικαίου από τις Διεθνείς Σχέσεις, χωρίς μάλιστα να συνοψολογίσουμε και τις εξελίξεις που συντελούνταν παράλληλα στο ακαδημαϊκό περιβάλλον της άλλης πλευράς.

Για τους ακαδημαϊκούς των Διεθνών Σχέσεων το πρόβλημα δεν ήταν μόνο η μη-εξοικείωση με το Διεθνές Δίκαιο και η επιρροή του *Ρεαλισμού*, αλλά και η αποστροφή τους για τον νομικισμό και τον θετικισμό όπως εδραιώθηκε στο Διεθνές Δίκαιο κατά την εξέλιξη του. Υπήρχε μία γενικότερη αίσθηση ματαιότητας σε ότι αφορά τις παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας του διεθνούς δικαίου. Οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων εμφανίζονται 'ανυπόμονοι' απέναντι σε μία πειθαρχία που μοιάζει να δίνει έμφαση σε ένα συγκεκριμένο *corpus κανόνων*, το οποίο και αποχωρίζεται από το πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο αυτοί οι κανόνες δημιουργήθηκαν αλλά και το οποίο τελικά προσπαθούν να ρυθμίσουν<sup>65</sup>.

Από την άλλη πλευρά ο *Ρεαλισμός* που κυριάρχησε στις Διεθνείς Σχέσεις για πολλές δεκαετίες δεν είχε τίποτα να πει στους φοιτητές αλλά και τους

<sup>63</sup> Allott, P., "Language, Method and Nature of International Law", 45 *The British Yearbook of International Law* (1971), σελ. 128.

<sup>64</sup> Σε συνδυασμό και με το γεγονός ότι ο αντικειμενισμός και ο επιστημονισμός είχε διεισδύσει σε όλες τις Σχολές του ΔΔ: **Ραυτόπουλος, op.cit., σελ. 3.**

<sup>65</sup> Hoffman, S., "The Study of International Law and the Theory of International Relations", 57 *ASIL Proceedings* (1963), σελ. 26.

ακαδημαϊκούς του Διεθνούς Δικαίου. Οι νομικοί διεθνολόγοι έβλεπαν ότι δεν είχε νόημα καμία συζήτηση με τους υποστηρικτές της άποψης ότι οι διεθνείς κανόνες και θεσμοί αποτελούν μία ‘βιτρίνα’ της διεθνούς ζωής που υφίσταται μόνο με μία συγκεκριμένη ισορροπία δυνάμεων και η οποία θα καταρρεύσει μόλις αυτή η ισορροπία αλλάξει<sup>66</sup>. Ο L. Henkin αναφέρεται πολύ επιτυχημένα σε αυτό το διάλογο μεταξύ των επιστημόνων του Διεθνούς Δικαίου και των Διεθνών Σχέσεων, σαν ένα *dialogue de sourds*<sup>67</sup>.

Με βάση όλα τα παραπάνω η αποξένωση μεταξύ Διεθνούς Δικαίου και της πιο στενά σχετιζόμενης κοινωνικής επιστήμης, τις Διεθνείς Σχέσεις, δεν μπορεί παρά να αιτιολογείται. Με μερικές μόνο εξαιρέσεις, οι ακαδημαϊκοί των δύο επιστημονικών κλάδων έχουν προχωρήσει επί μακρών σε χωριστά μονοπάτια και έχουν δουλέψει εντελώς ανεξάρτητα. Με τον καιρό οι ακαδημαϊκοί του κάθε κλάδου έπαψαν να γνωρίζουν ακόμη και την agenda μελέτης του άλλου κλάδου, με αποτέλεσμα η συνεργασία να καθίσταται προοδευτικά δυσκολότερη.

Το 1985 στο βιβλίο του με τίτλο “World Politics and International Law” ο Francis Boyle πραγματοποίησε μία καυστική κριτική προς τη ‘δουλειά’ των νομικών διεθνολόγων ισχυριζόμενος ότι έχουν αναπτύξει μία εξαιρετικά τυπική, τεχνική και θετικιστική προσέγγιση σε ότι αφορά τις διακρατικές σχέσεις. Καθώς είναι εντελώς απορροφημένοι από τα ερωτήματα που αφορούν τη νομιμότητα, οι νομικοί διεθνολόγοι φαίνεται ότι παραμέλησαν τα μεγάλα ζητήματα των διεθνών σχέσεων καθώς και τη θεωρητική μελέτη των σχέσεων αυτών. Σε ότι αφορά την κριτική αναφορικά με τη θεωρητική προσπάθεια των νομικών διεθνολόγων, ο Boyle μάλλον υπερβάλλει καθώς το Διεθνές Δίκαιο έχει να προβάλει αρκετά μεγάλη θεωρητική ενασχόληση κατά τον 20<sup>ο</sup> αιώνα: τη Σχολή του New Haven, τη Σχολή της Διεθνούς Νομικής Διαδικασίας (International Legal Process)<sup>68</sup>, την ομάδα των Κριτικών

<sup>66</sup> Krasner, S.D., “Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables”, 36 International Organization 2 (1985), σελ. 190-191.

<sup>67</sup> Abbott, K.W., “Modern International Relations Theory: A Prospectus for International Lawyers, 14 Yale Journal of International Law (1989), σελ. 338: Υποσημείωση No 15.

<sup>68</sup> Για *International Legal Process* βλέπε παρακάτω: Μέρος Β', Κεφάλαιο II. (B). 1

Νομικών Σπουδών (Critical Legal Studies)<sup>69</sup> κ.α. Σε γενικές γραμμές βέβαια το Διεθνές Δίκαιο φαίνεται ότι συγκριτικά με άλλους τομείς της νομικής επιστήμης έχει μείνει πίσω αναφορικά με αναλυτικές προσεγγίσεις 'ενημερωμένες' (informed) από τις κοινωνικές επιστήμες<sup>70</sup>.

## II. ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε το σύνολο της ανάλυσης που θα ακολουθήσει και στη ροή της οποίας αναφέρονται ή και εφαρμόζονται σε ειδικότερα ζητήματα Διεθνούς Δικαίου, αρκετές διαφορετικές θεωρητικές τάσεις και Σχολές των Διεθνών Σχέσεων, κρίνεται σκόπιμο να εξετάσουμε συνοπτικά σε αυτό το σημείο τις κυριότερες από αυτές τις θεωρητικές προσεγγίσεις, που θα συναντήσουμε στην παρούσα μελέτη.

### **II. (Α). ΟΙ ΤΕΣΣΕΡΙΣ «ΣΧΟΛΕΣ»**

Θα ασχοληθούμε ειδικότερα με τις «σχολές» των Διεθνών Σχέσεων τις οποίες ο Κ. Abbott θεωρεί ως τις πλέον σημαντικές και τις οποίες χρησιμοποιεί εφαρμόζοντας την διεπιστημονική του προσέγγιση -η οποία παρατίθεται λεπτομερέστερα στο Γ' Μέρος της παρούσας μελέτης-, με στόχο να γίνει περισσότερο κατανοητή μία ανάλυση αυτού του είδους. Οι Σχολές αυτές είναι: ο *Ρεαλισμός*, η *Θεσμοκρατία*, η *Φιλελεύθερη Σχολή* και ο *Κονστρουκτιβισμός*<sup>71</sup>. Από αυτές τις τέσσερις θεωρητικές προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων αντλεί και το υλικό που χρησιμοποιεί στην προσπάθεια του

<sup>69</sup> **Critical Legal Studies:** Οι ακαδημαϊκοί της «Σχολής» των Κριτικών Νομικών Σπουδών, έχουν προσπαθήσει να προχωρήσουν την αναζήτηση τους πέρα από το τι αποτελεί δίκαιο ή τη συνάφεια του δικαίου με την πολιτική και επιλέγουν να επικεντρώσουν στις αντιφάσεις, την υποκρισία και τις αποτυχίες της διεθνούς νομικής θεωρίας. Η ετερόκλητη αυτή ομάδα ακαδημαϊκών δίνει έμφαση στην σημασία της κουλτούρας για τη νομική ανάπτυξη και προσφέρει μία κριτική άποψη για την πρόοδο του δικαίου κατά την αντιπαράθεση του με την κρατική κυριαρχία. Όπως και το κίνημα της «από-δόμησης» (deconstruction), που αποτελεί ιδεολογικό υπόβαθρο πολλών ιδεών της Σχολής των Κριτικών Νομικών Σπουδών και η ίδια η Σχολή επικεντρώνει στη σημασία της γλώσσας: **Ratner S.R. & Slaughter A.-M., "Appraising the Methods of International Law: A prospectus for Readers", 93 AJIL 2 (1999), σελ. 294.** Ο A. Carty χαρακτηρίζει αυτή τη Σχολή μεταμοντέρνα προσέγγιση του Διεθνούς Δικαίου, που αμφισβητεί έντονα την ύπαρξη ενός οικογενειακού θετικού συστήματος Διεθνούς Δικαίου και που πιστεύει ότι η ενασχόληση με τις πηγές του ΔΔ αντιπροσωπεύει ουσιαστικά ένα πεδίο μάχης ειδικά σε ό,τι αφορά το εθιμικό διεθνές δίκαιο: **Carty, A., "Critical International Law: Recent Trends in the Theory of International Law", 2 EJIL 1 (1991), σελ. 66-95.**

<sup>70</sup> Abbott, op.cit., 1989, σελ. 336. Σύμφωνα με το Κ. Abbott τα περισσότερα από τα βασικά εγχειρίδια του Διεθνούς Δικαίου είναι περιγραφικά (δόγμα και θεσμοί) και δεν υπεισέρχονται σε άλλα ουσιαστικά ζητήματα του διεθνούς πεδίου όπως για παράδειγμα τις λειτουργίες που επιτελούν οι διεθνείς κανόνες και θεσμοί: *Ibid.*

<sup>71</sup> Realism, Institutionalism, Liberalism, Constructivism.

για την διεπιστημονική προσέγγιση του 'καθεστώτος των αγριοτήτων', όπως θα το δούμε παρακάτω. Πολύ σωστά μάλιστα ο ίδιος επισημαίνει, ότι παρά τις διαφορές τους οι παραπάνω σχολές μελετώντας περίπλοκα φαινόμενα, όπως και αυτό του 'καθεστώτος των αγριοτήτων', μπορεί και να συμπίπτουν σε κάποια σημεία αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν παρέχουν και πολύ σημαντικές ενοράσεις για αυτά τα φαινόμενα είτε η κάθε μία μόνη της είτε σε συνδυασμό μεταξύ τους.

Θα εξετάσουμε λοιπόν μερικά βασικά σημεία και υποθέσεις των τεσσάρων αυτών θεωρητικών προσεγγίσεων των Διεθνών Σχέσεων αλλά και κάποιες από τις υποθέσεις που κάνουν για το διεθνές δίκαιο.

## II. (A) 1. ΠΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Ο *Ρεαλισμός* φαίνεται να έχει επικρατήσει στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων<sup>72</sup> ακόμη και πριν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Θεωρία αυτή προσέφερε σύμφωνα με τους υποστηρικτές της μία αντίληψη του κόσμου όπως πραγματικά ήταν (*the world as it really is*), αποδίδοντας σαν προσέγγιση την «κοινή λογική» του αντικειμένου των Διεθνών Σχέσεων.

Οι *Ρεαλιστές* θεωρούν ότι τα κράτη αποτελούν τους κύριους δρώντες στο διεθνές πεδίο<sup>73</sup> και αλληλεπιδρούν σε ένα περιβάλλον αναρχίας<sup>74</sup>, το οποίο κυριαρχείται από συγκρούσεις. Η ασφάλεια και η ισχύς αποτελούν τους βασικούς στόχους κάθε χώρας, ενώ η αυτό-βοήθεια (*self-help*) την καθοδηγητική αρχή. Θεωρούν ότι οι διαφορές ισχύος μπορούν να εξηγήσουν

---

<sup>72</sup> Ο Ρεαλισμός πολύ συχνά αναφέρεται στην βιβλιογραφία σαν το κυρίαρχο «παράδειγμα» (*paradigm*) στις ΔΣ. Η έννοια του παραδείγματος εισήχθη στις ΔΣ από τη φιλοσοφία της επιστήμης και κυρίως από τον Kuhn (1962). Το παράδειγμα αποτελεί ένα θεωρητικό πλαίσιο, μία σειρά υποθέσεων ή ένα μοντέλο που χρησιμοποιείται σαν οργανωτική αρχή και σαν οδηγός για έρευνα. Σύμφωνα με τον Kuhn μία συγκεκριμένη επιστημονική περίοδος χαρακτηρίζεται από ένα κυρίαρχο παράδειγμα: **Evans, G., "Dictionary of International Relations", 1998, σελ. 416.** Ο Kuhn ονομάζει «παράδειγμα» το γενικά αναγνωρισμένο επιστημονικό επίτευγμα: για περισσότερα βλέπε **Κουλουμπής, Θ., & Κώνστας, Δ., «Διεθνείς Σχέσεις: Μια Συνολική Προσέγγιση», Τόμος Α', 1985, σελ. 36-42.** Σύμφωνα με κάποιους θεωρητικούς των ΔΣ για να καταξιωθεί μία θεωρία ως παράδειγμα σημαίνει ότι έχει μεγάλη εφαρμογή στη διακρατική πρακτική και απτά αποτελέσματα στο ιστορικό γίνεσθαι, στην κατανομή ισχύος, ρόλων, συμφερόντων. Επίσης εσωτερική συνοχή επιχειρημάτων και υποθέσεων και δυνατότητες εμπειρικών επιβεβαιώσεων: **Ήφαιστος, Π., «Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», 1999, σελ. 74.**

<sup>73</sup> Τα κράτη αποτελούν για τους Ρεαλιστές και την κύρια μονάδα ανάλυσης.

<sup>74</sup> Η διεθνής αναρχία περιγράφει το περιβάλλον εντός του οποίου αναπτύσσονται οι διακρατικές σχέσεις και υποδηλώνει την απουσία κεντρικής κυβέρνησης ικανής να διατηρήσει την ειρήνη ή να εφαρμόσει συμφωνίες. Η διεθνής αναρχία οφείλεται ουσιαστικά στην απουσία «κυβέρνησης των κυβερνήσεων»: **Ήφαιστος, Π., «Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων», 1999, σελ. 173 & 177**

επαρκώς αρκετά σημαντικά φαινόμενα ή γεγονότα και επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στην αλληλεπίδραση μεταξύ των ισχυρών κρατών καθώς και σε ζητήματα πολέμου και ειρήνης<sup>75</sup>. Ζητήματα όπως τα εγκλήματα πολέμου και η διεθνής ποινική ευθύνη κρίνονται ως δευτερεύοντα.

Οι *Ρεαλιστές* δεν υποστηρίζουν ότι η διεθνής συνεργασία και το διεθνές δίκαιο δεν υφίστανται, πιστεύουν όμως ότι τα κράτη θα συνεργαστούν μόνο όταν κάτι τέτοιο προωθεί ή ικανοποιεί τα συμφέροντα τους. Πιστεύουν επίσης ότι οι δεσμεύσεις που θα αναλάβουν εξαρτώνται κάθε φορά από την πολιτική πραγματικότητα καθώς και ότι οι ισχυρές χώρες θέτουν τους όρους και τα όρια της συνεργασίας<sup>76</sup>. Συνεπώς οι *Ρεαλιστές* θεωρούν ότι οι διεθνείς κανόνες και θεσμοί έχουν πολύ μικρή, εάν όντως έχουν κάποια, ανεξάρτητη επιρροή στη συμπεριφορά των κρατών<sup>77</sup>.

Παρά το γεγονός ότι ο *Ρεαλισμός* είναι ευρύτερα γνωστός ανάμεσα στους νομικούς διεθνολόγους για την άρνηση της επίδρασης των διεθνών νομικών κανόνων στο διεθνές πεδίο, ένα μέρος της δομής και της ουσίας του παραδοσιακού διεθνούς δικαίου φαίνεται να «έχει κατασκευαστεί πάνω σε *Ρεαλιστικά* θεμέλια»<sup>78</sup>. Οι *Ρεαλιστές* των Διεθνών Σχέσεων και οι παραδοσιακοί νομικοί διεθνολόγοι συμπίπτουν σε τρεις βασικές υποθέσεις τους: αναφορικά με τους δρώντες, τις προτιμήσεις και τους περιορισμούς που επιβάλλει το διεθνές σύστημα. Η πιο ξεκάθαρη σύμπτωση μεταξύ *Ρεαλισμού* και παραδοσιακού Διεθνούς Δικαίου αφορά τα κριτήρια για τον προσδιορισμό των συμμετεχόντων στο διεθνές σύστημα. Τόσο οι *Ρεαλιστές* όσο και οι παραδοσιακοί νομικοί διεθνολόγοι συμφωνούν ότι οι κύριοι δρώντες είναι τα κράτη, τα οποία και αμοιβαία αντιλαμβάνονται σαν ενιαίες οντότητες που

<sup>75</sup> Οι *Ρεαλιστές* πιστεύουν επίσης ότι οι αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής στηρίζονται στον ορθολογικό υπολογισμό του τρόπου αύξησης της εθνικής ισχύος.

<sup>76</sup> Οι *Ρεαλιστές* κατά κύριο λόγο αντιλαμβάνονται το ΔΔ σαν ένα χρήσιμο εργαλείο στα χέρια των ισχυρών κρατών.

<sup>77</sup> Πιστεύουν ότι οι διεθνείς κανόνες και θεσμοί δεν είναι παρά κατασκευάσματα των υφιστάμενων σχέσεων ισχύος και συμφέροντος, που αλλάζουν ή ξεπερνιούνται μόλις αυτές οι σχέσεις αλλάξουν. Χαρακτηριστικά ο Π. Ήφαιστος αναφέρει: «όσον αφορά το διεθνές δίκαιο και τους διεθνείς θεσμούς, το κυριότερο σταθερό χαρακτηριστικό διαχρονία είναι το γεγονός ότι λειτουργούν ως εξαρτημένες παρεμβαλλόμενες μεταβλητές μεταξύ της άναρχης κρατικής δομής (δομή εντός της οποίας λειτουργούν οι ανεξάρτητες μεταβλητές οι οποίες προσδιορίζονται από τους συσχετισμούς ισχύος και το καθεστώς της διεθνούς αναρχίας) και των άλλων εξαρτημένων μεταβλητών που είναι ο πόλεμος και η ειρήνη»: **Ήφαιστος, Π., «Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», 1999, σελ. 64.**

<sup>78</sup> Slaughter, op.cit., 2001, σελ. 30.

καθορίζονται από τα λειτουργικά χαρακτηριστικά που τα καθιστούν Κράτη. Βασικές διεθνείς νομικές αρχές όπως η κρατική κυριαρχία και η αποκλειστική εσωτερική δικαιοδοσία των κρατών αποτελούν βασικές αρχές και στη θεωρία των *Ρεαλιστών*, ενώ και οι δύο πλευρές αντιλαμβάνονται τα κράτη σαν υποκείμενα αλλά και πηγή του διεθνούς δικαίου<sup>79</sup>.

Μπορούμε επίσης να αναφέρουμε τον κεντρικό ρόλο της αρχής της εδαφικότητας τόσο για το Ρεαλισμό όσο και για το παραδοσιακό Διεθνές Δίκαιο. Για τους Ρεαλιστές τα εδαφικά σύνορα ορίζουν την περιοχή από την οποία αντλούνται οι αναγκαίοι για την στρατιωτική και οικονομική ισχύ πόροι και με αυτό τον τρόπο ορίζεται και το εύρος της κρατικής ισχύος. Για τους νομικούς διεθνολόγους ο έλεγχος επί συγκεκριμένης εδαφικής έκτασης αποτελεί ένα από τα βασικά συστατικά και κριτήρια για τον ορισμό ενός κράτους και απαραίτητο προαπαιτούμενο για τη συμμετοχή στο διεθνές σύστημα. Συνεπώς αναγκαία συνθήκη για τη συμμετοχή στο διεθνές παιχνίδι είναι και σε αυτή την περίπτωση η ικανότητα άσκησης εξουσίας<sup>80</sup>.

Οι *Ρεαλιστές* αναλύοντας το «νομικό δόγμα»<sup>81</sup>, αν και σπάνια κάνουν κάτι τέτοιο, εστιάζουν την κριτική τους στη σχέση του διεθνούς δικαίου με τη διεθνή πραγματικότητα και τη συναίνεση των ισχυρών κρατών. Είναι κάτι παραπάνω από επιφυλακτικοί στην προσπάθεια εδραίωσης εθιμικού δικαίου μέσω των διακηρύξεων διεθνών οργανισμών ή άλλων συναφών πηγών και πιστεύουν ότι οι διεθνείς συνθήκες αντικατοπτρίζουν πολιτικές πιέσεις και όχι σοβαρές δεσμεύσεις, ενώ συχνά φαίνεται ότι ‘αναγκάζουν’ τα κράτη να κάνουν αυτό που θα έκαναν ούτως ή άλλως<sup>82</sup>.

---

<sup>79</sup> Ibid., σελ. 31-33.

<sup>80</sup> Ibid., σελ. 34.

<sup>81</sup> Ο όρος αφορά τις Πηγές του Διεθνούς Δικαίου.

<sup>82</sup> Abbott, K.W., “International Relations Theory, International Law and the Regime Governing Atrocities in Internal Conflicts”, 93 AJIL (1999), σελ. 364-365.

## II. (Α) 2. ΘΕΣΜΟΚΡΑΤΙΑ

Οι υποστηρικτές της *Θεσμοκρατίας*<sup>83</sup> ξεκινούν με ένα παρόμοιο μοντέλο αποκεντρωμένης αλληλεπίδρασης των κρατών. Οι υποστηρικτές αυτής της θεωρίας συμερίζονται την πεποίθηση των *Ρεαλιστών* ότι τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες στο διεθνές πεδίο, με σαφώς προσδιορισμένα εθνικά συμφέροντα. Όμως παρά τα όποια εθνικά συμφέροντα υποβόσκουν, οι θεωρητικοί της *Θεσμοκρατίας* αναγνωρίζουν ότι υπάρχει ένα ευρύ φάσμα συμφερόντων που εξαρτάται από τη συνεργασία -από οικονομική ανάπτυξη έως και προστασία του περιβάλλοντος- και η παρουσία θεσμών μετριάζει την επίδραση της αναρχίας στο διεθνές πεδίο επιτρέποντας τη συνεργασία για την πραγμάτωση κοινών στόχων<sup>84</sup>. Αυτοί οι θεσμοί λοιπόν πρέπει κατά τη γνώμη τους να συμπεριληφθούν στις συστημικές αναλύσεις της συμπεριφοράς των κρατών ανεξάρτητα από τη συνολική δομή του συστήματος<sup>85</sup>.

Χρησιμοποιώντας εννοήσεις της '*Θεωρίας των Παιγνίων*<sup>86</sup>', των Οικονομικών<sup>87</sup> αλλά και άλλων επιστημονικών κλάδων, οι ακαδημαϊκοί των Διεθνών Σχέσεων που προώθησαν αυτή τη θεωρία καταγράφουν τις συνθήκες εκείνες που εμποδίζουν τα κράτη να 'εισπράξουν' τα οφέλη της συνεργασίας<sup>88</sup> και μελετούν πώς οι διεθνείς κανόνες και θεσμοί μπορούν να ξεπεράσουν αυτά τα εμπόδια. Σύμφωνα με την παραπάνω θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων οι «θεσμοί»<sup>89</sup> μπορεί να έχουν ανεξάρτητη επιρροή στη συμπεριφορά των

<sup>83</sup> Ο Keohane υποστηρίζει ότι η Θεσμοκρατία/Institutionalism σαν θεωρία χρωστάει το όνομά της στην έμφαση που δίνουν οι υποστηρικτές της στις λειτουργίες που επιτελούν οι διεθνείς θεσμοί: **Keohane, O. R., "After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy", 1984, σελ. 7.**

<sup>84</sup> Slaughter, *op.cit.*, 2001, σελ. 37.

<sup>85</sup> Η Σύγχρονη Θεωρία των ΔΣ (όρος που χρησιμοποιείται από τον K. Abbott για να περιγράψει αυτού του είδους τις θεωρίες) μπορεί να υιοθετεί *Ρεαλιστικές* και ρασιοναλιστικές υποθέσεις όπως ότι το διεθνές σύστημα σαν σύστημα κρατών, όπου επικρατεί η αναρχία καθώς και ότι τα κράτη είναι ενιαίες ορθολογικές και εγωιστικές οντότητες (unitary, rational egoists), ωστόσο και παρά το γεγονός ότι στο σύνολο τους οι θεωρίες αυτές είναι συστημικές, επικεντρώνουν όχι μόνο στο διεθνές σύστημα σαν σύνολο αλλά και σε επιμέρους αλληλεπιδράσεις για συγκεκριμένα ζητήματα, αναλύοντας και μικρότερες δομές του διεθνούς συστήματος. Οι θεωρητικοί αυτής της προσέγγισης μελετούν την επίδραση δομικών χαρακτηριστικών στην αλληλεπίδραση όπως την πληροφόρηση και το κόστος της αλληλεπίδρασης: **Abbott, op.cit., 1989, σελ. 354.**

<sup>86</sup> Περισσότερα για τη *Θεωρία των Παιγνίων* βλέπε παρακάτω II. (Γ).

<sup>87</sup> Για περισσότερα αναφορικά με τις εννοήσεις της Θεωρίας των Οικονομικών όπως χρησιμοποιούνται από ΔΣ βλέπε: **Abbott, 1989, op.cit., σελ. 375-404 & Baylis, op.cit, σελ. 238-239.**

<sup>88</sup> Αυτή η κατάσταση, σύμφωνα με την ορολογία οικονομικών, ονομάζεται "market failure" και με αυτό τον όρο τη συναντάμε συχνά και στις ΔΣ

<sup>89</sup> Οι θεσμοί εδώ ορίζονται ευρύτερα ώστε να περιλαμβάνουν κανόνες, θεσμούς και οργανισμούς

κρατών: αλλάζοντας το πλαίσιο της αλληλεπίδρασης διευκολύνουν μεταξύ άλλων, τις διαπραγματεύσεις αλλά και την εφαρμογή των συμφωνιών<sup>90</sup>.

Στο βαθμό που η *Θεσμοκρατία* αντικατοπτρίζει την πεποίθηση ότι, οι κανόνες, οι αρχές και οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων μπορούν να μετριάσουν τα αποτελέσματα της αναρχίας<sup>91</sup> στο διεθνές πεδίο και να επιτρέψουν στα κράτη να συνεργαστούν για την πραγμάτωση κοινών στόχων, όλοι οι νομικοί διεθνολόγοι μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι *Institutionalists*<sup>92</sup>. Οι κανόνες, οι αρχές και οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων αποτελούν τη βάση του ορισμού των «Διεθνών Καθεστώτων» μιας έννοιας, η μελέτη της οποίας «ξαναγνώρισε» (reintroduced) ουσιαστικά το Διεθνές Δίκαιο στους επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων, με την έννοια ότι οι διεθνολόγοι μέσα από τη θεωρία τους για τα *διεθνή καθεστώτα* εξήγησαν ουσιαστικά την αξία και την λειτουργία του Διεθνούς Δικαίου στους συναδέλφους τους με όρους πιο κατανοητούς σε αυτούς<sup>93</sup>, ανοίγοντας έτσι το δρόμο της επανασύνδεσης των δύο επιστημονικών κλάδων<sup>94</sup>.

Η *Θεωρία των Καθεστώτων* ιδιαίτερο θεωρητικό ρεύμα μέσα στα πλαίσια της ευρύτερης θεωρίας που ονομάστηκε στη συνέχεια *Θεσμοκρατία* -για το οποίο θεωρητικό αυτό ρεύμα θα μιλήσουμε αναλυτικότερα παρακάτω<sup>95</sup>, ενσωματώνει στην ανάλυση της εκτός από την ισχύ και τα συμφέροντα, την πληροφόρηση των κρατών και άλλους παράγοντες ενώ αναγνωρίζει ρόλο και σε άλλους διεθνείς δρώντες.

Σε ότι αφορά το 'νομικό δόγμα' η ευρύτερη θεωρία της *Θεσμοκρατίας* μάλλον δέχεται τις παραδοσιακές πηγές του Διεθνούς Δικαίου<sup>96</sup> κυρίως αυτές που αποκαλύπτουν εθελούσια συμφωνία μεταξύ των κρατών. Στην πραγματικότητα βέβαια η επιστημονική μελέτη της *Θεσμοκρατίας*

<sup>90</sup> Για παράδειγμα οι «θεσμοί» μειώνουν το 'κόστος συναλλαγής' (transaction costs) των διαπραγματεύσεων, παρέχουν αμερόληπτη πληροφόρηση, δημιουργούν σημεία σταθμούς για τον συντονισμό αποκεντρωμένων δραστηριοτήτων, εισάγουν ουδέτερους δρώντες σε συγκρουσιακές καταστάσεις, συμπληρώνουν κενά να ασαφείς ή ελλιπείς συμφωνίες κ.α.

<sup>91</sup> Με την έννοια της έλλειψης κεντρικής εξουσίας.

<sup>92</sup> Slaughter, op.cit., 2001, σελ. 35.

<sup>93</sup> Abbott, op.cit., 1989, σελ. 238.

<sup>94</sup> Slaughter, op.cit., 1993, σελ. 218-220.

<sup>95</sup> Βλέπε παρακάτω: **II. (B). Θεωρία των Καθεστώτων**

<sup>96</sup> 'Επίσημο δόγμα' των πηγών του Διεθνούς Δικαίου παραμένει το Άρθρο 38 του Καταστατικού του ΔΔΧ: Διεθνείς Συμβάσεις, Διεθνές Εθιμικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές του Δικαίου και επικουρικά Δικαστικές Αποφάσεις και διδάγματα αναγνωρισμένων Δημοσιολόγων.

επικεντρώνεται από όλες τις πηγές του ΔΔ κυρίως στις Διεθνείς Συνθήκες. Οι Συνθήκες γίνονται αντιληπτές τόσο σαν αμοιβαίες συμφωνίες ή συμβόλαια που προκύπτουν από αλληλεπιδράσεις ‘τύπου αγοράς’ (market style interactions), όσο και σαν σκόπιμες νομικές πράξεις παρόμοιες με νομοθετήματα<sup>97</sup>.

## II. (A) 3. ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΘΕΩΡΙΑ

Οι υποστηρικτές της *Φιλελεύθερης* Θεωρίας<sup>98</sup> των Διεθνών Σχέσεων επιμένουν στον ‘μεθοδολογικό ατομισμό’ (methodological individualism) αφού αντιλαμβάνονται τα άτομα και τις ομάδες ατόμων σαν του κύριους δρώντες στο διεθνές πεδίο, αναφέρονται γενικότερα σε κοινωνικούς δρώντες (societal actors). Η *Φιλελεύθερη Θεωρία* δεν διαχωρίζει αυστηρά τη διεθνή από την εσωτερική σφαίρα, αντίθετα υποθέτει ότι είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους. Δεν υποστηρίζει ότι τα κράτη είναι ασήμαντα, απλά πιστεύει ότι οι επιλογές των κρατών καθορίζονται από την εσωτερική πολιτική σκηνή και όχι απλά από υποτιθέμενα αυτόνομα εθνικά συμφέροντα ή την αναζήτηση ισχύος. Αυτή η θεώρηση τονίζει ότι οι σχέσεις μεταξύ των κρατών είναι πολύ πιο περίπλοκες και ρευστές από όσο πιστεύουν τόσο οι *Ρεαλιστές* όσο και οι υποστηρικτές της *Θεσμοκρατίας*, και καλεί την ακαδημαϊκή κοινότητα για μία πιο προσεκτική μελέτη της εσωτερικής πολιτικής αλλά και των συνταγματικών δομών κάθε κράτους, μία διαδικασία που αδιαμφισβήτητα ‘τρομάζει’ τους αναλυτές των διεθνών σχέσεων.

Οι *Φιλελεύθεροι* αναπτύσσουν τις δικές τους θεωρητικές γενικεύσεις χρησιμοποιώντας τις διαφορές που παρουσιάζονται στην εσωτερική διακυβέρνηση των κρατών για να εξηγήσουν διαφορές στη διεθνή συμπεριφορά των κρατών. Για παράδειγμα κάποιοι ακαδημαϊκοί του χώρου ερευνούν εάν οι φιλελεύθερες δημοκρατικές χώρες είναι πιο συνεπείς

<sup>97</sup> Abbott, 1999, op.cit, σελ. 365-366.

<sup>98</sup> Η Φιλελεύθερη Θεωρία των ΔΣ επανειλημμένως έχει χαρακτηριστεί σαν κανονιστική (normative) και όχι σαν θετική (positive) θεωρία, η πιο γνωστή προσέγγιση σε αυτό το ιδεαλιστικό πεδίο της Φιλελεύθερης θεωρίας είναι ο «φιλελεύθερος διεθνισμός» (Wilsonian liberal-internationalism). Σε κάθε περίπτωση εδώ αναφερόμαστε σε μία Θεωρία που ασχολείται με την υφιστάμενη πραγματικότητα.

απέναντι σε νομικές σχέσεις και πιο πιθανό να συμμορφωθούν με νομικούς κανόνες<sup>99</sup> από ότι είναι οι χώρες με άλλου τύπου εσωτερικά καθεστώτα<sup>100</sup>.

Υπάρχει και μία μερίδα των υποστηρικτών της *Φιλελεύθερης* θεωρίας που δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην δραστηριότητα ιδιωτών, ομάδων ατόμων και ΜΚΟ στο διεθνές πεδίο καθώς και στο σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν, ανεξάρτητα από τα κράτη, στην δημιουργία διεθνών θεσμών και κανόνων. Αυτοί οι θεσμοί μπορούν στη συνέχεια, εάν λειτουργήσουν αποτελεσματικά, να αλλάξουν ακόμη και τους όρους της εσωτερικής πολιτικής.

Αναλώνοντας το 'δόγμα' του διεθνούς δικαίου οι *Φιλελεύθεροι* θα μπορούσαν να δεχθούν τις παραδοσιακές πηγές του Διεθνούς Δικαίου αλλά θα αμφισβητούσαν έντονα τους ισχυρισμούς των νομικών περί 'οικουμενικότητας' των κανόνων του δικαίου αυτού. Οι *Φιλελεύθεροι* δίνουν περισσότερη έμφαση στις διαφορές που εμφανίζονται στην εφαρμογή των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου μεταξύ των διαφορετικών τύπων εσωτερικής διακυβέρνησης που παρουσιάζουν τα κράτη παγκοσμίως<sup>101</sup>.

---

<sup>99</sup> Η έρευνα σε αυτό τον τομέα έχει εμπλουτιστεί με παραδείγματα από την μελετητική προσπάθεια των Laurence Helfer & A-M. Slaughter οι οποίοι στο άρθρο τους με τίτλο, "*Toward a Theory of Effective Supranational Adjudication*" αναφέρουν ότι η βιβλιογραφία αναφορικά με τη θεωρία της «δημοκρατικής ειρήνης» (democratic peace) που προσπαθεί να εξηγήσει την υπόθεση ότι οι φιλελεύθερες δημοκρατικές χώρες από σπάνια έως ποτέ πολεμούν μεταξύ τους, έχει επηρεάσει μελετητές να ερευνήσουν άλλους τρόπους με τους οποίους τα χαρακτηριστικά του εσωτερικού καθεστώτος επηρεάζουν την διεθνή συμπεριφορά των κρατών. Σε αυτή την κατηγορία μελετών, αν και ακόμη αναπόδεικτες, εντάσσεται η υπόθεση για την θετική επίδραση των φιλελεύθερων δημοκρατιών στη συμμόρφωση με διεθνείς κανόνες και διεθνείς δικαστικές αποφάσεις. Εντοπίζουν επίσης τους εσωτερικούς μηχανισμούς (πολιτικούς και δικαστικούς) καθώς και άλλες παραμέτρους μέσω των οποίων οι διεθνείς θεσμοί μπορούν να επηρεάσουν θετικά προς τη διεθνή νομιμότητα την κρατική συμπεριφορά και προτείνουν την ενδυνάμωση αυτών των παραμέτρων: **Helfer L. & Slaughter A-M., "Toward a Theory of Effective Supranational Adjudication", 107 Yale Law Journal (1997), σελ. 328-336.**

<sup>100</sup> Οι παραπάνω συγγραφείς σημειώνουν ωστόσο, ότι φιλελεύθερες δημοκρατίες με ισχυρή παράδοση στο κράτος δικαίου, είναι πιθανό και να αντισταθούν σε διεθνείς θεσμούς, κανόνες και αποφάσεις διεθνών δικαστηρίων πιστεύοντας ότι τα εσωτερικά τους συστήματα επαρκούν και δεν έχουν ανάγκη από διεθνή επίβλεψη, ακόμη πιστεύουν ότι οι αποφάσεις διεθνών δικαστηρίων είναι ικανές να αποδυναμώσουν το εσωτερικό τους δικαστικό σύστημα: **Helfer & Slaughter, op.cit, σελ. 328-336.** Παράδειγμα άρνησης συμμετοχής σε ένα διεθνές καθεστώς όπως αυτό που δημιουργεί η *Σύμβαση Πλαίσιο σχετικά με την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων* του ΣτΕ, ίσως και να μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί η Γαλλία, η οποία παρά το γεγονός ότι έχει αρκετές μειονότητες στο έδαφος της αρνείται να συμμετάσχει στο παραπάνω καθεστώς γιατί πιστεύει ότι η συνταγματική κατοχύρωση της μη διάκρισης που υφίσταται στη Γαλλία τους διασφαλίζει όλους, αφού λοιπόν θεωρεί ότι δεν κάνει διακρίσεις δεν τίθεται και θέμα μειονοτήτων που θα πρέπει να ρυθμιστεί από διεθνή πράξη και έτσι δεν έχει καν υπογράψει τη Σύμβαση Πλαίσιο (υιοθετήθηκε από Επιτροπή Υπουργών το 1994, ίσχυσε το 1998).

<sup>101</sup> **Abbott, op.cit., 1999, σελ. 366-367.**

## II. (A) 4. ΚΟΝΣΤΡΟΥΚΤΙΒΙΣΜΟΣ

Ο *Κονστρουκτιβισμός*<sup>102</sup> διαφέρει ριζικά από τις τρεις προηγούμενες ρασιοναλιστικές προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων. Ο *Κονστρουκτιβισμός*<sup>103</sup> θεωρείται ότι αποτελεί περισσότερο μία 'οντολογία' (ontology) παρά μία θεωρία, με την έννοια ότι ενδιαφέρεται κυρίως για το τι υπάρχει (για τη διεθνή πραγματικότητα) και όχι για τα αίτια ενός γεγονότος<sup>104</sup>. Σαν προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων απορρίπτει την υπόθεση ότι τα κράτη ή άλλοι δρώντες του διεθνούς πεδίου έχουν προδιαγεγραμμένα και αντικειμενικά συμφέροντα τα οποία και προωθούν κάνοντας τις κατάλληλες στρατηγικές επιλογές και σχεδιάζοντας αποτελεσματικούς θεσμούς. Αντίθετα ο *Κονστρουκτιβισμός* υποστηρίζει ότι οι διεθνείς δρώντες λειτουργούν μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο που στοιχειοθετείται από συλλογικές, υποκειμενικές ερμηνείες και αξίες, οι οποίες με τη σειρά τους καθορίζουν την ταυτότητα και τον ρόλο αυτών των δρώντων καθώς και τη συμπεριφορά τους<sup>105</sup>. Ακόμη και θεμελιώδεις έννοιες όπως το κράτος, η εθνική κυριαρχία και το εθνικό συμφέρον θεωρούνται ως κοινωνικά κατασκευασμένες και συνεπώς δεν είναι αντικειμενικά πραγματικές αλλά υποκειμενικές και χωρίς ξεκάθαρο και προκαθορισμένο νόημα<sup>106</sup>. Πολλές από τις πεποιθήσεις του ο *Κονστρουκτιβισμός* τις μοιράζεται και με την Βρετανική Σχολή των Διεθνών

---

<sup>102</sup> Ο όρος πρωτοχρησιμοποιήθηκε στις Διεθνείς Σχέσεις από τον Nicolas Onuf, ωστόσο αντιπροσωπευτικότερος εκπρόσωπος του Κονστρουκτιβισμού στις ΔΣ θεωρείται σήμερα ο Alexander Wendt: **Μακρής, Σ., «Η Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης: Κονστρουκτιβισμός vs Ρασιοναλισμός, 2002, σελ. 89.** Ο Π. Ήφαιστος υποστηρίζει ότι ο Κονστρουκτιβισμός (παραθέτει σαν εναλλακτική ονομασία τον όρο Critical) δεν μπορεί να ονομαστεί σχολή σκέψης και πολύ περισσότερο «παράδειγμα» στις ΔΣ. Οι Κονστρουκτιβιστές δεν συνιστούν κατά την άποψη του επιστημονική παράδοση αλλά μόνο μία τάση κριτικής προσέγγισης των προβλημάτων: **Ήφαιστος, Π., «Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων», 1999, σελ. 121-129.**

<sup>103</sup> Όπως και ο *Ρασιοναλισμός*.

<sup>104</sup> Σύμφωνα με τον Alexander Wendt (πρωτοπόρος του Κονστρουκτιβισμού στις ΔΣ) η προσέγγιση αυτή είναι αντί-υλιστική (anti-material) γιατί επικεντρώνει σε ιδέες και ιδεώδη και όχι υλικά συμφέροντα και αντι-ρασιοναλιστική (anti-rationalist) καθώς απορρίπτει την ιδέα του μεθοδευμένου υπολογισμού που βασίζεται σε προκαθορισμένες προτιμήσεις: **Slaughter, op.cit, 2001, σελ. 46.**

<sup>105</sup> «Ο Κονστρουκτιβισμός αφορά την ανθρώπινη συνείδηση και το ρόλο της στη διεθνή ζωή»: **J. Ruggie in Slaughter, op.cit, 2001, σελ. 47.**

<sup>106</sup> «Ο Κονστρουκτιβισμός είναι η άποψη ότι το πλαίσιο μέσα στο οποίο ο υλικός κόσμος διαμορφώνει αλλά και διαμορφώνεται από την ανθρώπινη δράση και διάδραση εξαρτάται από τις δυναμικές, κανονιστικές και επιστημονικές ερμηνείες του κόσμου αυτού». «Η κονστρουκτιβιστική προσέγγιση υποστηρίζει ότι η διεθνής πραγματικότητα είναι κοινωνικά οικοδομημένη από γνωστικές δομές που νοηματοδοτούν τον υλικό κόσμο»: **Μακρής, op.cit., σελ. 89-91.**

Σχέσεων, η οποία δίνει έμφαση στα υποκειμενικά στοιχεία της 'διεθνούς κοινωνίας' των κρατών<sup>107</sup>.

Σε ότι αφορά το 'νομικό δόγμα' για τους *Κονστρουκτιβιστές* ισχύει ότι και για όλα τα άλλα στοιχεία, ότι δηλαδή είναι υποκειμενικό και σε συνεχή διαδικασία αλλαγής. Οι *Κονστρουκτιβιστές* θα έδιναν σημασία σε ένα πολύ ευρύ φάσμα κανονιστικών εκφράσεων (normative expressions) συμπεριλαμβανομένης και της πρακτικής των κρατών για ορίσουν το υποκειμενικό στοιχείο του εθίμου ή το νόημα των συμβατικών δεσμεύσεων. Σε κάθε περίπτωση η κατανόηση του κανονιστικού πλαισίου κρίνεται ότι ποικίλλει ανάλογα με το ιστορικό και το πολιτικό πλαίσιο<sup>108</sup>.

## II. (B). ΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ

Η ανάπτυξη της *Θεωρίας των Καθεστώτων* αποτελεί σύμφωνα και με κάποιους ακαδημαϊκούς μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για την επανασύνδεση του Διεθνούς Δικαίου και των Διεθνών Σχέσεων<sup>109</sup>. Είναι γεγονός μάλιστα ότι οι περισσότερες διεπιστημονικές μελέτες νομικών διεθνολόγων φαίνεται να προτιμούν και να χρησιμοποιούν από τον τομέα των Διεθνών Σχέσεων, κυρίως τη *Θεωρία των Καθεστώτων*. Ο Κ. Abbott για παράδειγμα πιστεύει ότι η ευκαιρία επανασύνδεσης δεν στηρίζεται στην έννοια και τον ορισμό που δίνουν οι Διεθνείς Σχέσεις στο όρο καθεστώ, αλλά στις αναλυτικές προσεγγίσεις και εννοήσεις αυτής της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων<sup>110</sup>.

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο κάποιοι θεωρητικοί των Διεθνών Σχέσεων αναγνώρισαν την σημασία της διεθνούς συνεργασίας και αποφάσισαν δειλά δειλά να επιδιώξουν να μελετήσουν ουσιαστικότερα τους διεθνείς κανόνες και θεσμούς<sup>111</sup>. Μερικές ισχυρές θεωρίες ξεκίνησαν από την

<sup>107</sup> «Ο Κονστρουκτιβισμός βρέθηκε στις παρυφές της Βρετανικής Σχολής των ΔΣ, της μόνης θεωρητικής κατεύθυνσης που κατάφερε να συναιρέσει στο γνωσιοθεωρητικό της υπόβαθρο όλα τα θετικά στοιχεία του επιστημονικού κλάδου, υπό τη σκέπη μίας έντονα φιλοσοφικής και ιστορικής διάθεσης»: **Ibid., σελ. 90.**

<sup>108</sup> Abbott, op.cit, 1999, σελ. 367-368.

<sup>109</sup> Abbott, op.cit, 1989, σελ. 338.

<sup>110</sup> *Ibid.*, σελ. 338-339. Ο ίδιος ο Abbott αναφέρει ότι χρησιμοποιεί τον όρο διεθνές καθεστώ κυρίως για να αναφερθεί σε σχετικά περίπλοκες κανονιστικές δομές: **Ibid., σελ. 339**

<sup>111</sup> Ένα επιμέρους τμήμα του τομέα μελέτης των διεθνών οργανισμών που αναπτυσσόταν στους κόλπους των Διεθνών Σχέσεων και κυρίως αυτό που αφορούσε τη μελέτη της περιφερειακής ολοκλήρωσης προκάλεσε έντονες θεωρητικές αντιπαραθέσεις στη δεκαετία του 1960.

υπόθεση ότι η διεθνής συμπεριφορά είναι θεσμοποιημένη, σύμφωνα και με τη σχετική διατύπωση του John Ruggie σε σχετικό άρθρο του το 1975. Στο ίδιο άρθρο ο John Ruggie εισήγαγε την έννοια «Διεθνή Καθεστώτα» και όρισε το διεθνές καθεστώς σαν «μία σειρά αμοιβαίων προσδοκιών, κανόνων και κανονισμών, σχεδίων, οργανωτικών δραστηριοτήτων και οικονομικών δεσμεύσεων που έχουν γίνει αποδεκτές από μία ομάδα κρατών»<sup>112</sup>.

Ένα πολύ σημαντικό τμήμα της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων που αναδόθηκε τελικά με σαφήνεια περίπου τη δεκαετία του 1980 είναι αυτό που εστιάζει σε κανονιστικές δομές που αποκαλούνται «*διεθνή καθεστώτα*». Η ανάλυση των διεθνών καθεστώτων προσπάθησε να καλύψει το κενό που είχε δημιουργηθεί στις Διεθνείς Σχέσεις επικεντρώνοντας σε ένα είδος μελέτης που δεν ήταν ούτε τόσο ευρύ όσο η μελέτη του διεθνούς συστήματος ούτε τόσο περιορισμένο όσο η μελέτη των επίσημων διεθνών οργανισμών<sup>113</sup>.

Έκτοτε έχει γίνει πολύ μεγάλη ακαδημαϊκή συζήτηση στους κόλπους των διεθνολόγων αναφορικά με τον ορισμό του όρου «*Διεθνές Καθεστώς*». Ο πιο διαδεδομένος ορισμός θεωρείται πια ότι είναι αυτός που έχει δοθεί από τον Stephen Krasner: το διεθνές καθεστώς μπορεί να οριστεί σαν μία σειρά σιωπηρών ή σαφών αρχών, προτύπων, κανόνων και διαδικασιών λήψεως αποφάσεων γύρω από την οποία οι προσδοκίες των δρώντων συγκλίνουν αναφορικά με έναν συγκεκριμένο τομέα των διεθνών σχέσεων<sup>114</sup>. Ο Keohane και ο Nye ορίζουν το καθεστώς σαν μία σειρά κατευθυντήριων ρυθμίσεων που περιλαμβάνουν δίκτυα κανόνων, κανονισμών και διαδικασιών που ομαλοποιούν και συστηματοποιούν τη συμπεριφορά ενώ ελέγχουν και τις επιπτώσεις αυτής της συμπεριφοράς<sup>115</sup>. Ο Hedley Bull χρησιμοποιώντας

---

<sup>112</sup> "A set of mutual expectations, rules and regulations, plans, organisational energies and financial commitments, which have been accepted by a group of states": **Keohane, O. R., "After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy", 1984, σελ. 57.**

<sup>113</sup> Haggard & Simmons, *op.cit.*, p.492. Σύμφωνα με σχολιαστές της Θεωρίας των Καθεστώτων, η έννοια του καθεστώτος στηρίζεται στην έννοια της «αλληλεξάρτησης» στο διεθνές πεδίο: **Evans, op.cit, σελ. 471.**

<sup>114</sup> "Regimes can be defined as sets of implicit or explicit principles, norms, rules and decision making procedures around which actors' expectations converge in a given area of international relations", ο Krasner συνεχίζει εξηγώντας ότι: "Principles are beliefs of fact, causation and rectitude. Norms are standards of behavior defined in terms of rights and obligations. Rules are specific prescriptions or proscriptions for action. Decision-making procedures are prevailing practices for making and implementing collective choice": **Krasner, S.D., "International Regimes", 1983, σελ. 2.**

<sup>115</sup> Krasner, S.D., *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*, 36 *International Organisation* 2 (1982), σελ. 186.

διαφορετική ορολογία αναφέρεται στην σημασία των κανόνων και των θεσμών για τη διεθνή κοινωνία. Με τους κανόνες αναφέρεται σε γενικές επιτακτικές αρχές που απαιτούν από ή εξουσιοδοτούν ορισμένες τάξεις ανθρώπων ή ομάδες να συμπεριφερθούν με προκαθορισμένο τρόπο. Οι θεσμοί σύμφωνα με τον Bull βοηθούν ώστε να διασφαλιστεί η συμμόρφωση προς τους κανόνες, μέσω της διατύπωσης των κανόνων αυτών, της διάδοσης τους, της διαχείρισης τους, της επιβολής τους, της ερμηνείας τους, της νομιμοποίησης τους αλλά και της υιοθέτησης τους<sup>116</sup>.

Παρά το γεγονός ότι έχουν διατυπωθεί αρκετοί διαφορετικοί ορισμοί για τα διεθνή καθεστώτα, οι διεθνολόγοι που έχουν ασχοληθεί με αυτή τη θεωρία συμφωνούν ότι τα διεθνή καθεστώτα δεν πρέπει να γίνονται αντιληπτά σαν απλές, προσωρινές διευθετήσεις που αλλάζουν με κάθε αλλαγή στην ισχύ ή τα συμφέροντα. Ο Jervis περίπου στην ίδια λογική, υποστηρίζει ότι η έννοια των καθεστώτων υπονοεί όχι μόνο τους κανόνες και τις προσδοκίες που διευκολύνουν τη συνεργασία αλλά και μία μορφή συνεργασίας που αντιπροσωπεύει κάτι περισσότερο από μία απλή κατάληξη του βραχυπρόθεσμου συμφέροντος των κρατών<sup>117</sup>.

Ο R. Keohane προχώρησε την ανάλυση των *Διεθνών Καθεστώτων* ένα βήμα πιο πέρα. Αντλώντας ενοράσεις και τεχνικές από την Θεωρία της Ορθολογικής Επιλογής δημιούργησε μία «λειτουργική» (functional) θεωρία των καθεστώτων που εξηγεί την βιωσιμότητα αλλά και την επίμονη παρουσία τους στη διεθνή πολιτική σαν το αποτέλεσμα ορθολογικών υπολογισμών από τα κράτη που συμμετέχουν σε αυτά.

Ο R. Keohane υποστηρίζει ότι τα *Διεθνή Καθεστώτα* ενισχύουν την πιθανότητα της συνεργασίας μειώνοντας το κόστος των 'συναλλαγών', που γίνονται πια εντός των κανόνων του καθεστώτος. Δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες για εύρυθμες πολυμερείς διαπραγματεύσεις, νομιμοποιούν και αποκηρύσσουν διαφορετικούς τύπους κρατικής δραστηριότητας και διευκολύνουν τη διασύνδεση θεμάτων και καθεστώτων.

<sup>116</sup> Bull, H., "The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics", 1977, σελ. 54.

<sup>117</sup> Θεωρεί ότι οι κυρώσεις ή οι περιορισμοί που επιβάλλονται σε χώρες κατά τη διάρκεια περιορισμένων ενόπλων συγκρούσεων δεν πρέπει να θεωρούνται καθεστώδες: **Krasner, op.cit. , 1983, σελ. 3.**

Επιπλέον αυξάνουν τη συμμετρία και βελτιώνουν την ποιότητα των πληροφοριών που λαμβάνουν οι χώρες<sup>118</sup>.

Τα *Διεθνή Καθεστώτα* ενισχύουν τη συμμόρφωση προς τις διεθνείς συμφωνίες με ποικίλους τρόπους: μειώνοντας τα κίνητρα για εξαπάτηση και ενισχύοντας την αξία της «φήμης» και του κύρους των κρατών, διευκολύνοντας ή καθιερώνοντας ελεγκτικές διαδικασίες και δημιουργώντας «τη βάση για μία αποκεντρωμένη διαδικασία εφαρμογής των συμφωνημένων που στηρίζεται στην αρχή της αμοιβαιότητας»<sup>119</sup>.

Ο Keohane πολύ προσεκτικά διαχωρίζει τις λειτουργίες των καθεστώτων από αυτές μίας παγκόσμιας κυβέρνησης. Υποστηρίζει ότι τα καθεστώτα που διευκολύνουν τη συνεργασία δεν δίνουν εντολές στις κυβερνήσεις για το τι πρέπει να κάνουν αλλά βοηθούν τις κυβερνήσεις να επιδιώξουν ικανοποίηση των συμφερόντων τους μέσω της συνεργασίας. Ο ίδιος μάλιστα θεωρεί ότι υπάρχει διάκριση ανάμεσα στα καθεστώτα και τις διεθνείς συμφωνίες. Πιστεύει ότι οι συμφωνίες δεν είναι παρά *ad hoc* και συχνά *one-shot* διευθετήσεις, ενώ κύρια λειτουργία των καθεστώτων έγκειται στη διευκόλυνση της σύναψης συμφωνιών<sup>120</sup>. Σύμφωνα με μία μερίδα της θεωρίας τα καθεστώτα αποτελούν παραδείγματα συνεργασίας ενώ διευκολύνουν γενικότερα τη συνεργασία, ωστόσο οι θεωρητικοί δεν αρνούνται ότι η συνεργασία μπορεί να επιτευχθεί και κατά την απουσία καθεστώτων<sup>121</sup>.

Τα καθεστώτα είναι κοινωνικοί θεσμοί με αποτέλεσμα να συνδέεται η μελέτη των καθεστώτων με τη γενικότερη μελέτη των θεσμών<sup>122</sup>. Συνεπώς τα διεθνή καθεστώτα αποτελούν ειδική περίπτωση διεθνών θεσμών και ως τέτοια πρέπει να μελετηθούν<sup>123</sup>. Δεν πρέπει επίσης να συγχέονται οι όροι, διεθνές καθεστώ και διεθνής οργανισμός, παρά το γεγονός ότι αρκετά καθεστώτα

<sup>118</sup> Keohane, *op.cit.*, σελ. 244.

<sup>119</sup> *Ibid*, σελ. 244-245. Η λειτουργική αυτή άποψη για τα διεθνή καθεστώτα, παρείχε ένα 'εργαλείο' για την μελέτη της διεθνούς συνεργασίας που επεκτείνεται πια και πέρα από τους προβληματισμούς για τη διεθνή πολιτική οικονομία, προς τη μελέτη της διεθνούς ασφάλειας που τόσο αφορά τους *Ρεαλιστές*. Για την χρήση της Θεωρίας Καθεστώτων στην επεξήγηση συνεργασίας υπό συνθήκες σύγκρουσης, βλέπε: **Jervis, R., "Security Regimes" in Krasner, op.cit, 1983, σελ. 173-194.**

<sup>120</sup> Abbott, *op.cit.*, 1989, p. 339: Υποσημείωση No 20 & Krasner, *op.cit.* 1983, σελ. 3.

<sup>121</sup> Haggard & Simmons, *op.cit.*, σελ. 496.

<sup>122</sup> Keohane, *op.cit.*, σελ. 57 & Young, O.R., "International Regimes: Toward a New Theory of Institutions", 39 *World Politics* (1986), σελ.107.

<sup>123</sup> Hasenclever, A., Mayer, P. & Rittberger, V., "Interests, Power, Knowledge: The Study of International Regimes", 40 *Mershon International Studies Review* (1996), σελ.179.

συνοδεύονται από οργανισμούς. Η πιο έντονη διαφορά ανάμεσα στα καθεστώτα και τους οργανισμούς είναι ότι τα καθεστώτα –σαν μία σειρά αρχών, κανόνων, κανονισμών και διαδικασίες λήψεως αποφάσεων- δεν έχουν ικανότητα να δράσουν όπως οι διεθνείς οργανισμοί<sup>124</sup>.

Η *Θεωρία των Καθεστώτων* μπορεί να μελετά αρκετά επιτυχημένα τους τρόπους με τους οποίους τα καθεστώτα μπορούν να ξεπεράσουν τα εμπόδια που δημιουργούνται στη διεθνή συνεργασία αλλά έχει προχωρήσει λιγότερο στην προσπάθεια της να απαντήσει στο πώς αυτοί οι θεσμοί δημιουργήθηκαν αρχικά, δηλαδή, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο Kenneth Abbott, η *Θεωρία των Καθεστώτων* δεν έχει απαντήσει επαρκώς στο πώς επιτυγχάνεται η διεθνής συνεργασία<sup>125</sup>.

Σήμερα αρκετά χρόνια μετά την εμφάνιση της *Θεωρίας των Καθεστώτων* πολλοί ακαδημαϊκοί των Διεθνών Σχέσεων που ασχολήθηκαν με τα *διεθνή καθεστώτα* είτε έχουν επιστρέψει σύμφωνα με συναδέλφους τους στην παραδοσιακή ορολογία των *θεσμών* (institutions) και του *συντονισμού της πολιτικής* (policy coordination) είτε προτιμούν νεολογισμούς όπως το *σύστημα διακυβέρνησης* (governance system)<sup>126</sup>. Παρ' όλ' αυτά οι ουσιώδεις ερωτήσεις που απασχολούσαν την agenda μελέτης της ανάλυσης των καθεστώτων παραμένουν στο επίκεντρο της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων<sup>127</sup>.

## II. (Γ). ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΓΝΙΩΝ

Η *Θεωρία των Παιγνίων* (Game Theory) είναι ένας κλάδος της θεωρίας της επιστήμης των Μαθηματικών που ασχολείται με την πρόβλεψη της έκβασης του «παζαρέματος» (bargaining)<sup>128</sup> και η οποία εμφανίζεται συχνά σε διεπιστημονικές μελέτες. Ένα «παιγνιο» (game) είναι ουσιαστικά μία θεωρητική, μαθηματική κατασκευή στην οποία δύο ή περισσότεροι παίκτες

<sup>124</sup> Ibid., σελ. 179.

<sup>125</sup> Ο Abbott αποδίδει συνοπτικά αυτό το ερώτημα με τον όρο Supply Side ενώ με τον όρο Demand Side αναφέρεται στο γιατί οι χώρες επιζητούν τα διεθνή καθεστώτα. (Αυτή η ορολογία αποδίδεται στον R. Keohane). Για περισσότερα βλέπε: **Abbott, W. K., "Modern International Relations Theory: A Prospectus for International Lawyers", 14 Yale Journal of International Law (1989), σελ. 342 & 408.**

<sup>126</sup> Η Θεωρία των Καθεστώτων, σύμφωνα και με το μεγαλύτερο τμήμα της σχετικής βιβλιογραφίας, ανήκει στην ευρύτερη θεωρητική προσέγγιση που ονομάζεται Θεσμοκρατία.

<sup>127</sup> Hasenclever, Mayer, & Rittberger, op.cit., σελ. 177.

<sup>128</sup> Goldstein, J. "International Relations", 3<sup>rd</sup> Ed, 1999, σελ. 73.

επιλέγουν ανάμεσα σε εναλλακτικές κινήσεις (σε ένα παίγνιο 2x2 ο κάθε παίκτης έχει δύο επιλογές)<sup>129</sup>, είτε μία φορά είτε κατ' επανάληψη. Κάθε συνδυασμός κινήσεων (από όλους του παίκτες) καταλήγει μέσα από το συνδυασμό των κινήσεων, σε μία σειρά απολαβών (payoffs/utility) για κάθε παίκτη. Οι απολαβές μπορεί να είναι είτε απτά αντικείμενα όπως χρήματα, είτε άυλα αγαθά όπως η ασφάλεια. Η *Θεωρία των Παιγνίων* προσπαθεί να συμπεράνει τα πιθανά αποτελέσματα (τι κινήσεις θα πραγματοποιήσουν οι παίκτες), δεδομένων των προτιμήσεων των παικτών και των διαθέσιμων επιλογών τους<sup>130</sup>. Αυτά τα «παιγνία» συχνά ονομάζονται μοντέλα.

Η *Θεωρία των Παιγνίων*<sup>131</sup> χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά ευρέως στις Διεθνείς Σχέσεις τις δεκαετίες 1950 και 1960 από ακαδημαϊκούς που προσπαθούσαν να αντιληφθούν τα ενδεχόμενα πυρηνικού πολέμου μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ<sup>132</sup>. Η χρήση της *Θεωρία των Παιγνίων* για την μελέτη διεθνών αλληλεπιδράσεων έχει εντατικοποιηθεί στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων κυρίως ανάμεσα σε ακαδημαϊκούς που δέχονται τις υποθέσεις περί *ορθολογισμού*<sup>133</sup>. Για να αναλυθεί ένα «παιγνίο» μαθηματικά, ο αναλυτής υποθέτει ότι έχει να κάνει με ορθολογικούς παίκτες (ο κάθε παίκτης επιλέγει ορθολογικά την κίνησή του για να μεγιστοποιήσει τα κέρδη του ή να ελαχιστοποιήσει τις απώλειες του), ότι υπάρχει αλληλεξάρτηση των συμπεριφορών τους, ότι υπάρχουν δεδομένα κέρδη ή απώλειες για τον καθένα, καθώς και γνώση των συνεπειών κάθε επιλογής<sup>134</sup>. Η *Θεωρία των Παιγνίων* ενδείκνυται για τον υπολογισμό των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων κάθε εναλλακτικής επιλογής των παικτών<sup>135</sup>, ενώ μπορεί στα

<sup>129</sup> Για γραφική αναπαράσταση «παιγνίου» 2x2 βλέπε: Παράρτημα Ν° 1.

<sup>130</sup> Goldstein, op.cit., σελ. 74.

<sup>131</sup> Σύμφωνα με τον Η. Κουσκουβέλη, η Θεωρία των Παιγνίων που μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν μάλλον περιθωριακή και υποβοηθητική στην οικονομική ανάλυση και τη στρατηγική, γίνεται πλέον και με τη βοήθεια των ηλεκτρονικών υπολογιστών σημαντικό αναλυτικό εργαλείο για τις Διεθνείς Σχέσεις: **Κουσκουβέλης, Η., «Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση», 1997, σελ. 58**

<sup>132</sup> Οι 'κινήσεις' των παικτών ήταν οι αποφάσεις χρήσης των πυρηνικών όπλων με συγκεκριμένους τρόπους και τα 'αποτελέσματα' αφορούσαν την έκβαση ενός πολέμου.

<sup>133</sup> Η Θεωρία των Παιγνίων είναι δηλαδή μία θεωρία ορθολογικής συμπεριφοράς, που στις ΔΣ έχει σαν στόχο να περιγράψει με σχηματοποιημένο τρόπο συγκεκριμένες πλευρές και συμπεριφορές του διεθνούς πολιτικού γίγνεσθαι.

<sup>134</sup> Κουσκουβέλης, op.cit., σελ. 59.

<sup>135</sup> Σε κάθε περίπτωση οφείλουμε να επισημάνουμε ότι σύμφωνα και με αρκετούς σχολιαστές, η Θεωρία της Ορθολογικής συμπεριφοράς δεν ανταποκρίνεται πάντα και πλήρως στην πραγματικότητα.

πλαίσια των περιορισμών που η ίδια θέτει να εξηγήσει το γιατί καθένας από τους παίκτες έκανε τις συγκεκριμένες επιλογές<sup>136</sup>.

Διαφορετικά είδη καταστάσεων αντιπροσωπεύονται και από διαφορετικούς τύπους «παιγνίων» που καθορίζονται από τον αριθμό των συμμετεχόντων και από τη δομή των απολαβών. Μία βασική διάκριση μπορεί να γίνει ανάμεσα στα παίγνια μηδενικού αθροίσματος (*zero-sum games*) - όπου το κέρδος του ενός παίκτη είναι εξ ορισμού ίσο με την απώλεια του άλλου-, τα παίγνια μη μηδενικού αθροίσματος (*non zero-sum games*) -όπου είναι πιθανό και οι δύο παίκτες τόσο να κερδίσουν όσο και να χάσουν- και τα μικτά παίγνια<sup>137</sup>. Σε ένα *zero-sum game* δεν υπάρχει συνεργασία ή επικοινωνία ανάμεσα στους παίκτες καθώς τα συμφέροντα τους είναι εκ διαμέτρου αντίθετα. Σε ένα *non zero-sum game* όμως ο συντονισμός των κινήσεων μπορεί να μεγιστοποιήσει τα κέρδη για τους παίκτες, ακόμη και αν ο κάθε παίκτης μπορεί να διαχειριστεί την κατάσταση με τέτοιο τρόπο ώστε να κερδίσει μεγαλύτερο μερίδιο από τις συνολικές απολαβές.

Το «παιγνιο» για δύο παίκτες, καθώς είναι απλό και εύκολο να αναλυθεί μαθηματικά, αποτελεί και το πιο συχνό μοντέλο μελέτης<sup>138</sup>. Η ανάλυση ενός «παιγνίου» συνεπάγεται την προσπάθεια εξεύρεσης μίας λύσης (μία τέτοια σειρά κινήσεων από όλους τους παίκτες όπου κανένας παίκτης δεν θα μπορεί να αυξήσει τις απολαβές του αλλάζοντας την κίνησή του). Είναι η έκβαση στην οποία θα οδηγηθούν οι ορθολογικοί παίκτες. Κάποια απλά «παιγνια» έχουν μία λύση, ωστόσο υπάρχουν και παιχνίδια με πολλαπλές λύσεις ή χωρίς σταθερή λύση.

Σε ένα τύπο «παιγνίου» με συγκεκριμένη δομή -αναφορικά με τη σχέση κινήσεων και απολαβών- δίνεται συχνά ένα όνομα που παραπέμπει σε μία

---

<sup>136</sup> Κουσκουβέλης, *op.cit.*, σελ. 60

<sup>137</sup> *Ibid.*

<sup>138</sup> Το *N-person game* έχει περισσότερους από δύο παίκτες και οι κινήσεις συνήθως σε συμμαχίες των παικτών που μοιράζονται τελικά μεταξύ τους τις απολαβές.

ιστορία ή μία μεταφορά που αντικατοπτρίζει τη φύση του «παιγνίου»<sup>139</sup> και κάθε «παιγνιο» δίνει μαθήματα για μία κατηγορία διεθνών καταστάσεων<sup>140</sup>.

## II. (Γ) 1. ΤΟ “ΔΙΛΗΜΜΑ ΤΟΥ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΥ”

Το «παιγνιο», που ονομάζεται *Δίλημμα του Φυλακισμένου*<sup>141</sup>, είναι ένα από τα πιο γνωστά και ευρέως χρησιμοποιημένα στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων<sup>142</sup>. Αντικατοπτρίζει μια κατάσταση στη οποία οι ορθολογικοί παίκτες θα επιλέξουν κινήσεις που θα οδηγήσουν σε ένα αποτέλεσμα σύμφωνα με το οποίο όλοι οι παίκτες βρίσκονται σε χειρότερη θέση από ότι εάν είχε επιλεγθεί άλλη ομάδα κινήσεων. Όλοι μπορούν να καταφέρουν κάτι καλύτερο αλλά σαν ορθολογικοί παίκτες δεν μπορούν να επιτύχουν αυτό το αποτέλεσμα<sup>143</sup>. Πώς μπορεί να συμβαίνει αυτό?

Το «παιγνιο» αυτό αντλεί το όνομά του από την ιστορία δύο φυλακισμένων. Η αστυνομία θεωρεί ότι τα δύο ήταν συνεργοί σε μια ένοπλη ληστεία, αλλά δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία για να τους καταδικάσουν χωρίς μια ομολογία, η μόνη κατηγορία που μπορούν να τους προσάψουν είναι για παράνομη οπλοκατοχή. Οι φυλακισμένοι είναι χωρισμένοι και έτσι δεν μπορούν να επικοινωνήσουν, ο ανακριτής προσφέρει σε κάθε έναν από τους την ακόλουθη συμφωνία<sup>144</sup> : (α) εάν κανένας από σας δεν μιλήσει, μπορούμε μόνο να σας καταδικάσουμε μόνο για παράνομη οπλοκατοχή, οπότε ο καθένας σας θα εκτίσει ένα έτος στη φυλακή (β) εάν ο ένας από σας ομολογεί πλήρως, θα τον αφήσουμε αυτόν ελεύθερο, ενώ άλλος θα καταδικαστεί σε δέκα έτη για την ένοπλη ληστεία ή (γ) εάν και οι δύο

<sup>139</sup> Γνωστά ή χαρακτηριστικά παίγνια που χρησιμοποιούνται στις ΔΣ είναι: το παίγνιο των αναρτών, το παίγνιο της κότας, το δίλημμα του φυλακισμένου (κατάσταση σύγκρουσης) και τα διλήμματα των οδηγών (κατάσταση αποτροπής), σύμφωνα με: **Κουσκουβέλη, op.cit., σελ. 61.**

<sup>140</sup> Goldstein, op.cit., σελ 73-75.

<sup>141</sup> Το «παιγνιο» αυτό φανερώνει καλύτερα από όλα τους λόγους για τους οποίους οι χώρες επιζητούν συνεργασία αλλά και γιατί συχνά η συνεργασία είναι δύσκολο να επιτευχθεί

<sup>142</sup> Θεωρείται το μοντέλο με την μεγαλύτερη ικανότητα να διαφωτίσει τα προβλήματα σύγκρουσης και συνεργασίας σε ένα αποκεντρωμένο διεθνές σύστημα: **Abbott, K. W., “Trust but Verify: The Production of information in Arms Control Treaties and other International Agreements”, 26 Cornell International Law Journal (1993), σελ. 6-7.**

<sup>143</sup> Σύμφωνα με τους αναλυτές το Δίλημμα του Φυλακισμένου μπορεί να αποδείξει πως παράλογα γεγονότα στο διεθνές πεδίο μπορούν να εξηγηθούν με λογικούς όρους: **Baylis & Smith, op.cit, σελ. 240.**

<sup>144</sup> Στην ιστορία αυτή υποτίθεται ότι ο κάθε φυλακισμένος δεν μπορεί να αλλάξει γνώμη αργότερα και ότι ο καθένας νοιάζεται μόνο για τον εαυτό του. Το «παιγνιο» αυτό δεν είναι zero sum γιατί εάν οι φυλακισμένοι συνεργαστούν είτε αποσιωπώντας την αλήθεια είτε ομολογώντας και οι δύο τα οφέλη είναι μεγαλύτερα από την ατομική δράση.

ομολογήσετε, και οι δύο θα καταδικαστείτε για ένοπλη ληστεία, αλλά θα ζητήσουμε μια επεικλή ποινή έξι ετών<sup>145</sup>.

Το παίγνιο αυτό έχει ουσιαστικά μία λύση: και οι δύο κρατούμενοι θα ακούσουν την ατομική τους λογική και θα ομολογήσουν (αφού λειτουργούν ανταγωνιστικά και με έλλειψη πληροφοριών)<sup>146</sup> με αποτέλεσμα να εκτίσουν μεγαλύτερη ποινή αυτή που θα τους είχε επιβληθεί εάν συνεργάζονταν μεταξύ τους, κρατώντας δηλαδή κλειστό το στόμα τους<sup>147</sup>.

Στις Διεθνείς Σχέσεις το *Δίλημμα του Φυλακισμένου* έχει χρησιμοποιηθεί για να διαφωτιστεί τόσο το ζήτημα των εξοπλισμών όσο και άλλες συγκρουσιακές καταστάσεις. Εάν μεταφέρουμε για παράδειγμα αυτό το μοντέλο στις αποφάσεις δύο χωρών για ένα τομέα που αφορά και τις δύο (για παράδειγμα: Ινδία-Πακιστάν και η κατασκευή πυρηνικών όπλων) και στον οποίο θα μπορούσαν να συνεργαστούν, μπορούμε αντίστοιχα να δούμε τις απολαβές τους για κάθε έναν από τους 4 συνδυασμούς δύο αντίστοιχων κινήσεων τους<sup>148</sup>.

---

<sup>145</sup> Το παίγνιο αυτό αναπαριστάται γραφικά στο Παράρτημα **No 1** όπου βλέπουμε τις απολαβές από τους 4 πιθανούς συνδυασμούς που προκύπτουν από τις κινήσεις των παικτών

<sup>146</sup> Το αποτέλεσμα δηλαδή θα είναι η επιλογή (B,B) που σημαίνει 6 χρόνια για τον καθένα: Παράρτημα **No 1**.

<sup>147</sup> Goldstein, op.cit., σελ. 75-76.

<sup>148</sup> Βλέπε Σχηματική Αναπαράσταση στο Παράρτημα **No 2**.

**ΜΕΡΟΣ Β΄**

**ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ**

**I. ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

**I. (Α). ΚΑΤΑΓΡΑΦΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ**

Και ενώ μέχρι και το 1970 η μελέτη του Διεθνούς Δικαίου από τους επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων κατέληξε να είναι, σύμφωνα με ακαδημαϊκούς του κλάδου, σχεδόν ανύπαρκτη<sup>149</sup> και η κυρίαρχη θετικιστική τάση στους κόλπους του Διεθνούς Δικαίου είχε καταφέρει να περιθωριοποιήσει τις εσωτερικές ακαδημαϊκές φωνές, που έκαναν λόγο για την ανάγκη κοινωνικού ανοίγματος του Διεθνούς Δικαίου -παραθέτοντας συγκεκριμένες προτάσεις και αναπτύσσοντας ακόμη και λεπτομερείς μεθοδολογίες-, φαίνεται ότι κάποια «γεγονότα» που συντελέστηκαν είτε στο διεθνές περιβάλλον είτε εντός των δύο πειθαρχιών ή ακόμη και μέσα από την αλληλεπίδραση των δύο, και τα οποία θα εξετάσουμε αμέσως μετά -II. (B)-, έφεραν προοδευτικά στο «προσκήνιο» -αν και όχι σε «πρώτο πλάνο»- τη διεπιστημονική προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου-Διεθνών Σχέσεων.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι ήδη από το 1963 ο Stanley Hoffman επισημαίνει τη μείωση του ενδιαφέροντος των Διεθνών Σχέσεων για το Διεθνές Δίκαιο, παραθέτοντας και τους λόγους που εκείνος έκρινε ότι συνετέλεσαν σε αυτή<sup>150</sup>. Η κεντρική ιδέα του άρθρου αφορούσε αυτό που σήμερα ονομάζουμε διεπιστημονική προσέγγιση ΔΔ-ΔΣ. Έστω και αν δεν χρησιμοποιήθηκε εκείνη την εποχή ο συγκεκριμένος, σύγχρονος όρος αυτής της προσέγγισης, ο συγγραφέας παρέθεσε συγκεκριμένη θεωρητική και

<sup>149</sup> Haggard & Simmons, *op.cit.*, σελ. 492.

<sup>150</sup> Hoffman, S., "The Study of International Law and the Theory of International Relations", 57 ASIL Proceedings (1963), σελ. 26-27.

μεθοδολογική πρόταση. Επέλεξε την *Ιστορική Κοινωνιολογία*<sup>151</sup>, μία προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων, για να αναπτύξει τη συνεισφορά της γενικά στη μελέτη του διεθνούς δικαίου<sup>152</sup>.

Ο Stanley Hoffman θεώρησε ότι ο παραγκωνισμός του διεθνούς δικαίου από τους ειδικούς των Διεθνών Σχέσεων αποτελούσε ένα μεγάλο λάθος και με αφετηρία αυτή την πεποίθηση πρότεινε ήδη από το 1963 τη διενέργεια ευρύτατου ακαδημαϊκού διαλόγου για την εποικοδομητική συνεύρεση των δύο επιστημονικών κλάδων.

Το άρθρο αυτό του Stanley Hoffman αποτελεί και το πρώτο χρονολογικά ακαδημαϊκό δημοσίευμα αυτού του είδους (που αναφέρεται δηλαδή συγκεκριμένα σε διεπιστημονική προσέγγιση ΔΔ-ΔΣ και με ευθεία αναφορά σε συγκεκριμένη θεωρία των ΔΣ) που η έρευνα εντόπισε στην βιβλιογραφία. Οφείλουμε ωστόσο να σημειώσουμε ότι ο Hoffman προέρχεται από το χώρο της πολιτικής επιστήμης και το ενδιαφέρον του προκύπτει κυρίως από την ενασχόληση του με τις Διεθνείς Σχέσεις.

Αμέσως μετά την ανάδυση της *Θεωρίας των Καθεστώτων* στις Διεθνείς Σχέσεις, περίπου στις αρχές της δεκαετία του 1980, οπότε και κάποιοι νομικοί διεθνολόγοι αντιλαμβάνονται ότι ένα τμήμα της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων άρχισε πραγματικά να «παίρνει το αντικείμενο τους στα σοβαρά» - έστω και αν αυτό δεν μπορούσε να γίνει εύκολα αντιληπτό με μία πρώτη ανάγνωση<sup>153</sup>-και ενώ αναπτύσσονται σταδιακά σημεία επαφής και μία σχετική συμβατότητα μεταξύ των δύο πειθαρχιών, αρχίζουν να εμφανίζονται όλο και με μεγαλύτερη συχνότητα διεπιστημονικά (Διεθνούς Δικαίου-Διεθνών Σχέσεων) άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά του των δύο κλάδων, τα οποία

---

<sup>151</sup> Το κύριο θέμα της Ιστορικής Κοινωνιολογίας (προσέγγιση με μεγάλη ιστορία) είναι το ενδιαφέρον της για τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνίες αναπτύσσονται μέσα από την ιστορία, με αυτή την έννοια ασχολείται με τις υποδομές εκείνες που σχηματοποιούν τους θεσμούς και τους οργανισμούς μέσα στους οποίους συγκροτείται η ανθρώπινη κοινωνία. Ενώ άλλες προσεγγίσεις θεωρούν την έννοια τους κράτους δεδομένη, η Ιστορική Κοινωνιολογία διερωτάται πως συγκεκριμένοι τύποι κρατών δημιουργήθηκαν μέσα από την επίδραση δυνάμεων που ενεργούσαν κάθε εποχή τόσο στις εσωτερικές κοινωνίες όσο και στη διεθνή κοινωνία. Δίνει έμφαση στο ερώτημα: *How societies develop the forms that they do?*: για περισσότερα βλέπε **Baylis & Smith, op.cit., σελ. 178-180.**

<sup>152</sup> Hoffman, op.cit., σελ. 29-32

<sup>153</sup> Η παρατήρηση αυτή προκύπτει από το ότι η Θεωρία των Καθεστώτων δεν αναφερόταν ευθέως στο διεθνές δίκαιο και δεν χρησιμοποιήσε κοινή με τους νομικούς ορολογία για να εκφράσει, σε πολλές περιπτώσεις, ακόμη και τα ίδια πράγματα.

εκτός από τη θεωρητική αναζήτηση αναφορικά με το διεπιστημονισμό επιχειρούν και εφαρμογές του σε συγκεκριμένα διεθνή ζητήματα<sup>154</sup>.

Ορόσημο για την εξέλιξη της Διεπιστημονικής Προσέγγισης ΔΔ-ΔΣ αποτελεί, σύμφωνα με τους υποστηρικτές της στους κόλπους του Διεθνούς Δικαίου<sup>155</sup>, η δημοσίευση ενός άρθρου του Kenneth Abbott το 1989: “*Modern International Relations Theory: A Prospectus for International Lawyers*” στο *Yale Journal of International Law*<sup>156</sup>. Στο άρθρο αυτό ο συγγραφέας προέτρεπε τους νομικούς διεθνολόγους να μελετήσουν και αν είναι δυνατόν να ειδικευτούν στην ‘*Θεωρία των Καθεστώτων*’, ισχυριζόμενος ότι αυτή η θεωρία των Διεθνών Σχέσεων αποτελεί μία πρώτη τάξεως ευκαιρία για την επανασύνδεση του Διεθνούς Δικαίου και των Διεθνών Σχέσεων. Την επανασύνδεση των δύο πειθαρχιών, ο Abbott την κρίνει ως εξαιρετικά σημαντική καθώς υπάρχουν θεωρίες των ΔΣ και ειδικότερα η Θεωρία των Καθεστώτων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με πολλούς τρόπους στη μελέτη του διεθνούς δικαίου και μάλιστα με θετικά αποτελέσματα για την ανάλυση και την αντιμετώπιση των διεθνών προβλημάτων που ταλανίζουν τόσο τον κλάδο του Διεθνούς Δικαίου όσο και τον κόσμο εν γένει<sup>157</sup>.

Η διεπιστημονική προσέγγιση παρουσιάζει ιδιαίτερη άνθηση και φαίνεται να σχηματοποιείται στους κόλπους του Διεθνούς Δικαίου, από τις αρχές τις δεκαετίας του 1990, οπότε και εμφανίζεται αρκετά έντονη συγγραφική δραστηριότητα κυρίως σε επιστημονικά περιοδικά του χώρου, με δεσπόζουσες ακαδημαϊκές φυσιογνωμίες στον τομέα αυτό, μεταξύ των άλλων, τους: Kenneth Abbott, Anne-Marie Slaughter, Antonia & Abraham Chayes. Οι συγκεκριμένοι ακαδημαϊκοί αναφέρονται γιατί έχουν επιμείνει στη διεπιστημονική προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου - Διεθνών Σχέσεων, έχουν να επιδείξουν μεγάλη σχετική συγγραφική δραστηριότητα και επανέρχονται στο ζήτημα αυτό με κάθε ευκαιρία.

<sup>154</sup> Ο K. Abbott ήδη το 1985 πρωτοπορεί, εξετάζοντας μέσα από το πρίσμα της Θεωρίας των Καθεστώτων τις λειτουργίες που επιτελούνται από το διεθνές δίκαιο εμπορίου: **Abbott, K.**, “**The Trading Nations Dilemma: The Functions of the Law of International Trade**”, **26 Harvard International Law Journal, 501 (1985)**.

<sup>155</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 367.

<sup>156</sup> Abbott, K., “Modern International Relations Theory: A Prospectus for International Lawyers”, *Yale Journal of International Law*, Vol 14, (335), 1989.

<sup>157</sup> Abbott, op.cit., 1989, σελ. 337-342.

Στην 86<sup>η</sup> Ετήσια Συνάντηση της ASIL<sup>158</sup> το 1992 κατέστη σαφές, σύμφωνα με τον Montana i Mora, ότι ο συνδυασμός της θεωρητικής ποικιλίας των Διεθνών Σχέσεων με την ‘παράδοση’ του Διεθνούς Δικαίου αποτελεί ουσιαστικά μία νέα μεθοδολογία που προσφέρει ανανεωμένη ενόραση στην μελέτη των διεθνών ζητημάτων<sup>159</sup>. Στην ίδια συνάντηση ο Kenneth Abbot<sup>160</sup> προχώρησε τόσο πολύ το συλλογισμό του ώστε έκανε λόγο για έναν ‘κοινό επιστημονικό κλάδο’ (joint discipline), που θα γεφυρώσει τελικά το χάσμα ανάμεσα στη θεωρία των διεθνών σχέσεων και το διεθνές δίκαιο<sup>161</sup>.

Παρά το γεγονός ότι για αρκετές δεκαετίες, όπως μπορεί κάποιος να ισχυριστεί, οι δύο πειθαρχίες δεν μιλούσαν καν για τον ίδιο κόσμο, ένας σημαντικός αριθμός ακαδημαϊκών προσπαθειών τα τελευταία χρόνια φαίνεται να έχει ως στόχο την επανασύνδεση του Διεθνούς Δικαίου με τις Διεθνείς Σχέσεις. Όπως χαρακτηριστικά επεσήμαναν το 1993 οι καθηγητές Abraham και Antonia Chayes: «Για πρώτη φορά μετά από μισό αιώνα, εμφανίστηκε η πιθανότητα ενός εποικοδομητικού διαλόγου μεταξύ νομικών διεθνολόγων και επιστημόνων των Διεθνών Σχέσεων»<sup>162</sup>.

Τις τελευταίες δεκαετίες είναι αλήθεια ότι έχουν υπάρξει αρκετές, μεμονωμένες κυρίως, προσπάθειες ακαδημαϊκών τόσο νομικών διεθνολόγων όσο και θεωρητικών των Διεθνών Σχέσεων, για την οικοδόμηση γεφυρών επικοινωνίας ανάμεσα στις δύο ‘πειθαρχίες’. Σε γενικές γραμμές όμως φαίνεται ότι καθώς οι δύο επιστημονικοί κλάδοι έχουν ακολουθήσει εντελώς

---

<sup>158</sup> “International Law & International Relations Theory: Building Bridges” in ASIL Proceedings, 86<sup>th</sup> Annual Meeting, 1992.

<sup>159</sup> Montana i Mora, “International Law and International Relations Cheek to Cheek: an IL/IR Perspective on the Uruguay Round Negotiations on Agriculture”, 37 German Yearbook of International Law (1994), σελ. 317. Επίσης βλέπε στο ίδιο άρθρο για διεπιστημονική προσέγγιση του ρόλου της GATT σαν κεντρικού θεσμού ρύθμισης του διεθνούς εμπορίου: **ibid σελ. 315-359**. Ο συγγραφέας χαρακτηριστικά αναφέρει ότι ενώ οι διεθνολόγοι απέδωσαν την αποτελεσματικότητα της GATT, σαν ρυθμιστικού καθεστώτος, τη δεκαετία του 1950 στην παρουσία ενός «ηγεμόνα», οι νομικοί διεθνολόγοι από την πλευρά αποδίδουν την επιτυχία στην ισχυρή συναίνεση μεταξύ των κρατών αναφορικά με τους κανόνες καθώς και στη δημιουργία ενός πρωτότυπου και αποτελεσματικού μηχανισμού επίλυσης των διαφορών. Ο συγγραφέας που υποστηρίζει την διεπιστημονική προσέγγιση αντιλαμβάνεται τις δύο αναλύσεις ως συμπληρωματικές και όχι ως αντικρουόμενες. Για περισσότερα σχετικά με την «θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας» βλέπε: **Snidal, D., “The Limits of Hegemonic Stability Theory”, 39 International Organisation 4 (1985), σελ. 579-614 & Goldstein, J., “International Relations”, 3<sup>rd</sup> Ed., 1999, σελ. 109-111**

<sup>160</sup> Το panel ASIL όπως προαναφέρθηκε είχε τίτλο “International Law & International Relations Theory: Building Bridges” και η η εισήγηση του K. Abbott “Elements of a Joint Discipline”, 86 ASIL Proc. 167 (1992)

<sup>161</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 367.

<sup>162</sup> Chayes, A., & Chayes, A., “On Compliance”, 47 International Organisation 2 (1993), σελ. 176.

διαφορετικές τροχιές στην ανάπτυξη τους κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20<sup>ου</sup> αιώνα, η επικοινωνία και η επανασύνδεση τους δεν αναμένονται να αναπτυχθούν ευρέως και να εδραιωθούν εύκολα<sup>163</sup>.

Η γνώση της ιστορικής εξέλιξης των δύο πειθαρχιών είναι πολύ χρήσιμη και ουσιαστική, ιδιαίτερα σαν υπόβαθρο αλλά και πλαίσιο για την διεξαγωγή των σύγχρονων θεωρητικών συζητήσεων και αντιπαραθέσεων. Ωστόσο είναι πολύ σημαντικό ιδιαίτερα για τη διευκόλυνση της διεπιστημονικής αναζήτησης, οι δύο πειθαρχίες να μην οχυρώνονται πίσω από στερεότυπα και προκαταλήψεις και να μην αρκούνται απλά στον να αυτό-παρουσιάζονται η μία στην άλλη, χωρίς ουσιαστική διάθεση για συνεννόηση και ενδεχομένως ευρύτερη συνεργασία.

Η διεπιστημονική προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου – Διεθνών Σχέσεων φαίνεται πως έχει καταφέρει να κάνει αισθητή την παρουσία της στους κόλπους του Διεθνούς Δικαίου. Δεν μπορεί να είναι τυχαίο το γεγονός ότι η Αμερικανική Εταιρία Διεθνούς Δικαίου (ASIL) στο Συμπόσιο που πραγματοποίησε το 1999 για τη «Μέθοδο του Διεθνούς Δικαίου» συμπεριέλαβε και εκπρόσωπο της Διεπιστημονικής Προσέγγισης Διεθνούς Δικαίου-Διεθνών Σχέσεων. Στο Συμπόσιο αυτό οι ενδιαφερόμενοι ακαδημαϊκοί, ένας από κάθε προσέγγιση, ανέπτυξαν την επιχειρηματολογία τους για το θέμα (στο Συμπόσιο αυτό θα αναφερθούμε εκτενέστερα παρακάτω). Σύμφωνα και με τους διοργανωτές, στόχος του Συμποσίου ήταν τόσο το να περιγράψουν οι ακαδημαϊκοί την μεθοδολογία τους, όσο και το να την εφαρμόσουν σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα<sup>164</sup>. Σε αυτό το πλαίσιο συζητήθηκαν λοιπόν επτά διαφορετικές προσεγγίσεις του Διεθνούς Δικαίου<sup>165</sup> μεταξύ των οποίων και η διεπιστημονική προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου - Διεθνών Σχέσεων, δίπλα

<sup>163</sup> Slaughter, op.cit, 2001, σελ. 22-23.

<sup>164</sup> Στο πρόβλημα του καταλογισμού ατομικής ευθύνης για την διάπραξη 'αγριότητων' σε εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις **Ratner, S.R., Slaughter, A-M., "The Method is the Message", 93 AJIL (1999), σελ. 423.**

<sup>165</sup> Στο συγκεκριμένο άρθρο (που αποτελεί μία εισήγηση που πραγματοποιήθηκε σε ένα συμπόσιο της ASIL για τη μέθοδο στο ΔΔ) οι συγγραφείς αποτιμούν εφτά από τις μεθόδους του ΔΔ που αποτελούν σύμφωνα με την προσωπική τους εκτίμηση τις κύριες μεθόδους του ΔΔ σήμερα: 1) νομικό θετικισμό 2) Σχολή του New Haven 3) διεθνή νομική διαδικασία (international legal process), 4) κριτικές νομικές σπουδές (critical legal studies), 5) διεθνές δίκαιο και διεθνείς σχέσεις 6) φεμινιστική νομική επιστήμη (feminist jurisprudence) 7) δίκαιο και οικονομικά : **Ratner, S.R., Slaughter, A-M., "Appraising the Methods of International Law: A Prospectus for Readers", 93 AJIL (1999), σελ. 291-293.**

μάλιστα σε Σχολές του Διεθνούς Δικαίου όπως το *Νομικό Θετικισμό* και τη *Σχολή του New Haven*, μεταξύ των άλλων.

Ενδιαφέρον σε ότι αφορά τη σημασία αλλά κυρίως την πιθανότητα εξέλιξης της διεπιστημονικής προσέγγισης Διεθνούς Δικαίου - Διεθνών Σχέσεων, παρουσιάζει μία σειρά από πρωτοβουλίες προς αυτή την κατεύθυνση που έχουν αναληφθεί από διάφορους διεθνείς θεσμούς όπως: η Ακαδημία Διεθνούς Δικαίου της Χάγης, που το 2000 οργάνωσε ένα κοινό σεμινάριο Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων<sup>166</sup>, επίσης η American Society of International Law (ASIL) και το Ακαδημαϊκό Συμβούλιο του ΟΗΕ προωθούν και επιδοτούν κοινά και για τους δύο επιστημονικούς κλάδους σεμινάρια, με στόχο να φέρουν κοντά κυρίως νεαρούς ακαδημαϊκούς των Διεθνών Σχέσεων και του Διεθνούς Δικαίου ώστε να διερευνηθούν οι κοινοί τόποι των δύο επιστημονικών κλάδων<sup>167</sup>.

### **I. (B). ΕΞΗΓΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ**

Θα προσπαθήσουμε να δώσουμε μερικές από τις πιθανές εξηγήσεις για το ενδιαφέρον προς της διεπιστημονική συνεργασία που παρατηρείται ανάμεσα στα μέλη και των δύο επιστημονικών κλάδων. Γιατί δηλαδή κάποιοι νομικοί διεθνολόγοι έχουν στρέψει την προσοχή τους στις Διεθνείς Σχέσεις για την εξεύρεση θεωρητικών μοντέλων, μεθοδολογικών, εργαλείων, συστάσεις πολιτικής και εμπειρικά δεδομένα; Και γιατί με τη σειρά τους αρκετοί θεωρητικοί των Διεθνών Σχέσεων αντιλαμβάνονται ότι το Διεθνές Δίκαιο και οι διεθνείς οργανισμοί είναι θέματα που χρίζουν ιδιαίτερης προσοχής;

**A)** Σύμφωνα με μία πιθανή ανάγνωση το ενδιαφέρον για την διεπιστημονική συνεργασία προέκυψε σαν αποτέλεσμα των απαντήσεων που προσπαθούν και οι δύο επιστημονικοί κλάδοι να δώσουν στις εξελίξεις που παρατηρούνται στο διεθνές πεδίο, το οποίο και προσπαθούν τόσο να εξηγήσουν όσο και να μορφοποιήσουν.

<sup>166</sup> Από όπου και το: **Slaughter A.-M., International Law & International Relations, 285 Recueil Des Cours: Académie De Droit International (2001), σελ. 13-249.**

<sup>167</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 367.

Τόσο οι νομικοί διεθνολόγοι όσο και οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων παρατηρούν έναν πολλαπλασιασμό των διεθνών οργανισμών που σαν στόχο έχουν τη διεθνή συνεργασία. Τα κράτη πραγματοποιούν πλέον ένα μεγάλο μέρος της διεθνούς τους πολιτικής μέσω διεθνών οργανισμών και άλλων διεθνών συμφωνιών. Οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων ενδιαφέρονται για τη μορφή των διεθνών αυτών θεσμών και κυρίως για τις πρακτικές διαφορές που η μορφή κάθε θεσμού προκαλεί<sup>168</sup>. Η διεθνής θεσμική συνεργασία έχει πια αρκετές νομικές και δικαστικές εκφάνσεις με την έννοια ότι υπάρχουν αρκετά διεθνή δικαστήρια που ανήκουν σε συγκεκριμένους διεθνείς οργανισμούς (π.χ. και περιφερειακούς ΣτΕ: ΕΔΔΑ, ΕΕ: ΔΕΚ) αλλά και άλλα διεθνή καθεστώτα όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου όπου οι πολιτικές μέθοδοι επίλυσης των διαφορών σταδιακά εμπλουτίζονται ή αντικαθιστούνται από νομικές.

Επιπρόσθετα τόσο οι νομικοί διεθνολόγοι όσο και οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων γίνονται στο διεθνές πεδίο μάρτυρες φαινομένων όπως η παγκοσμιοποίηση, η οικονομική και πολιτική αλληλεξάρτηση των κρατών, η αυξανόμενη επιρροή των μη-κρατικών δρώντων, η ανάδυση νέων προβλημάτων (π.χ. περιβάλλον) που απαιτούν συντονισμένη και συλλογική αντιμετώπιση. Μέσα σε αυτό το περίπλοκο διεθνές περιβάλλον οι νομικοί διεθνολόγοι φαίνεται να αγκαλιάζουν πιο θερμά την ιδέα την παγκόσμιας διακυβέρνησης<sup>169</sup>.

Η έμφαση που δίνεται τελευταία στη παγκόσμια διακυβέρνηση, έναντι μιας παγκόσμιας 'κυβέρνησης', καταδεικνύει και την μεγάλη σημασία αυτού που αποκαλείται *soft-law* ιδιαίτερα σε σχέση και με την λειτουργικότητα του

<sup>168</sup> Σύμφωνα με τον D. Snidal διαφορετικοί τύποι θεσμών μπορεί να δώσουν διαφορετικές λύσεις στα ίδια προβλήματα: **Dougherty, J. & Pfaltzgraff, R., "Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Study", 4<sup>th</sup> Ed, 1997, σελ. 436.**

<sup>169</sup> Η παγκόσμια διακυβέρνηση γίνεται αντιληπτή σαν το σύνολο των επίσημων και ανεπίσημων ομάδων κανόνων, ρόλων και σχέσεων που καθορίζουν και ρυθμίζουν την πρακτική των κρατών και των μη κρατικών δρώντων στις διεθνείς σχέσεις. Η ανάδυση της έννοιας της παγκόσμιας διακυβέρνησης στο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο σχετίζεται άμεσα με τη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων γύρω από το ίδιο ζήτημα. Σε καμία περίπτωση ωστόσο δεν πρέπει να συγχέεται η έννοια της παγκόσμιας διακυβέρνησης με την έννοια της 'παγκόσμιας κυβέρνησης' που αφορά έναν διεθνή θεσμό ικανό να αντικαθιστά με μία κεντρική εξουσιαστική δομή την εθνική κυριαρχία των κρατών για συγκεκριμένα ζητήματα, η παγκόσμια κυβέρνηση αφορά αποκλειστικά διακυβερνητικές σχέσεις και αποκλείει μη κρατικούς δρώντες και άλλες χαλαρές δομές: **Slaughter A.-M., Tulumello A. S. & Wood S., "International Law and International Relations Theory: A New Generation of Interdisciplinary Scholarship", 92 AJIL (1998), σελ. 370-371.**

θετικού διεθνούς δικαίου. Οι υπερεθνικοί (supranational) θεσμοί μπορεί να μην έχουν την δυνατότητα να νομοθετούν και να εφαρμόζουν το δίκαιο όπως μπορούν να κάνουν τα κράτη στο εσωτερικό δίκαιο, αλλά δημιουργούν κανόνες και πρότυπα συμπεριφοράς με τους οποίους σε γενικές γραμμές τα κράτη συμμορφώνονται. Ο Louis Henkin έχει επισημάνει ότι: «σχεδόν όλα τα κράτη τηρούν σχεδόν όλες τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου και σχεδόν όλες τους τις υποχρεώσεις, σχεδόν πάντα<sup>170</sup>». Αυτός ο ισχυρισμός του Henkin έχει βασανίσει αρκετούς διεθνολόγους οι οποίοι και έχουν προσπαθήσει να αποδείξουν, να εξηγήσουν αλλά και να ανατρέψουν αυτό τον ισχυρισμό κυρίως χρησιμοποιώντας διεπιστημονικές προσεγγίσεις<sup>171</sup>.

Η διεπιστημονική προσέγγιση λοιπόν ευδοκίμησε στους κόλπους του Διεθνούς Δικαίου, γιατί κάποιοι νομικοί διεθνολόγοι εμφανίστηκαν ευαίσθητοι απέναντι στην ανάγκη προσαρμογής του πλαισίου της μελέτης τους στις σύγχρονες πραγματικότητες του διεθνούς πεδίου και την ολοένα και πιο πολύπλοκη δομή της διεθνούς κοινωνίας.

**B)** Το ενδιαφέρον για τη διεπιστημονική προσέγγιση μπορεί να εξηγηθεί επίσης με όρους που αφορούν τις εσωτερικές διανοητικές διεργασίες κάθε πειθαρχίας.

Για κάποιους η στροφή στις κοινωνικές επιστήμες μπορεί να γίνει αντιληπτή σαν απάντηση στην ανάγκη που γίνεται αντιληπτή σαν «έλλειμμα πραγματικότητας» (reality deficit) του Διεθνούς Δικαίου. Το δίκαιο θεωρείται ότι είναι ατελές και στρέφεται στις κοινωνικές επιστήμες προκειμένου να καταφέρει να ολοκληρωθεί αποκτώντας σύνδεση με συγκεκριμένες κοινωνικές πρακτικές. Σύμφωνα και με τις παραπάνω απόψεις, ο T. Franck επισημαίνει ότι το Διεθνές Δίκαιο είναι επιρρεπές στα κελεύσματα των κοινωνικών επιστημών καθώς και το ίδιο μάχεται αδιάλειπτα με τις υποψίες του για την έλλειψη συνάφειας του με την πραγματικότητα<sup>172</sup>.

---

<sup>170</sup> *Almost all nations observe almost all principles of international law and almost all of their obligations almost all of the time: Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 371.*

<sup>171</sup> Oran Young, Thomas Franck, Abraham & Antonia Chayes, Edith Brown Weiss and Harold Jacobson: **Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 371.** Πιο συγκεκριμένα βλέπε: Chayes, A., & Chayes, A., "On Compliance", 47 *International Organisation* 2 (1993), σελ. 175-205.

<sup>172</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 371

Για άλλους η όποια σύζευξη έχει συντελεστεί στην επιστημονική μελέτη μεταξύ Διεθνών Σχέσεων και Διεθνούς Δικαίου αποτελεί επιβεβαίωση του γεγονότος ότι το διεθνές δίκαιο αφορά μία διαδικασία τόσο διανοητική όσο και πρακτική. Αποτελεί ουσιαστικά το φυσικό επακόλουθο της αδυναμίας διαχωρισμού του δικαίου από την πολιτική<sup>173</sup>.

Σε ότι αφορά την ανανέωση του ενδιαφέροντος κάποιων επιστημόνων των Διεθνών Σχέσεων για το διεθνές δίκαιο και τους διεθνείς οργανισμούς αξίζει να αναφέρουμε ότι σχετίζεται με την επικράτηση της *Θεσμοκρατίας* (Institutionalism) ως κυρίαρχου θεωρητικού ρεύματος στην ακαδημαϊκή κοινότητα των Διεθνών Σχέσεων της Β. Αμερικής. Η προσπάθεια να καθοριστούν και να εξηγηθούν οι συνθήκες συνεργασίας ανάμεσα σε 'λογικούς εγωιστές' (rational egoists: states), όποια μορφή και αν πάρει αυτή η συνεργασία, έχει επισκιάσει ακόμη και την εχθρότητα του *Ρεαλισμού* απέναντι στο Διεθνές Δίκαιο. Ιδιαίτερα λοιπόν οι υποστηρικτές της *Θεσμοκρατίας* στα πλαίσια των Διεθνών Σχέσεων έχουν αρχίσει να δίνουν ιδιαίτερη σημασία στο Διεθνές Δίκαιο και τους διεθνείς οργανισμούς<sup>174</sup>. Η ανάπτυξη της *Θεωρίας των Καθεστώτων* στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων - ειδικότερης θεωρητικής τάσης που αναπτύχθηκε τις δεκαετίες 1970 και 1980 και πλέον εντάσσεται στην ευρύτερη σχολή της Θεσμοκρατίας- αποτέλεσε σύμφωνα και με κάποιους ακαδημαϊκούς του Διεθνούς Δικαίου μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για την επανασύνδεση του Διεθνούς Δικαίου και των Διεθνών Σχέσεων.

Η Αγγλική Σχολή (English School)<sup>175</sup> των Διεθνών Σχέσεων έδινε πάντα κεντρική θέση στην έρευνα και την επιστημονική της μελέτη στο Διεθνές

---

<sup>173</sup> Οι υποστηρικτές αυτής της προσέγγισης εξομοιώνουν τη σχέση διεθνών σχέσεων - διεθνούς δικαίου με τη σχέση συνταγματικού δικαίου και συγκριτικής πολιτικής ανάλυσης, επισημαίνοντας ότι κανονιστικές προσπάθειες που προκαλούν ή αλλάζουν συμπεριφορά βασίζονται στις σαφώς εκφρασμένες θεωρήσεις για τα αίτια αυτής της συμπεριφοράς: **Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 372.**

<sup>174</sup> Υπάρχουν αρκετοί επιστήμονες των διεθνών σχέσεων που συνεργάζονται με νομικούς διεθνολόγους, για παράδειγμα οι Goldstein, Kahler, Keohane & Slaughter, έχουν δημιουργήσει μία ομάδα μελέτης για το φαινόμενο του "legalization" των διεθνών καθεστώτων.

<sup>175</sup> Ακαδημαϊκή Σχολή των Διεθνών Σχέσεων (εναλλακτική ονομασία Βρετανική Σχολή/British School) που θεωρείται ότι ξεκίνησε από το London School of Economics and Political Science τη δεκαετία του 1950 (C. A.Manning, M. Wight, H. Bull, M. Donelan, R. J. Vincent et al). Όλοι οι ακαδημαϊκοί που θεωρείται ότι αποτελούν μέλη της Αγγλικής Σχολής έχουν σαν εννοιολογικό στοιχείο την έννοια της 'διεθνούς κοινωνίας' (international society). Η προσέγγιση αυτή είναι ολιστική με την έννοια ότι εκφράζει μία θεώρηση της διεθνούς κοινωνίας όπου το σύνολο της είναι ευρύτερο από το άθροισμα των

Δίκαιο και τους διεθνείς οργανισμούς. Αυτή η σχολή σύμφωνα με κάποιους συγγραφείς, φαίνεται πως έχει αναζωογονηθεί τελευταία στα πλαίσια της αμερικανικής επιστημονικής κοινότητας των Διεθνών Σχέσεων, καθώς αυξάνεται και το αμερικανικό ενδιαφέρον για τους διεθνείς οργανισμούς, με αποτέλεσμα να έχει συμβάλει και αυτή με τη σειρά της θετικά στην ανανέωση του ενδιαφέροντος για διεπιστημονική μελέτη<sup>176</sup>.

Η άνοδος του *Κονστρουκτιβισμού* στο πεδίο της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων κατά τη δεκαετία του 1990 θεωρείται ότι συνέβαλλε θετικά στο ενδιαφέρον για το διεθνές δίκαιο καθώς οι υποστηρικτές<sup>177</sup> αυτής της προσέγγισης επιμένουν ότι οι ταυτότητες και τα συμφέροντα των δρώντων δεν είναι αυθόπαρκα αλλά δημιουργούνται μέσω της αλληλεπίδρασης στη βάση κοινών προτύπων όπως είναι το διεθνές δίκαιο, η κυριαρχία και η αναρχία<sup>178</sup>.

Αυτές οι εσωτερικές διαδικασίες φαίνεται ότι έχουν αποτελέσματα και συνέπειες που ξεπερνούν τα στενά όρια της κάθε επιστημονικής πειθαρχίας, αγγίζουν αντίστοιχα ακαδημαϊκούς στους κόλπους και των δύο επιστημονικών κλάδων και δίνουν τα απαραίτητα κίνητρα και «εργαλεία» για ουσιαστική επικοινωνία.

## **II. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ**

Είναι γεγονός ότι η βιβλιογραφία στην οποία στηρίχθηκε η μελέτη δίνει έντονα την εντύπωση ότι η διεπιστημονική προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου-Διεθνών Σχέσεων συστηματοποιείται και να σχηματοποιείται κυρίως μέσα από σχετικές πρωτοβουλίες και προσπάθειες νομικών διεθνολόγων.

Ας δούμε λοιπόν πως διαμορφώνεται η προσέγγιση αυτή στους κόλπους του Διεθνούς Δικαίου, επικεντρώνοντας αρχικά σε τρόπους με τους οποίους οι νομικοί διεθνολόγοι φαίνεται να χρησιμοποιούν τη Θεωρία των Διεθνών

---

επιμέρους μερών που την αποτελούν π.χ. τα κυρίαρχα κράτη. Κεντρική θέση της Αγγλικής Σχολής είναι ότι η συμπεριφορά των κρατών δεν μπορεί να εξηγηθεί χωρίς αναφορά στους κανόνες, τα έθιμα, τις αξίες και τους θεσμούς που συνθέτουν το σύνολο της διεθνούς κοινωνίας: **Evans, op.cit., σελ. 148.**

<sup>176</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 372.

<sup>177</sup> Κάποιοι από αυτούς μελετούν νομικούς θεσμούς και πρακτικές εδώ και πολλά χρόνια.

<sup>178</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 373.

Σχέσεων και ακολούθως σε κάποιους από τους τρόπους με τους οποίους προσπαθούν οι ίδιοι να επαναδιατυπώσουν την αξία της επιστήμης τους, καθιστώντας την ίσο «εταίρο» στα πλαίσια της διεπιστημονικής μελέτης.

## **II. (Α). ΝΟΜΙΚΟΙ ΔΙΕΘΝΟΛΟΓΟΙ & ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ**

Ποιες αναλυτικές διεργασίες ζητούν οι νομικοί διεθνολόγοι από τις Διεθνείς Σχέσεις να επιτελέσουν για λογαριασμό τους? Οι νομικοί διεθνολόγοι θεωρούν της διεπιστημονική προσέγγιση μία πιθανή μεθοδολογική επιλογή στην μελετητική τους προσπάθεια ή την αντιλαμβάνονται ως μονόδρομο? Δανείζονται οι νομικοί διεθνολόγοι μεθόδους και έννοιες των Διεθνών Σχέσεων για να καλύψουν πιθανές ανεπάρκειες της δικής τους νομικής ανάλυσης ή τελικά ασχολούμενοι με τη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων επιχειρούν να εμπλακούν σε έναν εποικοδομητικό διάλογο που σαν στόχο έχει την αμφισβήτηση ή την εξέλιξη υφιστάμενων ιδεών και μεθόδων, καθώς και την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση διεθνών προβλημάτων αφορούν και τους δύο επιστημονικούς κλάδους<sup>179</sup>?

Θα ξεκινήσουμε διερευνώντας πώς οι νομικοί διεθνολόγοι έχουν συνδέσει τη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων με την ανάλυση του διεθνούς δικαίου και των διεθνών θεσμών. Μπορούμε να επισημάνουμε τρεις τρόπους με τους οποίους οι νομικοί διεθνολόγοι έχουν χρησιμοποιήσει μέχρι σήμερα υλικό και εννοήσεις της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων: **1)** για την διάγνωση ουσιαστικών διεθνών προβλημάτων και την 'κατασκευή' καλύτερων νομικών λύσεων (problem oriented) **2)** για να εξηγήσουν τη δομή και τη λειτουργία συγκεκριμένων διεθνών νομικών κανόνων και θεσμών **3)** για να επαναπροσδιορίσουν και να ανακατασκευάσουν τόσο συγκεκριμένους διεθνείς θεσμούς, όσο και το διεθνές δίκαιο στο σύνολό του<sup>180</sup>.

Οι προσπάθειες που έχουν γίνει σύμφωνα με τους παραπάνω τρόπους δεν ήταν όλες το ίδιο πετυχημένες και αποδοτικές. Είναι γεγονός ότι οι νομικοί διεθνολόγοι που επιχειρούν να χρησιμοποιήσουν στη μελέτη τους

<sup>179</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 368-369.

<sup>180</sup> Ibid, σελ. 373.

θεωρίες Διεθνών Σχέσεων τις περισσότερες φορές έχουν επικριθεί ότι, δεν είναι παρά 'παθητικοί καταναλωτές', που χρησιμοποιούν τη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων για να κινητοποιήσουν και πάλι τον δικό τους επιστημονικό κλάδο. Δεν γίνονται δηλαδή αντιληπτοί και αποδεκτοί σαν ενεργητικοί ερευνητές που προσπαθούν να λύσουν διεθνή προβλήματα χρησιμοποιώντας σε αυτή τους την προσπάθεια όποια αναλυτικά εργαλεία θεωρούν ότι εξυπηρετούν καλύτερα τους σκοπούς τους<sup>181</sup>.

Ο ενθουσιασμός που παρατηρείται σε μερικούς νομικούς διεθνολόγους αναφορικά με την χρησιμότητα της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων βασίζεται κυρίως στην πεποίθηση τους ότι η κατανόηση της 'αδελφής' επιστήμης θα εμπλουτίσει την εργασία τους πρακτικά και θεωρητικά ενώ παράλληλα θα δώσει και μία νέα ώθηση στη διεθνή νομική θεωρία και ανάλυση<sup>182</sup>. Η πολύπλευρη χρήση τεχνικών, μεθόδων, θεωρητικών μοντέλων, ιδεών και συμπερασμάτων των Διεθνών Σχέσεων στη νομική ανάλυση και μελέτη (σαν αφορμή, συνέπεια, εργαλείο) συγκροτεί ένα ποικιλόμορφο πεδίο ανάπτυξης της διεπιστημονικής προσέγγισης Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων.

## **II. (A) 1. ΧΡΗΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΓΙΑ ΔΙΑΓΝΩΣΗ & ΕΠΙΛΥΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ.**

Αυτή η κατηγορία διεπιστημονικής μελέτης είναι κυρίως *problem driven*. Οι νομικοί διεθνολόγοι χρησιμοποιούν θεωρίες και έννοιες των Διεθνών Σχέσεων αρχικά για να διαγνώσουν τα διεθνή προβλήματα και στη συνέχεια για να δημιουργήσουν κατάλληλες λύσεις για αυτά τα προβλήματα. Προσπαθούν να καθορίσουν τα αίτια αλλά και την ιδιαίτερη φύση κάθε διεθνούς προβλήματος έτσι ώστε να καθορίσουν και τις πιθανές θεσμικές απαντήσεις σε αυτό<sup>183</sup>. Νομικοί διεθνολόγοι έχουν για παράδειγμα επικαλεστεί τη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων σε μία προσπάθεια να

<sup>181</sup> Ibid., σελ. 369.

<sup>182</sup> Ibid., σελ. 373.

<sup>183</sup> Ζητήματα εμπορίου και περιβάλλοντος έχουν αποτελέσει γόνιμο έδαφος για διεπιστημονική μελέτη IR/IL. Για παράδειγμα ο Eyal Benvenisti (*Collective Action in the Utilisation of Shared Freshwater: The Challenges of International Water Resources Law*, 90 AJIL 384, 1996) διέγινωσε τη διαχείριση των υδάτινων πόρων σαν ένα πρόβλημα συλλογικής δράσης και χρησιμοποίησε τη θεωρία των διεθνών σχέσεων για να ανακαλύψει αρχές που μπορούν να βοηθήσουν στο να ξεπεραστούν προβλήματα συλλογικής δράσης. Στη συνέχεια με βάση αυτές τις αρχές αξιολογεί εναλλακτικές διαδικαστικές επιλογές για την διαχείριση των υδάτινων πόρων στο διεθνές πεδίο: **Ibid, σελ. 374.**

διαγνώσουν και να επιλύσουν, μεταξύ άλλων και προβλήματα εθνοτικών συγκρούσεων και διεθνούς ασφάλειας<sup>184</sup>.

Αυτή η χρήση της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων είναι πολύτιμη γιατί παρέχει στους νομικούς θεωρητικά εργαλεία που θα τους βοηθήσουν στον καθορισμό της φύσης και των αιτιών των προβλημάτων αλλά και στην επιλογή των τύπων των ρυθμιστικών καθεστώτων που απαιτούνται για να αντιμετωπιστούν αυτά τα προβλήματα. Γίνεται ολοένα και πιο σαφές το ότι η ανεύρεση της ουσίας του προβλήματος έχει σημαντικές συνέπειες για την επιλογή και του κατάλληλου τύπου ρύθμισης ή αντιμετώπισης του.

Οι νομικοί διεθνολόγοι θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να είναι πολύ προσεκτικοί καθώς και αυτός ο τρόπος διεπιστημονικής μελέτης έχει μειονεκτήματα. Υπάρχει ο κίνδυνος αδιάκριτης χρήσης μοντέλων της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων (π.χ. *Δίλημμα του Φυλακισμένου*) ειδικότερα αυτών που προκαλούν εύκολα έντονο ενδιαφέρον και είναι παράλληλα εύπεπτα για κάθε νέο μελετητή στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων. Εάν οι δυνατότητες και τα όρια αυτών των θεωρητικών μοντέλων γίνουν αντιληπτά και η χρήση τους προσεκτική και επιλεκτική, τότε υπάρχουν πολύ καλές πιθανότητες για καινοτομία. Σε κάθε περίπτωση οι νομικοί θα πρέπει να προσέχουν να μην υποκαταστήσουν με θεωρητικά μοντέλα των Διεθνών Σχέσεων την ανάλυση της λειτουργίας συγκεκριμένων νομικών κανόνων στο διεθνές πεδίο<sup>185</sup>.

## **II. (A) 2. ΧΡΗΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΓΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ**

Η δεύτερη αυτή κατηγορία διεπιστημονικής μελέτης προχωρά πέρα από την θεωρητική συζήτηση και κατανόηση συγκεκριμένων διεθνών προβλημάτων – που αφορά κυρίως την κατηγορία διεπιστημονικής μελέτης που αναφέρθηκε παραπάνω - σε ένα άλλο επίπεδο το οποίο και περιέχει εμπλουτισμένες εξηγήσεις που αφορούν τη σημασία και τη λειτουργία

---

<sup>184</sup> Ο David Wippman χρησιμοποίησε την θεωρία του Arend Lijphart '*Consociationalism*' για να εξετάσει τις πιθανές νομικές λύσεις στις εθνοτικές συγκρούσεις και τις πιθανές νομικές αντιρρήσεις σε τέτοιες λύσεις: **Ibid.**, σελ. 372.

<sup>185</sup> *Ibid.*, σελ. 375.

διεθνών συμφωνιών, διεθνών διαδικασιών και διεθνών θεσμών. Η διεπιστημονική μελέτη στη συγκεκριμένη κατηγορία δεν αφορά όπως η προηγούμενη προσπάθειες για στοιχειοθέτηση προτάσεων πολιτικής ή εξεύρεση λύσεων για συγκεκριμένα διεθνή προβλήματα, αλλά προσπαθεί κατά κύριο λόγο να καταγράψει και να εξηγήσει τις λειτουργίες που επιτελούν συγκεκριμένα νομικά καθεστώτα και επιπλέον να εξηγήσει γιατί αυτοί οι διεθνείς θεσμοί είναι δομημένοι με τον συγκεκριμένο τρόπο<sup>186</sup>.

Ο Kenneth Abbott πρωτοπόρησε σε αυτή την συγκεκριμένη προσέγγιση διεπιστημονικής μελέτης εξετάζοντας μέσα από τους 'επιστημονικούς φακούς' της *Θεωρίας των Καθεστώτων* (regime theory) των Διεθνών Σχέσεων, τις λειτουργίες που επιτελούνται από το διεθνές δίκαιο εμπορίου καθώς και από τις ρυθμίσεις 'ασφαλείας' και 'εξακρίβωσης' που περιέχονται στις μεγάλες διεθνείς συμφωνίες για τον έλεγχο των εξοπλισμών<sup>187</sup>.

Ο William Aceves διερευνά τις λειτουργίες συγκεκριμένων προβλέψεων της CTBT<sup>188</sup> εξηγώντας πως αυτές οι προβλέψεις είναι πραγματικά σύμφωνες με τις λειτουργίες που οι υποστηρικτές της *Θεσμοκρατίας* ισχυρίζονται ότι επιτελούν τα διεθνή καθεστώτα<sup>189</sup>.

Κάποιοι νομικοί διεθνολόγοι που επιχειρούν παρόμοια διεπιστημονική μελέτη έχουν μάλιστα προχωρήσει και στην χρήση άλλων θεωριών των Διεθνών Σχέσεων. Ο Richard Steinberg για παράδειγμα χρησιμοποιεί τη *Ρεαλιστική Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων* για να εξηγήσει γιατί οι διεθνείς ρυθμίσεις που αφορούν το περιβάλλον εξελίσσονται γρηγορότερα και πιο συστηματικά σε διεθνή καθεστώτα όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και η NAFTA και όχι στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Ακολουθώντας το συλλογισμό των *Ρεαλιστών* που θεωρούν ότι οι ισχυρές χώρες θέτουν τους κανόνες στα διεθνή καθεστώτα, ο Steinberg ισχυρίζεται ότι η γρηγορότερη εξέλιξη των ρυθμίσεων στους προαναφερθέντες οργανισμούς οφείλεται στις σχετικές μόνο

---

<sup>186</sup> Ibid., σελ. 375.

<sup>187</sup> 1) Kenneth Abbott: "The Trading Nations Dilemma: The Functions of the Law of International Trade", 26 Harvard International Law Journal, 501 (1985) & 2) "Trust But Verify: The Production of Information in Arms Control Treaties and Other International Agreements", 26 Cornell International Law Journal, 1993, σελ. 1-58.

<sup>188</sup> Comprehensive Test Ban Treaty

<sup>189</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 376.

διαφορές ισχύος που υπάρχουν ανάμεσα στα κράτη-μέλη αυτών των οργανισμών<sup>190</sup>. Αξίζει βέβαια να επισημάνουμε σε αυτό το σημείο ότι ο Steinberg φαίνεται να παραγνωρίζει το γεγονός ότι στο πλαίσιο των διεθνών καθεστώτων κανόνες εκτός από τις χώρες θέτουν και οι ίδιοι οι οργανισμοί, γεγονός που ίσως και να αλλοιώνει την ισχύ του παραπάνω επιχειρήματος.

Η χρήση της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων με τον παραπάνω τρόπο είναι πολύτιμη εξαιτίας του γεγονότος ότι οξύνει την αντίληψη μας για τη λειτουργία συγκεκριμένων διεθνών καθεστώτων και αποτελεί βελτίωση της επιστημονικής έρευνας, με την έννοια ότι ξεπερνά προηγούμενες περιγραφικές μελέτες που ενώ παρείχαν πληροφορίες για το πώς είναι δομημένοι οι διάφοροι διεθνείς θεσμοί, δεν μπορούσαν να αναλύσουν ουσιαστικά τις λειτουργίες που αυτοί επιτελούν. Μία ακριβέστερη ανάλυση των λειτουργιών των διεθνών καθεστώτων μπορεί τελικά να βοηθήσει τους νομικούς διεθνολόγους να αντιληφθούν ποια είναι τα αναγκαία 'συστατικά' για ένα αποτελεσματικό διεθνές καθεστώς.

## **II. (A) 3. ΧΡΗΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ «ΕΠΑΝΑΣΥΛΛΗΨΗ» ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ**

Μία τρίτη προσέγγιση στη διεπιστημονική μελέτη είναι αυτή που χρησιμοποιεί τις Διεθνείς Σχέσεις για να ασκήσει κριτική αλλά και να επαναπροσδιορίσει συγκεκριμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου, διεθνείς θεσμούς αλλά και το διεθνές δίκαιο στο σύνολο του, αποκαλύπτοντας και 'σκαλίζοντας' τις υποθέσεις πάνω στις οποίες στηρίζονται όλα τα παραπάνω<sup>191</sup>.

Ο Richard Shell ισχυρίζεται ότι η δομή του νομικού συστήματος του ΠΟΕ και το περιεχόμενο των αποφάσεων των του αντικατοπτρίζουν τους ισχυρισμούς των υποστηρικτών της *Θεσμοκρατίας* σύμφωνα με τους οποίους τα κράτη αποτελούν τους κεντρικούς δρώντες της διεθνούς πολιτικής και συμμετέχουν στον ΠΟΕ για να διορθώσουν τις ανεπαρκείς εσωτερικές εμπορικές τους πολιτικές. Στη συνέχεια επιτίθεται σε αυτούς τους ισχυρισμούς

---

<sup>190</sup> Ibid., σελ. 375-376.

<sup>191</sup> Ibid., σελ. 377.

σε κανονιστικό επίπεδο υποστηρίζοντας ότι είναι αναγκαία μία νέα διεθνής δομή που θα δίνει βήμα στους μη κρατικούς δρώντες και θα βλέπει την αποστολή της όχι μόνο σαν ένα forum για την προώθηση του ελεύθερου εμπορίου αλλά και σαν έναν θεσμό για την προώθηση της δικαιοσύνης και της διαδικαστικής ισοτιμίας ανάμεσα στα κράτη-μέλη<sup>192</sup>.

Η Slaughter προσπαθεί με τη σειρά της χρησιμοποιώντας τις Διεθνείς Σχέσεις να συλλάβει εκ νέου το βασικό ορισμό του διεθνούς δικαίου. Ισχυρίζεται ότι οι βασικοί ισχυρισμοί της *Φιλελεύθερης Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων*<sup>193</sup> καταδεικνύουν την ανάγκη για έναν ευρύτερο ορισμό του διεθνούς δικαίου.

Η Benedict Kingsbury από την πλευρά της χρησιμοποιεί την *Φιλελεύθερη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων* για να κατανοήσει τύπους συμπεριφοράς κρατών στο διεθνές εμπόριο και στα ζητήματα περιβάλλοντος ενώ ταυτόχρονα εξερευνά και συγκρίνει την παραδοσιακή state-based αντίληψη του Διεθνούς Δικαίου με μία άλλη οπτική του Διεθνούς Δικαίου ως δικαίου που πηγάζει από μια διεθνική κοινωνία των πολιτών<sup>194</sup>.

Αυτού του είδους η επιστημονική μελέτη περίπτωση μπορεί να είναι εξαιρετικά συναρπαστική και προκλητική για τους νομικούς διεθνολόγους καθώς τους ανοίγει καινούργιες προοπτικές και ορίζοντες για να ξανασκεφτούν τις βασικές υποθέσεις της επιστήμης τους. Μπορεί ωστόσο να είναι και εξαιρετικά αφηρημένη και με αυτή την έννοια απαιτεί από τους επιστήμονες του κλάδου ιδιαίτερη προσπάθεια έτσι ώστε να καταφέρουν τελικά να συνδέσουν αποδοτικά θεωρητικές ενοράσεις των Διεθνών Σχέσεων με πιο συγκεκριμένα προβλήματα του διεθνούς πεδίου<sup>195</sup>.

---

<sup>192</sup> Ibid, σελ. 377.

<sup>193</sup> Οι βασικοί ισχυρισμοί τους οποίους επικαλείται είναι: ότι τα άτομα και οι ομάδες που λειτουργούν στην εθνική αλλά και υπερεθνική κοινωνία είναι οι κύριοι δρώντες των διεθνών σχέσεων, ότι εκπροσωπούνται μερικώς από τις κυβερνήσεις και ότι οι διακυβερνητικές σχέσεις ευνοούν αυτό που οι χώρες θέλουν (προτιμήσεις) περισσότερο από αυτό που μπορούν να πάρουν (δύναμη): **Ibid., σελ. 378.**

<sup>194</sup> Ibid, σελ. 378.

<sup>195</sup> Ibid, σελ. 378.

## II. (B). ΑΣΚΗΣΗ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ

Μέχρι αυτό το σημείο προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε ένα κομμάτι μόνο του συνόλου της διεπιστημονικής προσέγγισης, αυτό που εξετάζει το Διεθνές Δίκαιο κυρίως μέσα από την οπτική της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων. Σε αυτό το τμήμα της μελέτης μας θα ασχοληθούμε συνοπτικά με την παρουσίαση του τμήματος της διεπιστημονικής προσέγγισης που αφορά την διανοητική προσπάθεια των νομικών διεθνολόγων να αμφισβητήσουν, να συμπληρώσουν και να αναπτύξουν ιδέες και τις τεχνικές της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων πάνω σε ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος και για τις δύο πειθαρχίες<sup>196</sup>.

Υπήρξαν κάποιοι υποστηρικτές της διεπιστημονική προσέγγισης που είδαν το Διεθνές Δίκαιο ως τον «ασθενή» και τις Διεθνείς Σχέσεις ως την «θεραπεία», η αλήθεια όμως είναι ότι ο «ασθενής» εμφανίζεται να είναι *alive and kicking*. Πολλοί είναι οι νομικοί διεθνολόγοι που εμφανίζονται να επιμένουν για τη σημασία του διεθνούς δικαίου, ως ερμηνευτικής παραμέτρου, στις αναλύσεις που αφορούν τη συμπεριφορά των κρατών στο διεθνές πεδίο. Δραστηριοποιούνται ενεργά σε μία προσπάθεια να εξηγήσουν τους μηχανισμούς και τα «μονοπάτια» μέσω των οποίων οι νομικοί κανόνες σχηματοποιούν τις πολιτικές εξελίξεις, τους δρώντες αλλά και τις κοινωνικές δομές<sup>197</sup>.

Οι νομικοί διεθνολόγοι φαίνονται να έχουν μία σειρά διαφορετικών αντιδράσεων για το ανανεωμένο ενδιαφέρον των συναδέλφων τους προς τη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων. Κάποιοι αντιδρούν αρνητικά καθώς πιστεύουν ότι μία τέτοια διεργασία αποδυναμώνει το Διεθνές Δίκαιο. Άλλοι δέχονται πιο θετικά το ενδιαφέρον για τη διεπιστημονική έρευνα σημειώνοντας ωστόσο την αξία των ιδεών, των προγραμμάτων και των τεχνικών που έχει ήδη αναπτύξει και εφαρμόσει το Διεθνές Δίκαιο.

Ο Michael Byers για παράδειγμα, καλωσόρισε την διεπιστημονική μελέτη αλλά επεσήμανε την ιδιαιτερότητα του δικαίου και των νομικών

---

<sup>196</sup> Ibid., σελ. 378.

<sup>197</sup> Ibid., σελ. 369.

θεσμών στις διεθνείς σχέσεις. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει ότι «οι νομικοί διεθνολόγοι θα πρέπει να ευθαρρύνουν το αυξανόμενο ενδιαφέρον των επιστημόνων των διεθνών σχέσεων για το διεθνές δίκαιο, αφού μάλιστα οι προσπάθειες των τελευταίων συμβάλλουν στο να κατανοήσουν οι πρώτοι. Ωστόσο κάποιος πρέπει να ενημερώσει τους επιστήμονες των διεθνών σχέσεων ότι το διεθνές δίκαιο είναι διαφορετικό από τους άλλους παράγοντες που μελετούν, καθώς παρά το γεγονός ότι στηρίζεται στη συναίνεση των κρατών έχει την μοναδική ικανότητα να προσδιορίζει την βραχυπρόθεσμη συμπεριφορά αυτών των κρατών»<sup>198</sup>. Η θέση αυτή του Byers μάλλον και βρίσκει αρκετά μεγάλη αποδοχή στον κύκλο των νομικών διεθνολόγων<sup>199</sup>.

Σε αυτό το σημείο θα καταγράψουμε τρεις από τους τρόπους με τους οποίους οι νομικοί διεθνολόγοι προσπαθούν να καταστήσουν το δίκαιο ίσο «εταίρο» στην διεπιστημονική μελέτη: **1)** υποστηρίζοντας την καθοριστική επίδραση των νομικών κανόνων, θεσμών και διαδικασιών σε διεθνείς δρώντες και δράσεις, **2)** εξετάζοντας το ρόλο του δικαίου στη συγκρότηση των δρώντων και των κοινωνικών δομών, **3)** δίνοντας έμφαση στην σπουδαιότητα που έχει το δίκαιο, όπως δημιουργείται από εσωτερικούς και διεθνικούς δρώντες, για την εξήγηση διεθνών φαινομένων<sup>200</sup>.

Καμία από τις τρεις προσεγγίσεις δεν φαίνεται να αρνείται εντελώς τη σημασία της ισχύος και του εθνικού συμφέροντος στις διεθνείς σχέσεις αλλά η καθεμία υποστηρίζει και έναν ξεχωριστό και ουσιώδη ρόλο για το δίκαιο<sup>201</sup>.

## **II. (B) 1. Η «ΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ» ΩΣ ΑΙΤΙΩΔΗΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ**

Μία μερίδα των νομικών διεθνολόγων υποστηρίζει ότι η διαδικασία με την οποία το Διεθνές Δίκαιο δημιουργείται, ερμηνεύεται και εφαρμόζεται έχει μία πολύ ξεχωριστή επίδραση στη διεθνή συμπεριφορά, η οποία και δεν αποτυπώνεται πλήρως στην *Θεωρία των Καθεστώτων*. Πιστεύουν ότι το διεθνές δίκαιο ασκεί μία αιτιώδη επίδραση στις διεθνείς σχέσεις μέσω μιας

<sup>198</sup> Byers M., Response: Taking the Law out of International Law: A Critique of the Iterative Perspective, 38 Harvard International Law Journal (1997), σελ. 205.

<sup>199</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 379.

<sup>200</sup> Ibid., σελ. 379.

<sup>201</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 379.

διαδικασίας επικοινωνίας στη βάση κανόνων (norms). Αυτή η ιδέα της νομικής διαδικασίας είχε μία ευρύτατη και ανθεκτική επίδραση στη διεθνή νομική ακαδημία -ιδιαίτερα στις Η.Π.Α.- και έχει χρησιμοποιηθεί με διάφορες μορφές της στην προσπάθεια να δοθεί απάντηση στο ανανεωμένο ενδιαφέρον για την Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων<sup>202</sup>.

Η Lynne Jurgielewicz για παράδειγμα βρίσκει την *Θεωρία των Καθεστώτων* χρήσιμη αλλά ανεπαρκή για να αναλύσει και να εξηγήσει μόνη της το διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο. Συμπληρώνει λοιπόν αυτή τη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων με την *policy oriented* προσέγγιση της Σχολής του *New Haven* για να αντικατοπτρίσει τη διαδικασία λήψης απόφασης μέσα στην οποία συντελείται και η νομοπαραγωγή<sup>203</sup>.

Η άλλη μεγάλη 'διαδικαστική' (process) προσέγγιση το Διεθνούς Δικαίου αναπτύσσεται από τη Σχολή της *Διεθνούς Νομικής Διαδικασίας* (International Legal Process) η οποία και προσπάθησε να ανιχνεύσει την επίδραση του διεθνούς δικαίου στη διεθνή ζωή.

Μπορεί το Διεθνές Δίκαιο να έχει δικούς του Νομικούς Ρεαλιστές (Σχολή του *New Haven*), όμως η Σχολή της *Διεθνούς Νομικής Διαδικασίας*, δημιουργήθηκε σαν απάντηση στους Ρεαλιστές των Διεθνών Σχέσεων. Ειδικότερα μετά την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, οι *Ρεαλιστές των Διεθνών Σχέσεων*, όπως και προαναφέρθηκε, ισχυρίζονταν ότι το διεθνές δίκαιο δεν διαδραμάτιζε σχεδόν κανένα ρόλο στις διεθνείς σχέσεις, ειδικότερα στον τομέα της χρήσης βίας. Οι Abraham Chayes, Thomas Ehrlich και Andreas Lowenfeld<sup>204</sup>, βασικοί εκπρόσωποι της Σχολής της *Διεθνούς Νομικής Διαδικασίας*, συνεχίζοντας την παράδοση των Henry Hart, Albert Sachs και Herbert Wechsler<sup>205</sup> ξεκίνησαν μία ακαδημαϊκή προσπάθεια με στόχο να βοηθήσουν τους φοιτητές του Διεθνούς Δικαίου να κατανοήσουν τη διεθνή

---

<sup>202</sup> Ibid., σελ. 379.

<sup>203</sup> Ibid., σελ. 380.

<sup>204</sup> Το 1968 εξέδωσαν το βασικό τους βιβλίο με τίτλο: "International Legal Process: Materials for an Introductory course" (1968).

<sup>205</sup> Οι ακαδημαϊκοί αυτοί αποτελούν τους εκπροσώπους της Νομικής Διαδικασίας (Legal Process) μιας σχολής που αναπτύχθηκε στην αμερικανική νομική ακαδημία τη δεκαετία του 1950 σαν απάντηση στον αντίστοιχο Νομικό Ρεαλισμό που είχε αναπτυχθεί στα πλαίσια του εσωτερικού αμερικανικού δικαίου: O'Connell, M.E., "New International Legal Process", 93 AJIL (1999), σελ. 335.

κοινωνία και το διεθνές δίκαιο εξετάζοντας το ρόλο που το δίκαιο αλλά και οι νομικοί διαδραματίζουν στη κοινωνία αυτή<sup>206</sup>.

Σύμφωνα με τη δική τους διατύπωση, το κεντρικό ερώτημα ήταν: *“How – and how far- do law, lawyers and legal institutions operate to affect the course of international affairs?”*. Δεν ενδιαφέρονταν τόσο για το περιεχόμενο των διεθνών κανόνων αλλά κυρίως για τις διαδικασίες που συνδέουν κατά τη γνώμη τους το διεθνές δίκαιο με τη διεθνή πολιτική και τις παραμέτρους που συμβάλουν τελικά στη συγκρότηση αυτών των διαδικασιών. Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το διεθνές δίκαιο ενώ δεν έκρινε καθοριστικά τις εξελίξεις ήταν συνήθως σημαντική παράμετρος στη διεθνή πολιτική. Επεσήμαναν ότι το δίκαιο περιορίζει, δικαιολογεί αλλά και οργανώνει τις δράσεις των decision-makers ακόμη και αν τελικά δεν είναι αυτό που τις υπαγορεύει. Σύμφωνα με τους ίδιους τους Chayes, Ehrlich και Lowenfeld: *“In none of the problems presented in this book is law determinative of every issue. But in all of them law is relevant and the role of lawyers is important”*<sup>207</sup>. Επικέντρωσαν την προσπάθειά τους στην περιγραφή της λειτουργίας των διεθνών νομικών διαδικασιών και σε σκέψεις για τη βελτίωσή τους<sup>208</sup>, ενώ έδωσαν έμφαση στην ξεχωριστή θέση που έχουν τόσο το δίκαιο όσο και ο νομικός συλλογισμός σαν μορφές κοινωνικού ελέγχου<sup>209</sup>.

Το ειρωνικό στοιχείο της συγκεκριμένης περίπτωσης είναι ότι παρά το γεγονός ότι η σχολή της *Διεθνούς Νομικής Διαδικασίας* αναπτύχθηκε σαν απάντηση στην πρόκληση των Διεθνών Σχέσεων φαίνεται τελικά να είναι και η πλέον συμβατή με τις Διεθνείς Σχέσεις, σχολή του ΔΔ. Η εξέλιξη της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων άλλαξε όπως φαίνεται τα δεδομένα. Οι αναλύσεις που πραγματοποιούνται στα πλαίσια των ΔΣ από ακαδημαϊκούς των «*Διεθνών Καθεστώτων*» αλλά και άλλους τώρα πια, ταιριάζει με το πνεύμα της ανάλυσης που πραγματοποιείται από τη σχολή της *Διεθνούς Νομικής Διαδικασίας*<sup>210</sup>.

<sup>206</sup> Ibid., σελ. 336.

<sup>207</sup> Slaughter, op.cit., 1993, σελ. 213.

<sup>208</sup> O’Connell, op.cit., σελ. 336-337.

<sup>209</sup> Η Σχολή της International Legal Process είναι αρκετά ισχυρή στους ακαδημαϊκούς κύκλους του διεθνούς δικαίου των ΗΠΑ: **Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 379-380.**

<sup>210</sup> O’Connell, op.cit., σελ. 350-351.

Οι Abraham και Antonia Chayes χρησιμοποίησαν την παραπάνω σχολή του Διεθνούς Δικαίου σαν σημείο εκκίνησης για να αναπτύξουν μία θεώρηση, εμπλουτισμένη με εννοήσεις των Διεθνών Σχέσεων, που σαν στόχο είχε την απάντηση στο ερώτημα: γιατί τα κράτη συμμορφώνονται με τους συμβατικούς κανόνες? Ενώ συμφωνούν με τους υποστηρικτές της *Θεσμοκρατίας* σχετικά με τις λειτουργίες που επιτελούν οι συνθήκες - συντονισμό, έλεγχο, επιβολή (enforcement)- διαπιστώνουν ότι η θεωρία των ΔΣ δεν καταφέρνει να εκτιμήσει και συνεπώς να αποτυπώσει στην ανάλυση της, τον ιδιαίτερο ρόλο της νομικής διαδικασίας στην τέλεση αυτών λειτουργιών<sup>211</sup>.

Ο Byers απαντώντας στη «σύνθεση» (synthesis) μεταξύ Διεθνών Σχέσεων και Διεθνούς Δικαίου αναφορικά με τις διεθνείς συνθήκες, που πραγματοποίησε σε ένα άρθρο του ο John Setear<sup>212</sup>, υποστηρίζει ότι οι νομικές διαδικασίες δίνουν στους κανόνες μία νομική συγκεκριμενοποίηση που τους καθιστούν ικανούς να διαμορφώσουν τη συμπεριφορά μέσω της υποχρέωσης (obligation). Η ικανότητα διαμόρφωσης συμπεριφοράς κράτους αποτελεί και το κεντρικό διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου. Σε αντίθεση με άλλους παράγοντες που μελετούν οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων οι κανόνες του διεθνούς δικαίου δεν υπόκεινται γενικά σε αλλαγή σαν απάντηση και μόνο στις μεταβολές των άμεσων συμφερόντων των κρατών. Αντίθετα ο νομικός τους χαρακτήρας είναι αυτός που τελικά τους επιτρέπει να επηρεάζουν τη συμπεριφορά των 'ιδιοτελών' κρατών<sup>213</sup>.

## **II. (B) 2. ΔΙΚΑΙΟ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ**

Αρκετοί νομικοί διεθνολόγοι προτείνουν μία διαφορετική θεώρηση του ρόλου του δικαίου στις διεθνείς σχέσεις ισχυριζόμενοι ότι οι διαδικασίες πειθούς και αιτιολόγησης στη βάση κανόνων, διαδραματίζουν έναν

<sup>211</sup> Chayes, A., & Chayes, A., "On Compliance", 47 International Organisation 2 (1993), σελ. 175-205.

<sup>212</sup> Setear, J. K., "An Iterative Perspective on Treaties: A Synthesis of International Relations Theory and International Law", 37 Harvard International Law Journal (1996), σελ. 139-228.

<sup>213</sup> Byers, op.cit, σελ. 204.

εποικοδομητικό (constructive) ρόλο τόσο στη διαμόρφωση των ταυτοτήτων και των συμφερόντων των δρώντων όσο και στη δομή του ίδιου του διεθνούς συστήματος. Σε ένα βαθύτερο επίπεδο αυτή η προσέγγιση απορρίπτει έναν απλό διαχωρισμό δικαίου/ισχύος υποστηρίζοντας εναλλακτικά ότι, οι νομικοί κανόνες και τύποι λειτουργούν μεταβάλλοντας τα συμφέροντα και συνεπώς μετατρέποντας τους σκοπούς για τους οποίους ασκείται η ισχύς<sup>214</sup>.

Οι Chayes και Chayes στο βιβλίο τους με τίτλο “The New Sovereignty” (1995), υποστηρίζουν ότι η συμμετοχή στις διεθνείς νομικές διαδικασίες μπορεί να συμβάλει στη μεταβολή των ταυτοτήτων και των συμφερόντων των κρατών προς την κατεύθυνση των συμβατικών κανόνων<sup>215</sup>.

Ο Harold Koh καθιστά την παραπάνω ιδέα κεντρικό στοιχείο του θεωρητικού μοντέλου που αναπτύσσει και υποστηρίζει ότι κάθε περίπτωση αλληλεπίδρασης και ερμηνείας των κανόνων παράγεται ένας νέος νομικός κανόνας που θα καθοδηγήσει μελλοντικές διεθνείς αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα μέρη. Οι μελλοντικές συναλλαγές θα βοηθήσουν με τη σειρά τους στην ‘εσωτερικευση’ (internalisation) αυτών των κανόνων και τελικά η επαναλαμβανόμενη συμμετοχή στη διαδικασία θα βοηθήσει στην αναδιάρθρωση των συμφερόντων και των ταυτοτήτων των συμμετεχόντων, έτσι ώστε τα κράτη τελικά να πιστέψουν ότι η συμμόρφωση είναι προς όφελος τους<sup>216</sup>.

Ο Marti Koskienniemi αμφισβητεί το διαχωρισμό δικαίου/ισχύος ισχυριζόμενος ότι οι *Ρεαλιστικές* προσεγγίσεις της συλλογικής ασφάλειας αποτυγχάνουν να αντιληφθούν σε ποιο βαθμό καθοριστικές για το *Ρεαλισμό* έννοιες όπως το συμφέρον, η ισχύς και η ασφάλεια καθορίζονται και λειτουργούν και αυτές με τη σειρά τους μέσα στο κανονιστικό πλαίσιο της διεθνούς νομικής πραγματικότητας<sup>217</sup>.

Η Shirley Scott προτείνει έναν διαφορετικό τρόπο αμφισβήτησης του διαχωρισμού δικαίου/ισχύος, όπως αυτός εκφράζεται από τον *Ρεαλισμό* των

<sup>214</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 381.

<sup>215</sup> Ibid., σελ. 381. Ας μην παραβλέπουμε και την πιθανότητα κάποια κράτη είτε να αγνοούν είτε να έχουν στρεβλή εικόνα για διεθνή ζητήματα παρανοώντας με αυτό τον τρόπο και το δικό τους «ατομικό» συμφέρον, η διεθνής επιμόρφωση ίσως και να τροποποιήσει τις αρχικές θέσεις.

<sup>216</sup> Koh, H., “Why do Nations Obey International Law”, 106 Yale Law Journal (1997), σελ. 2646.

<sup>217</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 381-382.

ΔΣ. Η συγγραφέας επειδή πιστεύει ότι η συντήρηση αυτού του διαχωρισμού έχει εμποδίσει την εξέλιξη της θεωρίας προς πιο εμπειριστωμένες αναλύσεις της σημασίας του διεθνούς δικαίου για τη διεθνή πολιτική, αποφασίζει να αμφισβητήσει αυτό τον επιβλαβή κατά την άποψη της διαχωρισμό, αναλύοντας το διεθνές δίκαιο ως ιδεολογία και την ιδεολογία ως ισχύ<sup>218</sup>. Υποστηρίζει ότι η αποδοχή της ιδεολογίας του διεθνούς δικαίου αποτελεί *sine qua non* για τη συμμετοχή στο διεθνές σύστημα, ενώ είναι ουσιαστικά αυτή η ίδια ιδεολογία που στηρίζει και τη δομή ισχύος του συστήματος<sup>219</sup>. Η Scott επισημαίνει ότι οι νομικοί διεθνολόγοι έχουν προοδευτικά αναγνωρίσει την ανάγκη για βαθύτερη κατανόηση της «πολιτικής» του διεθνούς δικαίου (the politics of international law) και πιστεύουν ότι θα ωφεληθούν από μία νέα θεώρηση της σχέσης διεθνούς δικαίου και διεθνούς πολιτικής, ικανής να υποβιβάσει την επίδραση του υφιστάμενου διαχωρισμού ισχύος/δικαίου. Συνεχίζει υποστηρίζοντας ότι μία τέτοια, νέα θεώρηση μπορεί να προσφέρει ένα πιο ουσιαστικό και αποτελεσματικό υπόβαθρο για το διεπιστημονικό διάλογο, στόχος του οποίου θα είναι μία θεωρία διεθνών σχέσεων ικανής να ενσωματώνει και το νομικό διάλογο<sup>220</sup>.

## **II. (B) 3. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ & ΔΙΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΩΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ**

Ένας τρίτος τρόπος με τον οποίο ορισμένοι νομικοί διεθνολόγοι συνεισφέρουν και στη φιλολογία των Διεθνών Σχέσεων, σχετίζεται με την έμφαση που δίνουν στην σπουδαιότητα του εσωτερικού αλλά και του αποκαλούμενου διεθνικού δικαίου (transnational law) συνολικά<sup>221</sup>.

<sup>218</sup> Η ίδια αναφέρει στο σχετικό της άρθρο: “ The power of International law can only be the power of the idea of international law”....”To accept that the idea of international law has autonomous power in international politics firstly requires acceptance of the fact that ideas have power”: **Scott, S. V., “International Law as Ideology: Theorizing the Relationship Between International Law and International Politics”, 5 EJIL, 3 (1994), σελ. 318.**

<sup>219</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 382.

<sup>220</sup> Scott, op.cit., σελ. 313.

<sup>221</sup> Το διεθνικό δίκαιο (transnational law) με την έννοια που το συνέλαβε ο Philip Jessup: “all law that regulates actions & events that transcend national frontiers,...includes both civil & criminal aspects, public & private international law, national law public & private. Transnational situations may involve individuals, corporations, states & other groups”. : **Jessup, P., “Transnational Law”, 1956, *passim*, στο Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, Υποσημείωση 104, σελ. 382.**

Η Slaughter υποστηρίζει ότι η Φιλελεύθερη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων προσφέρει ένα επαρκές αναλυτικό πλαίσιο για το 'ξεκαθάρισμα' του μπερδέματος που έχει προκληθεί από όλους αυτούς τους διαφορετικούς τύπους δικαίου και νομικών δρώντων, που περικλείει το διεθνικό δίκαιο. Εστιάζει σε κανόνες και άλλες παραμέτρους που έχουν παραγνωρισθεί, τόσο από τους νομικούς διεθνολόγους, όσο και από τους επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων<sup>222</sup>.

Σύμφωνα με τη Slaughter, οι υποστηρικτές της Φιλελεύθερης Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων θα έπρεπε να επεκταθούν στη μελέτη κανόνων και καθεστώτων με τέτοιο τρόπο ώστε να συμπεριλάβουν και το εσωτερικό δίκαιο το οποίο ρυθμίζει τις σχέσεις ατόμου-ατόμου και ατόμου-κράτους, την καρδιά δηλαδή του διεθνικού δικαίου, σύμφωνα πάντα με την ίδια. Οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων και οι νομικοί διεθνολόγοι θα έπρεπε να δίνουν μεγαλύτερη προσοχή τόσο στους εκούσιους κανόνες συμπεριφοράς που υιοθετούνται από εταιρικούς και άλλους ιδιωτικούς δρώντες, όσο και στα ανερχόμενα τμήματα δια-κυβερνητικού δικαίου που υιοθετούνται από κεντρικές τράπεζες, αξιωματούχους με αρμοδιότητα στο περιβάλλον και άλλους, που λειτουργούν διακυβερνητικά καθοδηγώντας όμως ουσιαστικά εσωτερικές δραστηριότητες των κρατών που κάποιες φορές αντανακλούνται στο διεθνές πεδίο<sup>223</sup>.

Η Slaughter υποστηρίζει ότι τα εθνικά δικαστήρια, τα κυβερνητικά γραφεία και οι νομοθέτες αποτελούν ξεχωριστούς διεθνείς δρώντες που μπορούν να επικουρήσουν και αυτοί με τη σειρά τους την εξέλιξη του διεθνούς δικαίου<sup>224</sup>. Στο βαθμό όμως που οι παραπάνω θεσμοί περιορίζονται

<sup>222</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, *op.cit.*, σελ. 383.

<sup>223</sup> *Ibid*, σελ. 383.

<sup>224</sup> Παράδειγμα τέτοιου είδους δράσης μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί απόφαση δικαστηρίου της Δανίας που δίκασε και τελικά καταδίκασε έναν υπήκοο της Κροατίας (Refic Saric) για εγκλήματα που είχε διαπράξει στην Βοσνία το 1993 (δεν υπήρχαν μεταξύ των θυμάτων Δανοί υπήκοοι). Ο Saric βρισκόταν στη Δανία και το δικαστήριο εδραίωσε τη δικαιοδοσία του σε εσωτερικό ποινικό νόμο του κράτους που εφάρμοζε τις προβλέψεις των Συμβάσεων της Γενεύης (1949). Το δικαστήριο καταδίκασε τελικά τον κατηγορούμενο για σοβαρές παραβιάσεις των Συμβάσεων της Γενεύης αδιαφορώντας για το αν η σύγκρουση ήταν διεθνής ή εσωτερική και αν δηλαδή ίσχυε το καθεστώς των σοβαρών παραβιάσεων, θεωρώντας ότι το ζήτημα του είδους της σύγκρουσης σε τέτοιες περιπτώσεις είναι άσχετο: **O'Connell, op.cit., σελ. 341**. Αυτή η απόφαση σε συγκριτική θεώρηση με αποφάσεις διεθνών ποινικών δικαστηρίων (βλέπε παράγραφο 84 στο: **Prosecutor v. Dusko Tadic: Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction, Decision of 2 October 1995, Case No. IT-**

από το εσωτερικό δίκαιο μπορεί να θεωρηθεί ότι οι κανόνες του εσωτερικού δικαίου εμφανίζονται ως περιορισμοί της κρατικής δράσης στο διεθνές πεδίο, γεγονός που παρουσιάζει για κάποιους νομικούς διεθνολόγους εξαιρετικό ενδιαφέρον. Αυτή η προσέγγιση συμπληρώνει, σύμφωνα με τη συγγραφέα, την παραδοσιακή ανάλυση που περιοριζόταν στην εθνική εφαρμογή των διεθνών κανόνων και ανοίγει νέους ορίζοντες στην ανάλυση των νομικών διεθνολόγων και των επιστημόνων των ΔΣ<sup>225</sup>.

## **II. (B) 4. ΣΥΝΟΨΗ**

Από τα παραπάνω καθίσταται εμφανές ότι οι νομικοί διεθνολόγοι είτε ερευνώντας την επίδραση της διεθνούς νομικής διαδικασίας στη συμπεριφορά των κρατών, είτε εξετάζοντας την επίδραση του κανονιστικού πλαισίου στις διεθνείς σχέσεις, είτε υποστηρίζοντας την «ερμηνευτική» ικανότητα των εσωτερικών, διεθνικών, διακυβερνητικών δρώντων και θεσμών ως προς τα διεθνή φαινόμενα, σε κάθε περίπτωση διευκρινίζουν και επαναδιατυπώνουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του δικαίου στις ερμηνείες επί των διεθνών σχέσεων και καλούν τους θεωρητικούς των Διεθνών Σχέσεων σε ένα διάλογο γύρω από ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος και για τους δύο επιστημονικούς κλάδους<sup>226</sup>.

## **III. Η «ΠΡΟΣΦΟΡΑ» ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ**

Σύμφωνα με τον K. Abbott, η Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την επιτέλεση τριών διαφορετικών διανοητικών εργασιών: *περιγραφή, επεξήγηση και σχεδιασμό θεσμών*<sup>227</sup>. Οι νομικοί διεθνολόγοι περιγράφουν πολύ συχνά τους διεθνείς κανόνες και θεσμούς, χρησιμοποιούν όμως θεωρητικές φόρμες – κυρίως θετικιστικές – για να καθορίσουν τόσο σε ποια από τα συστατικά αυτών των πολύπλοκων φαινομένων θα δοθεί έμφαση, όσο και ποια θα παραλείψουν. Τα προσεκτικά

---

**94-1-AR72)** φαίνεται εξαιρετικά προσδευτική. Για τις σοβαρές παραβιάσεις των Συμβάσεων της Γενεύης βλέπε παρακάτω σελ 104, και κυρίως Υποσημείωση 330.

<sup>225</sup> Slaughter, Tulumello & Wood, op.cit, σελ. 382-383.

<sup>226</sup> Ibid, σελ. 383.

<sup>227</sup> Abbott, op.cit, 1999, σελ. 362.

κατασκευασμένα μοντέλα κοινωνικής αλληλεπίδρασης που αποτελούν τη βάση της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων υπενθυμίζουν ότι οι θεωρητικές φόρμες για την ανάλυση πρέπει να επιλέγονται πολύ προσεκτικά και υπό το φως του σκοπού της κάθε ανάλυσης. Πιο συγκεκριμένα οι Διεθνείς Σχέσεις βοηθούν τον νομικό αναλυτή να περιγράψει και τους νομικούς θεσμούς πιο εμπειριστατώμενα, συμπεριλαμβάνοντας και τους πολιτικούς παράγοντες που σχηματοποιούν και καθορίζουν τους διεθνείς κανόνες: τα συμφέροντα, την ισχύ, τις κυβερνητικές δομές των κρατών (που επηρεάζουν τη διεθνή τους διάσταση), την πληροφόρηση, τις ιδέες πάνω στις οποίες λειτουργούν αλλά και τους θεσμούς μέσα στους οποίους όλα τα παραπάνω σχηματοποιούνται και αλληλεπιδρούν<sup>228</sup>.

Οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων ενδιαφέρονται κυρίως να εξηγήσουν πολιτικές συμπεριφορές, ενώ πιο πρόσφατα και συμπεριφορές που σχετίζονται με το δίκαιο στο διεθνές πεδίο. Κυρίως μέσα σε αυτές τις θεωρητικές σχολές που προτιμούν τις *ρασιοναλιστικές προσεγγίσεις*<sup>229</sup> (rationalist approaches) οι ακαδημαϊκοί προσπαθούν να ανακαλύψουν τους σχετικούς με ένα ζήτημα δρώντες, τους παράγοντες που επηρεάζουν είτε την συμπεριφορά των δρώντων είτε τα γεγονότα, αλλά και τα 'αιτιώδη μονοπάτια' (causal pathways) μέσω των οποίων αυτοί οι παράγοντες ασκούν κάποιου είδους επιρροή. Σχεδιάζοντας την έρευνα τους οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων συνήθως προσπαθούν να βρουν τρόπους ώστε να εξετάσουν τις επεξηγηματικές τους υποθέσεις χρησιμοποιώντας περιπτώσεις μελέτης (case studies) ή ανάλυση δεδομένων (data analysis)<sup>230</sup>.

### III. (A). ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ

Η ανάπτυξη της *Θεωρίας των Καθεστώτων* και άλλων θεωριών διεθνούς συνεργασίας αποτελεί σύμφωνα και με κάποιους ακαδημαϊκούς μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για την επανασύνδεση του Διεθνούς Δικαίου και των

<sup>228</sup> Ibid., σελ. 362.

<sup>229</sup> Σύμφωνα με τον Steve Smith ορθολογικές θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων είναι ο Νέο-Ρεαλισμός και ο Νέο-Φιλελευθερισμός (εναλλακτικά Structural Realism II & Neo-Liberal Institutionalism) : **Smith, S., Chapter 9 "New Approaches to International Theory"** in **Baylis, J., Smith, S., "The Globalisation of World Politics: An Introduction to International Relations", 1999, σελ. 167-171.**

<sup>230</sup> Abbott, op.cit, 1999, σελ. 362-363.

Διεθνών Σχέσεων. Ο Κ. Abbott πιστεύει ότι η ευκαιρία επανασύνδεσης δεν στηρίζεται στην έννοια και τον ορισμό που δίνουν οι Διεθνείς Σχέσεις στο όρο 'καθεστώς', αλλά στις αναλυτικές προσεγγίσεις και ενοράσεις αυτού του τμήματος της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων<sup>231</sup>.

Ο Κ. Abbott πιστεύει ότι η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, όπως ο ίδιος ονομάζει κυρίως τη *Θεωρία των Καθεστώτων* και άλλες θεωρίες γύρω από τη διεθνή συνεργασία<sup>232</sup>, μπορεί να εφαρμοστεί σε ποικίλους νομικούς κανόνες και θεσμούς. Πιστεύει επίσης ότι το Διεθνές Δίκαιο και οι Διεθνείς Σχέσεις, σαν επιστημονικοί κλάδοι έχουν πολλά να προσφέρουν ο ένας στον άλλο. Από την μεριά του το Διεθνές Δίκαιο μπορεί να προσφέρει στους επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων μία τεράστια συλλογή πληροφοριών για τους νομικούς κανόνες και θεσμούς, την πρώτη ύλη δηλαδή για την ανάπτυξη και εφαρμογή των θεωριών τους. Από την άλλη μεριά οι Διεθνείς Σχέσεις μπορούν να βοηθήσουν τους νομικούς διεθνολόγους να δραπετεύσουν από τον στενό θετικισμό.

Η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων<sup>233</sup> προσπαθώντας να εξηγήσει τα αίτια της σύγκρουσης αλλά και της συνεργασίας έθεσε μία πολύ ενδιαφέρουσα και φιλόδοξη, ερευνητική agenda. Χρησιμοποιεί δυναμικά αναλυτικά μοντέλα και μελετά τις ορθολογικές επιλογές των κρατών σε ένα αποκεντρωμένο διεθνές περιβάλλον. Η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων κινητοποιεί και ευρύτερα τον διεπιστημονισμό αφού χρησιμοποιεί μεταξύ άλλων, θεωρίες των *Οικονομικών* αλλά και απλή *Θεωρία των Παιγνίων*<sup>234</sup>, με λίγα λόγια ένα μέρος της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων

<sup>231</sup> Αυτό σημαίνει ότι η πλήρης συμφωνία μας ή μη με τον ορισμό της έννοιας 'καθεστώς' δεν αποτελεί και το καθοριστικότερο ζήτημα.

<sup>232</sup> Ο ίδιος ο Κ. Abbott αναφέρει ότι για αυτόν η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων αποτελείται από τη Θεωρία των Καθεστώτων και άλλες θεωρίες διεθνούς συνεργασίας, παραπέμποντας με αυτό τον τρόπο ευρύτερα στη Θεσμοκρατία. Ωστόσο επιμένει κυρίως στην Θεωρία των Καθεστώτων τουλάχιστον στο πλαίσιο της ανάλυσης που μας αφορά και θα ακολουθήσει παρακάτω: **Abbott, 1989, op.cit, σελ. 338.**

<sup>233</sup> Στους κυριότερους θεωρητικούς του είδους συγκαταλέγει: R. Keohane, R. Axelrod, D. Snidal, A. Stein, R. Jervis, K. Oye. Πιστεύει ότι έχτισαν επάνω στην προσέγγιση του Waltz (Νέο-Ρεαλισμός) και δημιούργησαν μία συστημική θεωρία (third image) που ασχολείται κυρίως με το ρόλο των διεθνών κανόνων, θεσμών και καθεστώτων. Ο ίδιος αντιλαμβάνεται τους διεθνείς κανόνες, θεσμούς και καθεστώτα ως μέσα εξάλειψης των εμποδίων της συνεργασίας: **Abbott, op.cit, 1989, σελ. 344 & 404..**

<sup>234</sup> Η *Θεωρία των Παιγνίων* αποτελεί μία συγκεκριμένη και γραφικά αναπαριστάμενη μορφή της *Θεωρίας της Ορθολογικής Επιλογής*: **Abbott, 1989, op.cit, p.354.** Χαρακτηριστικά παραδείγματα μοντέλων της Θεωρίας των Παιγνίων είναι σύμφωνα με τον Abbott τα: Prisoners Dilemma/Δίλημμα του Φυλακισμένου, Stag Hunt & Complex Coordination: για περισσότερα δεξ **Abbott, op.cit., 1989, σελ. 354-375.**

ενσωματώνει τρόπους έρευνας και ανάλυσης αναφορικά με τους οποίους το Διεθνές Δίκαιο υστερεί<sup>235</sup>.

### III. (A) 1. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΕ: LTBT & NTP

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του είδους της ανάλυσης που επιτρέπει η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και αφορά το Διεθνές Δίκαιο μπορεί να θεωρηθεί μεταξύ άλλων και η μελέτη διεθνών συνθηκών που στοχεύουν στον περιορισμό της ανάπτυξης αλλά και της εξάπλωσης των πυρηνικών όπλων όπως: της LTBT<sup>236</sup> και της NTP<sup>237</sup>. Η μελέτη αυτών των συνθηκών, αλλά και άλλων διεθνών συνθηκών, μέσω της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων θεωρείται μία ενδιαφέρουσα εφαρμογή της διεπιστημονικής προσέγγισης Διεθνούς Δικαίου – Διεθνών Σχέσεων<sup>238</sup>, καθώς οι διεθνείς πολυμερείς

<sup>235</sup> Οι θεωρητικοί εργάζονται πάνω στην υπόθεση ότι τα καθεστώτα είναι αναγκαία για να ξεπεραστούν τα προβλήματα που δημιουργούνται από την άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος και έχουν καταφύγει σε μία σειρά θεωριών που έχουν αναπτυχθεί έξω από τους κόλπους των ΔΣ (Οικονομικά και Θεωρία Παιγνίων) σε μία προσπάθεια να καταλάβουν γιατί η αναρχία εμποδίζει τη συνεργασία και τους τρόπους με τους οποίους τα εμπόδια που εμφανίζονται μπορεί να ξεπεραστούν. Η αναλογία ανάμεσα στην οικονομία της αγοράς και το διεθνές σύστημα προκύπτει από το ότι και τα δύο συστήματα συγκροτούνται από άναρχες δομές. Για περισσότερα αναφορικά με την αναλογία της αγοράς βλέπε: **Baylis & Smith, op.cit., σελ. 238-239.**

<sup>236</sup> **LTBT:** Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water. Υπεγράφη στις 5 Αυγούστου 1963 και τέθηκε σε ισχύ στις 10 Οκτωβρίου 1963. Το κείμενο της Συνθήκης διαπραγματεύτηκε και υπεγράφη αρχικά από τις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και την ΕΣΣΔ με απώτερο στόχο τον πλήρη και γενικό αφοπλισμό. Οι προσπάθειες για τη σύναψη μιας διεθνούς συνθήκης που να αφορά τον τερματισμό των πυρηνικών δοκιμών ξεκίνησαν το Μάιο του 1955 στην Υποεπιτροπή των 5 (ΗΠΑ, Καναδάς, Γαλλία, ΕΣΣΔ, Ην. Βασίλειο) της Επιτροπής του ΟΗΕ για τον Αφοπλισμό. Οι διαπραγματεύσεις για την σύναψη της Συνθήκης για την απαγόρευση των δοκιμών διάρκεσαν πάνω από οκτώ χρόνια καθώς εμπλέκονταν περίπλοκα τεχνικά θέματα αλλά και διαφορετικές προσεγγίσεις για την ασφάλεια και τον έλεγχο των εξοπλισμών.

<sup>237</sup> **NPT:** Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Υπεγράφη την 1<sup>η</sup> Ιουλίου 1968 και τέθηκε σε ισχύ στις 5 Μαρτίου 1970. Η NPT αποτελεί μια διεθνή συνθήκη ορόσημο, στόχος της οποίας είναι να αποτρέψει τη διάδοση των πυρηνικών όπλων και της τεχνολογίας τους, να προωθήσει η συνεργασία για τις ειρηνικές χρήσεις της πυρηνικής ενέργειας και να προάγει περαιτέρω τον πυρηνικό αφοπλισμό αλλά και το γενικό και πλήρη αφοπλισμό. Στις 11 Μαΐου 1995, η ισχύς της Συνθήκης επεκτάθηκε για αόριστο χρόνο. Συνολικά 189 κράτη έχουν υπογράψει και επικυρώσει τη Συνθήκη. Για να προάγει το στόχο της μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων αλλά και να ενισχύσει την εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μερών, η Συνθήκη καθιερώνει ένα σύστημα προστασίας υπό την ευθύνη του ΙΑΕΑ (International Atomic Energy Agency), που αποτελεί ένα από τα Specialised Agencies του ΟΗΕ. Τα μέτρα προστασίας αφορούν τον έλεγχο της συμμόρφωση των κρατών μερών προς τη Συνθήκη, μέσω επιθεωρήσεων που διενεργούνται από το ΙΑΕΑ μετά από την υπογραφή σχετικής safeguards agreement από κάθε μία χώρα μέρος της Συνθήκης ξεχωριστά με το ΙΑΕΑ μέσα σε 18 μήνες από την υπογραφή της Συνθήκης.

<sup>238</sup> Δύο ακόμη πολύ ενδιαφέρουσες θεωρήσεις των Συνθηκών Ελέγχου των Εξοπλισμών με ανάλυση επηρεασμένη από τις εννοήσεις των Διεθνών Σχέσεων βλέπουμε στα: **Smith, E.M., Understanding Dynamic Obligations: Arms Control Agreements, Southern California Law Review, Vol. 64, 1991, σελ. 1549-1606. & Abbott, K.W., "Trust But Verify": The Production Of Information In Arms Control Treaties And Other International Agreements, Cornell International Law Journal, Vol. 26, 1993, σελ. 1-58.**

συνθήκες αλλά και το διεθνές συμβατικό δίκαιο συνολικά<sup>239</sup>, ενδιαφέρουν και αφορούν το Διεθνές Δίκαιο ποικιλοτρόπως<sup>240</sup>.

Η παραδοσιακή προσέγγιση του Διεθνούς Δικαίου θα επικέντρωνε το ενδιαφέρον της: στην εξακρίβωση των διεθνών κανόνων, στη νομιμότητα της συμπεριφοράς και της πρακτικής των κρατών με βάση τους υφιστάμενους συμβατικούς κανόνες ή άλλους εθιμικούς κανόνες -που θα μπορούσαν ενδεχομένως να διαπιστωθούν και να στηριχθούν για το συγκεκριμένο θέμα-, στην επίλυση των νομικών διαφορών που προκύπτουν ανάμεσα στα κράτη κατά την εφαρμογή των Συμβάσεων, στις παραβιάσεις των διεθνών νομικών κανόνων και ενδεχομένως στις έννομες συνέπειες που μπορεί να δημιουργεί η διασύνδεση κάποιων διεθνών συνθηκών με άλλα διεθνή όργανα και θεσμούς<sup>241</sup>. Η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων μπορεί να επικουρήσει την επιστημονική ανάλυση των νομικών διεθνολόγων με ένα ευρύτερο θεωρητικό πρίσμα, βασισμένο κατά κύριο λόγο στο ορθολογικό μοντέλο επιλογής κατά την αλληλεπίδραση των κρατών στο διεθνές πεδίο. Η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων προσφέρει, σύμφωνα με τους υποστηρικτές της διεπιστημονικής προσέγγισης, στην μελέτη των νομικών διεθνολόγων αυτό που θα μπορούσε να ονομαστεί «προστιθέμενη αξία».

1) Ένας αναλυτής που χρησιμοποιεί τη Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων μπορεί να αναζητήσει τα κίνητρα που οδήγησαν τα κράτη στη συνεργασία αλλά και τη δημιουργία συγκεκριμένων καθεστώτων<sup>242</sup>, όπως αυτά των LTBT και NTP: τι κερδίζουν για παράδειγμα τα κράτη και συναινούν σε τέτοια καθεστάτα που τα αναγκάζουν ουσιαστικά να περιορίζουν της ανάπτυξη σημαντικών οπλικών συστημάτων? Εδώ η ανάλυση μπορεί να ξεκινήσει με την εξέταση των σχέσεων ΗΠΑ και ΕΣΣΔ - τους κύριους υποκινητές και των δύο συνθηκών- και την εφαρμογή μοντέλων

<sup>239</sup> Σύμφωνα με τον Phillip Allott το διεθνές συμβατικό δίκαιο, όπως και κάθε μορφή νομοπαραγωγής, αποτελεί ένα υποπροϊόν της πολιτικής που αμέσως μόλις ισχύσει καταργεί και την πολιτική που το παράγαγε: **Allott, P., "The Concept of International Law", 10 EJIL (1999), σελ. 46.**

<sup>240</sup> Σύνταξη, Σύναψη, Εφαρμογή, Επίλυση Διαφορών, Ερμηνεία κ.α.

<sup>241</sup> Για παράδειγμα τη διασύνδεση της NPT με το ΙΑΕΑ στο Άρθρο III της Συνθήκης, όπου και δημιουργείται άμεσα σχέση ανάμεσα στα κράτη μέρη της Σύμβασης και το σύστημα ασφαλιστικών δικλίδων που προωθεί γενικότερα το ΙΑΕΑ αναφορικά με τα πυρηνικά και προβλέπει παρακολούθηση και ελέγχους.

<sup>242</sup> Ο K. Abbott κρίνει ότι αυτές οι Συνθήκες αποτελούν διεθνή καθεστάτα: **Abbott, op.cit, 1989, σελ.**

της *Θεωρίας των Παιγνίων*. Αναλύοντας την ευρύτατη συμμετοχή των κρατών στις δύο συνθήκες τα μοντέλα των *Οικονομικών* μπορεί να είναι πιο χρήσιμα: και οι δύο συνθήκες μπορεί να ερμηνευθούν ως θεσμικές διευθετήσεις σχεδιασμένες να βελτιώσουν το αποτέλεσμα μη ελεγχόμενων *τύπου αγοράς* (market-like) αλληλεπιδράσεων<sup>243</sup>.

2) Ο αναλυτής μπορεί να επεκτείνει αυτή τη λειτουργική ανάλυση (functional analysis)<sup>244</sup> και σε πιο λεπτομερή χαρακτηριστικά των δύο καθεστώτων. Ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της NTP είναι η στήριξη της στο ΙΑΕΑ (Διεθνής Οργάνωση Ατομικής Ενέργειας)<sup>245</sup> κυρίως σε ότι αφορά την εφαρμογή των ασφαλιστικών δικλίδων, με στόχο να αποτραπεί μία ενδεχόμενη μετατροπή της χρήσης της πυρηνικής ενέργειας από την ειρηνική της διάσταση η οποία και επιτρέπεται, σε χρήση με στόχο την κατασκευή πυρηνικών όπλων, που ρητά απαγορεύεται από τη σύμβαση. Ποιες ακριβώς λειτουργίες επιτελεί το ΙΑΕΑ και ποιες ρυθμίσεις εάν υπάρχουν καταλαμβάνουν αντίστοιχη θέση στην LTBT<sup>246</sup> ?

3) Η ανάλυση μπορεί να επεκταθεί επίσης στις παραμέτρους που ευνόησαν τόσο τη συμφωνία μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ όσο και την ευρύτατη συμμετοχή των κρατών σε διεθνείς συμβάσεις -που ρυθμίζουν τους παραπάνω τομείς διεθνούς ενδιαφέροντος- όταν άλλα διμερή ή πολυμερή καθεστάτα ασφαλείας (security regimes)<sup>247</sup> αποδεικνύεται ότι πολύ δύσκολο να εδραιωθούν. Ο αναλυτής μπορεί επίσης να εξερευνήσει το γιατί αρνήθηκαν σημαντικές χώρες, σε ότι αφορά την κατοχή πυρηνικών, να επικυρώσουν την NTP. Ποια μαθήματα μπορούμε να πάρουμε από μία τέτοια ανάλυση ώστε να βοηθηθούμε στον σχεδιασμό αποτελεσματικών καθεστώτων για τον

<sup>243</sup> Abbott, *op.cit*, 1989, σελ. 341.

<sup>244</sup> Με τον όρο αυτό αναφερόμαστε ένα συγκεκριμένο τύπο ανάλυσης που εξηγεί τη συμπεριφορά των καθεστώτων σύμφωνα με τα αποτελέσματά τους και δεν πρέπει να συγχέεται με τις θεωρίες του Λειτουργισμού και του Νέο-Λειτουργισμού.

<sup>245</sup> Αυτή η διασύνδεση αναφέρεται στο Άρθρο III (1) της NPT. Το ΙΑΕΑ αποτελεί έναν διεθνώς αναγνωρισμένο θεσμό που συνδέεται άμεσα και με το κύρος που προσδίδει ο ΟΗΕ σε κάθε ενέργεια στο διεθνές πεδίο με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα μεγαλύτερο αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης στις διαδικασίες.

<sup>246</sup> *Ibid.*, σελ. 341.

<sup>247</sup> Τα *καθεστάτα ασφαλείας* αποτελούν κυρίως φαινόμενο του 20<sup>ου</sup> αιώνα και αποτελούν διευθετήσεις συνεργασίας που επιτρέπουν στις χώρες να *δραπετεύουν* από διλήμματα ασφαλείας (για το «δίλημμα ασφαλείας» βλέπε *infra* σελ. 80, Υποσημείωση 253). Παραδείγματα καθεστώτων ασφαλείας αποτελούν σύμφωνα με τους θεωρητικούς των ΔΣ οι: SALT 1 (1972), SALT 2 (1979), NPT (1968): **Baylis & Smith, op.cit, σελ. 236.**

περιορισμό των βιολογικών, των χημικών και άλλων όπλων? Μπορούν άραγε να αλλάξουν οι συνθήκες σε αυτούς τους τομείς μέσω μονομερούς ή πολυμερούς δράσης έτσι ώστε τελικά να διευκολυνθεί η συνεργασία<sup>248</sup>?

4) Ο αναλυτής μπορεί να συνεχίσει ερευνώντας τις αιτίες συμμόρφωσης τόσο των ΗΠΑ όσο και της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς και οι δύο χώρες φάνηκαν να τροποποιούν τη συμπεριφορά και τη δραστηριότητα τους για να ευθυγραμμιστούν με τις ρυθμίσεις της LTBT και της NTP. Ποιοι παράγοντες ενθαρρύνουν τη συμμόρφωση των κρατών με τους διεθνείς κανόνες που διατυπώνουν οι Συνθήκες αυτές και πώς τα ίδια τα καθεστώτα που δημιουργούνται ενθαρρύνουν τη συμμόρφωση των κρατών μερών?<sup>249</sup>

### **III. (B). Η «ΠΡΟΣΦΟΡΑ» ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ**

Η διεθνής πολιτική έχει εγγενείς δυσκολίες στην μελέτη και την ανάλυσή της. Οι κύριοι δρώντες, τα κράτη, είναι περίπλοκοι θεσμοί με προτιμήσεις και κίνητρα που είναι δύσκολο να τα εξακριβώσεις. Πολλαπλές αιτίες συμβάλλουν στα περισσότερα γεγονότα. Είναι αλήθεια ότι η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, όπως και οι περισσότερες θεωρίες άλλωστε, έχει αδυναμίες. Σαν μία θεωρία ορθολογικής επιλογής, στηρίζεται σε απλουστευτικές υποθέσεις και απαιτεί από τον αναλυτή να καταγράψει τις επιλογές των κρατών χωρίς να έχει ξεκάθαρη άποψη και γνώση για το πώς αυτές οι επιλογές στοιχειοθετούνται ή αλλάζουν<sup>250</sup>. Ως δομική θεωρία δεν μπορεί αξιόπιστα να προβλέψει ή να εξηγήσει λεπτομερώς την συμπεριφορά συγκεκριμένων κρατών. Παρά τα όποια αρνητικά και τις όποιες δυσκολίες

<sup>248</sup> Abbott, op.cit, 1989, σελ. 341.

<sup>249</sup> Abbott, op.cit, 1989, σελ. 340-341

<sup>250</sup> Αξίζει ωστόσο να σημειώσουμε ότι, σύμφωνα και με τον K. Abbott, η «υπόθεση» ορθολογικού σχεδιασμού (rational design hypothesis) έχει και θετικές επιπτώσεις στην μελέτη τόσο των Διεθνών Σχέσεων όσο και του Διεθνούς Δικαίου γιατί: 1) Οι μελετητές μπορούν να ξεκινήσουν τη συλλογιστική τους ανάποδα από τις προβλέψεις των διεθνών συνθηκών και τις διαδικασίες και τους θεσμούς που αυτές εγκαθιδρύουν και να καταλήξουν σε συμπεράσματα για τις στρατηγικές σχέσεις των κρατών μερών των συνθηκών αυτών. Αυτό σημαίνει ότι οι νομικοί διεθνολόγοι, ειδικοί στην ερμηνεία των συνθηκών μπορούν να συνεισφέρουν καθοριστικά στην ερευνητική προσπάθεια των Διεθνών Σχέσεων 2) Αντίστροφα και με βάση την ίδια υπόθεση οι μελετητές μπορούν να ξεκινήσουν από τη θεωρητική κατανόηση συγκεκριμένων ζητημάτων και να καταλήξουν σε ευρύτερες εξηγήσεις της σημασίας και της λειτουργίας των διεθνών συνθηκών, διαδικασιών και θεσμών που μπορεί να φανούν χρήσιμες στους νομικούς διεθνολόγους: **Abbott, K.W., "Trust But Verify": The Production Of Information In Arms Control Treaties And Other International Agreements, 26 Cornell Int.L. Journal (1993), σελ. 2.**

παρουσιάζει η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, εξακολουθεί να μπορεί να προσφέρει στους νομικούς διεθνολόγους, ως προσέγγιση, ενδιαφέρουσες δυνατότητες για την μελέτη των διεθνών κανόνων, θεσμών και καθεστώτων<sup>251</sup>. Ας δούμε πιο συγκεκριμένα τι θεωρείται ότι μπορεί να προσφέρει η οπτική της Σύγχρονης Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων στο διεθνές δίκαιο, χρησιμοποιώντας σαν περιπτώσεις μελέτης τις: LTBT και NPT.

### **III. (B) 1. «ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ» ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ**

Η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων προσφέρει στους νομικούς διεθνολόγους μία καλή απάντηση προς τον σκεπτικισμό με τον οποίο πολλοί αντιμετωπίζουν γενικότερα τη διεθνή συνεργασία και ειδικότερα το διεθνές δίκαιο και τους διεθνείς θεσμούς. Μακροπρόθεσμα η ‘αποκατάσταση’ του κύρους των διεθνών κανόνων και θεσμών μπορεί να αποδειχθεί ως πιο σημαντική επίδραση της σύγκλισης μεταξύ της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων και του Διεθνούς Δικαίου. Χρησιμοποιώντας τη Σύγχρονη Θεωρία των ΔΣ μπορεί ένας αναλυτής, να εξηγήσει επαγωγικά γιατί τα ορθολογικά και ιδιοτελή κράτη βρίσκουν ότι είναι προς το συμφέρον τους τόσο η δημιουργία κανόνων και θεσμών σαν αυτών της LTBT και της NPT, όσο και η συμμόρφωση με αυτούς, σε έναν τομέα που βρίθεται από ανταγωνισμό. Η θεωρία αυτή μπορεί συνεπώς να βοηθήσει σημαντικά στην αιτιολόγηση της εμπιστοσύνης προς την πραγματικότητα και την αξία του διεθνούς δικαίου<sup>252</sup>.

Οι νομικοί διεθνολόγοι αντιτίθενται στο γεγονός ότι μία θεωρία που βρίσκεται τόσο μακριά από την δεσπόζουσα τάση που επικρατεί στους κόλπους της δικής τους ακαδημαϊκής κοινότητας, μπορεί να αποτελέσει με κάποιο τρόπο το όχημα για την «υπεράσπιση» του διεθνούς δικαίου. Ωστόσο μία προσεκτική ματιά σε βασικά, αμερικανικά κυρίως, εγχειρίδια διεθνούς δικαίου αποδεικνύει ότι μάλλον η Σύγχρονη Θεωρία των ΔΣ δεν είναι τόσο ‘ξένη’ για το Διεθνές Δίκαιο όσο αρχικά υποθέταμε<sup>253</sup>.

<sup>251</sup> Abbott, op.cit., 1989, σελ. 404-405.

<sup>252</sup> Ibid., σελ. 405.

<sup>253</sup> Ibid., σελ. 405-406.

Αρκετά από τα βασικά εγχειρίδια διεθνούς δικαίου τυπικά υιοθετούν μία *Third Image*<sup>254</sup> άποψη και απεικονίζουν το ΔΔ σαν ένα ‘μηχανισμό’ με τον οποίο τα κράτη επιδιώκουν την ικανοποίηση των συμφερόντων αλλά και τη διαχείριση των σχέσεων τους μέσα σε ένα συγκεκριμένο πολιτικό πλαίσιο<sup>255</sup>. Επίσης αρκετά είναι και τα εγχειρίδια που υιοθετούν την υπόθεση ότι τα κράτη είναι οι κύριοι διεθνείς δρώντες<sup>256</sup> σε ότι αφορά το ΔΔ. Προς ακόμη μεγαλύτερη έκπληξη μας χαρακτηρίζουν και αυτοί οι συγγραφείς, αν και συχνά εμμέσως, τα κράτη σύμφωνα με τις υποθέσεις της *Θεωρίας της Ορθολογικής Επιλογής*. Σε αρκετά εγχειρίδια μάλιστα τα κράτη περιγράφονται σαν ενιαίες, ιδιοτελείς και λογικές οντότητες<sup>257</sup>.

<sup>254</sup> Η *Third Image* θεωρία είναι ουσιαστικά μία συστημική θεωρία, με την έννοια ότι οι εξηγήσεις των διεθνών φαινομένων βρίσκονται μέσα στο σύστημα των κρατών. Ο K. Waltz θεωρείται ότι είναι αυτός που σε μεγάλο βαθμό σχηματοποίησε αυτή τη θεωρία. Το 1959 ο Ρεαλιστής ακαδημαϊκός των ΔΣ Κ. Waltz εξέτασε τις απαντήσεις των πολιτικών φιλοσόφων στο ερώτημα που μπορούν να αναζητηθούν οι κύριες αιτίες του πολέμου (συνεπώς και των άλλων γεγονότων στο διεθνές πεδίο) και κατέληξε στο ότι οι απαντήσεις μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν κάτω από τρεις τίλους: 1) μέσα στον άνθρωπο, 2) μέσα στη δομή κάθε κράτους, 3) μέσα στο σύστημα των κρατών. Ο Waltz ονόμασε αυτές τις προσεγγίσεις αντίστοιχα το Πρώτο, το Δεύτερο και το Τρίτο “Image” των Διεθνών Σχέσεων: **Abbott, op.cit, 1989, σελ. 342-343.**

<sup>255</sup> “International law is the law made by states to govern their relationships”, “...international law reflects emergence of common interests among states”: **Henkin, L., Pugh, R., Schachter, O. & Smit, H., “International Law: Cases & Materials”, 1987 όπως παρατίθεται στο: Abbott, op.cit, 1989, σελ. 406.** “The international system, in the sense of the network of relationships existing primarily, if not exclusively, between states recognising certain common principles and ways of doing things, is horizontal (the legal structure is vertical within a state), consisting of states all equal in legal theory and recognising no authority over them. International Law only exists as between the states and it is the states themselves that create the law and obey or disobey it” “Units of formal independence benefiting from equal sovereignty in law and equal possession of the basic attributes of statehood have succeeded in creating a system...”: **Shaw, M., “International Law”, 2003, σελ. 5-6 & 44.** “The making of International Law, we have seen, reflects the character of the international system as a system of states, and the law made is the result of political forces within that system”: **Henkin, L., “International Law: Politics and Values”, 1995, σελ. 45.**

<sup>256</sup> “...states are the principal addressees of international law’, its primary subjects and its principal creators” **Henkin, L., Pugh, R., Schachter, O. & Smit, H., “International Law: Cases & Materials”, 1987, σελ. 10, 35, 228-229, όπως παρατίθεται στο: Abbott, op.cit., 1989, σελ. 406,** αν και τα εγχειρίδια αυτά κάνουν λόγο και για την αυξανόμενη σημασία των μη-κρατικών δρώντων. “...the principal subjects of international law are nation-states...” “International law reflects first and foremost the basic state-oriented character of world politics. Units of formal independence benefiting from equal sovereignty in law and equal possession of the basic attributes of statehood have succeeded in creating a system...”: **Shaw, M., “International Law”, 2003, σελ. 1 & 44.** Ένα παράδειγμα από την Ελληνική Βιβλιογραφία: «Διεθνές Δίκαιο είναι το σύστημα των κανόνων που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ των κρατών. Ο Ορισμός αυτό ανταποκρίνεται προς την παραδεδομένη αντίληψη ότι υποκείμενα του ΔΔ είναι τα κράτη» «Σχέσεις επί του ΔΔ δεν υφίστανται παρά μόνο μεταξύ των κρατών, οι κανόνες που ρυθμίζουν τις σχέσεις τους αυτές δημιουργούνται από τα κράτη, που είναι τα μόνα υποκείμενα του ΔΔ» : **Παπακώστας, Α., «Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο», 1971, σελ. 9-11.**

<sup>257</sup> “States are legal persons...” **Henkin, L., Pugh, R., Schachter, O. & Smit, H., “International Law: Cases & Materials”, 1987, σελ. 228, όπως παρατίθεται στο: Abbott, op.cit, 1989, σελ. 406\_** «...τα κράτη είναι νομικά πρόσωπα...», «Τα κράτη ως ανεξάρτητες και κυρίαρχες πολιτικές οντότητες έχουν δικά τους συμφέροντα και αποβλέπουν για την ικανοποίηση αυτών των συμφερόντων, στην ανάπτυξη κάθε είδους σχέσης μεταξύ τους»: **Παπακώστας, Α., «Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο», 1971, σελ. 11-12.**

### III. (B) 2. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

Η Σύγχρονη Θεωρία των ΔΣ μπορεί να βοηθήσει του νομικούς διεθνολόγους να καταλάβουν τις *λειτουργίες* που επιτελούν οι διεθνείς κανόνες και θεσμοί αλλά και τα διεθνή καθεστάτα για τα κράτη. Αυτή η προσέγγιση αμέσως προσδίδει βάθος και εύρος στην ανάλυση αυτών των κανονιστικών διευθετήσεων που τόσο απασχολεί την ακαδημαϊκή κοινότητα των νομικών διεθνολόγων. Αυτή η προσέγγιση θα μπορούσε να συνεισφέρει ακόμη και στην θετικιστική νομική ανάλυση, ειδικά εάν ο σκοπός ενός κανόνα κρίνεται απαραίτητος για την ερμηνεία του, θα μπορούσε δηλαδή να συμβάλει και στην διαδικασία ερμηνείας των συνθηκών<sup>258</sup> σύμφωνα με το Άρθρο 31 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969)<sup>259</sup>.

Η λειτουργική ανάλυση<sup>260</sup> των LTBT και NPT υποστηρίζει ότι και οι δύο συνθήκες επιλύουν βασικές περιπτώσεις *Διλήμματος Φυλακισμένου* που επηρέαζαν τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ. Η LTBT έθεσε υπό έλεγχο μία μορφή ανταγωνισμού εξοπλισμών που εγκυμονούσε σοβαρούς κινδύνους και δυσμενείς περιβαλλοντικές επιπτώσεις χωρίς παράλληλα να μπορεί εξασφαλίσει για καμία πλευρά, κέρδος αναφορικά με την ασφάλεια. Την ίδια στιγμή η συνθήκη απάντησε στις αυξανόμενες πιέσεις που προέρχονταν από τρίτες χώρες που υπέφεραν από τις εξωτερικές επιβαρύνσεις (*negative externalities*)<sup>261</sup> που δημιουργούσαν οι ατμοσφαιρικές δοκιμές δημιουργώντας μία πιο δίκαιη κατανομή του κόστους<sup>262</sup>.

Η NPT με τη σειρά της αντιμετώπισε τα κίνητρα που δημιουργούσαν και για τις δύο χώρες τα Διλήμματα του Φυλακισμένου και που μπορούσαν να οδηγήσουν τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ σε έναν ξέφρενο ανταγωνισμό για την προσφορά πυρηνικών όπλων και τεχνολογίας σε κράτη πελάτες ή άλλους

<sup>258</sup> Abbott, *op.cit.*, 1989, σελ. 407 και κυρίως Υποσημείωση 378.

<sup>259</sup> **Vienna Convention On The Law Of Treaties (1969)**, "Article 31: General rule of interpretation: 1) A treaty shall be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose". Η Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969) θεωρείται μάλιστα ότι αντικατοπτρίζει πλήρως τη θετικιστική αντίληψη του ΔΔ αναφορικά με τις διεθνείς συνθήκες.

<sup>260</sup> Όπως ήδη αναφέρθηκε και παραπάνω ο όρος λειτουργική ανάλυση αναφέρεται σε ένα είδος ανάλυσης που εξηγεί τα καθεστάτα σύμφωνα με τα αποτελέσματά τους.

<sup>261</sup> Όρος των Οικονομικών που χρησιμοποιείται στις ΔΣ στο πλαίσιο της αναλογίας με την αγορά *Negative Externalities* = Εξωτερικές Επιβαρύνσεις ή Αντι-οικονομίες.

<sup>262</sup> Abbott, *op.cit.*, 1989, σελ. 407.

εμπορικούς 'εταίρους'. Η ίδια συνθήκη κατόρθωσε να εμποδίσει ή να ελέγξει Διλήμματα του Φυλακισμένου για ανταγωνισμούς εξοπλισμών ανάμεσα σε χώρες αντιπάλους, παρά το γεγονός ότι η δυναμική του Διλήμματος Ασφαλείας<sup>263</sup>, έχει σε μερικές περιπτώσεις εμποδίσει την οικουμενική αποδοχή της συνθήκης<sup>264</sup>.

Και οι δύο συνθήκες προσπάθησαν να εμποδίσουν αρνητικές επιπτώσεις στην ασφάλεια και το περιβάλλον που θα δημιουργούνταν εάν περισσότερες χώρες προσπαθούσαν να αναπτύξουν πυρηνική ικανότητα χωρίς περιορισμούς. Σε ότι αφορά την επίδραση που έχουν για τη προστασία του ατμόσφαιρας αλλά και τις εγγυήσεις για ασφάλεια που δημιουργούν, οι δύο συνθήκες αποτελούν διεθνή καθεστώτα για την διαχείριση Συλλογικών Αγαθών (Collective Goods)<sup>265</sup>.

Η *Θεωρία των Παιγνίων* υποστηρίζει ότι σε καταστάσεις Διλήμματος του Φυλακισμένου, τα κράτη αντιστέκονται στη διεθνή συνεργασία τόσο εξαιτίας του φόβου ότι θα γίνουν τα αντικείμενα εκμετάλλευσης άλλων κρατών όσο και εξαιτίας της πιθανότητας να εκμεταλλευτούν τα άλλα κράτη. Οι ΗΠΑ μπορεί να ήταν διατεθειμένες να σταματήσουν τις πυρηνικές δοκιμές αλλά πάντα φοβούνταν ότι η ΕΣΣΔ θα ήταν σε θέση να τις εξαπατήσει. Η NPT λειτούργησε σαν εγγύηση της δέσμευσης των κρατών με αποτέλεσμα η συμφωνία και από τις δύο πλευρές να καταστεί ευκολότερη, ενώ έθεσε κανόνες που προέβλεπαν ουσιαστικά -μέσω των συστηματικών ελέγχων από το ΙΑΕΑ- την ικανότητα κάθε πλευράς να ελέγχει τη συμπεριφορά της άλλης. Παρά το γεγονός ότι οι ειρηνικές χρήσεις της ατομικής ενέργειας περιέπλεκαν

---

<sup>263</sup> Το *Δίλημμα Ασφάλειας* είναι ουσιαστικά μία κατάσταση στην οποία οι ενέργειες μίας χώρας που σαν στόχο έχουν την εξασφάλιση της δικής της ασφάλειας (π.χ. η ανάπτυξη περισσότερων στρατιωτικών δυνάμεων) τείνουν να απειλούν την ασφάλεια άλλων χωρών με αποτέλεσμα να προκαλείται η 'απάντηση' των άλλων χωρών στην 'απειλή', με τέτοιο τρόπο ώστε η απάντηση αυτή εκλαμβάνεται με τη σειρά της ως απειλή από την πρώτη χώρα. Αυτή η συμπεριφορά έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός φαύλου κύκλου ασφάλειας-ανασφάλειας. Ο J. Herz (1950) ήταν ανάμεσα στους πρώτους που ανέπτυξαν αυτή την έννοια. Το *Δίλημμα Ασφάλειας* είναι ένα παράδειγμα Διλήμματος Φυλακισμένου για τη διεθνή ασφάλεια.: **Goldstein, J., "International Relations", 1999, σελ. 79 & 106 & Evans, op.cit., σελ. 494-495.**

<sup>264</sup> Abbott, op.cit., 1989, σελ. 407.

<sup>265</sup> Τα Συλλογικά Αγαθά (Collective Goods): είναι ένα απτά ή και μη απτά αγαθά που δημιουργούνται από τα μέλη μιας ομάδας και είναι διαθέσιμα για όλα τα μέλη της ομάδας ανεξάρτητα από την ατομική τους συνεισφορά στην παραγωγή τους. Παραδείγματα Συλλογικών Αγαθών είναι: η ποιότητα του αέρα, η ειρήνη κ.α. Τα «Κοινά»/Commons (περιοχές και πηγές) αποτελούν μία μορφή των Συλλογικών Αγαθών: **Goldstein, op.cit, σελ. 106-107.**

τη διαδικασία ελέγχου αλλά και αρκετές από τις χώρες που συμμετείχαν δεν διέθεταν επαρκείς μηχανισμούς ελέγχου, η ασυνήθιστη εγγυητική αρμοδιότητα που ανατέθηκε στο ΙΑΕΑ λειτούργησε έτσι ώστε να καλυφθεί και αυτό το κενό<sup>266</sup>.

### **III. (B) 3. Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ**

Η Σύγχρονη Θεωρία των ΔΣ μπορεί να βοηθήσει τους νομικούς διεθνολόγους να κατανοήσουν καλύτερα τη δημιουργία των διεθνών κανόνων, θεσμών και καθεστώτων. Σε αυτή τη διαδικασία μπορούν να αναγνωριστούν τρεις ερευνητικές κατευθύνσεις: 1) μελέτη των δομικών χαρακτηριστικών και παραμέτρων που ευνοούν ή παρεμποδίζουν τη συνεργασία 2) μελέτη των τεχνικών με τις οποίες οι χώρες προσπαθούν να επιτύχουν τη συνεργασία και τη συμμόρφωση υπό τις υφιστάμενες συνθήκες 3) μελέτη των στρατηγικών που χρησιμοποιούν οι χώρες στην προσπάθεια τους να τροποποιήσουν τις υπάρχουσες συνθήκες και να βελτιώσουν τις πιθανότητες συνεργασίας. Αυτά τα είδη αναλύσεων ίσως και να αποτελούν για τους νομικούς διεθνολόγους μία νέα και ενδιαφέρουσα μελετητική πρόκληση, καθώς η λειτουργική μελέτη των υφιστάμενων διεθνών καθεστώτων συντελείται ήδη σε μεγάλο βαθμό από την μία ή την άλλη πλευρά<sup>267</sup>.

Ας προσπαθήσουμε λοιπόν να ανιχνεύσουμε μερικά από τα παραπάνω στοιχεία που αφορούν τη δημιουργία διεθνών κανόνων, θεσμών και καθεστώτων, τόσο στην LTBT όσο και στην NPT για να καταλάβουμε και πρακτικά τη σημασία αυτού του είδους μελέτης.

Αναζητώντας κάποια δομικά χαρακτηριστικά που ενδεχομένως επηρεάζουν τη διεθνή συνεργασία μπορούμε να ξεκινήσουμε από την LTBT και να αναφέρουμε ότι παρά το γεγονός ότι τελικά η συνθήκη αυτή έγινε τελικά αποδεκτή από αρκετές χώρες<sup>268</sup>, οι διαπραγματεύσεις διεξήχθησαν

<sup>266</sup> Abbott, *op.cit.*, 1989, σελ. 406-407.

<sup>267</sup> *Ibid.*, σελ. 408.

<sup>268</sup> Μέχρι σήμερα 108 χώρες έχουν συνολικά υπογράψει (94 επικυρώσεις) και άλλες 23 χώρες έχουν προσχωρήσει στη Συνθήκη

αρχικά ανάμεσα σε λίγες χώρες<sup>269</sup> και κυρίως ανάμεσα στις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ. Καθώς οι συγκεκριμένες διαπραγματεύσεις άγγιζαν ένα ευαίσθητο πολιτικά αλλά και τεχνικά περίπλοκο ζήτημα, ο μικρός αριθμός των χωρών που συμμετείχαν στις διαπραγματεύσεις φαίνεται ότι μάλλον και αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα της τελικής επιτυχίας των διαπραγματεύσεων αυτών. Μεγαλύτερος αριθμός κρατών συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις για την κατάρτιση του κειμένου της ΝΡΤ, η ανάμειξη όμως του ΝΑΤΟ καθώς και η Επιτροπή των 18 χωρών για τον Αφοπλισμό<sup>270</sup> συνέβαλλαν στο να γίνουν αυτές διαπραγματεύσεις με τον μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων εφικτές αλλά και τελικά επιτυχημένες. Και για τις δύο παραπάνω Συνθήκες η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ λειτούργησε σαν το forum μέσα στο οποίο οι μη ισχυρές χώρες μπόρεσαν να εκθέσουν τις απόψεις τους αλλά και να ασκήσουν την διαπραγματευτική τους πίεση<sup>271</sup>.

Ένα ακόμη δομικό χαρακτηριστικό που συνέβαλε στην ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ των κρατών αλλά και στη συμμόρφωση τους με τα δύο καθεστώτα -κυρίως των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ- είναι αυτό που στη βιβλιογραφία αποκαλείται ως «η σκιά του μέλλοντος» (shadow of the future)<sup>272</sup>. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων της LTBT για παράδειγμα, η κάθε χώρα δεν μπορούσε παρά να υπολογίζει και την ύπαρξη των άλλων χωρών στο διεθνές πεδίο για αόριστο μάλιστα χρόνο, μία ύπαρξη ανταγωνιστική και ικανή να αναπτύξει και νέους επικίνδυνους εξοπλισμούς. Μόλις η Συνθήκη θα ίσχυε λοιπόν και καθώς οι παραβιάσεις θα ήταν αδύνατο να μην γίνουν αντιληπτές οι άλλες πλευρές, όπως ήταν αναμενόμενο, θα αντιδρούσαν δυναμικά σε κάθε παραβίαση επαναλαμβάνοντας και αυτές με τη σειρά τους τις πυρηνικές τους δόκιμες. Οι ΗΠΑ μάλιστα φρόντισαν πολύ μεθοδικά να αυξήσουν τη

<sup>269</sup> Οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Γαλλία, το Ην. Βασίλειο και η ΕΣΣΔ, ενώ τελικά την υπέγραψαν: ΗΠΑ, ΕΣΣΔ και Ην. Βασίλειο.

<sup>270</sup> Το 1962, η Επιτροπή των Δέκα Χωρών για τον Αφοπλισμό που δημιουργήθηκε το 1960, διευρύνθηκε και έγινε η Επιτροπή των 18 Χωρών για τον Αφοπλισμό και λειτούργησε σε μεγάλο βαθμό υπό τις οδηγίες της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. Δεν συμμετείχαν εκείνη την εποχή η Γαλλία και η Κίνα. Το 1969 μετονομάστηκε σε Συνδιάσκεψη της Επιτροπής για τον Αφοπλισμό και το 1984 πήρε τον ονομασία που έχει και σήμερα: Συνδιάσκεψη για τον Αφοπλισμό

<sup>271</sup> Abbott, *op.cit.*, 1989, σελ. 408.

<sup>272</sup> Ο όρος “shadow of the future” είναι μία μεταφορά που συναντάμε στη βιβλιογραφία και σημαίνει κυρίως ότι οι decision-makers έχουν συνείδηση του μέλλοντος όταν λαμβάνουν αποφάσεις: **Baylis & Smith, op.cit, σελ. 245.**

βεβαιότητα μία άμεσης αντίδρασης τους σε ενδεχόμενη παραβίαση από την άλλη πλευρά, συντηρώντας δαπανηρές προετοιμασίες δοκιμών πράγμα το οποίο έπραξαν ακριβώς για να καταστήσουν σαφή την πρόθεση τους να απαντήσουν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Στην περίπτωση της NPT, η υπογραφή της Συνθήκης έγινε παράλληλα με την αναγγελία των διαπραγματεύσεων μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης για τον έλεγχο των στρατηγικών οπλισμών (SALT I), με αποτέλεσμα να υπάρξει μία τέτοια διασύνδεση των ζητημάτων που καθιστούσε πολύ μεγάλο το συμφέρον κάθε χώρας να διασφαλίσει την αξιοπιστία της και τη φήμη της μέσα από τη συμμόρφωση<sup>273</sup>.

Οι διαπραγματεύσεις της NPT παρουσιάζουν επίσης μεγάλο ενδιαφέρον εξαιτίας των τεχνικών που ακολουθήθηκαν ώστε να εξασφαλιστεί η συμμετοχή πολλών μικρότερων χωρών. Κάποιες χώρες, «πελάτες» των ΗΠΑ και τις ΕΣΣΔ, αναμφίβολα επηρεάστηκαν από τη δύναμη των προστατών τους και συναίνεσαν εξ αρχής σε αυτές τις διαπραγματεύσεις. Άλλες χώρες μπορεί να συμμετείχαν μόνο και μόνο για να καταστήσουν σαφείς τις προθέσεις τους για συνεργασία. Κάποιες άλλες χώρες ωστόσο πείστηκαν να συμμετάσχουν σε αυτό το παζάρεμα ή όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία “Coasean bargain”<sup>274</sup> -που ήταν εξαιρετικά εμφανές σε αυτή τη Συνθήκη- : οι χώρες που δεν κατείχαν πυρηνικά όπλα θα τα αποκήρυσσαν συνολικά,

<sup>273</sup> Abbott, op.cit, 1989, σελ. 409.

<sup>274</sup> Μελετητές των ΔΣ που χρησιμοποιούν στην ανάλυσή τους τις δυνατότητες που τους παρέχει η αναλογία με την Αγορά καθώς και άλλες θεωρίες ή εννοήσεις των οικονομικών, επικεντρώνουν την ανάλυσή τους σε δύο δομικά χαρακτηριστικά των ΔΣ (αναλογικά με τη θεωρία των οικονομικών) τα Συλλογικά Αγαθά (Collective Goods) και τις Εξωτερικές Επιδράσεις (Externalities) που τα ονομάζουν αντίστοιχα political market failures. Market Failure = έχουμε όταν η αγορά είναι ανίκανη να παράγει αγαθά που προϋποθέτουν στρατηγικές συνεργασίας. Σε ότι αφορά πιο συγκεκριμένα της Εξωτερικές Επιδράσεις (καταστάσεις στις οποίες η συμπεριφορά των δρώντων επηρεάζει θετικά ή αρνητικά τις συνθήκες για τους άλλους) ο Ronald Coase παρατήρησε ότι είναι εν δυνάμει ανταποδοτικές, δηλαδή ενώ η ρύπανση που προέρχεται από τη χώρα Α ζημιώνει τη χώρα Β, και η χώρα Α θα μπορούσε με τη σειρά της να ζημιωθεί εάν η χώρα Β μπορούσε να την εξαναγκάσει να σταματήσει να ρυπαίνει. Θεωρεί λοιπόν ότι τα περιοριστικά μέτρα μόνο εναντίον της χώρας Α δεν επαρκούν εάν θέλουμε να αποφύγουμε το μεγαλύτερο κακό, αυτό που υποστηρίζει λοιπόν είναι ότι μπορεί να υπάρξει μεταξύ των κρατών ένα παζάρεμα και μία συμβιβαστική συμφωνία: εάν στη χώρα Α δινόταν το δικαίωμα να μολύνει τότε η χώρα Β θα μπορούσε να διαπραγματευτεί μία μείωση της ρύπανσης σε επιτρεπτά επίπεδα, διεκδικώντας παράλληλα και άλλα οικονομικά ενδεχομένως ανταλλάγματα. Ο Coase υποστηρίζει ότι τέτοιες συμφωνίες σε περιπτώσεις εξωτερικών επιβαρύνσεων μπορεί να επιλύσουν αποτελεσματικά τις συγκρούσεις συμφερόντων για την κατανομή του κόστους και των ωφελειών, δημιουργώντας μία κατανομή πιο ‘δίκαιη’ και αποδεκτή από τα μέρη.

αποφεύγοντας έτσι και τις 'εξωτερικές επιβαρύνσεις' (negative externalities)<sup>275</sup> από τη σχετική δραστηριότητα των άλλων πυρηνικών χωρών, και σε αντάλλαγμα οι πυρηνικές δυνάμεις θα βοηθούσαν με την ανάπτυξη των ειρηνικών χρήσεων της ατομικής ενέργειας (προμήθεια υλικών και τεχνογνωσία), ενώ δεσμεύονταν να περιορίσουν και την εξάπλωση των πυρηνικών όπλων.<sup>276</sup>

Αξίζει βέβαια να αναφέρουμε ότι η παραπάνω συμφωνία δεν συμπεριλήφθηκε τελικά στο κείμενο της NPT. Για να μετριάσουν τις ανησυχίες των χωρών που δεν κατείχαν πυρηνικά όπλα, ότι μπορεί αυτοί που κατέχουν να τα χρησιμοποιήσουν εναντίον τους οι ΗΠΑ, η ΕΣΣΔ και το Ηνωμένο Βασίλειο εξέδωσαν παράλληλες Διακηρύξεις σύμφωνα με τις οποίες δεσμεύονταν να δράσουν σύμφωνα με τις διατάξεις του Χάρτη του ΟΗΕ βοηθώντας έναν κράτος μέρος της Συνθήκης που θα απειληθεί από πυρηνικά όπλα.

Η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων κατευθύνει επιμελώς την προσοχή της και σε τέτοιου είδους μη τυπικά νομικές διευθετήσεις που επιτελούν όμως σε αρκετές περιπτώσεις τις ίδιες λειτουργίες όπως και οι αυστηρά νομικοί κανόνες. Οι νομικοί διεθνολόγοι μπορούν πολύ αποδοτικά να ερευνήσουν τους λόγους για τους οποίους τα κράτη κάποιες φορές επιλέγουν να ρυθμίσουν τις σχέσεις τους μέσω καθαρά νομικών διευθετήσεων ενώ κάποιες άλλες προτιμούν πιο ανεπίσημους<sup>277</sup>.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί παραπάνω, η δημιουργία διεθνών κανόνων, θεσμών και καθεστώτων μπορεί να ερμηνευθεί και υπό το πρίσμα των στρατηγικών που χρησιμοποιούν οι χώρες στην προσπάθειά τους να τροποποιήσουν τις υπάρχουσες συνθήκες και να βελτιώσουν τις πιθανότητες συνεργασίας. Τόσο η LTBT όσο και η NPT μπορούν λοιπόν να ερμηνευθούν σαν προσπάθειες μετατροπής των υφιστάμενων συνθηκών αλλά και

---

<sup>275</sup> Οι Εξωτερικές Επιβαρύνσεις ονομάζονται εναλλακτικά Αντι-οικονομίες Κλασσικό παράδειγμα εξωτερικής επιβάρυνσης στο διεθνές πεδίο βρισκόμαστε στην Υπόθεση Trail Smelter (USA v Canada, 2 Διαιτησίες: 1928-1931 & 1935-1941).

<sup>276</sup> Abbott, *op.cit.*, 1989, σελ. 409.

<sup>277</sup> *Ibid.* Μία πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη αναφορικά με το ζήτημα αυτό έχει πραγματοποιήσει ο Charles Lipson: **Lipson, C., "Why are some International Agreements Informal?", 45 International Organisation (1991), σελ. 495-538, *passim*.**

διευκόλυνσης της μελλοντικής συνεργασίας. Ειδικά η LTBT θεωρήθηκε από πολλούς αναλυτές ως το πρώτο βήμα προς την ευρύτερη συνεργασία που αναπτύχθηκε μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ αλλά και την τελική *détente*. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι η προσεκτικά διατυπωμένη ρήτρα απόσυρσης από τη Συνθήκη που διατυπώνεται στο Άρθρο 4<sup>278</sup>, χρησιμοποιήθηκε αυτολεξεί σε αρκετές από τις επόμενες μεγάλες Συνθήκες που αφορούσαν τον έλεγχο των εξοπλισμών<sup>279</sup>. Σε ότι αφορά την NPT το σύστημα εγγυήσεων που εισήγαγε μέσω του ΙΑΕΑ, μάλλον και συνέβαλε καταλυτικά στην ευρύτατη συμμετοχή των κρατών σε αυτή, καθώς ενίσχυσε την πεποίθηση τους ότι θα απέφευγαν το μονομερή πυρηνικό αφοπλισμό που θα τα έφερνε σε μειονεκτικότερη θέση<sup>280</sup>. Η NPT μπορεί συνολικά να θεωρηθεί ως μία συνθήκη που κατάφερε να ενισχύσει την εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών σε ότι αφορά την ασφάλεια με αποτέλεσμα να καταστεί έκτοτε ευκολότερη και αποδοχή άλλων μορφών συνεργασίας<sup>281</sup>.

### III. (Γ). ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Στόχος μίας αναλυτικής προσπάθειας, σαν αυτής που περιγράφηκε παραπάνω, δεν είναι σε καμία περίπτωση ο υποβιβασμός του διεθνούς δικαίου και της λειτουργίας του. Η αφορμή για την διενέργεια μίας ανάλυσης τέτοιου τύπου είναι ουσιαστικά η πεποίθηση ότι εάν προχωρήσουμε πέρα από την διαπίστωση της νομιμότητας ή της παραβίασης και εξετάσουμε τις πραγματικές διαδικασίες και συνθήκες, μέσα και κάτω από τις οποίες οι διεθνείς κανόνες θεσπίζονται και λειτουργούν, θα αντλήσουμε πολύτιμα 'μαθήματα' που θα βοηθήσουν μεταξύ άλλων, στη δημιουργία

<sup>278</sup> LTBT, Article IV: "This Treaty shall be of unlimited duration. Each Party shall in exercising its national sovereignty have the right to withdraw from the Treaty if it decides that extraordinary events, related to the subject matter of this Treaty, have jeopardised the supreme interests of its country. It shall give notice of such withdrawal to all other Parties to the Treaty three months in advance"

<sup>279</sup> Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν: 1) Treaty on Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems (May 1972/Art XV) 2) Interim Agreement on the Limitation of Strategic Offensive Arms (May 1972/ Art VII) 3) Treaty on the Limitation of Strategic Offensive Arms (June 1979/ Art XIX): SALT II 4) INF Treaty: Treaty on the Elimination of Intermediate-Range and Shorter Range Missiles (Dec. 1987/ Art XV)

<sup>280</sup> Αυτό που φοβούνται πάντα τα κράτη σε τέτοιες περιπτώσεις, δηλαδή τη ζημιογόνο εξαπάτηση, ονομάζεται στη Θεωρία των Παιγνίων και πιο συγκεκριμένα στο κλασσικό παιχνίδι του Διλήμματος του Φυλακισμένου, "sucker's payoff", Βλέπε Παράρτημα **No 2** [επιλογές: (4,1) & (1,4)]. Στο κλασσικό παράδειγμα του Διλήμματος του Φυλακισμένου η επικοινωνία μεταξύ των δρώντων θεωρείται αδύνατη και η πληροφόρηση ελλιπής εάν όχι ανύπαρκτη.

<sup>281</sup> Abbott, *op.cit*, 1989, σελ. 408-409.

αποτελεσματικών διεθνών καθεστώτων, με το τελικό αποτέλεσμα να είναι και αυτό που ουσιαστικά επιζητούμε, τη διασφάλιση δηλαδή της διεθνούς νομιμότητας και κατ' επέκταση την κατοχύρωση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

Ο D. Snidal πολύ σωστά επισημαίνει ότι, η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων μπορεί να ισχυρίζεται ότι εξηγεί τη συμπεριφορά των κρατών μόνο εάν οι υποθέσεις της συμφωνούν με την πραγματικότητα. Οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων θα πρέπει όλες τους τις υποθέσεις να τις ελέγχουν, να τις διωλίζουν και να τις βελτιώνουν συνεχώς<sup>282</sup>. Αυτή είναι μια θέση που θα πρέπει να επικροτηθεί και να υιοθετηθεί ευρέως, ειδικότερα στο πεδίο της διεπιστημονικής μελέτης όπου τα πράγματα περιπλέκονται. Είναι πολύ θετικό το γεγονός ότι οι ίδιοι οι υπέρμαχοι της διεπιστημονικής προσέγγισης τονίζουν συχνά τα προβλήματα και τα μειονεκτήματα που εντοπίζουν στις μεθόδους των Διεθνών Σχέσεων και επισημαίνουν ότι πρέπει η διεπιστημονική ανάλυση να είναι ιδιαίτερα προσεκτική με τις επιλογές της. Οφείλουμε μάλιστα να σημειώσουμε ότι οι υποστηρικτές της διεπιστημονικής προσέγγισης σε καμία περίπτωση δεν διατείνονται ότι η προσέγγιση αυτή εφαρμόζεται σε όλους τους τομείς της νομικής ανάλυσης με την ίδια επιτυχία, τουλάχιστον μέχρι και σήμερα.

Σύμφωνα με τον R. Keohane, αυτό που κυρίως προσπαθούν να κάνουν οι σπουδαστές των Διεθνών Σχέσεων είναι να καταστήσουν τις πράξεις των κρατών κατανοητές, με άλλα λόγια προσπαθούν να ορίσουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτές οι πράξεις θα μπορούν να περιγραφούν με κατανοητό τρόπο. Η Σύγχρονη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων μπορεί να βοηθήσει τους νομικούς διεθνολόγους να «διασαφηνίσουν διεθνή φαινόμενα» όπως, διεθνείς κανόνες, θεσμούς και διεθνή καθεστώτα, περιγράφοντας και ερμηνεύοντας τα πιο

---

<sup>282</sup> Snidal, D., "The Limits of Hegemonic Stability Theory", 39 *International Organisation* (1985), σελ. 583-584 & Snidal, D., "The Game Theory of International Politics", 38 *World Politics* (1985), σελ. 27-38. Σε ότι αφορά ειδικότερα τις υποθέσεις που διατυπώνουν οι υποστηρικτές της προσέγγισης του Ορθολογικού Δρώντα (Rational Actor) υπάρχει υπεράσπιση σύμφωνα με την οποία αυτό το μοντέλο έχει αποδείξει την αξία του σε πολλούς τομείς έρευνας και αν οι υποθέσεις του χρησιμοποιηθούν με ελαστικότητα, προσοχή και στον κατάλληλο χώρο τότε μπορούν να οδηγήσουν σε πολύ πειστικές εξηγήσεις: **Abbott, op.cit, 1989, σελ. 353**. Περισσότερα για το μοντέλο αυτό: **Ibid. σελ. 351-352**.

περιεκτικά ακόμη και αν η επαγωγική δύναμη της θεωρίας δεν αποτοπώνεται επακριβώς<sup>283</sup>.

#### IV. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΝΟΜΙΚΟΙ ΔΙΕΘΝΟΛΟΓΟΙ

Κάθε 'διάγνωση' επί των διεθνών προβλημάτων, που επιχειρείται από διαφορετικές θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων, εντοπίζει τους διεθνείς δρώντες, τα κίνητρα που τους οδηγούν στις επιλογές τους, δίνει διαφορετικές εξηγήσεις για τις αιτίες των συγκεκριμένων προβλημάτων, αποτελεί την αφορμή για την χάραξη διαφορετικών πολιτικών στρατηγικών αλλά και αντίστοιχων νομικών καθεστώτων, που έχουν ως κύριο στόχο τη λύση των προβλημάτων<sup>284</sup>.

Ίσως οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων βρουν τις αναλύσεις των θεωριών της πειθαρχίας τους, που παρατέθηκαν στη συγκεκριμένη μελέτη - εξαιτίας άλλωστε της φύσης της μελέτης-, υπεραπλουστευμένες ή επιλεκτικές, όμως ακόμη και έτσι, κάθε προσέγγιση καταφέρνει να δώσει τουλάχιστον μία συνολική εικόνα και να αποτελέσει την αφορμή για τη χάραξη ενός διανοητικού 'χάρτη' του διεθνούς πεδίου (αναγνωρίζοντας τους κύριους διεθνείς δρώντες μέσα σε αυτό, τις δυνάμεις που τους οδηγούν κ.α.). Με βάση αυτούς τους 'χάρτες' καθοδηγείται και η σκέψη σχετικά με επιμέρους ζητήματα του διεθνούς πεδίου.

Αναφορικά με τις διαφορετικές «διαγνώσεις» που μπορούν να γίνουν, για παράδειγμα επί των διεθνών εμπορικών συγκρούσεων, μπορούμε να παραθέσουμε και μερικές προτάσεις αντίστοιχων πολιτικών στρατηγικών και τύπους διεθνών νομικών καθεστώτων: 1) Εάν το πρόβλημα εντοπίζεται στην θεμελιώδη και αναπόφευκτη σύγκρουση μεταξύ των κρατών που προσπαθούν να κερδίσουν συγκριτικό πλεονέκτημα το ένα έναντι του άλλου, ίσως η προτεινόμενη λύση να είναι αυτή της δημιουργίας εμπορικών συμμαχιών που σαν στόχο θα έχουν την ουδετεροποίηση (neutralize) του ανταγωνισμού [Ρεαλισμός] 2) Στη δευτέρα εκδοχή, το πρόβλημα εντοπίζεται στην λειτουργία

<sup>283</sup> Ο Snidal επισημαίνει ότι έχει πια γίνει ευρέως αποδεκτό το γεγονός ότι ο σκοπός κάθε θεωρίας, συμπεριλαμβανομένης και της *Θεωρίας των Παιγνίων* δεν είναι η αναπαραγωγή της πραγματικότητας αλλά η αύξηση της κατανόησης βασικών διαδικασιών μέσω της απλούστευσης τους: Snidal, D., "The Game Theory of International Politics", 38 *World Politics* (1985), σελ. 28.

<sup>284</sup> Slaughter, op.cit., 2001, σελ. 27.

και το σχεδιασμό του σχετικού διεθνούς θεσμού που επηρεάζει αρνητικά την ικανότητα των κρατών να συντονιστούν και να συνεργαστούν έτσι ώστε να καταλήξουν στην καλύτερη δυνατή λύση. Άρα η πρόταση επίλυσης θα περιστρέφεται γύρω από την εδραίωση ενός διεθνούς καθεστώτος ικανού να ξεπερνά τα προβλήματα συντονισμού και πληροφόρησης που παρουσιάζονται και δυσχεραίνουν τη συνεργασία (για παράδειγμα ο ΠΟΕ) [Θεσμοκρατία] 3) Εάν τέλος σαν πηγή του προβλήματος κρίνεται η κακή, ή ανεπαρκής εκπροσώπηση ατομικών ή ομαδικών συμφερόντων έτσι ώστε οι συγκρουόμενες θέσεις των κρατών να αντικατοπτρίζουν ουσιαστικά τη συμπερίληψη μόνο ειδικού τύπου εσωτερικών πολιτικών διαδικασιών, αυτό που χρειάζεται είναι η ανάπτυξη μιας τέτοιας στρατηγικής ώστε να επιτρέπεται τελικά σε διαδίκους να επικαλούνται ενώπιον των δικαστηρίων (εσωτερικών και διεθνών) απευθείας σχετικούς διεθνείς κανόνες εναντία σε εσωτερικές ομάδες συμφερόντων. Αυτή η τελευταία προτεινόμενη στρατηγική δεν αποκλείει ένα αντίστοιχο διεθνές θεσμικό πλαίσιο, αρκεί αυτό να διαπλέκεται με την εσωτερική πολιτική και το εσωτερικό δίκαιο [Φιλελεύθερη Θεωρία]<sup>285</sup>.

Κάποιοι νομικοί διεθνολόγοι μπορεί να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι αυτές οι διαφορετικές εξηγήσεις αποτελούν τα προκαταρκτικά βήματα στη διαδικασία αντιμετώπισης των προβλημάτων καθορίζοντας το είδος του δικαίου που απαιτείται για να αντιμετωπιστεί τελικά το πρόβλημα (διεθνές ή εσωτερικό). Με αυτή την έννοια οι «ανταγωνιστικές» προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων καταφέρνουν σε πρώτη φάση να οριοθετήσουν την «επιστημονική δικαιοδοσία» (disciplinary jurisdiction) γύρω από ένα πρόβλημα. Οι νομικοί διεθνολόγοι που ενδιαφέρονται για την εξεύρεση νομικών λύσεων στα διεθνή προβλήματα μπορούν, σύμφωνα με τον παραπάνω συλλογισμό, να αντιληφθούν τη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων σαν ένα χρήσιμο εργαλείο στην προσπάθειά τους αυτή<sup>286</sup>.

<sup>285</sup> Slaughter, op.cit., 2001, σελ. 28-29.

<sup>286</sup> Σύμφωνα με κάποιους σχολιαστές οι νομικοί διεθνολόγοι δεν πρέπει στην προσπάθεια αυτή να ασχολούνται τόσο πολύ με τις ετικέτες των κλάδων του δικαίου αλλά με τη λειτουργικότητα της προτεινόμενης λύσης: *Ibid.*, σελ. 29.

Ίσως να υπάρξουν και κάποιοι άλλοι νομικοί διεθνολόγοι που θα ισχυριστούν ότι οι υποστηρικτές της διεπιστημονικής προσέγγισης προσπαθούν να 'κολλήσουν' ετικέτες των Διεθνών Σχέσεων σε έννοιες και αναλυτικά μοντέλα με τα οποία οι ίδιοι έχουν ήδη ασχοληθεί και μάλιστα χωρίς ιδιαίτερα 'σαλπίσματα', όπως έχει πράξει η άλλη πλευρά. Ίσως αυτός ο ισχυρισμός να έχει και κάποια σημεία αλήθειας, ειδικότερα σε ότι αφορά τις συμπτώσεις που παρουσιάζονται ανάμεσα σε θεωρητικές προσεγγίσεις από το χώρο του Διεθνούς Δικαίου και τη *Θεωρία των Καθεστώτων*<sup>287</sup>. Ακόμη και έτσι όμως, η προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων για το ρόλο των διεθνών κανόνων και θεσμών προσφέρει σήμερα χρήσιμες θεωρήσεις για τη λειτουργία τους και προτείνει νέες πιθανότητες στο σχεδιασμό θεσμών.

Γενικότερα όμως η διαπίστωση των συνδέσμων ανάμεσα στους δύο επιστημονικούς κλάδους μπορεί και να αφυπνίσει τους νομικούς διεθνολόγους για το βαθμό που εδραιωμένοι διεθνείς νομικοί κανόνες αντικατοπτρίζουν 'απαρχαιωμένες' και αμφισβητούμενες πλέον υποθέσεις για τη διεθνή κοινότητα. Το να συμβουλευτούν αναλυτικά προγράμματα που χαράσσονται από διαφορετικές θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων, μπορεί να ενθαρρύνει τους νομικούς διεθνολόγους να αμφισβητήσουν κάποιες από τις υποθέσεις τους και να διατυπώσουν καινούργιες λύσεις για παλιά προβλήματα<sup>288</sup>. Αυτή η παραίνεση που απευθύνουν οι υποστηρικτές της διεπιστημονικής προσέγγισης προς τους συναδέλφους τους<sup>289</sup>, δεν τοποθετεί την άλλη πλευρά σε πλεονεκτικότερη θέση, ούτε την απαλλάσσει από τις ευθύνες της. Αντίθετα μάλιστα, θα πρέπει τέτοιες διανοητικές ανησυχίες και διεργασίες να ενισχύουν το αίσθημα ευθύνης στους κόλπους των Διεθνών Σχέσεων ποικιλοτρόπως: την συνειδητοποίηση και αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι θεωρίες τους, την αναγκαιότητα του διεθνούς δικαίου και την ενσωμάτωσή του, ως ουσιαστικής παραμέτρου, σε αυτές τις θεωρίες κ.α.. Μία προσπάθεια επανασύνδεσης των δύο επιστημονικών κλάδων δεν μπορεί να έχει ευεργετικές ή ζημιογόνες

<sup>287</sup> Βλέπε σχετικά Παράρτημα Νο 3.

<sup>288</sup> Slaughter, *op.cit.*, 2001, σελ. 28-30.

<sup>289</sup> Επιλέχθηκε αυτός ο όρος γιατί οι περισσότεροι από τους ακαδημαϊκούς που προωθούν την διεπιστημονική προσέγγιση ΔΔ/ΔΣ φαίνεται να ανήκουν στον κλάδο του διεθνούς δικαίου.

επιδράσεις μόνο για τη μία ή για την άλλη πλευρά. Η σχέση που επιχειρείται να αναπτυχθεί δεν μπορεί παρά να γίνει, εάν δεν είναι ήδη, αμφίδρομη<sup>290</sup>.

## V. ΕΙΝΑΙ Η ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΙΑ «ΜΕΘΟΔΟΣ» ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ?

Υπάρχει μία μερίδα ακαδημαϊκών που περιγράφει τη διεπιστημονική προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων σαν μία *‘μέθοδο του Διεθνούς Δικαίου’*. Σύμφωνα με αυτούς υπάρχουν διάφορες μέθοδοι του Διεθνούς Δικαίου<sup>291</sup>, που εφαρμόζονται από τις διαφορετικές θεωρίες και ανάμεσα σε αυτές τις μεθόδους συγκαταλέγουν και την διεπιστημονική προσέγγιση που μας ενδιαφέρει.

Η Αμερικανική Εταιρία Διεθνούς Δικαίου πραγματοποίησε το 1999 ένα Συμπόσιο για τη *«Μέθοδο του Διεθνούς Δικαίου»* όπου οι ενδιαφερόμενοι ακαδημαϊκοί ανέπτυξαν την επιχειρηματολογία τους για το θέμα. Στόχος Συμποσίου, σύμφωνα και με τους διοργανωτές, ήταν τόσο το να περιγράψουν οι ακαδημαϊκοί την μεθοδολογία τους όσο και το να την εφαρμόσουν σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα: το πρόβλημα του καταλογισμού ατομικής ευθύνης για την διάπραξη *‘αγριοτήτων’* σε εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις<sup>292</sup>.

Σύμφωνα με την συνοπτική περιγραφή που παραθέτουν οι συγγραφείς<sup>293</sup> για τη *νομική μέθοδο Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων*, η μέθοδος αυτή αποτελεί μία διεπιστημονική προσέγγιση που προσπαθεί να ενσωματώσει στο Διεθνές Δίκαιο τις εννοήσεις της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων αναφορικά με την συμπεριφορά των διεθνών δρώντων. Ο πιο πρόσφατος κύκλος διεπιστημονικών ακαδημαϊκών μελετών προσπαθεί να

<sup>290</sup> Παραδείγματα της αμφίδρομης αυτής σχέσης είδαμε ουσιαστικά στο Κεφάλαιο II. (B) που βρίσκεται παραπάνω στο ίδιο Μέρος (B') της μελέτης.

<sup>291</sup> Στο συγκεκριμένο άρθρο (που αποτελεί μία εισήγηση που πραγματοποιήθηκε σε ένα συμπόσιο της ASIL για τη μέθοδο στο ΔΔ) οι συγγραφείς αποτιμούν επτά από τις μεθόδους του ΔΔ που αποτελούν σύμφωνα με την προσωπική τους εκτίμηση τις κύριες μεθόδους του ΔΔ σήμερα: 1) *νομικό θετικισμό* 2) *Σχολή του New Haven* 3) *διεθνή νομική διαδικασία (international legal process)*, 4) *κριτικές νομικές σπουδές (critical legal studies)*, 5) *διεθνές δίκαιο και διεθνείς σχέσεις* 6) *φεμινιστική νομική επιστήμη (feminist jurisprudence)* 7) *δίκαιο και οικονομικά* : **Ratner, S.R., Slaughter, A-M., “Appraising the Methods of International Law: A Prospectus for Readers”, 93 AJIL (1999), σελ. 291-293.**

<sup>292</sup> Για τους διοργανωτές η εφαρμογή μίας θεωρίας σε ένα συγκεκριμένο πρόβλημα βρίσκεται στην καρδιά του ορισμού που οι ίδιοι δίνουν στον όρο *‘μέθοδος’*: **Ratner, S.R., Slaughter, A-M., “The Method is the Message”, 93 AJIL (1999), σελ. 423.**

<sup>293</sup> Οι οποίοι συγγραφείς είναι οι υπεύθυνοι ακαδημαϊκοί για τη σύνοψη του Συμποσίου (Ratner & Slaughter)

χρησιμοποιήσει τις σύγχρονες εξελίξεις που παρατηρούνται στη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων. Τα αποτελέσματα είναι , όπως ήδη διαπιστώσαμε, ποικίλα και συμπεριλαμβάνουν από μελέτες συμμόρφωσης και αναλύσεις της σταθερότητας και της αποτελεσματικότητας των διεθνών θεσμών, μέχρι και μελέτες για τους τρόπους που μοντέλα κρατικής συμπεριφοράς επηρεάζουν το περιεχόμενο και το αντικείμενο των διεθνών κανόνων<sup>294</sup>.

Ο όρος μέθοδος για την συγκεκριμένη συζήτηση χρειάζεται κάποια οριοθέτηση και αξίζει να δούμε συνοπτικά το σκεπτικό αυτής της συγκεκριμένης κατηγοριοποίησης των μεθόδων που επιχειρείται από τους συγγραφείς.

Για τον Oppenheim η 'μέθοδος' συσχετιζόταν στενά με την άποψη του ότι το Διεθνές Δίκαιο είναι μία επιστήμη που έχει τη δική της μοναδική και αυστηρή προσέγγιση στην ανάλυση και επίλυση των προβλημάτων<sup>295</sup>. Σύμφωνα με το Oxford English Dictionary η μέθοδος είναι ένας ειδικός τύπος διαδικασίας που υιοθετείται από έναν κλάδο πνευματικής δραστηριότητας για τους σκοπούς της διδασκαλίας, της ανάλυσης και της έρευνας. Αυτός ο επιστημονικός σύνδεσμος ανάμεσα στη μέθοδο και το Διεθνές Δίκαιο μπορεί να διαφανεί μέσα από τις μελέτες και άλλων μεγάλων, προγενέστερων ακαδημαϊκών. Ο Hans Kelsen μίλησε για την 'τεχνική του Διεθνούς Δικαίου' η οποία θα βοηθούσε στην πραγμάτωση των σκοπών τους δικαίου, η τεχνική όμως αυτή δεν θα μπορούσε να γίνει κατανοητή από μόνη της, χωρίς δηλαδή να υπάρχει μία θεωρία στην οποία να στηρίζεται<sup>296</sup>. Ο Hans Morgenthau επιτιθέμενος στην θετικιστική μέθοδο του Διεθνούς Δικαίου μίλησε για την ανάγκη επανεξέτασης των μεθοδολογικών υποθέσεων με τις οποίες το διεθνές δίκαιο ξεκινάει: «*Η επιστήμη του Διεθνούς Δικαίου βρίσκεται αντιμέτωπη με δύο εναλλακτικές λύσεις: να διατηρήσει τα παραδοσιακά πρότυπα υποθέσεων, εννοιών και μηχανισμών, παρά τα διδάγματα της ιστορίας ή να αναθεωρήσει αυτά τα πρότυπα και να προσπαθήσει να 'συμφιλιώσει' την επιστήμη του Διεθνούς Δικαίου με το περιεχόμενο*

<sup>294</sup> Ratner & Slaughter, op.cit, σελ. 294.

<sup>295</sup> Ο Oppenheim πίστευε ότι η μοναδική μέθοδος που μπορεί να εφαρμοστεί από την επιστήμη του ΔΔ είναι η θετικιστική: **Ibid., σελ. 299.**

<sup>296</sup> Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι το ΔΔ χρειάζεται τη θεωρία του όπως και η ιατρική επιστήμη χρειάζεται την βιολογία για να υπάρξει: **Ibid., σελ. 291-293.**

της που δεν είναι άλλο από την πραγματική κατάσταση που επικρατεί στην εφαρμογή των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου. Ο συγγραφέας πάντα πίστευε και πιστεύει ότι μόνο ο δεύτερος τρόπος οδηγεί σε θεωρητικά σωστά αλλά και πρακτικά χρήσιμα αποτελέσματα»<sup>297</sup>.

Με αφορμή την παραπάνω παρατήρηση του Hans Morgenthau η διεπιστημονική προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου Διεθνών Σχέσεων θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή και σαν ένας τρόπος σύνδεσης και συμφιλίωσης της επιστήμης του Διεθνούς Δικαίου με το ουσιαστικό περιεχόμενο της.

Οι περισσότεροι από τους προαναφερθέντες ακαδημαϊκούς, ανεξάρτητα από τις όποιες διαφοροποιήσεις τους, φαίνεται ότι αναφέρονταν στην ίδια ιδέα: την διαδικασία εφαρμογής ενός θεωρητικού μηχανισμού ή πλαισίου – μίας θεωρίας του ΔΔ- στα συγκεκριμένα προβλήματα που αντιμετωπίζει η διεθνής κοινωνία. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς λοιπόν, η έννοια της μεθόδου είναι διαφορετική από τις ασαφείς θεωρίες του διεθνούς δικαίου που εξηγούν τη φύση του και στερούνται εφαρμογής σε συγκεκριμένα προβλήματα<sup>298</sup>. Δεν ενδιαφέρει η συνοχή που μπορεί να έχει μία συγκεκριμένη θεωρία εξηγώντας τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και τις βάσεις του διεθνούς δικαίου αλλά η συνάφεια και η χρησιμότητα αυτής της θεωρίας για τους νομικούς και τους ακαδημαϊκούς τους διεθνούς δικαίου στην προσπάθεια τους να αντιμετωπίσουν σύγχρονα διεθνή προβλήματα<sup>299</sup>.

Σύμφωνα με τους συγγραφείς ο σύνδεσμος ανάμεσα στη *‘νομική θεωρία’* και τη *‘νομική μέθοδο’* είναι ουσιαστικά ένας σύνδεσμος μεταξύ του αφηρημένου και του εφαρμοσμένου. Ο διαχωρισμός αυτός ανάμεσα στη *νομική θεωρία* – εννοιολογικό πλαίσιο- και τη *νομική μέθοδο* δεν ισοδυναμεί στην συζήτηση αυτή με τον διαχωρισμό ανάμεσα στη *θεωρία* και την *πρακτική*. Η μέθοδος ουσιαστικά συνεπάγεται την εφαρμογή ασαφών εννοιών σε πιο συγκεκριμένα προβλήματα. Η χρήση μίας μεθόδου από έναν νομικό διεθνολόγο μπορεί να ανταποκρίνεται σε μία ή και παραπάνω από μια από

<sup>297</sup> Morgenthau, op.cit., σελ. 261.

<sup>298</sup> Ο όρος μέθοδος όπως χρησιμοποιείται στην συγκεκριμένη περίπτωση διαφοροποιείται από την *‘μεθοδολογία την νομικής έρευνας’* που κρίνεται από τους συγγραφείς ως διαδικασία πιο περιορισμένη από αυτή της μεθόδου: **Ratner, & Slaughter, op.cit, σελ. 292.**

<sup>299</sup> Ibid.

τις θεωρίες του διεθνούς δικαίου εάν ο συγκεκριμένος διεθνολόγος αποφασίσει να εφαρμόσει διαφορετικές θεωρίες<sup>300</sup>.

Σύμφωνα με το καταληκτικό άρθρο των συντονιστών του Συμποσίου *‘η μέθοδος’*, που επικαλούνται για τις ανάγκες της επιστημονικής συζήτησης, ορίζεται ουσιαστικά σαν *‘εφαρμοσμένη θεωρία’* και ελπίζουν ότι η συζήτηση επί των μεθόδων θα φανεί χρήσιμη και θα διαφωτίσει την προσπάθεια για πολύπλευρη προσέγγιση ενός συγκεκριμένου προβλήματος.

Σε κάθε περίπτωση πάντως οι ίδιοι οι συγγραφείς φαίνεται να θέτουν ουσιαστικά ερωτήματα για την ορθότητα αυτής της κατηγοριοποίησης που πραγματοποίησαν αναφορικά με τις νομικές μεθόδους του διεθνούς δικαίου. Διερωτούνται λοιπόν εάν οι μέθοδοι που παραθέτουν προς εξέταση, με εξαίρεση των *θετικισμό*, είναι στην πραγματικότητα νομικές μέθοδοι ή απλά διεπιστημονικές μέθοδοι που βρίσκονται ανάμεσα στο δίκαιο και μία άλλη επιστήμη (διεθνείς σχέσεις, κοινωνιολογία, οικονομικά κ.α.). Η ερώτηση που προκύπτει λοιπόν είναι εάν οι μη θετικιστές ακαδημαϊκοί προσπαθούν να προσφέρουν στο διεθνές δίκαιο μία εναλλακτική στο θετικισμό λύση που μπορεί να αναγνωριστεί ως νομική μέθοδος ή απλά μία καινούργια μέθοδος που συνδυάζει νομικά και μη νομικά χαρακτηριστικά<sup>301</sup>.

Οι συγγραφείς ωστόσο καταλήγουν να επισημάνουν ότι ένας επιστημονικός κλάδος είναι σαφώς καλύτερος όταν υπάρχει στους κόλπους του πληθώρα μεθόδων, ανάμεσα στις οποίες οι επιστήμονες του μπορούν να επιλέξουν αυτή που θεωρούν καλύτερη καθώς και ότι οι επιστήμονες του θα είναι κερδισμένοι όταν καταλαβαίνουν πώς να διαλέξουν ανάμεσα σε αυτές τις μεθόδους<sup>302</sup>.

---

<sup>300</sup> Ibid.

<sup>301</sup> Ibid., σελ 299.

<sup>302</sup> Ratner & Slaughter, op.cit, σελ. 423.

**ΜΕΡΟΣ Γ΄**

**ΜΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ**

Σε αυτό το τμήμα της μελέτης θα αναπτυχθεί μία εφαρμογή της διεπιστημονικής προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου – Διεθνών Σχέσεων που σχετίζεται με το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο και την ατομική ποινική ευθύνη. Η συγκεκριμένη εφαρμογή επελέγη αρχικά εξαιτίας της σπουδαιότητας των ζητημάτων που πραγματεύεται, τόσο για τον κλάδο του Διεθνούς Δικαίου –ειδικά το διεθνές δίκαιο που αφορά την ατομική ποινική ευθύνη στις εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις εξελίσσεται με γοργούς ρυθμούς τα τελευταία χρόνια- όσο και για την ανθρωπότητα συνολικά, που έρχεται καθημερινά και πρακτικά αντιμέτωπη με «αγριότητες» κάθε είδους σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με την ιδιότητα του συγγραφέα, πάνω σε σχετικό άρθρο του οποίου στηρίζεται η ανάλυση που θα ακολουθήσει<sup>303</sup>. Ο Κ. Abbott είναι ένας νομικός διεθνολόγος, ο οποίος έχει ασχοληθεί για πολλά χρόνια με την διεπιστημονική μελέτη και χαιρεί εκτίμησης και αναγνώρισης από τους συναδέλφων του.

Σύμφωνα με τον Κ. Abbott, η Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στους νομικούς διεθνολόγους για την επιτέλεση τριών διαφορετικών διανοητικών εργασιών: *περιγραφή, επεξήγηση και σχεδιασμό θεσμών*<sup>304</sup>. Αποφασίζει λοιπόν να χρησιμοποιήσει ενοράσεις της Θεωρίας των Διεθνών σχέσεων για να εξηγήσει πώς πιστεύει ότι μπορεί τελικά να βελτιωθεί και να μεταρρυθμιστεί το ισχύον δίκαιο, χωρίς να παραβλέπει σε κάθε περίπτωση και το σημαντικό ρόλο των νομικών θεσμών προς αυτή την κατεύθυνση.

<sup>303</sup> Abbott, K.W., “International Relations Theory, International Law and the Regime Governing Atrocities in Internal Conflicts”, 93 AJIL 361 (1999).

<sup>304</sup> Abbott, op.cit, 1999, σελ. 362.

## I. ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΤΟ «ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΑΓΡΙΟΤΗΤΩΝ»

### I. (A). ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Kenneth Abbott συμμετείχε σε ένα Συμπόσιο της ASIL που αφορούσε τη 'Μέθοδο του Διεθνούς Δικαίου', το οποίο αναφέρθηκε και παραπάνω<sup>305</sup>. Κλήθηκε στο Συμπόσιο σαν εκπρόσωπος της Διεπιστημονικής προσέγγισης Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων να εφαρμόσει τη 'μέθοδο' αυτή, την οποία υποστηρίζει, αλλά και αναπτύσσει μέσω των ακαδημαϊκών του μελετών για αρκετά χρόνια, στο συγκεκριμένο πρόβλημα του καταλογισμού ατομικής ευθύνης για την διάπραξη 'αγριότητων' σε εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις<sup>306</sup>.

Ο ίδιος ο Kenneth Abbott στο άρθρο του ορίζει το 'καθεστώς των αγριότητων' (atrocities regime)<sup>307</sup> σαν το σύνολο των κανόνων και το θεσμών που ρυθμίζουν τις σοβαρές παραβιάσεις της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά τη διάρκεια εσωτερικών ενόπλων συγκρούσεων<sup>308</sup>. Αυτό που κάνει στη συνέχεια είναι να εφαρμόσει τέσσερις από τις θεωρητικές Σχολές των Διεθνών Σχέσεων, τις οποίες και κρίνει ως τις πλέον σημαντικές<sup>309</sup>, στο παραπάνω καθεστώς. Πιστεύει πολύ σωστά ότι, οι θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων δεν μπορούν να εφαρμοστούν απευθείας στο ερώτημα των διοργανωτών καθώς οι άμεσες απαντήσεις στο ερώτημα θα πρέπει να είναι δύο τύπων: είτε *δογματικές* (πότε καταλογίζεται στα άτομα διεθνής ποινική ευθύνη;) είτε *κανονιστικές* (πότε θα έπρεπε να καταλογίζεται στα άτομα ποινική ευθύνη;). Παρά το γεγονός ότι οι Διεθνείς Σχέσεις δεν απαντούν ευθέως ούτε στο πρώτο ούτε στο δεύτερο ερώτημα<sup>310</sup>, η οπτική των Διεθνών Σχέσεων μπορεί να ενδυναμώσει την μελέτη και των δύο παραπάνω προσεγγίσεων. Τοποθετώντας τους

<sup>305</sup> Για περισσότερα βλέπε Μέρος Β' και συγκεκριμένα Κεφάλαιο IV. (B).

<sup>306</sup> Abbott, K.W., "International Relations Theory, International Law and the Regime Governing Atrocities in Internal Conflicts", 93 AJIL 361 (1999).

<sup>307</sup> Σύμφωνα και με προγενέστερες μελέτες του ο K. Abbott συνηθίζει να χρησιμοποιεί τον όρο διεθνές καθεστώς για να αναφερθεί σε σχετικά περιπλοκές κανονιστικές δομές: **Abbott, op.cit, 1989, σελ. 339.**

<sup>308</sup> Ο λόγος για τον οποίο ο Abbott διευρύνει τα ερωτήματα των διοργανωτών του Συμποσίου σχετίζεται μάλλον και με το γεγονός ότι η δική του προσέγγιση δίνει μεγαλύτερη έμφαση στο *lex ferenda* από ότι στο *lex lata*, σύμφωνα και με σχετική παρατήρηση των σχολιαστών του συμποσίου.

<sup>309</sup> Αυτές η Σχολές των ΔΣ είναι: ο Ρεαλισμός, η Θεσμοκρατία, η Φιλελεύθερη σχολή και ο Κονστρουκτιβισμός. Ο Abbott μάλιστα διευκρινίζει ότι στη διάρκεια της ανάλυσης του είτε θα παρουσιάζει τις αντιπαραθέσεις τους είτε θα τις συνδυάζει.

<sup>310</sup> Στο πρώτο ερώτημα που αφορά την εξακρίβωση του ισχύοντος δικαίου, οι ΔΣ δεν μπορούν να απαντήσουν για προφανείς λόγους, ενώ στο δεύτερο σύμφωνα με την άποψη του συγγραφέα, δεν απαντούν για από πεποίθηση οι ΔΣ αποφεύγουν να κάνουν συγκεκριμένες κανονιστικές υποδείξεις.

νομικούς κανόνες και θεσμούς στο πολιτικό τους πλαίσιο οι Διεθνείς Σχέσεις βοηθούν ώστε να μειωθεί η ασάφεια και ο εσωστρεφής χαρακτήρας της δογματικής ανάλυσης αλλά και να διοχετευθεί ο κανονιστικός ιδεαλισμός σε αποτελεσματικές κατευθύνσεις. Αυτή είναι μία θέση και της Σχολής του New Haven που μοιράζεται με τις Διεθνείς Σχέσεις ρίζες στην πολιτική επιστήμη. Ωστόσο οι θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων που περιγράφονται εδώ διαφέρουν από τη σχολή του New Haven σε δύο σημαντικά σημεία: α) επικεντρώνουν σε συγκεκριμένες κατηγορίες μεταβλητών και όχι στην 'οικουμενική κοινωνική διαδικασία' β) προσπαθούν τουλάχιστον να διαχωρίσουν την ανάλυση τους από τους κανονιστικούς ή πολιτικούς στόχους<sup>311</sup>.

Η προσέγγιση του Abbott εστιάζει στο *lex ferenda* και όχι τόσο στο *lex lata* -στηρίζεται αρχικά στον θετικισμό για να εξακριβώσει το *lex lata*- κύριος στόχος της όμως είναι να ασκήσει κριτική σε κάθε τέτοια έννοια. Κατά συνέπεια ο Abbott εφαρμόζοντας την μέθοδο του θεωρεί ότι αυτό που πρέπει ουσιαστικά να απαντήσει είναι το πώς μπορεί να βελτιωθεί, και να μεταρρυθμιστεί το ισχύον δίκαιο. Δίνει λοιπόν ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο με τον οποίο η διεπιστημονική προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου Διεθνών Σχέσεων μπορεί να συμβάλει στο θεσμικό σχεδιασμό βοηθώντας τους νομικούς διεθνολόγους να αντιληφθούν και να ανακαλύψουν τις δομές και τα θεσμικά χαρακτηριστικά που θα τους επιτρέψουν να πραγματοποιήσουν μία σειρά ουσιαστικά ανθρωπιστικών στόχων.

Για τον Abbott το 'καθεστώς των αγριότητων' (*atrocities regime*) ουσιαστικά περιλαμβάνει: επίσημα διεθνή όργανα, διεθνή συμβατικά κείμενα -όπως τις Συμβάσεις της Γενεύης και διεθνείς συμβάσεις που αφορούν διεθνή εγκλήματα- καταστατικά διεθνών οργανισμών και οργάνων, κανόνες του εθιμικού διεθνούς δικαίου και διαφόρων τύπων κείμενα *soft law*, νομικούς και *quasi-legal* θεσμούς -από διεθνή και εθνικά δικαστήρια έως επιτροπές αληθείας- και οτιδήποτε σχετίζεται με διαδικασίες, δράσεις και ρυθμίσεις που να αφορούν είτε αποκλειστικά τις εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις είτε μεταξύ άλλων και αυτές. Ο Κ. Abbott φαίνεται πως εντάσσει στο 'καθεστώς των

<sup>311</sup> Abbott, 1999, *op.cit.*, σελ 361- 362, κυρίως σελ 362: Υποσημείωση Νο 6.

αγριοτήτων' εκτός από το ΔΑΔ και το Διεθνές Δίκαιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Αυτό πιθανότατα συμβαίνει γιατί παρά το γεγονός ότι οι διεθνείς πράξεις δικαιωμάτων του ανθρώπου εφαρμόζονται σε περίοδο ειρήνης και μάλιστα προβλέπονται σε αυτές και ρήτρες παρέκκλισης<sup>312</sup>, δηλαδή αναστολή ορισμένων δικαιωμάτων σε περίοδο πολέμου ή άλλου δημοσίου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους –σε αντίθεση με τις προβλέψεις του ΔΑΔ που εφαρμόζονται μόνο κατά τη διάρκεια ενόπλων συγκρούσεων-, υπάρχουν και μερικές διατάξεις του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου που εφαρμόζονται ακόμη και κατά τη διάρκεια των παραπάνω καταστάσεων και δεν αναστέλλονται για κανέναν λόγο<sup>313</sup>. Μερικά από τα αναπαλλοτρίωτα αυτά δικαιώματα είναι: το δικαίωμα στη ζωή, η απαγόρευση δουλείας, δουλεμπορίου και βασανιστηρίων, η αναγνώριση νομικής προσωπικότητας, η απαγόρευση φυλάκισης για συμβατική υποχρέωση, η αρχή *nullum crimen sine lege* και *nulla poena sine lege*, η ελευθερία της θρησκείας, η προστασία της οικογένειας κ.α<sup>314</sup>. Δεν είναι λοιπόν τυχαία και η σχετική αναφορά στο προοίμιο του 2<sup>ου</sup> Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου των Συμβάσεων της Γενεύης (1977) «στις διεθνείς πράξεις που σχετίζονται με τα δικαιώματα του ανθρώπου και που προσφέρουν στο άτομο θεμελιώδη προστασία»<sup>315</sup>.

Ο Abbott ουσιαστικά χρησιμοποιεί τις εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις και τον καταλογοισμό ατομικής ευθύνης σε αυτές σαν αφορμή για να

<sup>312</sup> Ρήτρες παρέκκλισης εμφανίζονται σε διεθνείς πράξεις δικαιωμάτων του ανθρώπου τόσο σε οικουμενικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο: Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (Άρθρο 4), ΕΣΔΑ (Άρθρο 15), Αμερικανική Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Άρθρο 27) κ.α.

<sup>313</sup> Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι η ΕΣΔΑ προβλέπει σχετικά: «**Άρθρο 15 . Παρέκκλιση σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης:** 1. Εν περιπτώσει πολέμου ή ετέρου δημοσίου κινδύνου απειλούντος την ζωή του έθνους έκαστον Υψηλόν Συμβαλλόμενον Μέρος δύναται να λάβη μέτρα κατά παράβαση των υπό της παρούσης Συμβάσεως προβλεπομένων υποχρεώσεων, εν τω απαιτούμένω υπό της καταστάσεως απολύτως αναγκαίω ορίω και υπό τον όρον όπως τα μέτρα ταύτα μη αντιτίθενται εις τας άλλας υποχρεώσεις τας απορρεούσας εκ του διεθνούς δικαίου. 2. Η προηγουμένη διάταξις ουδεμίαν επιτρέπει παράβαση του άρθρου 2 (: το δικαίωμα στη ζωή), ειμή δια την περίπτωσιν θανάτου συνεπεία κανονικών πολεμικών πράξεων, ή των άρθρων 3 (: απαγόρευση των βασανιστηρίων) & 4 (:απαγόρευση της δουλείας και των καταναγκαστικών έργων) (παρ. 1 και 7). 3. Τα ασκούντα το δικαίωμα τούτο της παραβάσεως Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη τηρούν τον Γενικόν Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης πλήρως ενήμερον των ληφθέντων μέτρων ως και των αιτίων τα οποία τα προεκάλεσαν. Οφείλουν ωσαύτως να πληροφορήσωσι τον Γενικόν Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης περί της ημερομηνίας κατά την οποίαν τα μέτρα ταύτα έπαυσαν ισχύοντα και αι διατάξεις της Συμβάσεως ετέθησαν εκ νέου εν πλήρει ισχύϊ».

<sup>314</sup> Περράκης, Στ., «Το Νέο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο των Ενόπλων Συρράξεων: Τα Πρωτόκολλα της Γενεύης του 1977», 1989, σελ. 57.

<sup>315</sup> §2 Προοίμιο Πρωτοκόλλου 2 (1977): "Recalling furthermore that international instruments relating to human rights offer a basic protection to the human person". Είναι μάλιστα και η πρώτη φορά που σε ένα διεθνές συμβατικό κείμενο ανθρωπιστικού δικαίου γίνεται αναφορά σε διεθνείς πράξεις δικαιωμάτων του ανθρώπου: Περράκης, *op.cit*, σελ. 56-58.

ασχοληθεί με το ευρύτερο καθεστώς των αγριιοτήτων, καθώς σχετίζονται άμεσα και να αναλύσει με την βοήθεια των Διεθνών Σχέσεων κάποια από τα συστατικά στοιχεία αυτού του καθεστώτος. Το γεγονός ότι μιλάει για ένα καθεστώς δικαιολογεί και την διεύρυνση που πραγματοποιεί, καθώς αποδεικνύει την πεποίθηση του ότι η ατομική ευθύνη δεν υφίσταται *in a vacuum*, ότι δεν έχει δηλαδή νόημα να συζητιέται σαν έννοια και πρακτική, απομονωμένη και αποκομμένη από οτιδήποτε άλλο σχετίζεται με αυτή. Η ατομική ποινική ευθύνη αποτελεί σαν έννοια και λειτουργία ένα μόνο κομμάτι του ευρύτερου πλαισίου, αποτελεί μέρος ενός καθεστώτος και συνεπώς η συζήτηση και ο προβληματισμός γύρω από αυτή αποκτούν νόημα όταν η θεώρηση είναι σφαιρική και διεξάγεται εντός του πλαισίου αναφοράς<sup>316</sup>. Η διεπιστημονική προσέγγιση ΔΔ-ΔΣ υποστηρίζει σθεναρά την εξέταση και ανάλυση της συνολικής εικόνας γύρω από κάθε θέμα.

### **I. (B). ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ & ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ**

Είναι γεγονός ότι η κατάσταση της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων καθιστά δύσκολη την προσπάθεια εφαρμογής της σε ένα ζήτημα όπως η ατομική ποινική ευθύνη και ιδιαίτερα στις εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις. Η ερευνητική agenda (ημερήσια διάταξη), οι μέθοδοι και η ορολογία των Διεθνών Σχέσεων διαφέρουν σημαντικά από τις αντίστοιχες των παραδοσιακών νομικών προσεγγίσεων με αποτέλεσμα να δημιουργείται σε πρώτη φάση πρόβλημα από το χάσμα που υπάρχει ανάμεσα στις δύο διαφορετικές επιστημονικές 'κουλτούρες'.

Η επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων αντιμετωπίζει –όπως σχεδόν όλες οι επιστημονικές πειθαρχίες- και ένα εσωτερικό 'πρόβλημα' καθώς στους κόλπους της εμφανίζονται ανταγωνιστικές θεωρητικές σχολές, με το ζήτημα της σημασίας των διεθνών κανόνων και των θεσμών για τη διεθνή ζωή, να κατέχει κεντρικό ρόλο σε αυτή την εσωτερική αντιπαράθεση. Παρά το γεγονός ότι σήμερα αρκετοί επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων ασχολούνται

---

<sup>316</sup> Η ατομική ποινική ευθύνη αποτελεί μία από τις παραμέτρους ενός ευρύτερου καθεστώτος, η ανάλυση αρκετών παραμέτρων ενός καθεστώτος μας βοηθά να κατανοήσουμε τι χρειάζεται ειδικότερα και γενικότερα αυτό το καθεστώς για να γίνει καλύτερο καθώς οι παράμετροι συχνά διαπλέκονται και σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα.

με τους διεθνείς κανόνες και θεσμούς, μέχρι σχετικά πρόσφατα πολύ λίγοι ήταν αυτοί που είχαν προσέξει και συμπεριλάβει στις αναλύσεις τους καθαρά νομικούς διεθνείς κανόνες και θεσμούς, με αποτέλεσμα να υπάρχει εξαιρετικά περιορισμένη βιβλιογραφία από την πλευρά των Διεθνών Σχέσεων σε ότι αφορά το και *‘καθεστώς των αγριοτήτων’*, σύμφωνα και με σχετική διατύπωση του K. Abbott<sup>317</sup>.

Η Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων παρά την σχετική πρόοδο που έχει επιδείξει αναφορικά με την μελέτη των διεθνών κανόνων και θεσμών φαίνεται να παραβλέπει μέχρι σήμερα αρκετές περιπτώσεις όπου διακρίνεται ξεκάθαρα ότι αυτοί οι διεθνείς κανόνες και θεσμοί έχουν συνέπειες τόσο για άτομα όσο και για χώρες<sup>318</sup>. Αρκετά από τα διεθνή καθεστώτα έχουν επίσης αποκτήσει σημαντικές νομικές παραμέτρους. Τα περισσότερα διεθνή καθεστώτα συμπεριλαμβάνουν πλέον ολοένα και περισσότερους διεθνείς νομικούς κανόνες, όργανα και διαδικασίες, που επιδρούν και αυτά με τη σειρά τους στην πολιτική<sup>319</sup>. Ο νομικός χαρακτήρας της διεθνούς συνεργασίας δίκαια χαρακτηρίζεται άλλωστε σαν ένα πολύ σημαντικό και εξαιρετικά ενδιαφέρον φαινόμενο<sup>320</sup>, που αποτελεί από μόνο του αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης.

## **I. (Γ). ΔΙΠΛΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ**

Ένας ακαδημαϊκός που χρησιμοποιεί στην ανάλυση του θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων μπορεί να μεταχειριστεί τους διεθνείς νομικούς κανόνες και θεσμούς σαν φαινόμενα προς εξήγηση (εξαρτημένες μεταβλητές). Ποιοι παράγοντες οδήγησαν το 1949 τις χώρες στην υιοθέτηση των Συμβάσεων της

---

<sup>317</sup> Abbott, *op.cit.*, 1999, σελ. 364.

<sup>318</sup> Η Υπόθεση Pinochet για παράδειγμα είχε συνέπειες όχι μόνο για τον ίδιο τον δικτάτορα αλλά και για τις χώρες που ενεπλάκησαν στις διαδικασίες για τη δίωξη και την έκδοσή του, καθώς και για όλους τους ‘τυράννους’ του κόσμου καθώς δημιούργησε ένα σημαντικό προηγούμενο τόσο για την άρση της ασυλίας τους όσο και για τη δίωξη τους.

<sup>319</sup> Για παράδειγμα δεν είναι λίγες οι φορές σε ένα διεθνές περιβάλλον που σχεδόν όλα γίνονται γνωστά, που χώρες υποχρεώνονται να ευθυγραμμίσουν την πολιτική τους με τις διεθνείς επιταγές και διαδικασίες έτσι ώστε να ενισχύσουν το διεθνές τους κύρος και τη διεθνή τους αξιοπιστία αναφορικά με το σεβασμό τους προς τη διεθνή νομιμότητα.

<sup>320</sup> Abbott, *op.cit.*, 1999, σελ. 364.

Γενεύης αλλά και στο διαχωρισμό ανάμεσα σε διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις και μη-διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις<sup>321</sup> ?

Εναλλακτικά οι Διεθνείς Σχέσεις μπορούν να αναλύσουν τόσο τους διεθνείς νομικούς κανόνες και θεσμούς όσο και τις διαδικασίες λήψεως νομικών αποφάσεων σαν επεξηγηματικούς παράγοντες (ανεξάρτητες μεταβλητές). Έχει, για παράδειγμα, η ύπαρξη και λειτουργία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία επηρεάσει τη συμπεριφορά των κυβερνήσεων αλλά και άλλων δρώντων στα Βαλκάνια ή αλλού, και αν ναι, με ποιόν τρόπο<sup>322</sup> ?

Γιατί όμως να ενδιαφέρεται ένας νομικός για τέτοια ερωτήματα ? Αναλύσεις που αντιλαμβάνονται το δίκαιο σαν εξαρτημένη μεταβλητή είναι χρήσιμες γιατί μας βοηθούν να κατανοήσουμε τις λειτουργίες, την προέλευση καθώς και την σημασία των διεθνών κανόνων και θεσμών. Από την άλλη πλευρά οι αναλύσεις που χρησιμοποιούν το δίκαιο σαν ανεξάρτητη μεταβλητή είναι εξίσου χρήσιμες, αν και λιγότερο συχνές, καθώς μας βοηθούν να προσδιορίσουμε την πραγματική λειτουργία και την αποτελεσματικότητα των νομικών θεσμών στο διεθνές πεδίο. Και οι δύο τύποι επεξηγήσεων είναι, ο καθένας με τον τρόπο του, πολύτιμοι για τους νομικούς διεθνολόγους ιδιαίτερα μάλιστα αν πρόκειται κάποιες από αυτές τις επεξηγήσεις να χρησιμοποιηθούν για την πρόβλεψη μελλοντικών εξελίξεων αλλά και για το σχεδιασμό νέων θεσμών ικανών να επηρεάσουν την πρακτική τόσο των

---

<sup>321</sup> Τέτοιου είδους διαχωρισμοί που μοιάζουν παράλογοι από ηθικής πλευράς μπορεί να αποδειχθούν λιγότερο αυθαίρετοι μέσα από μία πολιτική θεώρηση. Το ΔΠΔΓ έχει πει μάλιστα σχετικά ότι βασικές σκέψεις της ανθρωπότητας και της κοινής λογικής καθιστούν παράλογη τη δυνατότητα χρήσης όπλων που απαγορεύονται κατά τη διάρκεια διακρατικών ενόπλων συγκρούσεων σε περιπτώσεις όπου οι χώρες προσπαθούν να καταστείλουν εσωτερικές αναταραχές: [Prosecutor v. Tadic, No. IT-91-1-AR72, Appeal on Jurisdiction, para. 119 (Oct. 2, 1995)]. Το 1949 θεωρήθηκε για παράδειγμα ότι η επέκταση του καθεστώτος των σοβαρών παραβιάσεων στις εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις θα γινόταν αντιληπτό ως απαράδεκτη προσβολή της εθνικής κυριαρχίας και τα κράτη δεν θα αποδέχονταν κάτι τέτοιο με αποτέλεσμα να τεθούν σε κίνδυνο οι Συνθήκες στο σύνολό τους. Και το 1977 οπότε και υπεγράφησαν τα 2 Συμπληρωματικά Πρωτόκολλα των Συμβάσεων της Γενεύης, τα κράτη δεν είχαν ακόμη αλλάξει στάση στο θέμα αυτό του διαχωρισμού των προβλέψεων ανάμεσα σε διεθνείς και εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις.

<sup>322</sup> Ο A. Cassese παρατηρεί ότι ενώ για πολλά χρόνια οι διεθνείς υποχρεώσεις κρατών για εθνικές ποινικές διώξεις ατόμων υπευθύνων για παραβιάσεις του ΔΑΔ και διάπραξη άλλων συναφών εγκλημάτων, παρέμεναν νεκρό γράμμα η σύσταση του ΔΠΔΓ φαίνεται να έδωσε το κίνητρο σε κάποια κράτη να ανταποκριθούν στις διεθνείς τους υποχρεώσεις τους και συνεπώς να διώξουν και να δικάσουν μέσω των εθνικών τους δικαστηρίων άτομα υπεύθυνα για τη διάπραξη αγριοτήτων στο έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβίας (π.χ. Δανία, Γερμανία, Αυστρία, Ελβετία), γεγονός που ίσως και να άνοιξε το δρόμο και για ευρύτερη εφαρμογή αυτού του διεθνούς καθεστώτος: **Cassese, A., "On the Current Trends Towards Criminal Prosecution and Punishment of Breaches of International Humanitarian Law", 9 EJIL 1 (1998), σελ. 3-4.**

κρατών όσο και άλλων δρώντων στο διεθνές πεδίο, προς επιθυμητές για το μέλλον της ανθρωπότητας κατευθύνσεις. Και είναι ακριβώς σε αυτό το σημείο, την κατασκευή δηλαδή επιλογών για το μέλλον βασιζόμενων στο δίκαιο (constructing law-based options for the future), που αρκετοί ακαδημαϊκοί και ένθερμοι υποστηρικτές της διεπιστημονικής συνεργασίας ΔΔ-ΔΣ πιστεύουν ότι οι νομικοί διεθνολόγοι μπορούν να διαδραματίσουν έναν πάρα πολύ σημαντικό ρόλο, αλλά και οι Διεθνείς Σχέσεις να συνεισφέρουν εξαιρετικά. Για τους Dunoff και Trachtman, ο σχεδιασμός και η λειτουργία των διεθνών θεσμών συγκαταλέγονται στους πλέον σημαντικούς και δημιουργικούς ρόλους των νομικών διεθνολόγων<sup>323</sup>.

### **I. (Δ). ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ & «ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΑΓΡΙΟΤΗΤΩΝ»**

Ο Kenneth Abbott πιστεύει ότι οι τέσσερις πιο σημαντικές «σχολές» της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων, τις οποίες και αξίζει να τις εφαρμόσει, είναι: ο *Ρεαλισμός*, η *Θεσμοκρατία*, η *Φιλελεύθερη Σχολή* και ο *Κοστρονκτιβισμός*. Από αυτές τις τέσσερις σχολές λοιπόν αντλεί και το υλικό που χρησιμοποιεί στην προσπάθεια του για την διεπιστημονική προσέγγιση του *‘καθεστώτος των αγριοτήτων’*. Πολύ σωστά μάλιστα επισημαίνει ότι παρά τις διαφορές τους οι παραπάνω σχολές μελετώντας περίπλοκα φαινόμενα, όπως και αυτό του *‘καθεστώτος των αγριοτήτων’*, μπορεί και να συμπίπτουν σε κάποια σημεία αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν παρέχουν και πολύ σημαντικές ενοράσεις για αυτά τα φαινόμενα είτε η κάθε μία μόνη της, είτε σε συνδυασμό μεταξύ τους.

Το παρακάτω κομμάτι της μελέτης, με αφορμή το σχετικό άρθρο του Κ. Abbott, θα προσπαθήσει να εξερευνήσει πώς διαφορετικές Σχολές των Διεθνών Σχέσεων αναλύουν κάποια από τα χαρακτηριστικά του *‘καθεστώτος των αγριοτήτων’* όπως, μεταξύ άλλων, τον υφιστάμενο διαχωρισμό ανάμεσα σε διεθνείς και εσωτερικές ένοπλες συρράξεις και την προοδευτικά μεγαλύτερη *‘εμπιστοσύνη’* της διεθνούς κοινότητας στην ατομική ποινική ευθύνη και τα διεθνή ποινικά δικαστήρια. Αυτή η προσπάθεια γίνεται ώστε οι αναλύσεις των Διεθνών Σχέσεων που δίνουν έμφαση στην λειτουργία, την

<sup>323</sup> Dunoff, J.L. & Trachtman, J.P., “The Law and Economics on Humanitarian Law Violations in Internal Conflict”, 93 AJIL (1999), σελ. 395.

προέλευση αλλά και την σημασία των διεθνών κανόνων και των θεσμών, να μπορέσουν να συνεισφέρουν στην βαθύτερη κατανόηση των παραπάνω στοιχείων από τους νομικούς διεθνολόγους, έτσι ώστε να ενδυναμωθεί η δυνατότητα πρόβλεψης μελλοντικών εξελίξεων αλλά και να ενισχυθεί η συζήτηση για ενδεχόμενες μεταρρυθμίσεις στο πεδίο αυτό<sup>324</sup>.

Ας δούμε για παράδειγμα πώς η αντίληψη μας για ένα διεθνές ποινικό δικαστήριο μπορεί να επηρεάσει και τις σκέψεις αναφορικά την μελλοντική του ανάπτυξη και μεταρρύθμιση. Αν για παράδειγμα αντιλαμβανόμαστε ένα διεθνές ποινικό δικαστήριο 'λειτουργικά', ως μέσο δηλαδή για την αποτροπή παραβιάσεων εδραιωμένων διεθνών κανόνων, τότε περιμένουμε η εξέλιξη του να συνδέεται με τις ανάγκες της αποτροπής και κατά συνέπεια οι μεταρρυθμίσεις του πρέπει προσανατολίζονται προς την αποσαφήνιση των κανόνων που διέπουν τη λειτουργία του, την ενδυνάμωση των διαδικασιών που θα εξασφαλίσουν τη δίωξη των υπευθύνων κ.α. Εάν αντιλαμβανόμαστε ένα διεθνές ποινικό δικαστήριο σύμφωνα με όρους προέλευσης, την προσπάθεια δηλαδή που κατέβαλαν ΜΚΟ και άλλες οργανώσεις<sup>325</sup>, για την σύσταση τους τότε ίσως να είχε νόημα να συνδέσουμε την εξέλιξη του δικαστηρίου με την εξέλιξη αυτών των οργανώσεων και την τύχη των ατόμων ή ομάδων που εκπροσωπούν και να επικεντρώσουμε τις μελλοντικές μεταρρυθμίσεις σε μία προσπάθεια διασφάλισης πολύπλευρης συμμετοχής τόσο των ατόμων όσο και των οργανώσεων στις διαδικασίες του δικαστηρίου.

Εάν αντιμετωπίσουμε τις προσεγγίσεις αυτές αθροιστικά και όχι ως εναλλακτικές, αυτό που θα προκύψει είναι ένα πολύ ευρύτερο και πιο ολοκληρωμένο φάσμα επιλογών για τις μελλοντικές μεταρρυθμίσεις ενός διεθνούς ποινικού δικαστηρίου.

Ο Abbott ισχυρίζεται ότι η διεπιστημονική προσέγγιση ΔΔ-ΔΣ την οποία και πρεσβεύει, υποθέτει ότι το δίκαιο είναι μία ξεχωριστή, προσδιοριζόμενη οντότητα που μπορεί να μελετηθεί και με την συνδρομή των Διεθνών Σχέσεων, τόσο ως ανεξάρτητη όσο και ως εξαρτημένη μεταβλητή.

<sup>324</sup> Abbott, *op.cit.*, 1999, σελ. 368.

<sup>325</sup> Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πολύ σημαντική συμβολή της Διεθνούς Αμνηστίας στη σύσταση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.

Αυτό όμως που προσπαθεί να μελετήσει δεν είναι τόσο οι ίδιοι οι κανόνες, αλλά η πολιτική 'μάχη' που γίνεται κατά των σχεδιασμό και την δημιουργία τους, οι περίπλοκες διαδικασίες μέσα από τις οποίες αυτοί οι κανόνες αποκτούν νόημα καθώς και η πραγματική επίδραση τους στην ανθρώπινη αλλά και την κρατική συμπεριφορά. Μπορεί αυτή η μέθοδος να είναι *functionalist* (λειτουργική) αλλά σύμφωνα και με την επιστημονική πειθαρχεία που προσπαθεί να ενσωματώσει, υποθέτει ότι όλες οι διαστάσεις του Διεθνούς Δικαίου βρίσκονται μέσα σε ένα βαθιά πολιτικό πλαίσιο<sup>326</sup>.

### I. (Α) 1. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΔΙΕΘΝΕΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Δύο διαφορετικές αλλά ενδεικτικές θεωρήσεις του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου μπορούν να σκιαγραφήσουν το εύρος των αναλυτικών προσεγγίσεων που επιχειρούνται στους κόλπους των Διεθνών Σχέσεων, για ένα ζήτημα που αφορά κατά κύριο λόγο το μελετητικό πεδίο του Διεθνούς Δικαίου.

α) Ο James Morrow αναπτύσσει μία *αποκεντρωμένη θεσμική θεώρηση* (decentralised institutionalist account)<sup>327</sup> για το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, επηρεασμένη από τη 'Θεωρία των Παιγνίων' (game theory). Για τον Morrow οι διεθνείς θεσμοί επιτρέπουν σε χώρες που αντιμετωπίζουν στις σχέσεις τους με τα άλλα κράτη αποτελέσματα κατώτερα των επιθυμητών να βελτιώσουν τις απολαβές τους από αυτές τις σχέσεις εδραιώνοντας ευνοϊκότερες ισορροπίες. Για να καταστεί όμως εφικτή η σταθερότητα μίας τέτοιας ισορροπίας οι διεθνείς θεσμοί πρέπει να δημιουργούν κοινές προσδοκίες ανάμεσα στα κράτη αναφορικά με την μελλοντική τους συμπεριφορά<sup>328</sup>.

Σύμφωνα με τον παραπάνω συλλογισμό το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο αντικατοπτρίζει μία ισορροπία, που έχει ως στόχο την ενδυνάμωση της

<sup>326</sup> Ratner, S.R., Slaughter, A-M., "The Method is the Message", 93 AJIL (1999), σελ. 410-412.

<sup>327</sup> Abbott, op.cit, 1999, σελ. 369.

<sup>328</sup> Η διατήρηση μίας τέτοιας ισορροπίας στις διεθνείς σχέσεις διασφαλίζεται επιτυχέστερα όταν μπορεί η ισορροπία αυτή να επιβληθεί από μόνη της (self-enforcing), όταν δηλαδή ο κίνδυνος που αντιμετωπίζει μία χώρα από το ότι μία παραβίαση της θα οδηγήσει και άλλους στην παρέκκλιση παρέχει ισχυρά κίνητρα για τη συμμόρφωση, ουσιαστικά όταν τα πλεονεκτήματα από τη διατήρηση της ισχύουσας ισορροπίας για μία χώρα είναι περισσότερα από τα πλεονεκτήματα που θα αποφέρει μία παραβίαση που θέτει σε κίνδυνο αυτή την ισορροπία που πηγάζει από τα συμφωνημένα: **Abbott, op.cit, 1999, σελ. 369.**

διεθνούς πρόνοιας αλλά και ευημερίας. Οι χώρες δεσμεύονται νομικά ότι θα συμπεριφέρονται με συγκεκριμένο τρόπο έτσι ώστε να πεισθούν και οι διεθνείς τους εταίροι να αναλάβουν τις ίδιες νομικές δεσμεύσεις. Ο νομικός χαρακτήρας και η συνακόλουθη δεσμευτικότητα των Συμβάσεων της Γενεύης (1949), δίνουν τη δυνατότητα στις χώρες να καταστήσουν τις προθέσεις τους σαφείς αλλά και τις δεσμεύσεις τους πιο αξιόπιστες σε ένα άναρχο διεθνές περιβάλλον. Ο συγγραφέας λοιπόν κρίνει ότι, οι Συμβάσεις της Γενεύης έχουν πολύ μικρή επιρροή στη συμπεριφορά των κρατών καθώς οι χώρες προαποφασίζουν τη συμπεριφορά τους συνάπτοντας αυτές τις συμφωνίες. Η λειτουργία που επιτελούν οι Συμβάσεις της Γενεύης δεν είναι άλλη από τον συντονισμό σχέσεων μεταξύ κρατών με προϋπάρχοντα συμφέροντα συνεργασίας. Κατά συνέπεια ο συγγραφέας θα έβλεπε κάθε προσπάθεια μετατροπής των συμφερόντων των κρατών ή επιρροής στην συμπεριφορά τους μέσω του ΔΑΔ ως λανθασμένη και μάταιη<sup>329</sup>.

Ο Morrow συνεχίζει το συλλογισμό τους επισημαίνοντας ότι οι χώρες συμμορφώνονται με το ΔΑΔ κυρίως εξαιτίας των προσδοκιών τους για «αμοιβαιότητα» στο διεθνές πεδίο από τους εταίρους τους, ενώ παρατίθενται και άλλοι λόγοι, όπως το έντονο ενδιαφέρον των κρατών για το διεθνές τους κύρος και η ανάγκη για εσωτερική υποστήριξη και «νομιμοποίηση» των δράσεων τους.

Με αφορμή την μελέτη του James Morrow, ο Abbott αναπτύσσει το συλλογισμό του για το πώς η διάκριση ανάμεσα στο κράτος και μεμονωμένους κρατικούς αξιωματούχους μπορεί να βοηθήσει στην διαφώτιση του *‘καθεστώτος των σοβαρών παραβιάσεων’* (grave breaches regime)<sup>330</sup>. Ο

<sup>329</sup> Abbott, 1999, op.cit, σελ. 369.

<sup>330</sup> Οι Συμβάσεις του 1949 θεσπίζουν μία σειρά κοινών άρθρων που καθιερώνει ένα σύστημα ποινικής καταστολής των παραβιάσεων [βλέπε Άρθρα: 49 (I), 50 (II), 129 (III), 146 (IV)]. Κάθε Σύμβαση προβλέπει τον ίδιο προσδιορισμό των πράξεων εκείνων που συνιστούν «σοβαρή παραβίαση» [βλέπε Άρθρα: 50 (I), 51 (II), 130 (III), 147 (IV)]. Στα άρθρα αυτά [49 (I), 50 (II), 129 (III), 146 (IV)] προβλέπεται η υποχρέωση των κρατών μερών να καταστείλουν τις σοβαρές παραβιάσεις του ΔΑΔ υιοθετώντας σχετική εθνική νομοθεσία, εισάγεται ο κανόνας της παγκόσμιας δικαιοσύνης, με υποχρέωση για παραπομπή ανεξάρτητα από την εθνικότητα του παραβάτη και τον τόπο τέλεσης του εγκλήματος, σε ότι αφορά τις σοβαρές παραβιάσεις και επιπλέον περιέχουν υποχρέωση των κρατών για δίωξη ή έκδοση όσων διαπράττουν τέτοια εγκλήματα. Το 1<sup>ο</sup> Πρωτόκολλο του 1977 στο Άρθρο 85 (Repression of breaches of this Protocol) συμπληρώνει το καθεστώς των Συμβάσεων και αναφέρει ότι οι προβλέψεις των 4 Συμβάσεων που σχετίζονται με την καταστολή των παραβιάσεων και των σοβαρών παραβιάσεων, όπως συμπληρώνονται από αυτό το τμήμα του Πρωτοκόλλου, θα εφαρμόζονται και για την καταστολή των παραβιάσεων και των σοβαρών παραβιάσεων του Πρωτοκόλλου αυτού. Στο Άρθρο

Morrow μπορεί να υποστηρίξει ότι οι Συμβάσεις της Γενεύης στηρίζονται κυρίως στην αμοιβαιότητα εφαρμογής μεταξύ των κρατών διαπιστώνεται όμως ότι η εναπόθεση της λειτουργίας ενός καθεστώτος στην αμοιβαιότητα εγκυμονεί πολλούς κινδύνους ιδιαίτερα όταν εμπλέκονται και άτομα. Εδώ υπεισέρχεται η συμπληρωματική συνεισφορά του 'καθεστώτος των σοβαρών παραβιάσεων'<sup>331</sup> ενισχύοντας την πειθαρχεία των ανώτατων ή ανώτερων αξιωματούχων που θα μπορούσαν να παραβιάσουν τις Συμβάσεις και να διαφύγουν από τη χώρα τους, παρά το γεγονός ότι η εθνική πολιτική μπορεί να επιτάσσει τη συμμόρφωση τους με αυτές<sup>332</sup>. Η απειλή της ατομικής δίωξης των υπευθύνων βοηθά τελικά στην αποτροπή των σοβαρών παραβιάσεων<sup>333</sup>.

Οι έννοιες της αναλογικότητας και της αμοιβαιότητας, που τόσο συχνά συναντάμε στο διεθνές δίκαιο, χρησιμοποιούνται στο συγκεκριμένο πλαίσιο ανάλυσης με διαφορετικό τρόπο και μάλιστα με σκοπό να βοηθήσουν ώστε να δοθεί μία πιθανή εξήγηση αναφορικά με τη νομική και τελικά πρακτική

---

85 παράγραφος 5 καθίσταται σαφές ότι οι σοβαρές παραβιάσεις των διατάξεων της Γενεύης και του Πρωτοκόλλου θα θεωρούνται εγκλήματα πολέμου.: **Μαρούδα, Μ. Ν.**, «**Το ΔΠΔΓ και η εξέλιξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου ιδίως όσον αφορά τα εγκλήματα πολέμου και τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας**», 2001, σελ 54-55 & 133 & **Γάγγας, Δ.Σ.**, «**Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων**», 2000, σελ. 121-122. Σύμφωνα και με την κρίση του ΔΠΔΓ στην υπόθεση Tadic αναφορικά με την πρόβλεψη για τις «σοβαρές παραβιάσεις», §79: “the Conventions create universal mandatory criminal jurisdiction among contracting States”: **Prosecutor v. Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Case IT-94-1-AR 72, 2 Oct. 1995**

<sup>331</sup> Ο όρος «σοβαρές παραβιάσεις» πρωτοεμφανίστηκε το 1949 και προκάλεσε σύγχυση σε σχέση με τον όρο «εγκλήματα πολέμου», αφού ανάμεσα στα άλλα πολλές παραβιάσεις του ΔΑΔ που αναφέρονταν ως εγκλήματα πολέμου στο Χάρτη της Νυρεμβέργης χαρακτηρίστηκαν σοβαρές παραβιάσεις στις Συμβάσεις της Γενεύης. Στην πραγματικότητα πρόκειται για έναν όρο τεχνικό που περιλαμβάνει πράξεις που συνιστούν εγκλήματα πολέμου με την ευρύτερη έννοια αλλά διαφοροποιείται από αυτά κυρίως ως προς το ότι εισάγει την υποχρέωση της ποινικής καταστολής τους. Οι πράξεις που αναφέρονται στις Συμβάσεις της Γενεύης ως σοβαρές παραβιάσεις αναγνωρίζονται ήδη στο διεθνές εθιμικό δίκαιο ως εγκλήματα πολέμου. Ενώ και στο Άρθρο 85 παράγραφος 5 του 1<sup>ου</sup> Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου (1977) καθίσταται σαφές ότι οι σοβαρές παραβιάσεις των διατάξεων της Γενεύης και του Πρωτοκόλλου θα θεωρούνται εγκλήματα πολέμου.: **Μαρούδα, Μ. Ν.**, «**Το ΔΠΔΓ και η εξέλιξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου ιδίως όσον αφορά τα εγκλήματα πολέμου και τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας**», 2001, σελ 130-131. Η γενικότερη στάση είναι να τοποθετούνται οι 'σοβαρές παραβιάσεις' κάτω από τον ευρύτερο όρο 'εγκλήματα πολέμου' ακόμη και αν συγκεκριμένες πράξεις θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ως σοβαρές παραβιάσεις στα πλαίσια μίας διεθνούς έντοπλης σύρραξης: **Graditzky, T.**, “**Individual Criminal Responsibility for Violations of International Humanitarian Law committed in Non-International Armed Conflicts**”, 32 *International Review of the Red Cross* (1998), σελ. 54.

<sup>332</sup> Abbott, op.cit., 1999, σελ. 369.

<sup>333</sup> Πρέπει να σημειώσουμε ωστόσο ότι το καθεστώς των σοβαρών παραβιάσεων αναφέρεται ότι ισχύει ρητά μόνο για τις 4 Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 και συνεπώς μόνο στις διεθνείς έντοπλες συρράξεις. Αυτή η διαπίστωση επιβεβαιώθηκε και από το ΔΠΔΓ στην Υπόθεση Tadic στην παράγραφο 84 όπου αναφέρεται ότι “Notwithstanding the foregoing, the Appeals Chamber must conclude that, in the present state of development of the law, Article 2 of the Statute only applies to offences committed within the context of international armed conflicts”, όπου το Άρθρο 2 του Καταστατικού αναφέρεται στις «σοβαρές παραβιάσεις των Συμβάσεων της Γενεύης»: **Prosecutor v. Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Case IT-94-1-AR 72, 2 Oct. 1995**

διάσταση, που παρατηρείται στις Συμβάσεις της Γενεύης ανάμεσα στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις και τις μη- διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις. Σύμφωνα με τον Morrow, στις διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις τα κράτη στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στον αμοιβαίο σεβασμό της αρχής της αναλογικότητας, με αποτέλεσμα η εφαρμογή του ΔΑΔ να διευκολύνεται στη βάση της υπόθεσης για αμοιβαία εφαρμογή<sup>334</sup>. Εδώ θα πρέπει ωστόσο να σημειώσουμε ότι σύμφωνα με το Άρθρο 1, κοινό και στις τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης, όλα τα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σεβασθούν και να εγγυηθούν το σεβασμό της Σύμβασης κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες. Σύμφωνα με νομικούς σχολιαστές του συγκεκριμένου άρθρου, η διατύπωση που χρησιμοποιήθηκε καθιστά την υποχρέωση των κρατών μονομερή και όχι εξαρτώμενη από την προϋπόθεση της αμοιβαιότητας συνεπώς η μη τήρηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις διατάξεις των Συμβάσεων από ένα κράτος δεν δικαιολογεί τη μη συμμόρφωση προς αυτές από ένα άλλο κράτος<sup>335</sup>.

Συνεχίζοντας την ανάλυση του ο Morrow διαπιστώνει ότι το νομικό καθεστώς που ισχύει για τις διεθνείς ένοπλες συρράξεις είναι σαφέστατα ισχυρότερο και πληρέστερο, καθώς ισχύουν και οι τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης (1949) και το 1<sup>ο</sup> Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο του 1977, με αποτέλεσμα το πεδίο εφαρμογής μίας τέτοιας 'ανταλλαγής' μεταξύ των κρατών να διευρύνεται. Στην περίπτωση των εσωτερικών ενόπλων συγκρούσεων η επίτευξη της αναλογικότητας και η λειτουργία της αμοιβαιότητας είναι λιγότερο πιθανή.

Καθώς οι ομάδες ανταρτών ή άλλων ενόπλων δεν έχουν τη δυνατότητα να υπογράψουν τις Συμβάσεις και να δεσμεύονται ρητά από αυτές σαν συμβαλλόμενα μέρη, δεν έχουν και την ικανότητα να καταστήσουν σαφείς τις προθέσεις τους, τουλάχιστον με τον επίσημο και δεσμευτικό τρόπο που θα τους επέτρεπαν οι Συμβάσεις<sup>336</sup>. Οι ομάδες που δρουν σε περιπτώσεις

---

<sup>334</sup> Abbott, *op.cit.*, 1999, σελ. 370.

<sup>335</sup> Γάγγας, *op.cit.*, σελ. 117-118.

<sup>336</sup> Ωστόσο σε αυτό το σημείο οφείλουμε να επισημάνουμε ότι το 2<sup>ο</sup> Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο στο Άρθρο 1 αναφέρει ότι θα εφαρμόζεται σε όλες τις ένοπλες συρράξεις που δεν καλύπτονται από το 1<sup>ο</sup> Πρωτόκολλο και οι οποίες λαμβάνουν χώρα στο έδαφος Ύψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους μεταξύ των

εσωτερικών ένοπλων συγκρούσεων δεν αποτελούν ίσους εταίρους με το κράτος, γεγονός που καθιστά ανέφικτη την συμμόρφωση με το ΔΑΔ στη βάση του συλλογισμού που αναλύθηκε παραπάνω. Η όλη ιδέα της «αμοιβαιότητας» δεν μπορεί λοιπόν να λειτουργήσει σε αυτή τη περίπτωση. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες οι ομάδες αυτές αδυνατούν να ελέγξουν τους μαχητές τους ενώ συχνά χρησιμοποιούν και 'βρώμικες' τακτικές για να αντιμετωπίσουν ανώτερες ένοπλες δυνάμεις, με αποτέλεσμα οι χώρες να φαίνονται πολύ λιγότερο πρόθυμες να περιορίσουν τις δικές τους στρατιωτικές πρακτικές καθώς το 'παιχνίδι' δεν διεξάγεται με τους ίδιους όρους. Με βάση λοιπόν τον παραπάνω συλλογισμό κρίνεται ότι μπορεί να εξηγηθεί και η απροθυμία των κρατών να δεσμευτούν για κάτι περισσότερο, πέρα δηλαδή από τα ήδη ισχύοντα -την εφαρμογή δηλαδή του Κοινού Άρθρου 3 των Συμβάσεων της Γενεύης και του 2<sup>ου</sup> Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου του 1977-, στην περίπτωση των μη διεθνών ενόπλων συγκρούσεων<sup>337</sup>.

Το παραπάνω παράδειγμα μελετητικής προσπάθειας αποτελεί μία μόνο ένδειξη για το πώς η Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων μπορεί και να βοηθήσει τους νομικούς διεθνολόγους μέσω των αναλύσεων της – με την έννοια ότι σε αρκετές περιπτώσεις φαίνεται να εντοπίζει την πραγματική 'πηγή του κακού'- , τόσο να προβλέψουν την επιτυχία συγκεκριμένων νομικών κανόνων όσο και να σχεδιάσουν νέους, κατάλληλους και αποτελεσματικούς για κάθε περίπτωση διεθνείς θεσμούς και κανόνες.

**β)** Η Martha Finnemore από την άλλη πλευρά, έχει σκιαγραφήσει μία διαφορετική *φιλελεύθερη-κονστροκτιβιστική* (liberal-constructivist) θεώρηση του ΔΑΔ σύμφωνα με την οποία το ΔΑΔ αποτελεί τόσο προϊόν ιδιωτικής πολιτικής δράσης όσο και έκφραση κοινωνικών αξιών. Η M. Finnemore

---

ενόπλων δυνάμεων του και αντίπαλων ενόπλων δυνάμεων ή άλλων ενόπλων δυνάμεων οργανωμένων, που έχουν όμως επαρκή έλεγχο μέρους του εδάφους της επικράτειας ώστε να μπορούν να εφαρμόσουν τις υποχρεώσεις που τους επιβάλλει το Πρωτόκολλο. Κατά συνέπεια και σύμφωνα με νομικούς σχολιαστές του Άρθρου 1, το 2<sup>ο</sup> Πρωτόκολλο περιέχει υποχρέωση εφαρμογής του και για τις ένοπλες ομάδες και τους επιβάλλει υποχρεώσεις με την προϋπόθεση αυτές να έχουν υπεύθυνη διοίκηση και δυνατότητα να διεξάγουν συστηματικές επιχειρήσεις. Το 2<sup>ο</sup> Πρωτόκολλο θεωρείται ωστόσο ότι αφήνει εκτός πεδίου εφαρμογής τα αντάρτικα κινήματα που διεξάγουν σποραδικές επιχειρήσεις σε διάφορα σημεία: **ibid, σελ. 134.**

<sup>337</sup> Abbott, op.cit., 1999, σελ. 370.

εντοπίζει τις ρίζες του ΔΑΔ στις προσπάθειες αφοσιωμένων ιδιωτών και κυρίως σε αυτές του πρωτοπόρου οραματιστή Henri Dunant<sup>338</sup>.

Ο νεαρός Ελβετός Henri Dunant, περαστικός από τη μικρή πόλη Κασπιλιόνε, αμέσως μετά το τέλος της μάχης του *Solferino* (1859) μεταξύ Αυστριακών και Γαλλοϊταλικών στρατιωτικών δυνάμεων, έμεινε έκπληκτος από τον αριθμό των φονευθέντων, των τραυματισμένων στρατιωτών αλλά και το συνολικό μέγεθος της ανθρώπινης αυτής τραγωδίας. Ο Dunant οργάνωσε τότε ένα εθελοντικό σώμα πρώτων βοηθειών σε μία προσπάθεια να μετριάσει των πόνο και τη δυστυχία που επικρατούσε, χωρίς ωστόσο σημαντικά αποτελέσματα. Λίγο αργότερα όμως δημοσίευσε ένα βιβλίο με τίτλο «Μία ανάμνηση από το Σολφερίνο» στο οποίο συμπεριλάμβανε εκτός από μία λεπτομερή καταγραφή των γεγονότων που τον συντάραξαν και δύο ουσιαστικές προτάσεις: 1) να δημιουργηθεί σε κάθε κράτος ένα εθελοντικό σώμα που να συνοδεύει τις ιατρικές μονάδες των ενόπλων δυνάμεων και να προσφέρει τις υπηρεσίες του στα πεδία της μάχης και 2) να συγκληθεί ένα διεθνές συνέδριο με στόχο την αποδοχή και καταγραφή συγκεκριμένων κανόνων για την ασφάλεια των νοσοκομείων και του ιατρικού προσωπικού κατά τη διάρκεια του πολέμου. Η πρώτη πρόταση οδήγησε στη δημιουργία της *Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού*<sup>339</sup> και η δεύτερη στη *Συνθήκη της Γενεύης του 1864* (βοήθεια προς τους τραυματίες και ειδικό προστατευόμενο καθεστώς στο ιατρικό και άλλο συναφές προσωπικό)<sup>340</sup>.

Σύμφωνα με την συγγραφέα ήταν ο Dunant και οι συνεργάτες του που μέσα σε λίγα χρόνια έπεισαν τις μεγάλες χώρες να υπογράψουν την Σύμβαση της Γενεύης του 1864, η οποία και αποτέλεσε το πρώτο βήμα σε διεθνές επίπεδο προς την κατεύθυνση της αποδοχής ενός συνόλου κανόνων που θα καθόριζαν στο μέλλον την συμπεριφορά των εμπολέμων, έτσι ώστε η προστασία της ανθρώπινης ύπαρξης κατά την πολεμική επιχείρηση να

---

<sup>338</sup> Ibid, σελ. 370.

<sup>339</sup> Η ΔΕΕΣ συστάθηκε το 1880 με την πολύτιμη βοήθεια και συμμετοχή των: G. Moynier, Στρατηγός Dufour και των γιατρών Arria και Maupoir, που αποτέλεσαν και τον ιδρυτικό κορμό της ΔΕΕΣ: **Γάγγας, op.cit, σελ. 49.**

<sup>340</sup> Ibid., σελ. 48-49.

αποτελεί παράλληλο και εξίσου σημαντικό στόχο με εκείνον της κατάκτησης της νίκης<sup>341</sup>.

Σύμφωνα με την θεώρηση αυτή το ΔΑΔ δεν προήλθε από σχετική δραστηριότητα συγκεκριμένων χωρών αλλά από τις προσπάθειες ενός δικτύου 'εκλεκτών' ιδιωτών που κατάφερε να πείσει τα κράτη να το αποδεχθούν. Οι προσπάθειες του Dunant στηρίζονταν στην ηθική και την έννοια του καθήκοντος και όχι σε κάποια άλλη στρατηγική επιλογή, ενώ και οι χώρες που συμμετείχαν στη προαναφερθείσα Σύμβαση το έκαναν κυρίως για λόγους ηθικής και όχι στρατηγικής, σύμφωνα πάντα με τους ισχυρισμούς της συγγραφέως. Η Finnemore υποστηρίζει ότι η αρχική πορεία της Σύμβασης επιτρέπει μία ανάλυση της στηριζόμενη σε αξίες<sup>342</sup>.

Η αισιόδοξη και σχεδόν ιδεαλιστική θεώρηση του ΔΑΔ από την Finnemore έχει ιδιαίτερη σημασία για τους νομικούς διεθνολόγους καθώς αυτό που υποστηρίζει η συγγραφέας είναι ότι τα εθνικά συμφέροντα μπορεί να «τροποποιηθούν» μέσα από διαδικασίες και κυρίως με τη βοήθεια της πειθούς. Αυτό το συμπέρασμα, εάν εκτιμηθεί σωστά, φαίνεται να έχει άμεση σχέση με την ύπαρξη διεθνών θεσμών και καθεστώτων και κυρίως με τη διαδικασία σχεδιασμού τους.

Εάν πεισθούμε για την δυνατότητα «τροποποίησης» των εθνικών συμφερόντων, κυρίως αυτών που δυσχεραίνουν τη συνεργασία, μέσα από την εδραίωση διεθνών θεσμών και καθεστώτων τότε ο σχεδιασμός τους αποκτά βαρύνουσα σημασία. Είναι γενικά αποδεκτό ότι ο σχεδιασμός αποτελεσματικών διεθνών θεσμών και καθεστώτων αυξάνει την πιθανότητα συμμόρφωσης με αρκετούς τρόπους: α) Ένας εδραιωμένος και ευρέως αναγνωρισμένος διεθνής θεσμός διαθέτει πάντα μεγαλύτερο κύρος και αναγνώριση από το μέλη του, τουλάχιστον αναφορικά με την πληροφόρηση. Αφού τα κράτη αποκτήσουν την αναγκαία, αντικειμενική, πληροφόρηση μπορούν μέσω αυτής τόσο να κατανοήσουν καλύτερα τα συμφέροντα τους,

<sup>341</sup> Abbott, *op.cit.*, 1999, σελ. 370.

<sup>342</sup> Αρχικά και σε αντίθεση με τις σχετικές θέσεις των Φιλελευθέρων, η Πρωσία και άλλες αυταρχικές χώρες στήριξαν τη σύμβαση εξαιρετικά ενώ η Μ. Βρετανία ήταν αρνητική θεωρώντας ότι η πρακτική της ήταν ούτως ή άλλως σύμφωνη με τη Σύμβαση. Επιπλέον και σε αντίθεση με την υπόθεση των Ρεαλιστών η Πρωσία, η Ιαπωνία και άλλες χώρες εφάρμοζαν εκείνη την εποχή τους νέους κανόνες της Σύμβασης μονομερώς: **ibid.**

όσο και να τα αναθεωρήσουν β) Παράλληλα οι γνωστές δομές και διαδικασίες ενός διεθνή θεσμού μπορεί να διευκολύνουν τη συμμόρφωση μεταξύ των μερών προς διεθνείς κανόνες, που έχουν υιοθετηθεί στα πλαίσια του θεσμού, καθώς υπάρχει μία αίσθηση οικειότητας και εμπιστοσύνης. Οι σχέσεις ακολουθούν ένα γνωστό προϋπάρχον μοτίβο (pattern) και τα κράτη φαίνεται να νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια όταν κινούνται μέσα στις γνωστές δομές ενός θεσμού και μέσα στα πλαίσια ήδη διαμορφωμένων σχέσεων γ) Ένας διεθνής θεσμός δεν αποκλείεται να συμπεριλαμβάνει και μηχανισμούς ελέγχου της συμμόρφωσης των κρατών γεγονός που σε γενικές γραμμές «καθησυχάζει» τα κράτη και ενισχύει προοδευτικά την εμπιστοσύνη τους δ) Σε ότι αφορά μάλιστα ζητήματα ήσσονος σημασίας, γίνεται λόγος ακόμη και για «ασυνείδητη» συμμόρφωση των κρατών προς τις διεθνείς τους υποχρεώσεις μέσα από την διαδικασία επανάληψης της νομότυπης συμπεριφοράς.

Παραπάνω παρουσιάστηκαν δύο διαφορετικές θεωρήσεις του ΔΑΔ που αναδεικνύουν ένα κομμάτι από το ευρύτατο σύνολο των αναλυτικών προσεγγίσεων των Διεθνών Σχέσεων. Η πρώτη θεώρηση αφορά τη λειτουργία του καθεστώτος και είναι μία θεώρηση κρατοκεντρική (state-centered) που στοχεύει στη γενίκευση. Η δεύτερη θεώρηση που συμπεριλαμβάνει τόσο μη-κρατικούς δρώντες όσο και κανονιστικές πεποιθήσεις, είναι περισσότερο δυναμική και στοχεύει κυρίως στην περιγραφή της προέλευσης ενός καθεστώτος. Καμία από τις δύο παραπάνω προσεγγίσεις δεν εστιάζει την ανάλυση της στο διαχωρισμό ανάμεσα στο διεθνές και το εσωτερικό αλλά η καθεμία ρίχνει με τον δικό της τρόπο φως σε αυτή την διάσταση. Σίγουρα και οι δύο αυτές θεωρήσεις του ΔΑΔ αφήνουν πολλά αναπάντητα ερωτήματα, όμως τα συμπεράσματα και οι ισχυρισμοί τους αποτελούν ενδιαφέρουσα αφορμή για περαιτέρω προβληματισμό, έρευνα και συζήτηση.

## **I. (Δ) 2. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΠΟΙΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ**

Νομικοί τρόποι σκέψης και δράσης έχουν αδιαμφισβήτητα διαποτίσει το 'καθεστώς των αγριότητων'. Συγκεκριμένες δράσεις κρίνονται πλέον σαφέστατα ως παράνομες -και όχι απλά ως μη αποδεκτές από τη διεθνή κοινωνία- ενώ συχνά υπόκεινται και σε δικαστικές διαδικασίες. Η διεθνής ατομική ποινική ευθύνη έχει καθιερωθεί ευρύτατα στις περιπτώσεις διεθνών ενόπλων συγκρούσεων, ενώ ο καταλογισμός της εξελίσσεται πολύ γρήγορα και στο πεδίο των εσωτερικών ενόπλων συγκρούσεων. Η ανίχνευση όμως του διεθνούς δικαίου (*lex lata*) σε αυτό το πλαίσιο αποκαλύπτει διαφορετική θέση για την ατομική ποινική ευθύνη σε σχέση με τις διεθνείς και τις μη-διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις.

Σε ότι αφορά ειδικότερα τα διεθνή εγκλήματα, που έχουν αποτελέσει αντικείμενο διεθνών συμβάσεων, έχει διαμορφωθεί ένα αρκετά σαφές νομικό πλέγμα. Οι σχετικές με τα διεθνή εγκλήματα διεθνείς συμβάσεις πέρα από το ότι περιγράφουν την παράνομη πράξη, δημιουργούν με τις δεσμευτικές τους ρυθμίσεις νομικές υποχρεώσεις στα κράτη, ενώ αναθέτουν και την εφαρμογή των προβλέψεων τους σε δικαιοδοτικούς θεσμούς, κυρίως σε εθνικά δικαστήρια<sup>343</sup>. Δικαιοδοσία για κάποια από αυτά τα διεθνή εγκλήματα και ειδικά αυτά που αφορούν άμεσα το 'καθεστώς των αγριότητων', όπως αναλύεται στο συγκεκριμένο κομμάτι της μελέτης, έχουν πια μέσω των καταστατικών

---

<sup>343</sup>Τα διεθνή εγκλήματα ορίζονται ως τέτοια από το διεθνές δίκαιο. Διεθνείς Συνθήκες προβλέπουν την άσκηση ή ακόμη και την υποχρέωση για άσκηση κρατικής ποινικής δικαιοδοσίας για κάποια από τα διεθνή εγκλήματα, καθιερώνοντας ατομική ποινική ευθύνη. Η ικανότητα των κρατών να δικάσουν επιμέρους διεθνή εγκλήματα πηγάζει και από διεθνείς συμβατικές ρυθμίσεις που προβλέπουν κρατική ποινική δικαιοδοσία για αυτά τα εγκλήματα βασισμένη συνήθως στις αρχές του διεθνούς ποινικού δικαίου. Μερικά κοινά χαρακτηριστικά αυτών των διεθνών συμβάσεων είναι : η καταγραφή των στοιχείων που συνθέτουν το έγκλημα και η περιγραφή του, η υποχρέωση των κρατών μερών να ποινικοποιήσουν το έγκλημα στο εσωτερικό τους δίκαιο, η υποχρέωση των χωρών στην επικράτεια των οποίων βρίσκεται ο δράστης είτε να τον διώξουν είτε να τον εκδώσουν (*aut dedere aut judicare*). Οι συνθήκες αυτές συνήθως δεν αποκλείουν και την συντρέχουσα δικαιοδοσία του εσωτερικού δικαίου, την άσκηση δηλαδή ποινικής δικαιοδοσίας όχι με βάση το διεθνή κανόνα αλλά σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο κάθε κράτους. Η δυνατότητα άσκησης οικουμενικής δικαιοδοσίας δεν υπάρχει για τα κράτη αναφορικά με όλα τα διεθνή εγκλήματα. Διεθνή εγκλήματα ικανά να εγείρουν οικουμενική δικαιοδοσία είναι η πειρατεία, τα εγκλήματα πολέμου, τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και η γενοκτονία. Για τα τρία τελευταία διεθνή εγκλήματα καθιερώθηκε ατομική ποινική ευθύνη για πρώτη φορά μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (Δίκη Νυρεμβέργης & Τόκιο).

τους και τα διεθνή ποινικά δικαστήρια<sup>344</sup>. Πώς μπορεί όμως η Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων να εξηγήσει αυτά τα χαρακτηριστικά, τη νομικοποίηση (legalisation) και ποινικοποίηση (criminalisation), της διεθνούς συμπεριφοράς<sup>345</sup> ?

1) Οι *Ρεαλιστές* θα υποστήριζαν πιθανότατα ότι, οι νομικές προσεγγίσεις χρησιμοποιούνται από τις ισχυρές χώρες για τη ρύθμιση του διεθνούς συστήματος σύμφωνα με τις επιδιώξεις τους και αυξάνονται γιατί φαίνεται ότι βοηθούν τις χώρες στον έλεγχο δράσεων στο διεθνές πεδίο που οι ίδιες δεν εγκρίνουν. Στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας για παράδειγμα η απειλή της ποινικής δίωξης σαν μέσο ελέγχου της συμπεριφοράς κόστισε στις εμπλεκόμενες χώρες λιγότερο από τις οικονομικές κυρώσεις και την στρατιωτική επέμβαση. Τα κράτη σε τέτοιες περιπτώσεις αντιμετωπίζουν τις δικαστικές διαδικασίες σαν μη πολιτικές δράσεις μειώνοντας έτσι και το πολιτικό κόστος της ανάμειξης τους<sup>346</sup>.

2) Οι υποστηρικτές της *Θεσμοκρατίας* πιστεύουν ότι η 'νομικοποίηση' (legalisation) της διεθνούς ζωής ενισχύει την συντονιστική ικανότητα των συμφωνιών ανεξάρτητα από τις υποβόσκουσες σχέσεις ισχύος. Η επισημότητα των συμβάσεων και οι διαδικασίες επικύρωσης τους επιτρέπουν στις χώρες να καταδεικνύουν απερίφραστα τις δεσμεύσεις τους, ενώ οι νομικά δεσμευτικές ρυθμίσεις αυξάνουν το πολιτικό κόστος της παραβίασης, καθιστώντας το συχνά αποτρεπτικό παράγοντα, ακόμη και για τις ισχυρές χώρες. Τα αρμόδια διεθνή δικαστήρια από την άλλη πλευρά, επλύνουν προβλήματα που προκύπτουν γύρω από την ερμηνεία και την εφαρμογή συμβάσεων που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία τους ή των ίδιων των καταστατικών τους, ξεκαθαρίζοντας τις ασάφειες και συμπληρώνοντας τα κενά των συμβάσεων αυτών<sup>347</sup>.

Η *Θεωρία των Καθεστώτων* προσφέρει μία ευρύτερη λειτουργική (functional) θεώρηση της αύξησης των νομικών διαδικασιών και θεσμών στο

<sup>344</sup> Για τα διεθνή εγκλήματα που κυρίως μας αφορούν σε αυτό το πλαίσιο: τα εγκλήματα πολέμου, τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και τη γενοκτονία δικαιοδοσία έχουν πλέον και διεθνή ποινικά δικαστήρια (ΔΠΔ, ΔΠΔΓ, ΔΠΔΡ).

<sup>345</sup> Abbott, *op.cit.*, 1999, σελ. 373.

<sup>346</sup> *Ibid.*, σελ. 373-374.

<sup>347</sup> *Ibid.*, σελ. 374.

διεθνές πεδίο, ενώ δεν διαστάζει ακόμη και να προτείνει και 'κατάλληλους' θεσμούς. Η ατομική ποινική ευθύνη βοηθά στην αποτροπή τέλεσης συγκεκριμένων πράξεων καθώς περιέχει σαφέστατη 'απειλή' δίωξης. Η επίτευξη τέτοιου είδους αποτροπής σε περιπτώσεις ενόπλων συγκρούσεων είναι ιδιαίτερα ελκυστική για τα κράτη ιδιαίτερα όταν οι υπόλοιπες εναλλακτικές λύσεις (για παράδειγμα μία στρατιωτική επέμβαση) κοστίζουν ποικιλοτρόπως στα κράτη, ενώ απαιτούν ad hoc σχεδιασμό και προγραμματισμό<sup>348</sup>.

Σύμφωνα με την άποψη κάποιων νομικών, η ατομική ποινική ευθύνη και κατά συνέπεια η διεθνής ποινική δίωξη ατόμου, αποτελεί ένα από τα μέσα εφαρμογής ή επιβολής (mean of enforcement) του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου. Ο συγκεκριμένος τρόπος εφαρμογής του ΔΑΔ, μέσω δηλαδή ποινικής δικαιοδοσίας (της δίωξης και τιμωρίας των υπευθύνων για παραβιάσεις του ΔΑΔ από εθνικά ή διεθνή δικαστήρια), στοχεύει στο σεβασμό των υποχρεώσεων των ατόμων σύμφωνα με το ΔΑΔ<sup>349</sup>. «Η πιο ουσιαστική λειτουργία της ποινικής δίωξης είναι ότι ουσιαστικά αποκαθιστά την εμπιστοσύνη προς το Δίκαιο,.....εάν τα εγκλήματα μένουν ατιμώρητα η εμπιστοσύνη στην 'εγκυρότητα' των αξιών της κοινωνίας υποβαθμίζεται και υπονομεύεται»<sup>350</sup>.

Η αποκεντρωμένη καταστολή των διεθνών εγκλημάτων, που επισείουν ατομική ποινική ευθύνη, μέσω της αναγνώρισης δυνατότητας άσκησης εθνικής ποινικής ή και οικουμενικής δικαιοδοσίας έδωσε τη δυνατότητα στους αρχιτέκτονες του καθεστώτος του διεθνούς ποινικού δικαίου να χρησιμοποιήσουν προϋπάρχοντες θεσμούς και μηχανισμούς για να πετύχουν έστω και εν μέρει το στόχο τους, όταν η δημιουργία αρμοδίων διεθνών

---

<sup>348</sup> Σύμφωνα με την M. E. O'Connell, η ίδρυση των δύο ad hoc διεθνών ποινικών δικαστηρίων ήρθε σαν απάντηση στην αυξανόμενη κοινωνική πίεση που δέχονταν οι κυβερνήσεις. Οι ΗΠΑ ωστόσο είχαν και έναν παραπάνω λόγο να υποστηρίξουν θερμά την υπόθεση του ΔΠΔΓ καθώς δεν ήθελαν να στείλουν στρατεύματα στη Γιουγκοσλαβία και έπρεπε με κάποιο τρόπο να δείξουν στη διεθνή κοινή γνώμη ότι δεν αδιαφορούν για τις αγριότητες που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή. Ισχυρίζεται επίσης ότι το ΔΠΔΓ φάνηκε σαν μία καλή λύση για την ουδετεροποίηση των ατόμων που θα μπορούσαν να υπονομεύσουν τη Συμφωνία του Dayton: **O'Connell, op.cit., σελ. 344.**

<sup>349</sup> Cassese, op.cit., σελ. 2-3.

<sup>350</sup> Ibid., σελ. 5.

οργάνων και θεσμών κρινόταν με βάση τις πολιτικές συνθήκες της εποχής αδύνατη<sup>351</sup>.

Η αποκεντρωμένη διεθνής καταστολή<sup>352</sup> παρουσιάζει όμως και τα κλασικά προβλήματα συλλογικής δράσης. Λίγες χώρες επηρεάζονται άμεσα από διεθνή εγκλήματα που συντελούνται στο εξωτερικό<sup>353</sup> έτσι λίγες χώρες έχουν αντίστοιχα και τα κίνητρα για να διώξουν τους δράστες αυτών των εγκλημάτων ακόμη και αν μπορούν σε αρκετές περιπτώσεις να εδραιώσουν ποινική δικαιοδοσία ακόμη και μέσω της αρχής της οικουμενικής δικαιοδοσίας.

Υπάρχουν διάφορα είδη θεσμών που θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν αυτό το πρόβλημα που δημιουργείται από τη διαφορά ανάμεσα στα εθνικά κίνητρα και τα κίνητρα της κοινωνίας, η δημιουργία και η λειτουργία τους ωστόσο σχετίζεται άμεσα με την αποδοχή των κρατών και τις συνθήκες που επικρατούν στο διεθνές περιβάλλον<sup>354</sup>. Ένας άρτιος νομικά διεθνής, νομικός θεσμός, που αδιαμφισβήτητα οι νομικοί διεθνολόγοι έχουν την ικανότητα να κατασκευάσουν και χωρίς την συνδρομή των Διεθνών Σχέσεων, θα μπορούσε θεωρητικά να λύσει το πρόβλημα προβλέποντας τις κατάλληλες διαδικασίες και ρυθμίσεις. Πρακτικά όμως, η λειτουργικότητα και η αποτελεσματικότητα όμως ενός διεθνή νομικού θεσμού σχετίζεται με τις διεθνείς πολιτικές συνθήκες και την προθυμία των κρατών να τον στηρίξουν. Κατά συνέπεια για να μπορέσει ένας διεθνής νομικός θεσμός να λειτουργήσει αποτελεσματικά θα πρέπει στη διαδικασία σχεδιασμού να συνεκτιμηθούν, εκτός από τις τυπικές και διαδικαστικές παραμέτρους, που παίζουν και αυτές καθοριστικό ρόλο, οι πολιτικές πραγματικότητες (σε αυτό το σημείο οι θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων που δίνουν η κάθε μία διαφορετική εικόνα, ανάλογα με τις αρχικές

<sup>351</sup> Abbott, *op.cit.*, 1999, σελ. 374.

<sup>352</sup> Η διεθνής καταστολή με την έννοια της κινητοποίησης των εθνικών μηχανισμών ποινικής καταστολής διεθνών εγκλημάτων που θεμελιώνεται νομικά σε διεθνείς συμβατικές ρυθμίσεις ή στην οικουμενική δικαιοδοσία.

<sup>353</sup> Τα κράτη έχουν άμεσο συμφέρον σε ένα διεθνές έγκλημα όταν υπήκοοι του βρίσκονται ανάμεσα στα θύματα (όπως ήταν για την Ισπανία οι ισπανοί υπήκοοι στην Χιλή του Pinochet) ή όταν πρέπει να υποδεχθούν πρόσφυγες εξαιτίας αυταρχικού καθεστώτος ή ενόπλων συγκρούσεων.

<sup>354</sup> Ο Antonio Cassese διαπιστώνει ότι το κύριο πρόβλημα στην προσπάθεια εφαρμογής του ΔΑΔ μέσω της ατομικής ποινική ευθύνης, είναι η εξάρτηση της μεθόδου αυτής από την θέληση των κρατών: **Cassese, *op.cit.*, σελ. 4**. Όπως έχουμε πολύ δει για τη δημιουργία και τη λειτουργία των: ΔΠΔ, ΔΠΔΡ και ΔΠΔΓ χρειάστηκε ευρύτατη διακρατική συναίνεση, που στη συνέχεια μετουσιώθηκε σε πρακτικό αποτέλεσμα.

μεθοδολογικές υποθέσεις της, θα ήταν πολύ χρήσιμες) για να μην καταστεί αυτός ο θεσμός ανούσιος στην πράξη, ακόμη και αν μπορέσει τυπικά να ιδρυθεί<sup>355</sup>. Εάν ο στόχος είναι η κατασκευή αποκλειστικά και μόνο ιδανικών, από νομικής πλευράς, διεθνών θεσμών που θα προασπίζονται και θα διασφαλίζουν τα συμφέροντα της κοινωνίας, θα πρέπει να κινηθούμε πρώτα προς την αντιμετώπιση των πολιτικών προβλημάτων και συνθηκών, που πλήττουν τις κοινωνίες και παραπλεύρως εμποδίζουν και τη λειτουργία των θεσμών και στη συνέχεια προς την κατασκευή των νομικών θεσμών, που θα επικουρήσουν την παραπάνω προσπάθεια. Εναλλακτικά μπορούμε να κινηθούμε προς ενδιάμεσες, «συμβιβαστικές» -αναφορικά με την νομική τους επάρκεια και αρτιότητα- ρυθμίσεις οι οποίες «συλλαμβάνοντας» τις πολιτικές πραγματικότητες θα παράγουν τον «βέλτιστο» θεσμό, μέσα στα πλαίσια του «πολιτικά εφικτού». Μήπως όμως θυσιάζοντας το «ιδανικό μέσο» αποδυναμώνουμε και το στόχο?

Ένας τύπος προτεινόμενου θεσμού, που και πάλι προϋποθέτει ευρύτατη διακρατική συναίνεση, είναι και αυτός που αφορά μία διεθνή διαδικασία ελέγχου της εφαρμογής των διεθνών συμβατικών ρυθμίσεων στην οποία θα έχουν δικαίωμα προσφυγής και τα άτομα έτσι ώστε να μπορούν τόσο ιδιώτες όσο και ΜΚΟ να επικαλούνται απευθείας διεθνείς κανόνες που εδραιώνουν ατομική ποινική ευθύνη σε ένοπλες συγκρούσεις<sup>356</sup>.

Για την αποτελεσματική υπεράσπιση των διεθνών κανόνων, τα διεθνή δικαστήρια αλλά και όλοι οι υπόλοιποι σχετικοί με το *‘καθεστώς των αγριοτήτων’* διεθνείς θεσμοί θα πρέπει να δομούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να

---

<sup>355</sup> Χαρακτηριστικό παράδειγμα μη λειτουργικού, τουλάχιστον μέχρι σήμερα, διεθνούς δικαιοδοτικού θεσμού θεωρείται το Αφρικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών, που παρά το γεγονός ότι κρίνεται από αρκετούς νομικούς διεθνολόγους ως ένα άρτιο θεσμικά (προβλέψεις, όργανα, λειτουργίες, διαδικασίες κτλ), διεθνές δικαστήριο, η πιθανότητα λειτουργίας του αμφισβητείται πλέον έντονα, καθώς οι εμπλεκόμενες χώρες κράτη μέλη της Αφρικανικής Ένωσης φαίνεται ότι δεν διαθέτουν ακόμη την πολιτική βούληση να μετατρέψουν τις δεσμεύσεις που ανέλαβαν σε πράξη (19 χώρες έχουν επικυρώσει, από τις 43 που υπέγραψαν το Πρωτόκολλο που προβλέπει τη δημιουργία του).

<sup>356</sup> Αυτή η πρόταση αφορά κυρίως διεθνείς διαδικασίες παρόμοιες με αυτές που ισχύουν στα πλαίσια της ΕΣΔΑ όπου και τα άτομα έχουν πλέον δυνατότητα άμεσης προσφυγής στο ΕΔΔΑ για παραβιάσεις δικαιωμάτων που εγγυάται η Σύμβαση. Και σε αυτή την περίπτωση όμως η συναίνεση των κρατών αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση. Πρέπει ωστόσο να σημειώσουμε εδώ ότι στο ΔΠΔ, έχουν τη δυνατότητα άτομα αλλά και ΜΚΟ να δώσουν όσες πληροφορίες διαθέτουν στον Εισαγγελέα ο οποίος θα ξεκινήσει έρευνα *proprio motu* για να αποφασίσει τη δίωξη ή μη των υπευθύνων. Υπάρχει επίσης, σύμφωνα και με τον Κανόνα 103 του ΔΠΔ, η δυνατότητα για *amicus curiae* κράτους, οργανισμού ή ατόμου σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας εφόσον το δικαστήριο το κρίνει σκόπιμο.

διασφαλίζεται όχι μόνο η αμεροληψία και η βαθιά γνώση του αντικειμένου των λειτουργιών του, αλλά και η απόλυτη ανεξαρτησία του κάθε οργάνου. Η ανεξαρτησία στηρίζεται κυρίως στις προβλέψεις για παροχή επαρκών πόρων ώστε να εξασφαλίζεται η δυνατότητα διεξαγωγής όλων των απαραίτητων ερευνών (fact-finding κ.α.) αλλά και η χωρίς δεσμεύσεις περάτωση άλλων δικαστικών και διοικητικών λειτουργιών<sup>357</sup>.

Οι παραπάνω προτάσεις πρέπει ωστόσο να κριθούν σε αντιδιαστολή και με το 'κόστος κυριαρχίας', το συμβολικό και πρακτικό κόστος της μείωσης της εθνικής αυτονομίας<sup>358</sup>. Οι ανεξάρτητοι διεθνείς θεσμοί συμβάλλουν σημαντικά στη αύξηση του κόστους κυριαρχίας για τα κράτη ιδιαίτερα γιατί οι ενέργειες και οι δραστηριότητες των θεσμών αυτών μπορεί να εξελιχθούν σταδιακά και μέσα από την αυτόνομη λειτουργία τους, ακόμη και απρόβλεπτα. Σύμφωνα με τον K. Abbott, χαρακτηριστικό παράδειγμα εξισορρόπησης του κόστους και των ωφελειών των κρατών από τη διεθνή συνεργασία αποτελεί το καταστατικό του ΔΠΔ το οποίο δίνει προτεραιότητα στις εθνικές διώξεις<sup>359</sup> ενώ σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ίδιου περιορίζει την ανεξαρτησία του δικαστηρίου παρέχοντας στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ μέσω του Άρθρου 16<sup>360</sup> την δυνατότητα να καθυστερήσει τις διαδικασίες<sup>361</sup>.

---

<sup>357</sup> Για παράδειγμα η φυλάκιση των καταδικασθέντων αποτελεί ένα ζήτημα τέτοιου είδους. Την περίοδο που γράφτηκε το συγκεκριμένο άρθρο (1999) σύμφωνα με τον συγγραφέα καμία χώρα δεν είχε προσφερθεί να δεχθεί στις φυλακές της τους κατάδικους του ΔΠΔΡ ενώ μόνο οκτώ είχαν προσφερθεί αντίστοιχα για το ΔΠΔΓ: **Abbott, 1999, op.cit, σελ. 375.**

<sup>358</sup> Κάποιοι αναλυτές αντιλαμβάνονται σαν 'κόστος' τις συνέπειες που μπορεί να έχουν οι αποφάσεις και οι ενέργειες αυτών των οργάνων σε βάρος της έννοιας της εθνικής κυριαρχίας. Οι χώρες λοιπόν συγκρίνουν συνήθως αυτό το κόστος αλλά και οποιοδήποτε άλλο, με τα πλεονεκτήματα που τους προσφέρει η διεθνής συνεργασία πριν αποφασίσουν τις κινήσεις τους. Το κόστος κυριαρχίας ποικίλει ανάλογα τη φύση του ζητήματος αλλά και το διεθνές πολιτικό πλαίσιο. Υπάρχουν μάλιστα και κάποιοι θεωρητικοί του διεθνούς δικαίου που προτείνουν, με στόχο βέβαια την αποτελεσματικότητα των διεθνών θεσμών, μία συγκριτική θεώρηση κάθε προτεινόμενου θεσμού καθώς και την διεξαγωγή, σύμφωνα με τα μοντέλα των οικονομικών, μίας ανάλυσης κόστους και πλεονεκτημάτων (cost & benefit analysis) που θα καταστήσει σαφέστερη την πιθανότητα επιτυχίας ή μη οποιουδήποτε εγχειρήματος: **Dunoff & Trachtman, op.cit, σελ. 397-398.**

<sup>359</sup> Άρθρο 17 του Καταστατικού του ΔΠΔ, πιο συγκεκριμένα: **Issues of Admissibility:**

«1. Having regard to paragraph 10 of the Preamble and article 1, the Court shall determine that a case is inadmissible where: (a) The case is being investigated or prosecuted by a State which has jurisdiction over it, unless the State is unwilling or unable genuinely to carry out the investigation or prosecution; (b) The case has been investigated by a State which has jurisdiction over it and the State has decided not to prosecute the person concerned, unless the decision resulted from the unwillingness or inability of the State genuinely to prosecute;»

<sup>360</sup> Άρθρο 16 του Καταστατικού του ΔΠΔ: **Deferral of investigation or prosecution:**

«No investigation or prosecution may be commenced or proceeded with under this Statute for a period of 12 months after the Security Council, in a resolution adopted under Chapter VII of the Charter of the

3) Οι υποστηρικτές της *Φιλελεύθερης Θεωρίας* θα επισήμαιναν τον εξέχοντα ρόλο των νομικών στη δημιουργία του συστήματος της διεθνούς ποινικής ευθύνης. Για τους νομικούς φαίνεται φυσικό τόσο το να χαρακτηρίζουν πράξεις όπως τα βασανιστήρια και την γενοκτονία ως εγκλήματα, όσο και το να τα αντιμετωπίζουν μέσω δικαστηρίων και άλλων νομικών διαδικασιών. Με αυτή την έννοια οι νομικοί μπορούν να λειτουργήσουν σαν μία διεθνική επιστημονική κοινότητα (*epistemic communities*)<sup>362</sup> που συλλαμβάνει τα διεθνή προβλήματα και τις λύσεις τους με νομικούς όρους, τέτοιους όμως που να επιτρέπουν σχετική δράση από πολιτικούς θεσμούς και κυβερνήσεις<sup>363</sup>.

Δεν πρέπει επίσης να παραβλέπεται το γεγονός ότι, οι νομικές προσεγγίσεις των διεθνών προβλημάτων συχνά εξυπηρετούν και πολιτικούς σκοπούς<sup>364</sup>. Ο χαρακτηρισμός μίας πράξης ως εγκληματικής και η συνακόλουθη παραπομπή του υπευθύνου, για την τέλεση της, στη δικαιοσύνη βοηθάει στο να συνδεθούν κάποιες αναδυόμενες πρακτικές με εδραιωμένες νομικές αξίες –όπως η ποινική δίωξη-, με αποτέλεσμα να αυξάνεται και η «νομιμοποίηση» των πρακτικών αυτών στο διεθνές πεδίο. Εάν πάρουμε ως παράδειγμα την περίπτωση της τρομοκρατίας, που καθιερώνεται και συμβατικά ως διεθνές έγκλημα, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι οι υπεύθυνοι για την «κήρυξη» του «πόλεμου εναντίον της τρομοκρατίας» -που διεξάγεται σήμερα υπό την ηγεσία των ΗΠΑ- συμπεριλαμβάνοντας στους βασικούς στόχους του εγχειρήματος, την παραπομπή των υπευθύνων για τη διάπραξη αγριστήτων στη δικαιοσύνη, προσπαθούν να «νομιμοποιήσουν» τον πόλεμο αυτό στη συνείδηση του κόσμου, κάνοντας διαρκώς λόγο για την ανάγκη να αποδοθεί δικαιοσύνη. Οι νομικές

---

United Nations, has requested the Court to that effect; that request may be renewed by the Council under the same conditions»

<sup>361</sup> Abbott, 1999, *op.cit*, σελ. 375

<sup>362</sup> Οι «επιστημονικές κοινότητες» είναι διεθνή δίκτυα ή κοινότητες (*knowledge based*) που συγκροτούνται από ιδιώτες, ιδιωτικούς οργανισμούς, όργανα εθνικών κυβερνήσεων και διεθνών οργανισμών που τους ενώνει κοινή γνώση, επιστημονική ή τεχνολογική για ένα συγκεκριμένο ζήτημα ή πρόβλημα: **Abbott, 1999, *op.cit*, σελ. 375**. Για περισσότερα σχετικά με τις «επιστημονικές κοινότητες» παραπέμπουμε στο έργο του **Peter Haas: “Saving the Mediterranean: The Politics of International Environmental Cooperation”, Columbia University Press, New York, 1990, *passim***.

<sup>363</sup> Abbott, 1999, *op.cit*, σελ. 375.

<sup>364</sup> *Ibid.*, σελ. 375.

προσεγγίσεις μπορούν επίσης να παρέχουν στους πολιτικούς 'ουδέτερη' κάλυψη για δράσεις τους όχι ιδιαίτερα αρεστές στο λαό<sup>365</sup>. Η ποινικοποίηση δράσεων στο διεθνές πεδίο βοηθά επίσης και την διείσδυση των διεθνών κανόνων και αρχών στις εθνικές έννομες τάξεις καθώς οι έννοιες του ποινικού δικαίου βρίσκονται πιο κοντά στη 'συνείδηση' των εθνικών δικαστών από ότι άλλες έννοιες του διεθνούς δικαίου<sup>366</sup>.

4) Οι *Κουστρουκτιβιστές* ίσως και να προχωρούσαν περαιτέρω δίνοντας έμφαση στην ιδιαίτερη και φορτισμένη με αξίες, φύση του ποινικού δικαίου. Η ποινικοποίηση αντικατοπτρίζει τη δημόσια αποστροφή προς μία ενέργεια. Οι διεθνείς νομικοί θεσμοί που δίνουν σάρκα και οστά στην ποινικοποίηση πράξεων στο διεθνές πεδίο, μπορούν να λειτουργήσουν ως καθοδηγητικές αξίες επηρεάζοντας τον τρόπο με τον οποίο τόσο οι κυβερνήσεις όσο και οι απλοί πολίτες αντιλαμβάνονται συγκεκριμένες δράσεις και συμπεριφορές. Για παράδειγμα η καταδίκη του πρώην κυβερνήτη<sup>367</sup> της Taba, Jean-Paul Akayesu<sup>368</sup> από το ΔΠΔΡ ως ενόχου για διάπραξη γενοκτονίας και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας καθώς και η δήλωση ενοχής από τον πρώην Πρωθυπουργό Jean Kambanda<sup>369</sup> αποτελούν γεγονότα που η σημασία τους διαπερνά την κοινωνία, ενώ τα συμπεράσματα που προκύπτουν έχουν την ικανότητα να αναδιαμορφώσουν την εικόνα που έχουν τα άτομα τόσο

<sup>365</sup> Μία κυβέρνηση μπορεί να δικαιολογήσει την έκδοση ενός προσώπου σε κάποια άλλη χώρα ή κυρίως την παράδοση του σε αρμόδιο διεθνές δικαστήριο για να δικαστεί, παρά την αντίθετη γνώμη της κοινωνίας, επικαλούμενη συμβατική υποχρέωση που πηγάζει για παράδειγμα από την συμμετοχή της σε μία διμερή ή πολυμερή διεθνή συνθήκη.

<sup>366</sup> *Ibid.*, σελ. 375.

<sup>367</sup> Ο όρος που χρησιμοποιείται από το ΔΠΔΡ είναι *bourgmestre of the commune*

<sup>368</sup> Ο Jean Paul Akayesu *bourgmestre* της Taba από τον Απρίλιο του 1993 έως τον Ιούνιο του 1994 διώχθηκε από το ΔΠΔΡ για Γενοκτονία, Εγκλήματα κατά της Ανθρωπότητας και Παραβιάσεις του Κοινού Άρθρου 3 των Συμβάσεων της Γενεύης, του αποδόθηκαν συνολικά 15 κατηγορίες. Σύμφωνα με την Απόφαση του Δικαστηρίου στις 2 Σεπτεμβρίου 1998, βρέθηκε ένοχος στις 9 από τις 15 κατηγορίες που αφορούσαν Γενοκτονία και Εγκλήματα κατά της Ανθρωπότητας και απαλλάχθηκε από κατηγορίες για Παραβιάσεις του Κοινού Άρθρου 3 των Συμβάσεων της Γενεύης. Την 1<sup>η</sup> Ιουνίου του 2001 το Δικαστήριο απέρριψε την αίτηση εφέσεως του Akayesu και η υπόθεση έκλεισε: <http://www.ictor.org/ENGLISH/cases/ Akayesu /index.htm>

<sup>369</sup> Ο Jean Kambanda διέτλεσε Πρωθυπουργός της Δημοκρατίας της Ρουάντα από τις 8 Απριλίου 1994 έως τις 17 Ιουλίου 1994, οπότε και έφυγε από τη χώρα. Κατηγορήθηκε και δικάστηκε από το ΔΠΔΡ για Γενοκτονία, συνομωσία με σκοπό τη διάπραξη Γενοκτονίας, άμεση και δημόσια υποκίνηση Γενοκτονίας, συνενοχή σε Γενοκτονία καθώς και για Εγκλήματα κατά της Ανθρωπότητας: φόνο και εξολόθρευση (Σύμφωνα με τα άρθρα 2 & 3 του Καταστατικού του ΔΠΔΡ). Ο Jean Kambanda δήλωσε ένοχος ενώπιον του Δικαστηρίου σε όλες τις κατηγορίες που του απαγγέθηκαν από τον Εισαγγελέα. Την 1<sup>η</sup> Μαΐου του 1998 το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση του σύμφωνα με την οποία ο κατηγορούμενος βρέθηκε ένοχος σε όλες τις κατηγορίες και καταδικάστηκε στις 4 Σεπτεμβρίου 1998 σε ισόβια κάθειρξη. Η έφεση που άσκησε Jean Kambanda επί της αποφάσεως απορρίφθηκε στις 19 Οκτωβρίου 2000 και η υπόθεση έκλεισε: <http://www.ictor.org/ENGLISH/cases/Kambanda/index.htm>

για την ουσία της διακυβέρνησης, τις υποχρεώσεις του κράτους και των πολιτών, όσο και για την έννοια του κράτους και την ιδιότητα του πολίτη. Κοινωνικοί και ψυχολογικοί παράγοντες αυτού του είδους μπορούν να επηρεάσουν θετικά τις σκέψεις των αρμοδίων αναφορικά με την χρησιμότητα συλλογικών και ενδεχομένως νομικών τρόπων αντιμετώπισης κάποιων προβλημάτων, καθώς όμως η επίδραση τέτοιων γεγονότων στη διεθνή συνείδηση δεν είναι το ίδιο βαθιά και ουσιαστική για όλα τα μέρη του πλανήτη χρειάζεται επιπρόσθετη μελέτη και «μεθόδευση» αυτών των διαδικασιών ‘κανονιστικής’ αλλαγής, έτσι ώστε να καταφέρουν να επηρεάσουν καθοριστικά τις εξελίξεις<sup>370</sup>.

### **I. (Ε). Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ**

Σύμφωνα και με τον Κ. Abbott, οι νομικοί παραδοσιακά αντιλαμβάνονται τα δικαστήρια και άλλους νομικούς θεσμούς, ακόμη και αυτούς που αφορούν τομείς «φορτισμένους πολιτικά», όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, ως μη πολιτικούς -με την έννοια ότι δεν επηρεάζονται από την πολιτική- ενώ παράλληλα θεωρούν ότι οι νομικοί θεσμοί, με τη λειτουργία και τις αποφάσεις τους, επηρεάζουν την πολιτική. Επισημαίνει επίσης ότι με κάποιες διαφοροποιήσεις τόσο οι θετικιστές νομικοί όσο και υποστηρικτές της Σχολής της Νομικής Διαδικασίας συχνά οικοδομούν το συλλογισμό τους με βάση αυτή την υπόθεση<sup>371</sup>.

Κάποιοι ακαδημαϊκοί επισημαίνουν ότι οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων μελετώντας την περιφερειακή ολοκλήρωση που λάμβανε χώρα στην Ευρώπη τις δεκαετίες του '50 και του '60, δεν έδωσαν ιδιαίτερη σημασία στον ρόλο που μπορεί να διαδραμάτιζαν στην πορεία προς αυτή την ολοκλήρωση, οι νέοι υπερεθνικοί νομικοί θεσμοί που δημιουργήθηκαν<sup>372</sup>. Συνεπώς οι Διεθνείς Σχέσεις δεν έδωσαν τη δέουσα προσοχή στο ρόλο που μπορεί να

<sup>370</sup> Abbott, *op.cit.*, 1999, σελ. 373-376.

<sup>371</sup> *Ibid.*, σελ. 377.

<sup>372</sup> Burley, A-M & Mattli, W., "Europe Before the Court: A Political Theory of Legal Integration", 47 *International Organization* (1993), σελ. 42.

διαδραμάτισαν οι νομικοί θεσμοί στην εξέλιξη του ευρωπαϊκού καθεστώτος, αλλά και άλλων καθεστώτων αντίστοιχα.

Ένα κομμάτι της πιο πρόσφατης Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων αντιλαμβάνεται τους διεθνείς νομικούς θεσμούς σαν 'πολιτικούς' δρώντες με έντονη παρουσία<sup>373</sup>. Κάποιοι συγγραφείς μάλιστα πιστεύουν ότι η οξύνοια, η προνοητικότητα και η επιμονή αποτελούν μερικά από τα πιο σπουδαία χαρακτηριστικά των νομικών δρώντων<sup>374</sup>, που λειτουργούν σε αρκετές περιπτώσεις καταλυτικά τόσο την εξέλιξη του ίδιου του δικαίου, όσο και της πολιτικής μέσω του δικαίου<sup>375</sup>.

Οι A-M. Burley (Slaughter) και W. Mattli με αφορμή το ΔΕΚ και την συμβολή του στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης αναπτύσσουν μία *νέο-λειτουργική* (neo-functionalist) θεώρηση της νομικής του εξέλιξης. Επικεντρώνουν μάλιστα το ενδιαφέρον τους στις δράσεις ατόμων που αναμειγνύονται ποικιλοτρόπως σε διεθνείς νομικές διαδικασίες και που έχουν με τη σειρά τους συγκεκριμένες ταυτότητες, κίνητρα και σκοπούς, όπως: δικαστές, δικηγόροι, ακαδημαϊκοί της νομικής επιστήμης, διάδικοι και άλλοι εμπλεκόμενοι στα διεθνή δικαστήρια. Οι συγγραφείς θέτουν σαν αφετηρία του συλλογισμού τους την ατομική δράση γιατί πιστεύουν ότι η νομική ολοκλήρωση δεν πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως ένα *fait accompli*, καθώς δεν επήλθε αυτόματα μέσω της «δύναμης του δικαίου» -όπως συχνά ισχυρίζονται κάποιοι νομικοί- αλλά μέσω της αλληλεπίδρασης των παραπάνω δρώντων σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο και μέσα από συγκεκριμένες διαδικασίες. Κατά

<sup>373</sup> Abbott, *op.cit.*, 1999, σελ. 377.

<sup>374</sup> Σύμφωνα με τους Helfer και Slaughter με κάποιο τρόπο τον οποίο και διερευνούν, και μέσω του συνδυασμού οξύνοιας, προβλεπτικότητας και επιμονής, τόσο το ΔΕΚ όσο και το ΕΔΔΑ, μέσω των λειτουργιών τους κατάφεραν να αναπτύξουν επιτυχημένες στρατηγικές για να καταστήσουν τις αποφάσεις τους αποτελεσματικές, έτσι ώστε η συμμόρφωση με αυτές να προσομοιάζει κάποιες φορές με αυτή των εθνικών αποφάσεων: **Helfer & Slaughter, *op.cit*, σελ. 276.**

<sup>375</sup> Με περιπτώσεις μελέτης το ΕΔΔΑ και το ΔΕΚ (δύο διεθνή δικαστικά όργανα που έχουν δημιουργηθεί μέσω Διεθνών Συνθηκών και παρουσιάζουν μεγάλη επιτυχία στη λειτουργία τους), οι Helfer και Slaughter επιχειρούν την καταγραφή μίας λίστα παραγόντων που έχουν συμβάλει στην αποτελεσματική λειτουργία αυτών των διεθνών οργάνων (σαν επιτυχημένη διεθνή λειτουργία αυτών των οργάνων ορίζουν την ικανότητα του διεθνούς δικαστηρίου να πείθει για την συμμόρφωση προς τις αποφάσεις του ή και να την επιβάλει) με στόχο να χρησιμοποιηθεί σαν εργαλείο για την 'μέτρηση' της αποτελεσματικότητας άλλων διεθνών δικαστικών οργάνων και για την καθοδήγηση στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας. Τη λίστα αυτή την εφαρμόζουν στη συνέχεια στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ (ICCPR) ένα διεθνές όργανο με λιγότερη επιτυχία συμπεριλαμβανομένου και του ποσοστού συμμόρφωσης με τις αποφάσεις της έστω και αν δεν είναι δεσμευτικές (υποστηρίζουν γενικότερα ότι η Επιτροπή έχει δικαστική μέθοδο λειτουργίας και συμπεριφέρεται ολοένα και περισσότερο σαν δικαστήριο): **Helfer, & Slaughter, *op.cit*, σελ. 273-287 & 298.**

συνέπεια για να επιτευχθεί μία εμπεριστατωμένη θεώρηση της επίδρασης της νομικής παραμέτρου σε οποιοδήποτε καθεστώς -για τους συγγραφείς στο καθεστώς της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης-, η ανάλυση της νομικής ολοκλήρωσης, πρέπει πάντα να προηγείται της ανάλυσης για την αλληλεπίδραση ανάμεσα στη νομική και την πολιτική διαδικασία<sup>376</sup>.

Η δράση των ατόμων που απαρτίζουν την 'ζωντανή' δομή ενός διεθνούς δικαστηρίου θεωρείται καταλυτικής σημασίας για τις εξελίξεις, γιατί μέσω της θέσης τους μπορούν τα άτομα αυτά να επιτύχουν συγκεκριμένους στόχους που μπορεί να αφορούν από ιδεαλιστικές αξίες μέχρι ιδιοτελείς σκοπούς. Τόσο οι κώδικες επαγγελματικής δεοντολογίας όσο και οι κανόνες των ιδίων των θεσμών, στους οποίους αυτά τα άτομα συμμετέχουν -κυρίως οι δικαστές-, λειτουργούν αποτρεπτικά για την χρήση αθέμιτων μέσων αλλά και την εξυπηρέτηση προσωπικών φιλοδοξιών κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους. Το ίδιο το δίκαιο δίνει στους δικαστές πιο ευέλικτα και έξυπνα εργαλεία για να πορευθούν. Οι δικαστές μπορούν για παράδειγμα να χρησιμοποιήσουν τους ισχύοντες κανόνες για να εκδώσουν αποφάσεις και γνωμοδοτήσεις οι οποίες παροτρύνουν τους εθνικούς δικαστές να αντιληφθούν την εξέλιξη του διεθνούς δικαίου ως έναν κοινό τους στόχο. Μπορούν επίσης οι διεθνείς κανόνες να ερμηνευθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να οδηγείται η εξέλιξη του δικαίου και της συνακόλουθης θεωρίας προς επιθυμητές κατευθύνσεις. Με το πέρασμα το χρόνου τέτοιου είδους δράσεις μπορούν, όπως δείχνει χαρακτηριστικά και η ολοένα αυξανόμενη Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, να επηρεάσουν τόσο την πολιτική όσο και το ίδιο το δίκαιο. Οι πολιτικοί δρώντες συνήθως συναινούν σε αυτές τις διαδικασίες και δεν αντιδρούν για όσο καιρό οι δικαστές παραμένουν εντός του φαινομενικά ουδέτερου και μη πολιτικού τομέα του δικαίου<sup>377</sup>.

Σύμφωνα με τον παραπάνω συλλογισμό οι δρώντες των διεθνών ποινικών δικαστηρίων μπορούν να ακολουθήσουν παρόμοιες 'στρατηγικές', με τις οποίες τελικά όχι μόνο αναπτύσσεται το δίκαιο αλλά επηρεάζονται και

<sup>376</sup> Burley & Mattli, *op.cit.*, σελ. 52-53.

<sup>377</sup> Abbott, *op.cit.*, 1999, σελ. 378.

οι πολιτικές εξελίξεις. Πολύτιμο στήριγμα και των δικαστών των διεθνών ποινικών δικαστηρίων στη διαδικασία αυτή φαίνεται να είναι και το εθιμικό διεθνές δίκαιο. Για παράδειγμα η Απόφαση του Τμήματος Εφέσεων του ΔΠΔΓ (2 Οκτωβρίου του 1995)<sup>378</sup> για την δικαιοδοσία του Δικαστηρίου στην υπόθεση Tadic<sup>379</sup> εδραιώνει, στην παράγραφο 134<sup>380</sup>, τον καταλογισμό ατομικής ποινικής ευθύνης για παραβιάσεις του Κοινού Άρθρου 3 των Συμβάσεων της Γενεύης<sup>381</sup> στη διάρκεια εσωτερικών ενόπλων συγκρούσεων στηριζόμενη σε εθιμικό διεθνές δίκαιο<sup>382</sup> -παραθέτοντας μία σειρά 'αποδεικτικών' των ισχυρισμών της στοιχείων στις παραγράφους 128-133 της Απόφασης-. Με αυτό τον τρόπο το δικαστήριο όχι μόνο επεκτείνει τη δικαιοδοσία του αλλά δημιουργεί και ένα χρήσιμο προηγούμενο για τα υπόλοιπα διεθνή ποινικά δικαστήρια. Με το σύνολο των λειτουργιών και του έργου τους τα διεθνή ποινικά δικαστήρια και ειδικότερα μέσα από τις αναφορές τους στις αποφάσεις άλλων συναφών διεθνών δικαστικών οργάνων και θεσμών ενισχύουν την εξουσία ολόκληρου του καθεστώτος που προσπαθεί να προστατεύσει την ανθρωπότητα από τις αγριότητες.

Οι διεθνείς δικαστές και εισαγγελείς μπορούν να προωθήσουν στενή συνεργασία με: εθνικούς δικαστές και εισαγγελείς, διεθνείς οργανισμούς, ΜΚΟ κ.α<sup>383</sup>. Έμπειροι δικηγόροι και οι ακαδημαϊκοί νομικοί διαδραματίζουν

<sup>378</sup> Prosecutor v. Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Case IT-94-1-AR 72, 2 Oct. 1995 (Απόφαση Εφετείου για την Υπόθεση Tadic Προδικασία).

<sup>379</sup> Στις παραγράφους 128-136 της Απόφασης αυτής το Δικαστήριο συζητά διεξοδικά την ατομική ποινική ευθύνη σε εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις.

<sup>380</sup> Prosecutor v. Tadic: Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction 2 Oct. 1995: §134. "All of these factors confirm that customary international law imposes criminal liability for serious violations of common Article 3, as supplemented by other general principles and rules on the protection of victims of internal armed conflict, and for breaching certain fundamental principles and rules regarding means and methods of combat in civil strife"

<sup>381</sup> Οι ίδιοι οι δικαστές αναφέρουν στην παράγραφο 128 της Απόφασης ότι το Κοινό Άρθρο 3 των Συμβάσεων της Γενεύης δεν περιέχει συγκεκριμένη ρύθμιση από την οποία να τεκμαίρεται ατομική ποινική ευθύνη σε περίπτωση παραβίασης των προβλέψεων του. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε αντίθεση με το καταστατικό του ΔΠΔΓ όπου δεν προβλέπεται σαφώς η δικαιοδοσία του για παραβιάσεις του Κοινού Άρθρου 3, το καταστατικό του ΔΠΔΡ στο άρθρο 4 προβλέπει δικαιοδοσία του Δικαστηρίου για παραβιάσεις τόσο του Κοινού Άρθρου 3 όσο και του 2<sup>ου</sup> Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου.

<sup>382</sup> Οι Δικαστές επικαλούνται το εθιμικό διεθνές δίκαιο καθώς υπήρχε ευρύτερη συναίνεση αναφορικά με το γεγονός ότι το συμβατικό δίκαιο που ισχύει για τις μη-διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις [Κοινό Άρθρο 3 των τεσσάρων Συμβάσεων της Γενεύης (1949) & 2<sup>ο</sup> Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο (1977)] δεν περιέχει συγκεκριμένες και ρητά διατυπωμένες προβλέψεις για την καταστολή των παραβιάσεων των κανόνων του. Το Κοινό Άρθρο 3 δεν αναφέρει τίποτα συγκεκριμένο για αυτό το θέμα και το 2<sup>ο</sup> Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο δεν περιέχει κανένα μηχανισμό καταστολής παρόμοιο με εκείνον που ισχύει για τις σοβαρές παραβιάσεις, όπως τον εδραιώνουν οι 4 Συμβάσεις της Γενεύης.

<sup>383</sup> Μέσω άρθρων, προσωπικών επαφών αλλά και των επίσημων αποφάσεων τους δικαστές του ΔΠΔΡ και του ΔΠΔΓ, μεταξύ των οποίων και οι Δικαστές Goldstone & Arbour, έχουν δουλέψει αλόγιστα για

από την πλευρά τους σημαντικό ρόλο καθώς προτείνουν τη δημιουργία συγκεκριμένων κανόνων και θεσμών, βοηθούν στη σύνταξη των απαραίτητων διεθνών συμφωνιών, υπηρετούν στους ίδιους θεσμούς που βοήθησαν ώστε να δημιουργηθούν και τελικά γράφουν για όλα τα παραπάνω κρίνοντας τα αποτελέσματα.

Οι *Ρεαλιστές* των Διεθνών Σχέσεων βέβαια είναι εξαιρετικά επιφυλακτικοί απέναντι σε μία τέτοια προσέγγιση. Υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει πιθανότητα τα κράτη να ξεγελαστούν από τέτοια νομικά στρατηγήματα, ενώ διατηρούν την δύναμη να ανατρέψουν ακόμη και νομότυπα, μέσω συνθήκης ή άλλης νομοπαραγωγικής διαδικασίας, όποιες αποφάσεις δεν τους 'αρέσουν'. Πιστεύουν δηλαδή ότι οι διεθνείς νομικοί θεσμοί δεν έχουν καμία αυτοτελή δυναμική και συνεπώς καμία αυτόνομη επίδραση στην πολιτική. Για αυτόν ακριβώς το λόγο υποστηρίζουν ότι το ΔΕΚ συνέβαλε στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μόνο επειδή τα κράτη μέλη της ΕΕ το επιθυμούσαν<sup>384</sup>.

Υπάρχουν αναλύσεις που βρίσκουν ότι και οι δύο θέσεις έχουν επιχειρήματα μερικά από τα οποία είναι εξαιρετικά εύστοχα αλλά και σε κάποιες περιπτώσεις δύσκολο να αποδειχθούν<sup>385</sup>. Αυτό όμως που χρειάζεται για να αποτυπωθεί η πραγματικότητα της διεθνούς ζωής είναι η διενέργεια εμπειριστατωμένων μελετών για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες όλοι οι δρώντες, που αναφέρθηκαν παραπάνω –κρατικοί και μη-, μπορούν να συνεργαστούν εποικοδομητικά, ώστε να διευρυνθεί η επίδραση του διεθνούς δικαίου στη διεθνή πολιτική καθώς και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες οι χώρες συναινούν σε αυτή την διεύρυνση. Η διεπιστημονική έρευνα σε αυτόν ακριβώς τον τομέα μάλλον και θα είχε πολλά να προσφέρει.

---

να δημιουργήσουν μία διεθνή «κοινωνία του δικαίου» γύρω από αυτούς τους θεσμούς: **Abbott, op.cit., 1999, σελ. 378.**

<sup>384</sup> Abbott, op.cit., 1999, σελ. 378.

<sup>385</sup> Ibid., σελ. 379.

## **I. (ΣΤ). Η ΑΛΛΑΓΗ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ**

Οι *Ρεαλιστές* αντιλαμβάνονται τα συμφέροντα των ισχυρών κρατών είτε σαν την κινητήριο δύναμη πίσω από οποιαδήποτε αλλαγή είτε σαν το κύριο αίτιο ανάσχεσης των αλλαγών. Αυτή η διαπίστωση δεν προμηνύει απαραίτητα δυσοίωνο μέλλον για την εξέλιξη του ‘καθεστώτος των αγριοτήτων’. Ως ένα βαθμό τουλάχιστον οι ισχυρές δυτικές χώρες αντιλαμβάνονται τα μη δημοκρατικά καθεστώτα ως πολιτικό ‘παθητικό’ (liability) και τις σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του ανθρωπιστικού δικαίου σαν υπονόμευση της διεθνούς σταθερότητας. Σε κάθε περίπτωση όμως οι *Ρεαλιστές* περιμένουν ότι οι ισχυρές χώρες θα επηρεάζουν το σχεδιασμό των διεθνών κανόνων και θεσμών με τέτοιο τρόπο ώστε να διασφαλίζεται και η ευελιξία δράσης τους στο διεθνές πεδίο και συνεπώς η προστασία του εθνικού τους συμφέροντος<sup>386</sup>.

Οι *Ρεαλιστές*, σε αντίθεση με κάποιες πιο ιδεαλιστικές προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων, θεωρούν ότι η λειτουργία διεθνών νομικών οργάνων δεν επαρκεί για τον τερματισμό αγριοτήτων σε διεθνές επίπεδο και πιστεύουν ότι απαιτούνται προς αυτή την κατεύθυνση πιο δραστικά μέτρα. Πιο συγκεκριμένα θεωρούν ότι οι ισχυρές χώρες θα πρέπει να απειλήσουν ή και να επιβάλλουν οικονομικές και στρατιωτικές ενδεχομένως κυρώσεις για να επιτύχουν αλλαγή της συμπεριφορά των εσωτερικών καθεστώτων άλλων κρατών<sup>387</sup>.

Οι υποστηρικτές της *Θεσμοκρατίας* συμφωνούν με τους *Ρεαλιστές* στο ότι τα κράτη αποτελούν την κινητήριο δύναμη της αλλαγής αλλά δίνουν επιπρόσθετα έμφαση στις ικανότητες των διεθνών κανόνων και θεσμών να αλλάζουν τόσο το πλαίσιο της αλληλεπίδρασης των κρατών όσο και να διευκολύνουν τη διεθνή συνεργασία. Η μεταψυχροπολεμική λειτουργία του Συμβουλίου Ασφαλείας έδωσε τη δυνατότητα στις χώρες να προχωρήσουν στη σύσταση ad hoc διεθνών ποινικών δικαστηρίων για να αντιμετωπίσουν τις αγριότητες που διεπράχθησαν τόσο στην πρώην Γιουγκοσλαβία όσο και

<sup>386</sup> Abbott, op.cit., 1999, σελ. 376..

<sup>387</sup> Ibid., σελ. 376.

στη Ρουάντα<sup>388</sup>. Όταν ένα διεθνές δικαιοδοτικό όργανο όπως το ΔΠΔΓ μπορεί να απαιτήσει από ένα ισχυρό κράτος όπως τη Γερμανία να του παραδώσει ένα άτομο σαν τον Dusco Tadic, εναντίον του οποίου το Δικαστήριο έχει ασκήσει δίωξη, ποιος μπορεί να ισχυριστεί ότι το διεθνές περιβάλλον δεν έχει αλλάξει<sup>389</sup> ? Άλλοι νομικοί θεσμοί και όργανα όπως η ΕΔΔ και το ΔΠΔ μπορούν επίσης να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην διαδικασία αλλαγής του διεθνούς 'παιχνιδιού'<sup>390</sup>.

Οι υποστηρικτές της *Θεσμοκρατίας* βέβαια θα συμφωνούσαν ότι οι νομικές ρυθμίσεις και προβλέψεις αποτελούν ένα μόνο κομμάτι της συνολικής λύσης του προβλήματος. Ένα αποτελεσματικό διεθνές καθεστώς για την αντιμετώπιση (πρόληψη, προστασία και καταστολή) των αγριιοτήτων κάθε είδους θα πρέπει να αποτελείται από πολλά ξεχωριστά τμήματα οργανικά συνδεδεμένα και συντονισμένα, να συμπεριλαμβάνει και να συνεκτιμά πολλά στοιχεία και να καλύπτει όλες τις παραμέτρους: νέους ή βελτιωμένους μηχανισμούς ελέγχου των παραβιάσεων, μηχανισμούς πρόληψης των συγκρούσεων -γιατί η πρόληψη είναι πάντα προτιμότερη από μια καθυστερημένη και ημιτελή σε αρκετές περιπτώσεις θεραπεία-, κατάλληλους μηχανισμούς για την διατήρηση αλλά και την ανοικοδόμηση της ειρήνης, εποπτικούς μηχανισμούς για τη διεξαγωγή εκλογών κ.α<sup>391</sup>.

---

<sup>388</sup> Ibid., σελ. 376.

<sup>389</sup> Το Φεβρουάριο του 1994 ο Dusco Tadic συνελήφθη στη Γερμανία σαν ύποπτος για την διάπραξη αδικημάτων (βασανιστήρια, γενοκτονία κ.α) στο έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβίας (Ιούνιος 1992) και τα οποία συνιστούν ποινικά αδικήματα σύμφωνα με το Γερμανικό δίκαιο. Τον Οκτώβριο του 1994 το ΔΠΔΓ μέσω του τότε Εισαγγελέα του (Richard Goldstone) ξεκίνησε διαδικασία δίωξης του Dusco Tadic για μία σειρά εγκλημάτων που εμπήπουν στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου ζητώντας από το Δικαστήριο να εκδώσει επίσημη αίτηση για μεταφορά αρμοδιοτήτων (Deferral) σύμφωνα με το Άρθρο 9 του Καταστατικού του ΔΠΔ (και του Κανόνες Διαδικασίας 9 &10). Πιο συγκεκριμένα το Άρθρο 9 (συντρέχουσα δικαιοδοσία) προβλέπει την δικαιοδοσία των εθνικών δικαστηρίων να διώκουν παράλληλα με το ΔΠΔΓ άτομα για σοβαρές παραβιάσεις του ΔΑΔ, επισημαίνοντας όμως την υπεροχή του ΔΠΔΓ έναντι των εθνικών δικαστηρίων και τη δυνατότητα μεταφοράς των αρμοδιοτήτων σε αυτό από τα εθνικά δικαστήρια μετά από σχετική αίτηση του. Επιπλέον το Άρθρο 29 υποχρεώνει τα κράτη να συνεργαστούν με το ΔΠΔΓ. Το Δικαστήριο εκδίκασε την υπόθεση για την αίτηση μεταφοράς της Υπόθεσης Tadic που κατέθεσε ο Εισαγγελέας και στις 8 Νοεμβρίου εξέδωσε σαν απόφαση το επίσημο αίτημα του ΔΠΔΓ προς τη Γερμανία για μεταφορά της Υπόθεσης Tadic (*Decision of the Trial Chamber on the Application by the Prosecutor for a Formal Request for Deferral, Prosecutor v. Tadic. Case No. IT-94-1, T.Ch. I, 8 Nov. 1994*). Στις 24 Απριλίου 1995 ο κατηγορούμενος μεταφέρθηκε από τη Γερμανία στο ΔΠΔΓ, μόλις δηλαδή η Γερμανία κατάφερε να θέσει σε ισχύ το νομικό πλαίσιο που καθιστούσε αυτή την παράδοση εφικτή.

<sup>390</sup> Abbott, op.cit., 1999, σελ. 376.

<sup>391</sup> Ibid., σελ. 376-377. Αρκετούς από αυτούς τους μηχανισμούς συμπεριλαμβάνουν στις γενικές δράσεις τους αλλά και στα όργανα τους διεθνείς θεσμοί με πολύπλευρη δράση όπως το ΣΤΕ και ο ΟΑΣΕ.

Οι υπέρμαχοι της *Φιλελεύθερης Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων* έχουν μία πολύ ισχυρή πεποίθηση: ο διαχωρισμός ανάμεσα στη διεθνή και εσωτερική πολιτική αλλά και το δίκαιο είναι τεχνητός, ακατάλληλος και καταρρέει στην πράξη μέσα στα πλαίσια της σύγχρονης πολύπλοκης διεθνούς πραγματικότητας. Για αυτόν ακριβώς το λόγο οι *Φιλελεύθεροι* προβλέπουν αλλά και υποστηρίζουν την αυξανόμενη προσφυγή στην ατομική ποινική ευθύνη καθώς και το τέλος της διάκρισης ανάμεσα σε διεθνείς και εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις τόσο σε πολιτικό όσο και σε νομικό επίπεδο<sup>392</sup>.

Οι *Φιλελεύθεροι* αντιλαμβάνονται ως κινητήρια δύναμη των αλλαγών στο διεθνές πεδίο, την πολιτική δράση ιδιωτών και ομάδων ατόμων. Περιμένουν από εθνικές και διεθνείς ομοειδείς οργανώσεις να συνεργαστούν για την επίτευξη των αλλαγών στο 'καθεστώς των αγριστήτων'. Για τους *Φιλελεύθερους* η δίκη του Pinochet αποτελεί ένα καθοριστικό γεγονός: ένας μόνο ισπανός δικαστής<sup>393</sup> χρειάστηκε για να ενεργοποιήσει την αρχή της οικουμενικής δικαιοδοσίας και το διεθνές καθεστώς 'δίωξη ή έκδοση' για μία υπόθεση που αφορούσε από σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέχρι και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας -όπως βασανιστήρια, εξαφανίσεις κ.α.-

<sup>392</sup> Abbott, *op.cit.*, 1999, σελ. 377.

<sup>393</sup> Το 1996 δικηγόροι ενεργώντας εκ μέρους των θυμάτων της στρατιωτικής καταπίεσης στην Αργεντινή και τη Χιλή που δεν μπορούσαν να προβάλλουν αξιώσεις στις χώρες τους κατέθεσαν αγωγές στην Ισπανία εναντίων των στρατιωτικών ηγετών των χωρών τους συμπεριλαμβάνοντας τον Στρατηγό Augusto Pinochet. Ο Δικαστής Baltasar Garzon ενεργοποιώντας την αρχή της οικουμενικής δικαιοδοσίας ζήτησε το 1998 την έκδοση του Χιλιανού δικτάτορα Augusto Pinochet ώστε να δικαστεί στην Ισπανία -το εσωτερικό δίκαιο της Ισπανίας προβλέπει την άσκηση οικουμενικής δικαιοδοσίας για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και για τα οποία ο Pinochet είχε κριθεί ύποπτος. Συνέπεια αυτής της αίτησης έκδοσης ήταν η σύλληψη του Pinochet στο Λονδίνο την ίδια χρονιά. Ο Pinochet βρέθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό μέχρι τη στιγμή που τα βρετανικά δικαστήρια έκριναν το 2000 ότι η υγεία του δεν επέτρεπε την έκδοση του στην Ισπανία γιατί ήταν ανίκανος να σταθεί στην δίκη που θα ακολουθούσε. Μπορεί ο Pinochet να μην εκδόθηκε στην Ισπανία για να δικαστεί γυρίζοντας όμως στη Χιλή τον Μάρτιο του 2000 έπρεπε να αντιμετωπίσει σωρεία κατηγοριών για διαφορετικές μάλιστα υποθέσεις. Το 2001 ο Δικαστής Juan Guzman εγκάλυψε τον Pinochet για παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, λίγο καιρό αργότερα το Ανώτατο Δικαστήριο της Χιλής τον ανίκανο σωματικά και πνευματικά να αντιμετωπίσει τη δίκη. Τον Αύγουστο του 2004 το Ανώτατο Δικαστήριο της Χιλής έκρινε και αποφάσισε ότι έπρεπε να αφαιρεθεί από τον Pinochet η ασυλία που είχε εξασφαλίσει ο ίδιος για τον εαυτό του όταν βρισκόταν ακόμη στην εξουσία. Για κάθε μία από τις υποθέσεις για τις οποίες κατηγορήθηκε ο Pinochet ο νόμος στη Χιλή προβλέπει ότι πρέπει να αφαιρείται ξεχωριστά η ασυλία του μετά από σχετική δίκη. Μία νέα υπόθεση ήρθε στο προσκήνιο τον Οκτώβριο του 2004 που αφορούσε στοιχεία για την εμπλοκή του Pinochet στην δολοφονία του προκατόχου του στην αρχηγία του στρατού της Χιλής. Τα στοιχεία αυτά ανακάλυψε ένας δικαστής στην Αργεντινή ο οποίος και ζήτησε να ανακρίνει τον Pinochet αλλά δεν του δόθηκε η σχετική άδεια. Ο Pinochet σώθηκε τουλάχιστον τρεις φορές από αντίστοιχες δίκες εξαιτίας της κατάστασης της υγείας του. Τελικά όμως το Ανώτατο Δικαστήριο της Χιλής στις 04/01/05, αποφάσισε ότι ο Pinochet θα δικαστεί για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τη δράση του κατά την αποκαλούμενη «Επιχείρηση Condor», που έλαβε χώρα τις δεκαετίες 1970 & 1980 σε Χιλή, Αργεντινή, Παραγουάη, Ουρουγουάη, Βραζιλία, Βολιβία και οργανώθηκε από τις στρατιωτικές κυβερνήσεις των κρατών αυτών και είχε ως στόχο την εξόντωση των αντιπάλων τους.

ημεδαπών αλλά και ξένων υπηκόων σε μία «εσωτερική σύγκρουση»<sup>394</sup>. επιπλέον τόσο οι ενέργειες του Δικαστή Garzon όσο και οι απαντήσεις των βρετανικών δικαστηρίων δεν αποτελούν Πράξεις Κράτους (Acts of States), καθώς δεν είναι παρά προβλεπόμενες από το νόμο ενέργειες ανεξάρτητων κρατικών οργάνων και υπαλλήλων.

Οι *Κουστρουκτιβιστές* επισημαίνουν ότι πολλές παράμετροι συμβάλλουν στην αλλαγή, στο συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς μάλιστα μπορούμε ενδεικτικά να επισημάνουμε: ιστορικά γεγονότα όπως οι σφαγές στο Κόσοβο, η δραστηριότητα ανθρωπιστικών οργανώσεων και οργανώσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δικαστικές αποφάσεις (όπως η ετυμηγορία στην υπόθεση Akayesu στο ΔΠΔΡ) κ.α. Όλα τα παραπάνω συνθέτουν σταθμούς κοινωνικής συναίνεσης και δράσης τους οποίους οι έμπειροι ακτιβιστές διεθνώς μπορούν να μετατρέψουν σε πολιτική πίεση. Το κλειδί για τους *Κουστρουκτιβιστές* σε αυτή τη διαδικασία της αλλαγής είναι η μετασχηματιστική επιρροή που έχουν αυτές οι δράσεις στην υποκειμενική αντίληψη του συμφέροντος και της ταυτότητας της κοινωνίας<sup>395</sup>.

## **I. (Z). ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ**

Μπορεί τα κράτη να συναινούν ή να συμβιβάζονται κατά τη σύσταση ενός διεθνούς δικαστηρίου – με την υπογραφή καταστατικής συνθήκης ή με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας εξαναγκαστικά μέτρα υπό το Κεφαλαίου 7 Χάρτη -, όμως το ζήτημα της «εθνικής κυριαρχίας» ανακάμπτει κατά τη διάρκεια της λειτουργία του διεθνούς οργάνου, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται το έργο του δικαστηρίου και η εκπλήρωση του αρχικού σκοπού του και έτσι να αποκτά νόημα το σχόλιο ενός φημισμένου Γερμανού νομικού (H. G. Niemeyer): « το διεθνές δίκαιο είναι ένα οικοδόμημα που έχει χτιστεί πάνω σε ένα ηφαιστείο, την εθνική κυριαρχία»<sup>396</sup>. Για αυτόν ακριβώς το λόγο το διεθνές δίκαιο προσπαθεί και πρέπει να οικοδομήσει μηχανισμούς ικανούς να «επιβιώσουν» από τη «σεισμική δραστηριότητα» των κρατών,

<sup>394</sup> Abbott, op.cit., 1999, σελ. 377. Η δικτατορία του Pinochet στη Χιλή διάρκεσε από το 1973 έως το 1990.

<sup>395</sup> Abbott, op.cit., 1999, σελ. 377.

<sup>396</sup> Cassese, op.cit., p. 7.

προλαμβάνοντας ή ελαχιστοποιώντας τα καταστρεπτικά αποτελέσματα αυτής της δραστηριότητας<sup>397</sup>. Αυτή η μεταφορά, σύμφωνα με τον A. Cassese, ταιριάζει εξαιρετικά στην περίπτωση ενός διεθνούς δικαστηρίου γιατί τα διεθνή δικαστήρια εκτός από την απαραίτητη συναίνεση των κρατών για την ύσταση τους, ακόμη και αν αυτή έχει τυπικά εξασφαλιστεί, δεν σημαίνει ότι θα λειτουργήσουν, χρειάζονται τα κράτη σε κάθε τους βήμα: από έκδοση και δικαστική συνδρομή (έρευνες, έγγραφα, αποδείξεις κ.α), σύλληψη, φυλάκιση και επιχορήγηση λειτουργίας (διοικητικά, fact finding κ.α.). Ένα διεθνές ποινικό δικαστήριο ασκεί μάλιστα διεθνή ποινική δικαιοδοσία απευθείας σε άτομα, που είτε ζουν σε μία χώρα είτε είναι υπήκοοί της και άρα υπόκεινται στην αποκλειστική δικαιοδοσία αυτής της χώρας, συνεπώς η δικαιοδοσία του δικαστηρίου παρακάμπτει την εθνική κυριαρχία. Όλα τα παραπάνω λοιπόν φαίνεται ότι προσκρούουν στο «οχυρό της εθνικής κυριαρχίας».

Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν αρκετές προβλέψεις στα καταστατικά και στους κανόνες διαδικασίας και λειτουργίας των δικαστηρίων αυτών που φαίνεται να έχουν ως στόχο την υπερπήδηση των σχετικών εμποδίων – το Άρθρο 29 του ΔΠΔΓ για παράδειγμα που προβλέπει την υποχρέωση συνεργασίας- τα διεθνή δικαστήρια παραμένουν γίγαντες χωρίς χέρια και πόδια, χρειάζονται ‘τεχνητά μέλη’ για να λειτουργήσουν και αυτά τα τεχνητά μέλη είναι οι αρχές κάθε κράτους [ακόμη και αν έχουν σαφή υποχρέωση να συνεργαστούν λόγω συμβατικής δέσμευσης (ΔΠΔ) ή δεσμευτικής Απόφασης του ΣΑ (ΔΠΔΓ & ΔΠΔΡ)]. Εάν τα κράτη δεν συνεργαστούν τα διεθνή δικαστήρια δεν μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά και καθώς αυτοί οι θεσμοί δεν έχουν τα μέσα και την ικανότητα να αναγκάσουν τις χώρες να συνεργαστούν - εκτός και αν παραπεμφθεί το θέμα στο ΣΑ του ΟΗΕ και ληφθούν εξαναγκαστικά μέτρα υπό το Κεφάλαιο 7 του Χάρτη -, καθίσταται αναγκαία αρχικά η μελέτη των εμποδίων που παρουσιάζονται και παρακωλύουν τη συνεργασία και στη συνέχεια η ανάπτυξη τρόπων και μεθόδων για την υπερπήδηση αυτών των εμποδίων.

---

<sup>397</sup> Ibid., σελ. 8.

Όπως προαναφέρθηκε η εδραίωση διεθνών δικαστικών οργάνων με άρτιες νομικές ρυθμίσεις, δεν εγγυάται σε καμία περίπτωση την αποτελεσματικότητά τους ή ακόμη και τη λειτουργία τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του τελευταίου αποτελεί το Αφρικανικό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και των Λαών<sup>398</sup>. Το δικαστήριο αυτό παρά το γεγονός ότι το Πρωτόκολλο που προβλέπει τη δημιουργία του έχει υπογραφεί από τον Ιούνιο του 1998 και τέθηκε σε ισχύ τον Ιανουάριο του 2004 και ενώ όλο το θεσμικό και νομικό πλέγμα υφίσταται και σύμφωνα με κάποιους σχολιαστές είναι καλό και σε μερικές παραμέτρους αρκετά καινοτόμο, το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη λειτουργήσει και μάλιστα είναι αμφίβολο το αν θα λειτουργήσει, τουλάχιστον έτσι όπως αρχικά σχεδιάστηκε<sup>399</sup>. Η παραπάνω εξέλιξη δείχνει να οφείλεται για μία ακόμη φορά στην έλλειψη πολιτικής βούλησης από την πλευρά των συμβαλλόμενων κρατών να πραγματοποιήσουν τις δεσμεύσεις τους και να σεβαστούν τις διεθνείς τους υποχρεώσεις -πιθανότατα εξαιτίας των αμφιβολιών που δημιούργησε μία δεύτερη ανάγνωση των δεδομένων και η οποία μάλλον κατέδειξε αυξημένο πολιτικό κόστος για τα συμβαλλόμενα κράτη-. Αυτήν την εξέλιξη όσο δυσάρεστη και εάν είναι κυρίως για την ανθρωπότητα, οι νομικοί διεθνολόγοι, κάποιοι από τους οποίους ίσως και να συνέβαλλαν έμμεσα ή άμεσα στην 'κατασκευή' αυτού του δικαστηρίου, δεν μπορούν να την αντιμετωπίσουν με αυστηρά νομικά μέσα. Χρειάζεται μία ολιστική θεώρηση των δεδομένων και των προβλημάτων μία ευρύτερη ανάλυση που θα καταδείξει τα ουσιαστικά προβλήματα και τις

---

<sup>398</sup> Το Αφρικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών αποτελεί ένα διεθνές δικαιοδοτικό όργανο που δημιουργήθηκε στα πλαίσια της Αφρικανικής Ένωσης. Η δημιουργία προβλέφθηκε από το Πρωτόκολλο του Αφρικανικού Χάρτη για τα Δικαιώματα του ανθρώπου και των Λαών που υπεγράφη στο Ouagadougou (Burkina Faso) στις 10 Ιουνίου του 1998 έτσι ώστε να πραγματοποιηθούν οι σκοποί του Χάρτη.

<sup>399</sup> Αυτή η παρατήρηση αφορά μία πρόσφατη εξέλιξη που συντελέστηκε στους κόλπους της Αφρικανικής Ένωσης και που αφορά τα Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών. Στα πλαίσια των τακτικών συνεδριάσεων της Αφρικανικής Ένωσης, η Συνέλευση αποφάσισε τον Ιούλιο του 2004 τη συσσωμάτωση του Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών με το Δικαστήριο της Αφρικανικής Ένωσης (Δικαστήριο που έχει ιδρυθεί σύμφωνα με το Καταστατικό της Αφρικανικής Ένωσης και ασχολείται με την επίλυση διαφορών μεταξύ των κρατών μερών του σχετικού με το δικαστήριο Πρωτοκόλλου). Τα δύο αυτά δικαστήρια όχι έχουν δημιουργηθεί για να επιτελέσουν δύο εντελώς διαφορετικές λειτουργίες και με εντελώς διαφορετικό σκεπτικό και περιεχόμενο, η συσσωμάτωση τους εάν τελικά πραγματοποιηθεί δύσκολα θα μπορούσε να αποδειχθεί λειτουργική ενώ θα υποβιβάσει σίγουρα την ποιότητα της λειτουργίας κυρίως σε ότι αφορά το κομμάτι των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Μία τέτοια εξέλιξη μάλλον και δεν προοιωνίζεται θετική για το σεβασμό και την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Αφρική.

πολιτικές πραγματικότητες της περιοχής και που θα κατευθύνει τελικά τις προσπάθειες αντιμετώπισης τους.

Ανεξάρτητα από τις διαπιστώσεις της κάθε σχολής των Διεθνών Σχέσεων για το διεθνές δίκαιο και τις απόψεις των νομικών διεθνολόγων για ρόλο του διεθνούς δικαίου και παρά το γεγονός ότι το διεθνές δίκαιο ασκεί όντως κάποια διαμορφωτική επιρροή στη διεθνή πολιτική, η ουσία παραμένει ότι η διεθνής πολιτική επηρεάζει καθοριστικά το διεθνές δίκαιο και την εξέλιξη του είτε αναφορικά με το περιεχόμενο κανόνων είτε με θεσμούς και όργανα. Κάθε θεωρητική προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων έχει συγκεκριμένη εικόνα για τη διεθνή πολιτική και την εξωτερική πολιτική των κρατών, που καθορίζεται από το επίπεδο της ανάλυσης, τις υποθέσεις που υιοθετεί, τους δρώντες που ενσωματώνει σε αυτή την ανάλυση και άλλες παραμέτρους, όλες όμως αποτελούν ανάλογα και με το ιδιαίτερο θέμα που μας απασχολεί χρήσιμες πηγές πολλαπλών μάλιστα πληροφοριών. Τα δεδομένα μας υπενθυμίζουν τους περιορισμούς που επιβάλλει η διεθνής πολιτική στο διεθνές δίκαιο. Αφού κανείς δεν φαίνεται να μπορεί να αμφισβητήσει την επιρροή που ασκεί η διεθνής πολιτική στο διεθνές δίκαιο, παρά μόνο να διαφωνήσει για το βαθμό αυτή, της αμφίδρομης στην πραγματικότητα επιρροής, οι νομικοί διεθνολόγοι πρέπει όχι μόνο να γνωρίζουν και να κατανοούν τον πολιτικό και κοινωνικό περίγυρο των διεθνών νομικών κανόνων, ώστε να κατανοούν και τις συνθήκες εφαρμογής τους, αλλά και να ενσωματώνουν αυτή την αντίληψη στις αναλύσεις τους έτσι ώστε να καταφέρνουν να ξεπερνούν τα εμπόδια που εμφανίζονται στην πρόοδο της διεθνούς συνεργασίας και κατά συνέπεια στο διεθνές δίκαιο.

## **I. (H). ΚΟΙΤΑΖΟΝΤΑΣ ΜΠΡΟΣΤΑ**

Οι διάφορες προσεγγίσεις που παρουσιάστηκαν παραπάνω μπορεί να έχουν μεγάλη σημασία για το μέλλον του 'καθεστώτος των αγριοτήτων'. Οι κανονιστικές αποφάσεις για το περιεχόμενο αυτού του καθεστώτος λαμβάνονται χωρίς αμφιβολία μέσα από διεθνείς διαδικασίες στις οποίες συμμετέχουν κυρίως οι νόμιμες κυβερνήσεις των κρατών. Η Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων δεν μπορεί να υπαγορεύσει αυτές τις αποφάσεις, μπορεί όμως να τις διαφωτίσει προσφέροντας αναλύσεις για το τι είναι πολιτικά εφικτό αλλά και πιθανό να συμβεί. Σε κάθε περίπτωση η διεπιστημονική προσέγγιση ΔΔ-ΔΣ αναγνωρίζει στο κράτος ρόλο *primus inter pares* στη διεθνή νομοπαραγωγή, θεωρεί όμως ουσιώδη και τον συμπληρωματικό ρόλο των μη κρατικών δρώντων. Η προσέγγιση αυτή καταφέρει να αναγνωρίσει ότι η νομοπαραγωγική διαδικασία στο διεθνές πεδίο είναι μία πολυσύνθετη διαδικασία την οποία επηρεάζουν συνολικά εκτός από τους decision makers, όλοι όσοι συμμετέχουν στην ερμηνεία, την εφαρμογή ακόμη και την παραβίαση των διεθνών κανόνων. Με άλλα λόγια η προσέγγιση αυτή εντοπίζει ποιών οι πράξεις και με ποιο τρόπο επηρεάζουν ουσιαστικά το διεθνές δίκαιο και αναλύει τους σχετικούς δρώντες και τη συμπεριφορά τους. Η Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων μπορεί ακόμη και όταν πια οι κανονιστικές αποφάσεις θα έχουν ληφθεί από τις κυβερνήσεις, να συμβάλει μέσω των αναλύσεων της στην οικοδόμηση εκείνων των κανόνων και των θεσμών που θα οδηγήσουν στην πραγμάτωση των συμφωνημένων σκοπών<sup>400</sup>.

---

<sup>400</sup> Abbott, op.cit., 1999, σελ. 376.

## ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Διεπιστημονική Προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων δεν είναι μία ομοιόμορφη θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση και δεν φαίνεται να ακολουθεί συγκεκριμένους και αυστηρούς μεθοδολογικούς κανόνες εφαρμογής. Μπορεί να δίνει την εντύπωση μίας προσέγγισης που αφορά τη χρήση ενοράσεων των Διεθνών Σχέσεων από τους νομικούς διεθνολόγους αναφορικά με συγκεκριμένα ζητήματα του διεθνούς δικαίου – περιπτώσεις μελέτης-, αλλά ουσιαστικά είναι προσέγγιση με διάφορες εκδοχές εφαρμογής, χρήσης και αποτελεσμάτων. Φαίνεται να πραγματοποιείται με πολλούς τρόπους ανάλογα με το ειδικότερο θέμα της μελέτης και να δίνει διαφορετικά αποτελέσματα ανάλογα με την θεωρητική αφετηρία του νομικού διεθνολόγου και την επιλογή των θεωρητικών ενοράσεων των Διεθνών Σχέσεων που θα χρησιμοποιήσει.

Η διεπιστημονική προσέγγιση, όποια και αν είναι η επιστημονική της αφετηρία, φαίνεται πως δημιουργεί μία έντονη πνευματική «κινητικότητα» που τελικά αποδεικνύεται ότι λειτουργεί σε όφελος και των δύο επιστημονικών πειθαρχιών. Η διεπιστημονική μελέτη για παράδειγμα που αναδεικνύει την χρησιμότητα των Διεθνών Σχέσεων για τη βελτίωση του διεθνούς δικαίου, δίνει με τη σειρά της αφορμή για έναν νέα κύκλο διεπιστημονικής μελέτης που έχει να κάνει με την προσπάθεια των νομικών διεθνολόγων να αποδείξουν την επίδραση του διεθνούς δικαίου στη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής.

Σε ότι αφορά τις περισσότερες σύγχρονες διεπιστημονικές μελέτες που έχουν εκπονηθεί από νομικούς διεθνολόγους και που σαν στόχο έχουν να παροτρύνουν τους νομικούς διεθνολόγους να δραστηριοποιηθούν περισσότερο προς μία διεπιστημονική ακαδημαϊκή αναζήτηση, φαίνεται πως

στην πλειοψηφία τους έχουν βασιστεί σε συγκεκριμένες θεωρίες ή θεωρητικές σχολές των Διεθνών Σχέσεων<sup>401</sup>.

Σε κάθε περίπτωση όμως, κεντρικός στόχος της Διεπιστημονικής Προσέγγισης Διεθνούς Δικαίου Διεθνών Σχέσεων είναι η αρτιότερη μελέτη των διεθνών φαινομένων και η αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν στο διεθνές πεδίο.

Το δίκαιο και η πολιτική δεν μπορούν να διαχωριστούν, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ταυτίζονται αλλά σίγουρα αλληλεπιδρούν σε πολλά επίπεδα. Η εποικοδομητική συμβίωση τους καθίσταται αναγκαία και δεν προσφέρει τίποτα σε καμία από τις δύο πειθαρχίες ο υποβιβασμός της σημασίας της άλλης.

Το διεθνές δίκαιο λειτουργεί σε ένα συγκεκριμένο «διεθνές σύστημα» που εμπλέκει μία σειρά δρώντων –από κράτη και διεθνείς οργανισμούς μέχρι επιχειρήσεις και άτομα- και πρέπει να μπορεί να απαντά στις ανάγκες και τις φιλοδοξίες των συμμετεχόντων του. Το διεθνές δίκαιο που είναι άμεσα συναρτημένο με την ιδιαίτερη φύση της διεθνούς κοινωνίας δεν μπορεί να υφίσταται ανεξάρτητα από την πολιτική. Οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές δυνάμεις και ο τρόπος που δρουν στα πλαίσια της διεθνούς κοινωνίας καθορίζουν τόσο τι πρέπει να ρυθμιστεί, τι μπορεί να ρυθμιστεί αλλά και το πώς. Όσο η μελέτη αυτών των διεθνών σχέσεων αφορά και τη μελέτη αυτών των δυνάμεων και τις μορφές της δράσης τους στη διεθνή κοινωνία τότε πρέπει ο νομικός διεθνολόγος να τις μελετά.

Εάν αποκτηθεί σφαιρική εικόνα της διεθνούς πραγματικότητας, μέσω της διεπιστημονικής προσέγγισης Διεθνούς Δικαίου – Διεθνών Σχέσεων τότε οι νομικοί διεθνολόγοι θα μπορούν να ξέρουν τόσο τι είναι πιθανό αλλά και τι είναι πρακτικά εφικτό να συμβεί. Οι νομικοί διεθνολόγοι θα πρέπει να κατανοούν τη διεθνή πολιτική πραγματικότητα και σε καμία περίπτωση δεν πρέπει η αυξανόμενη θεσμοποίηση του διεθνούς πεδίου να τους ενθουσιάζει

---

<sup>401</sup> Για παράδειγμα ο Kenneth Abbott έδωσε έμφαση στη χρησιμότητα της 'Θεωρίας των Καθεστώτων' ή αυτό που ευρύτερα ονομάστηκε 'Θεσμοκρατία' (Institutionalism), η A.-M. Slaughter διερεύνησε τον Νέο-Ρεαλισμό και τη 'Θεσμοκρατία' αλλά επικεντρώθηκε κυρίως στη χρησιμότητα της Φιλελεύθερης Θεωρίας. Ο Harold Koh και ο Friedrich Kratochwil με τη σειρά τους διερεύνησαν την αξία της Κονστрукτιβιστικής Προσέγγισης των Διεθνών Σχέσεων (Constructivism).

τόσο ώστε να ξεχνούν τις ευαίσθητες ισορροπίες και τις αντικειμενικές δυσκολίες. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι θα πρέπει και οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων να ξεχνάνε την αναγκαιότητα και τη ιδιαίτερη φύση του Διεθνούς Δικαίου. Το διεθνές δίκαιο έχει ειδικά χαρακτηριστικά ενώ σταθεροποιεί και προσδίδει κανονικότητα στις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των διεθνών πρωταγωνιστών με αποτέλεσμα να βοηθά ως ένα βαθμό και τον ειδικό των διεθνών σχέσεων να σχηματοποιήσει την ερευνά του. Το διεθνές δίκαιο μπορεί να αποτελεί μία από τις μεθόδους αντιμετώπισης των διεθνών προβλημάτων έχει όμως ιδιαίτερο κύρος, αξία και επιρροή εξαιτίας της φύσης του να δημιουργεί υποχρεώσεις, που τα κράτη αποδέχονται.

Ο νομικός διεθνολόγος θα πρέπει να γνωρίζει καλά το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο των διεθνών νομικών κανόνων ώστε να κατανοεί και τους πραγματικούς όρους και συνθήκες εφαρμογής του. Με αυτή την έννοια η διεπιστημονική προσέγγιση θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή σαν μία προσπάθεια συμφιλίωσης του Διεθνούς Δικαίου με το ουσιαστικό περιεχόμενο του. Η διεπιστημονική μελέτη αδιαμφισβήτητα επικουρεί τους νομικούς στην προσπάθεια τους να κατανοήσουν βαθύτερα τα αίτια των διεθνών προβλημάτων και συνεπώς τους βοηθά στην επιλογή των κατάλληλων νομικών απαντήσεων σε αυτά.

Οι επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων και οι νομικοί διεθνολόγοι θα μπορούσαν ενδεχομένως να συνεργαστούν ακόμη πιο εποικοδομητικά στο μέλλον, εάν κατάφερναν να συναινέσουν αρχικά για την χρησιμότητα της διεπιστημονικής μελέτης εκατέρωθεν και στη συνέχεια για την αναγκαιότητα ενός ευρύτερου διεπιστημονικού διαλόγου που σαν στόχο θα έχει την συντονισμένη και συνεπώς αποτελεσματικότερη, αντιμετώπιση διεθνών ζητημάτων κοινού ενδιαφέροντος.

Η διεπιστημονική μελέτη δεν είναι ωστόσο ένα εύκολο εγχείρημα τόσο σε ότι αφορά την επιλογή του ειδικότερου αντικειμένου μελέτης, των θεωρητικών και μεθοδολογικών εργαλείων, όσο και αναφορικά με την αξία και την χρησιμότητα του τελικού αποτελέσματος. Η πορεία της διεπιστημονικής μελέτης Διεθνούς Δικαίου - Διεθνών Σχέσεων, όπως και κάθε

παρόμοια επιστημονική δραστηριότητα έχει, σύμφωνα με σχολιαστές, να παρουσιάσει αρκετές λανθασμένες αφετηρίες και αποτυχημένες προσπάθειες, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να υπάρχει μέλλον στην προσπάθεια αυτή, ούτε ότι μία τέτοια πνευματική δραστηριότητα είναι συνολικά ατελέσφορη και χωρίς καμία αξία. Η αξία μίας προσέγγισης κρίνεται συχνά από το αν τα «οφέλη» από την εφαρμογή της σε βάθος χρόνου ξεπερνούν το «κόστος» της, εάν λοιπόν η διεπιστημονική προσέγγιση Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων καταφέρει μέσω των πρακτικών της εφαρμογών, να συμβάλει τελικά στην αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των διεθνών προβλημάτων εξυπηρετώντας το κοινό συμφέρον της διεθνούς κοινωνίας, τότε μάλλον σύμφωνα με τον παραπάνω συλλογισμό θα έχει επιτύχει σαν προσέγγιση.

Είναι προφανές ότι όπως και κάθε επιστημονική διεργασία, η διεπιστημονική προσέγγιση για να είναι πετυχημένη απαιτεί μεταξύ άλλων μεγάλη προσοχή στην επιλογή των μεθοδολογικών εργαλείων ή των θεωρητικών μοντέλων, επιστημονική επάρκεια, κριτικό νου, 'ανοιχτό μυαλό' αλλά και πραγματική διάθεση για πρόοδο και εξέλιξη.

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ**

**ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

**BIBLIA & MONOΓΡΑΦΙΕΣ**

1. ALLOTT, P., "Eunomia: New World Order for a New World", Oxford University Press, G. Britain, 2000.
2. BAYLIS, J. & SMITH, S., "The Globalisation of World Politics: An Introduction to International Relations", Oxford University Press, China, 1999.
3. BROWN, C., "Understanding International Relations", MacMillan Press, Hong-Kong, 1997.
4. BULL, H., "The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics", 2<sup>nd</sup> Edition, Columbia University Press, New York, 1977.
5. CARTY, A., "The Decay of International Law: A reappraisal of the limits of legal imagination in international affairs", Manchester University Press, G. Britain, 1988.
6. ΓΑΓΓΑΣ, Δ.Σ., «Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων», Σίδερης, Αθήνα, 2000.
7. DONELLY, J., "Realism and International Relations", Cambridge University Press, United Kingdom, 2002.
8. DOUGHERTY, J. & PFALTZGRAFF, R., "Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Study", 4<sup>th</sup> Edition, Longman, USA, 1997.
9. ELIAS, T. O., "New Horizons in International Law", 2<sup>nd</sup> Ed, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands, 1992.
10. ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΗΣ, Κ., «Διεθνές Δίκαιον», Αθήνα, 1977.
11. EVANS, G., "Dictionary of International Relations", Penguin, England, 1999.
12. FALK, R., "The Status of Law in International Society", Princeton University Press, USA, 1970.
13. FENWICK, C., "International Law", 4<sup>th</sup> Edition, Appleton-Century-Crofts, USA, 1965.
14. FRANCK, T., "The Power of Legitimacy Among Nations", Oxford University Press, USA, 1990.
15. GOLDSTEIN, J.S., "International Relations", 3<sup>rd</sup> Edition, Longman, USA, 1999.
16. ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ, Α., «Η Διεθνής Κοινωνία και οι Θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων: Μια Κριτική Περιδιάβαση», 2<sup>η</sup> Έκδοση, Σίδερης, Αθήνα, 2000.
17. ΉΦΑΙΣΤΟΣ, Π., «Ιστορία, Θεωρία, και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων», Ποιότητα, Αθήνα, 1999.
18. HAAS, P., "Saving the Mediterranean: The Politics of International Environmental Cooperation", Columbia University Press, New York, 1990.
19. HENKIN, L., "International Law: Politics and Values", Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands, 1995.

20. HIGGINS, R., "Problems & Processes: International Law and How We Use It", Clarendon Press, G. Britain, 1994.
21. ΚΕΟΗΑΝΕ, R. O., "After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy", Princeton University Press, USA, 1984.
22. ΚΟΣΚΕΝΝΙΕΜΙ, Μ., "The Gentle Civilizer of Nations: The Rise and Fall of International Law 1870-1960", Cambridge University Press, United Kingdom, 2002.
23. ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ, Θ. & ΚΩΝΣΤΑΣ, Δ., «Διεθνείς Σχέσεις Μια Συνολική Προσέγγιση», Τόμος Α', Παπαζήσης, Αθήνα, 1985.
24. ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ, Η., «Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση», Παπαζήσης, Αθήνα, 1997.
25. ΚΡΑΣΝΕΡ, S., "International Regimes", Cornell University Press, USA, 1989.
26. ΚΩΝΣΤΑΣ, Δ. Κ., «Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων», Τόμος Α', Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1983.
27. ΚΩΝΣΤΑΣ, Δ., & ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ, Κ., «Διεθνείς Σχέσεις: Συνέχεια και Μεταβολή», Τόμος Α', Σίδερης, Αθήνα, 1997.
28. ΜΑΚΡΗΣ, Σ., «Η Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης: Κονστρουκτιβισμός vs Ρασιοναλισμός», Παπαζήσης, Αθήνα, 2002.
29. ΜΑΡΟΥΔΑ, Μ. Ν., «Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία & η Εξέλιξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου ιδίως όσον αφορά τα Εγκλήματα Πόλεμου & τα Εγκλήματα κατά της Ανθρωπότητας», Μελετήματα Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου Νο 4, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001.
30. ΜCDOUGAL, M. & REISMAN, M., "International Law Essays: A Supplement to International Law in Contemporary Perspective", The Foundation Press, USA, 1981.
31. ΜCDOUGAL, M. – LASSWELL, H. & CHEN, L., "Human Rights and World Public Order: The Basic Policies of an International Law of Human Dignity", Yale University Press, USA, 1980.
32. ΜΟΡΓΕΝΤΑΥ, Η., "Politics Among Nations", Knopf, N. York, 1984.
33. ΝΑΝΔΑΣΙΡΙ, J., "Perspectives on International Law, Kluwer Law International, London, 1995.
34. ΝΙΠΠΟΛΔ, Ο., "The Development of International Law After The World War", (Translation from German by Hershey A.S.), Clarendon Press, G. Britain, 1923.
35. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, Κ.: «Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο», Α' Τόμος, Β' Έκδοση, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1990.
36. ΡΑΡΡΙ, C., "The Sources & Evidences of International Law", Manchester University Press, G. Britain, 1965.
37. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ, Α.Β., «Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο», 2η Έκδοση, Αθήνα, 1971.
38. ΠΕΡΡΑΚΗΣ, ΣΤ. & ΜΑΡΟΥΔΑ, Μ.Ν., «Ένοπλες Συρράξεις & Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο», Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής, Τόμος 12, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001.

39. ΠΕΡΡΑΚΗΣ, ΣΤ. (Επιμέλεια), «Το Νέο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο των Ενόπλων Συρράξεων: Τα Πρωτόκολλα της Γενεύης του 1977», Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα, 1989.
40. ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ, Ε.: Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου: «Αντικειμενισμός» ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον;; Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα, 1997.
41. SCHACHTER, O., "International Law in Theory and Practice", Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands, 1991.
42. SHAW, M., "International Law", 5<sup>th</sup> Edition, Cambridge University Press, United Kingdom, 2003.
43. VERZIJL, J. H. W., "International Law in Historical Perspective", Vol. 1 (General Subjects), Sijthoff-Leyden, Netherlands, 1968.
44. WALTZ, K.N., "Theory of International Politics", Mac Graw Hill, USA, 1979.
45. WIGHT, M., «Διεθνής Θεωρία: Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης», (Μετάφραση: Ηρακλεία Στροϊκού), Ποιότητα, Αθήνα, 1998.

### ΑΡΘΡΑ

1. ABBOTT, K.W., "International Relations Theory, International Law and the Regime Governing Atrocities in Internal Conflicts", AJIL, Vol 93, 1999, σελ. 361-379.
2. ABBOTT, K.W., "Modern International Relations Theory: A Prospectus for International Lawyers, Yale Journal of International Law", Vol. 14, 1989, σελ. 335-411.
3. ABBOTT, K.W., "Trust But Verify": The Production Of Information In Arms Control Treaties And Other International Agreements, Cornell International Law Journal, Vo. 26, 1993, σελ. 1-58.
4. ABBOTT, K.W. & SNIDAL, D., "Why States Act through Formal International Organisations", The Journal of Conflict Resolution, Vol. 42, No 1, 1998, σελ. 3-32.
5. ALLOTT, P., "Language, Method and Nature of International Law", The British Yearbook of International Law, 45, 1971, σελ. 79-135.
6. ALLOTT, P., "The Concept of International Law", EJIL, Vol. 10, 1999, σελ. 31-50.
7. BOUCHER, D., "Political Theories of International Relations: from Thucydides to the Present", Oxford, United Kingdom, 1998, σελ. 344 -347.
8. BROWN, C., "Theories of International Justice", British Journal of Political Science, Vol. 27, No. 2, April 1997, σελ. 273-297.
9. BURLEY, A-M. & MATTLI, W., "Europe Before the Court: A Political Theory of Legal Integration", International Organization, Vol. 47, No. 1, 1993, σελ. 41-76.
10. BYERS M., "Taking the Law out of International Law: A Critique of the Iterative Perspective", Harvard International Law Journal, Vol. 38, No 1, Winter 1997, σελ. 201-205.

11. CARTY, A., "Critical International Law: Recent Trends in the Theory of International Law", EJIL, Vol. 2, Issue 1, 1991, σελ. 66-95.
12. CASSESE, A., "On the Current Trends Towards Criminal Prosecution and Punishment of Breaches of International Humanitarian Law", EJIL, Vol. 9, No. 1, 1998, σελ. 2-17.
13. CHAYES, A., & CHAYES, A., "On Compliance", International Organisation, Vol. 47, No 2, Spring 1993, σελ. 175-205.
14. DUNOFF, J.L. & TRACHTMAN, J.P., "The Law and Economics on Humanitarian Law Violations in Internal Conflict", AJIL, Vol. 93, No. 2, 1999, σελ. 394-409.
15. FALK, R.A., "New Approaches to the Study of International Law", AJIL, Vol. 61, No. 2, 1967, σελ. 477-495.
16. FENWICK, C. G., "International Law: the Old and the New", AJIL, Vol. 60, No. 3, 1966, σελ. 475-483.
17. GRADITZKY, T., "Individual Criminal Responsibility for Violations of International Humanitarian Law committed in Non-International Armed Conflicts", International Review of the Red Cross, No 322, 1998, σελ. 29-56.
18. ΗΦΑΙΣΤΟΣ, Π., «Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», Ποιότητα, Αθήνα, 1999, σελ. 58-89.
19. HAGGARD, S. & SIMMONS, B.A., "Theories of International Regimes", International Organisation, Vol. 41, No. 3, 1987, σελ. 491-517.
20. HASENCLEVER, A., MAYER, P. & RITTBERGER, V., "Interests, Power, Knowledge: The Study of International Regimes", Mershon International Studies Review, Vol. 40, No. 2, 1996, σελ. 177-228.
21. HELFER, L., & SLAUGHTER, A-M., "Toward a Theory of Effective Supranational Adjudication", Yale Law Journal, Vol. 107, No. 2, 1997, σελ. 273-349.
22. HOFFMAN, S., "The Study of International Law and the Theory of International Relations", ASIL Proceedings, Vol. 57, 1963, σελ. 26-35.
23. KENNEDY D., "The Forgotten Politics of International Governance", European Human Rights Law Review, Issue 2, 2001, σελ. 117-125.
24. KEOHANE R. O., "International Relations and International Law: Two Optics", Harvard International Law Journal, Vol. 38, No 2, Spring 1997, σελ. 487- 502.
25. KOH, H., "Why do Nations Obey International Law", Yale Law Journal, Vol. 106, 1997, σελ. 2599-2650.
26. KOSKENNIEMI M., "The Politics of International Law", EJIL, Vol. 1, No. 1, 1990, σελ. 4-33.
27. KRASNER, S.D., "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables", International Organisation, Vol. 36, No 2, 1982, σελ. 185-205.
28. LIPSON, C., "Why are some International Agreements Informal?", International Organisation, Vol. 45, No. 4, 1991, σελ. 495-538.
29. MCDOUGAL M. S., "International Law and Social Science: A Mild Plea in Avoidance", AJIL, Vol. 66, No 1, 1972, σελ. 77- 81.

30. MITCHELL, R.B., "Regime Design Matters: International Oil Pollution and Treaty Compliance", *International Organisation*, Vol. 48, No. 3, 1994, σελ. 425-458.
31. MONTANA I MORA, M., "International Law and International Relations Cheek to Cheek: an IL/IR Perspective on the Uruguay Round Negotiations on Agriculture", *German Yearbook of International Law*, Vol. 37, 1994, σελ. 315-359.
32. MORGENTHAU, H. J., "Positivism, Functionalism and International Law", *AJIL*, Vol. 34, No. 2, 1940, σελ. 260-284.
33. O'CONNELL, M.E., "New International Legal Process", *AJIL*, Vol. 93, No. 2, 1999, σελ. 334-351.
34. RATNER S.R., & SLAUGHTER A.-M., "Appraising the Methods of International Law: A prospectus for Readers", *AJIL*, Vol. 93, No 2, April 1999, σελ. 291-302.
35. RATNER, S.R., & SLAUGHTER, A.-M., "The Methods is the Message", *AJIL*, Vol. 93, No 2, April 1999, σελ. 410-423.
36. Ραυτόπουλος, Ε., Πανεπιστημιακές Σημειώσεις από το «Σεμινάριο Μεθοδολογίας Διεθνούς Δικαίου», Εαρινό Εξάμηνο 2004, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Παντείου Πανεπιστημίου: Διεθνές Δίκαιο & Διπλωματικές Σπουδές.
37. RUGGIE, J. G, "International Responses to Technology: Concepts and Trends", *International Organisation*, Vol. 29, No. 3, 1975, σελ. 557-583.
38. SCOTT, S. V., "International Law as Ideology: Theorizing the Relationship Between International Law and International Politics", *EJIL*, Vol. 5, No. 3, 1994, σελ. 313-325.
39. SETEAR, J. K., "An Iterative Perspective on Treaties: A Synthesis of International Relations Theory and International Law", *Harvard International Law Journal*, Vol. 37, No 1, Winter 1996, σελ. 139-229. & Responses in the same Volume σελ. 231-242 by M. Koskenniemi, B. R. Roth & G. H. Fox, G. Nolte.
40. SLAUGHTER, A.-M., « International Law and International Relations », *Recueil Des Cours: Académie De Droit International*, 2001, Vol. 285, σελ. 13-249.
41. SLAUGHTER, A.-M., "International Law and International Relations Theory: A Dual Agenda", *AJIL*, Vol. 87, 1993, σελ. 205-239.
42. SLAUGHTER A.-M., TULUMELLO A. S. & WOOD S., "International Law and International Relations Theory: A New Generation of Interdisciplinary Scholarship", *AJIL*, Vol. 92, 1998, σελ. 367-397.
43. SLAUGHTER A.-M., "International Law in a World of Liberal States", *EJIL*, Vol. 6, No. 4, 1995, σελ. 503-538.
44. SLAUGHTER A.-M., "The Real New World Order", *Foreign Affairs*, Vol. 76, No 5, Sep/Oct 1997, σελ. 183-197.
45. SMITH, E.M., "Understanding Dynamic Obligations: Arms Control Agreements", *Southern California Law Review*, Vol. 64, 1991, σελ. 1549-1606.

46. SNIDAL, D., "The Game Theory of International Politics", World Politics, Vol. 38, No. 1, 1985, σελ. 27-57.
47. SNIDAL, D., "The Limits of Hegemonic Stability Theory", International Organisation, Vol. 39, No. 4, 1985, σελ. 579-614.
48. TUCKER, R.W., "The Political Foundations of International Law", The Journal of Conflict Resolution, Vol. 7, No. 1, 1963, σελ. 69-75.
49. WEIL, P., "Towards Relative Normativity In International Law?", AJIL, Vol. 77, 1983, σελ. 413-437.
50. WILLOUGHBY, W.W., "The Legal Nature of International Law", AJIL, Vol. 2, No. 2, 1908, σελ. 357-365.
51. YOUNG, O.R., "International Law & Social Science: The Contributions of Myers McDougal", AJIL, Vol. 66, No. 1, 1972, σελ. 60-76.
52. YOUNG, O.R., "International Regimes: Toward a New Theory of Institutions", World Politics, Vol. 39, No. 1, 1986, σελ. 104-122.

## ΠΗΓΕΣ

### I. ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

1. <http://www.ictr.org/default.htm>
2. <http://www.ictr.org/ENGLISH/cases/Akayesu/index.htm>
3. <http://www.ictr.org/ENGLISH/cases/Kambanda/index.htm>
4. <http://www-ns.iaea.org/>
5. <http://www.icc-cpi.int/cases.html>
6. <http://www.un.org/icty/cases/indictindex-e.htm>

### II. ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ & ΑΛΛΕΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ & ΠΡΑΞΕΙΣ

1. Καταστατικό Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για τη Ρουάντα (1994)
2. Καταστατικό Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία (1993)
3. Καταστατικό Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (1998)
4. Rules of Procedure and Evidence ICC (September 2002)
5. *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1950)
6. *The United Nations International Covenant On Civil And Political Rights*: Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966)
7. *American Convention On Human Rights* (Pact Of San Jose, Costa Rica) Αμερικανική Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (1969)
8. *Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field* (Geneva, 12 August 1949): 1<sup>η</sup> Σύμβαση
9. *Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea* (Geneva, 12 August 1949): 2<sup>η</sup> Σύμβαση

10. *Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War* (Geneva, 12 August 1949): 3<sup>η</sup> Σύμβαση Περί Μεταχειρίσεως των Αιχμαλώτων Πολέμου
11. *Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War* (Geneva, 12 August 1949): 4<sup>η</sup> Σύμβαση Περί Προστασίας των Πολιτών εν καιρώ Πολέμου.
12. *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts* (Protocol I), 8 June 1977: Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο των Συμβάσεων της Γενεύης της 12<sup>ης</sup> Αυγούστου 1949 που αναφέρεται στην Προστασία των Θυμάτων των Διεθνών Ενόπλων Συγκρούσεων ( Πρωτόκολλο I )
13. *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts* (Protocol II), 8 June 1977: Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο των Συμβάσεων της Γενεύης της 12<sup>ης</sup> Αυγούστου 1949 που αναφέρεται στην Προστασία των Θυμάτων των Μη Διεθνών Ενόπλων Συγκρούσεων (Πρωτόκολλο II)
14. Treaty Banning Nuclear Weapons Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Underwater, Aug. 5, 1963, (LTBT)
15. Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, July 1, 1968, (NPT)

### **ΙΙΙ. ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ**

1. ICTY: Prosecutor v. Tadic, Decision of the Trial Chamber on the Application by the Prosecutor for a Formal Request for Deferral, Case No. IT-94-1, 8 Nov. 1994
2. ICTY: Prosecutor v. Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Case IT-94-1-AR 72, 2 Oct. 1995
3. ICTY: Prosecutor v. Tadic, Opinion & Judgment: IT-94-1-T, 7 May 1997.
4. ICTR: Prosecutor v. Jean Kambanda, Indictment for Jean Kambanda: Case No. ICTR -97-23-DP, 4 Sep. 1998.
5. ICTR: Prosecutor v. Jean Paul Akayesu, Indictment: Case No. ICTR-96-4-I, 2 Sep. 1998.

